

№=471

Prețul 3 lei în toată țara

GRAMATICA LIMBEI LATINE

PENTRU

Gimnasiu, Seminariu și Liceu

DE

S. G. Vărgolici

Profesor la Universitate

PARTEA I-a.

ETIMOLOGIA

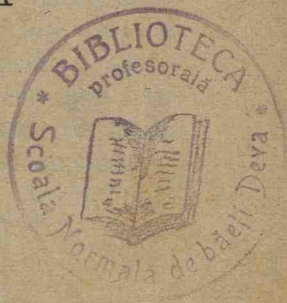
EDIȚIA a XII

I A Ș I

TIPOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMARIEI No. 17.

1899

Biblioteca Universitară

"Carol I" București

Cota

19689

BIBLIO

Cota

~~075.3/16/43~~

Inventar

~~278566~~

138

B. C. U. "Carol I" - Bucuresti

C201801735

419514

PREFAȚA DE LA EDIȚIA I

Gramatica de față este lucrată după o metodă nouă, rezultatul cercetărilor filologice moderne, care datéză mai ales cam de pe la începutul vécului nostru. La 1819 Iacob Grimm publică întâi *Gramatica limbii germane*, care deschise o cale cu totul nouă pentru învațarea gramaticii în deobște. Mai târziu, în 1833, Franz Bopp publică *Gramatica comparativă a limbilor de viță arică*, adică : sanscrită, zendică, grecescă, latină, lituană, slavică veche, gotică și germană. În 1851 George Curtius, atunci profesor în Praga, tipări *Gramatica Grecescă*, lucrată după această metodă. Cu toate greutățile ce întimpină la început, ea fu în curând recunoscută ca cea mai îndemănatică pentru învățarea raționată a limbii grecesci și astăzi este primită în totă Germania și Austria, tradusă mai în toate limbile și pusă pretutindene în mâinile copiilor. D. Bnrlă a prelucrat-o și tipărit-o și în limba română.

Incercarea pe deplin isbită a lui Curtius, dădu filologilor germani ideea de a aplică această metodă și la limba latină. Se publicară deci mai multe gramatici latine pe această basă și se introduseră în școli. Dintre aceste cele mai bune sunt fără îndoială : cea a lui Lattmann și Müller (tipărită în Goettinga în 1872), pentru simplicitatea și îndemănarea ei, și cea a lui Schmitt-Blank (tipărită în Mannheim, în 1870), pentru explicarea și deducerea raționată a formelor limbii. Cu aceste m'am slujit mai cu samă în prelu-

IV

crarea Gramaticii de față, fără însă a nesocoti și pe altele, lucrate după aceeași metodă, precum și Gramatica lui Madvig, care poate fi privită ca o comoră a limbii latine ⁽¹⁾.

După *Metoda veche*, Gramatica era numai un mijloc spre a putea ajunge la citirea scriitorilor și la scrierea limbii latine. De la memorie singură se cerea totul. Formele limbii se învățau numai pe din afară mecanicesc, fără a fi cât de puțin supuse judecării. Limba nu avea legi nestrămutate după care s'a format, ci era numai un efect al întâmplării și al bunului plac al vremilor și al împrejurărilor.

Nu e însă tot astfel și cu *metoda nouă*, care e o metodă *istorică comparativă*. Ea urmăresce pas cu pas desvălirea formelor și a cuvintelor în launtrul limbii, o compară cu limbile ce se țin de aceeași familie și ni dă în acest chip legi statornice după care s'au întocmit limba, și în deosebi formele cuvintelor.

Negreșit și metoda istorică comparativă are acelaș scop de căpătenie ca și cea mecanică. Ea însă pășește pe o cale raționată, arată școlarului legile ce predominesc la nascerea formelor, și prin această înlesnesce întipărirea lor în minte. Față dar cu metoda veche ea are nemărginitul folos că nu numai oțelesce și eserciteză aducerea-aminte a copilului, ci-l deprinde de timpuriu a și judecă, și lucrul înțeles odată cu judecată se ține minte cu mult mai ușor.

Nevoea unei asemenea Gramatici în limba nós-

---

(1). Cătră aceste voui adăogi *Gramatica Latină* de Alois Vaniček, tipărită în Leipzig, în 1873, și care mi-a servit pentru ore care simplificări în ediția a II-a.

tră erà cu atât mai simțită, cu cât metoda nouă, fiind deja primită pentru limba grecăscă, copilul erà silit a se deprinde cu două metode deosebite pentru învățarea a două limbi surori, foarte potrivite în desvălirea formelor lor gramaticale. Cu cât va fi de acum mai lesnicios, când copilul, introdus deja în noua metodă prin câți-va ani de limbă latină, va începe limba grecăscă, unde va găsi tot aceleași legi, tot acelaș mecanism lăuntric ! El nu va intra dar pe o nouă cale, ci va urmà numai calea deja cunoscută lui.

O altă dovadă despre neaparata nevoie a acestei cărți este că noua programă pentru licee, lucrată în sesiunea trecută de Consiliul general al Instrucțiunii, prevede pentru amândouă limbile vechi metoda istorică comparativă.

Sunt negreșit departe de a crede că am izbutit pe deplin în încercarea mea. Vor fi multe lipsuri în această gramatică, ca una ce este cea întâi lucrată după metoda nouă în limba română. La început va fi de sigur cam greu și profesorilor, căci vor trebui să-și dea ei singuri ostentelă spre a se deprinde cu dânsa. Odată însă ce vor pătrunde-o bine, li va fi ușor de a o împărtăși elevilor, și pe încetul se vor convinge despre bunătatea și îndemănarea ei. Ei vor hotărî și calea ce vor avea să urmeze în predare. În general *notele* vor trebui lasate la o parte pentru începători și luate numai în anul al doilea, când deja elevii, știind formele regulate și simple, vor fi în stare de a pricepe mai bine abaterile și amănunțimile limbii. Sunt, afară de această, chiar în text lucruri ce va fi nimerit a le lasà mai pe urmă, precum d. e. § 16, despre

ortografie, și tot Cap. III, care trătéză despre *legile eufoniei*. Aceste date elevilor la început, ar fi prea abstracte pentru dênșii, și prin urmare li-ar încarcà memoria fără mare folos. Când însă vor fi învățat deja formele regulate ale fleșiunii (declinare și conjugare), ei vor înțelege mai cu înlesnire deosebitele schimbări ce au suferit cuvintele pentru motive eufonice. Tot pentru aceeași pricină se vor lasà mai la urmă și *tóte formele grecesci* de la declinări, precum și *anomaliele tuturor declinàrilor*.

Pe lângă aceste mai atrag luarea-aminte asupra *notelor* scrise cu litere mici, din care cele mai multe esplică originea și nascerea deosebitelor sufixe ce slujesc la fleșiunea sau la formarea cuvintelor. Pe aceste le vor putea cetì cu folos numai elevii mai înaintați.

Înainte de a sfârși, nu mă pot opri de a rugà pe toți domnii profesori, căroră li va cădea în mână acéstă carte, de a nu-mi refusa bine-volitorul lor ajutor, pentru întroducerea și în școlile nóstre a unei metode, întroduse deja de mult în alte țări, ca fiind cea mai potrivită pentru învățarea limbilor clasice. Li voi fi recunoscător pentru ori ce observări vor găsi cu cale a-mi adresà în scris, și de care mă voi folosi pentru viitor.—Partea etimologică, va fi în curând urmată de partea sintactică ⁽¹⁾.

În ceea ce privesce limba și ortografia, m'am silit, pe cât a fost cu putință, a înlătura neologismele de prisos și a scrie în chipul cel mai simplu și mai lesnicios.

Iași,—Martie 1875.

(1) *Sintaxa* s'a tipărit de abea în 1883, și a ajuns acum la a-VII-a ediție, Octomvrie 1896.

INTRODUCERE

Limba latină a fost vorbită de poporul roman, mai întâi într'o parte a Italiei de mijloc, și mai târziu în totă Italia și în alte țări supuse puterii Romanilor. Astăzi ea se învață numai din cărți și din alte monumente scrise, remase de la acest popor.

Cele mai vechi scrieri latine, ce avem, au fost compuse cam cu două sute de ani înainte de Christos. În vécul al VI-lea al erei nóstre limba latină încetă cu totul ca limbă vorbită.

Notă. Din cercetările mai nouă făcute asupra limbii latine, se vedește că alătura cu limba scrisă se află limba *poporană* sau *vulgară*, întrebuințată în vorbire de poporul de rând, cu deosebiri mai mult sau mai puțin înseminate, după localități. Din această limbă poporană, a căreia viață a fost necurmată, au ieșit mai târziu, după mersul firesc al lucrurilor, și subînriurirea vremilor și a împrejurărilor, limbile nouă romanice: *italiana*, *spaniola*, *portughesa*, *romăna*, *francesa* și dialectul *reto-romanice*. La această formare au năvălit din toate părțile, mai ales după anul 476, când a căzut împărăția romană de apus.

Numeroșii autori, care au scris după aceea în limba latină, au învățat-o ca limbă mórtă, introducând deosebite schimbări. Limba scrisă de dênșii forméza *latinesca din vécul de mijloc*.

În lunga sa viață, limba latină a trecut prin multe prefaceri, nu numai în numărul, însemnările, formele și sintaxa cuvintelor, dar în parte chiar și chipul de a le rosti.

Limba propusă în gramatică este în deobște aceea ce se vorbea și se scria în epoca clasică a literaturii latine. Această epocă se numește obicinuit *vrăsta de aur*, și ține cam până după născerea lui Christos, iar cea următoare, care se întinde cam până la 120 d. Chr., se numește *vrăsta de argint*.

Notă. Epoca clasică cuprinde în prosă mai ales pe scriitorii: Cesare, Cicerone, Salustiu, și în deobște și pe Tit Liviu; în poezie: pe toți poeții din veacul lui August, cu ore care rezervă pentru Ovidiu. Epoca anterioară celei clasice cuprinde pe poeții dramatici Plaut și Terențiu, precum și pe poetul didactic Lucrețiu. Epoca posterioară celei clasice cuprinde pe Tacit, Seneca, Pliniu Naturalistul, Pliniu cel Tânăr, Curtiu, Sueton ș. a.

Limba latină, la începutul ei, se lăgă cu cea grecească printr'o strinsă înrudire, și mai târziu, când Romanii se inițiară în știință, în artă și în instituțiunile Greciei, ea împrumută un mare număr de cuvinte. De altfel amândouă aceste limbi au eșit din aceeași tulpină primitivă, care a dat ființa limbii sanscrite în India, limbii zendice în Persia, două limbi morțe foarte vechi, și limbilor de viță germanică și slavică. Tote aceste limbi sunt cunoscute, în Filologia modernă, sub numele comun de limbi *Arice, Indo-germanice* sau *Indo-europene*.

Notă. Limba latină se deosebesce în mai multe alte dialecte *italice*, care sunt însă cu dânsa în raporturi mai departate decât dialectele grecesci între dânsese. Aceste dialecte, după trépta lor de asemănare cu limba latină, sunt: Dialectul *oscic*, dialectul *umbric* și dialectele *Sabinilor, Volscilor, Marsilor* ș. a:

Limba *Etruscilor*, vorbită odinioară în partea de mēdă-nópte a Italiei, și cea a *Mesapilor*, în partea cea mai despre mēdă-ți, era cu totul departe de limba latină.

PARTEA INTAIA

ETIMOLOGIA

§ 1. Etimologia cuprinde :

- I. *Fonologia* sau studiul sunetelor.
- II. *Morfologia* sau studiul părților vorbirii, din care unele sunt supuse la *flesinne* (*declinare* și *conjugare*), ear altele sunt neschimbătore, și se numesc *particule*.
- III. Formarea și compunerea cuvintelor.

I. FONOLOGIA

CAP. I. LITERILE

§ 2. Limba latină se scrie cu 25 litere (*litterae*), care sunt :

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn
Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Xx Yy Zz.

Nota 1. Romanii, în scrierea lor, întrebuițau numai literile mari ; cele mici au fost aflate, spre îndemănare, de către copiatori, cam prin vécul al IV și al V d. Chr. Astăzi literile mari se scriu numai la începutul fiecărei fraze și la începutul numelor proprii precum și al adjectivelor, derivate dintrénele. Scrierea latină, ca și cea grecă, datorește originea sa serierii Evreilor și a Fenicienilor.

Noiã 2. Literile *j* și *v* nu erau întrebuințate de Latinii vechi. Ei scriaũ aceste sunete cu *i* și *u*, pe care le numiau *i* consonantã și *u* consonantã (**I** *consonans* și **U** *consonans*). Imparatul Claudiu încercã să introducã un F resturnat (Ϝ), spre a înfãțișã pe *u* consonantã, dar încercarea lui remase zadarnicã.

Impãrțirea literilor. Vocale. Consonante.

§ 3. Literile se impart în :

Vocale (*litterae vocales*) și în
Consonante (*litterae consonantes*).
Vocale sunt: *a, e, i, o, u, y*.

Notã. Vocale grecească *y* este primitã în latinesce num i în vorbele curat grecesci, precum *syllaba*=συλλαβή, *labyrinthus*=λαβύρινθος; altfel *v* din limba grecească e înfãțișat în limba latinã cu *u*, în vorbele corespunďtore, d. e. *mus* șorice=μῦς, *fugio* fug=φυγ-, *lacrima*-lacrimã=δακρυμα, *cupressus*=κυπάρισσος, *Cuma* (oraș)=Κύμη.

§ 4. Vocalele sunt sau *vêrtose*: *a, e, o*, sau *moi* (*y*) și *u*.

§ 5. Impreunarea a douë vocale formezã un *diftong* (*diphthongus*). Diftongii sunt: *ae oe au eu*.

§ 6. Consonantele se impart în *mute* (*mutae*) și în *sunãtore* (*semivocales*).

§ 7. Consonantele mute sunt :

a) *Guturale* (*gutturales*) pentru cã se rostese din gît : *c* (*k* și *q*) *g* (*ch*).

b) *Dentale* (*dentales*), pentru cã se rostese din dinți: *t d* (*th*).

c) *Labiale* (*labiales*), pentru cã se rostesc din buze: *p b* (*ph*).

§ 8. Consonantele se mai impart încă în :

a) *Vêrtose* (*tenuis*) : *c* (*k q*) *t p*.

b) *Moi* (*mediae*) *g d b* și

c) *Aspirate* (*aspiratae*) : *ch th ph*.

§ 9. Consonantele sunãtore sau semivocalele se impart în

a) *Spirante* (*spirantes*) : *h j f v*.

b) *Nasale*, (*Nasales*) rostite pe nas : *m n*.

c) *Licide* (*liquidae*) : *l r*.

d) *Șucrãtore* (*sibilans*) : *s*.

§ 10. Singura literă compusă în latinesce este *x=cs*, și *gs* d. e. *dux=ducs. rex=regs*. Litera *z*, compusă din *ds* se întrebuintază numai în cuvinte străine, d. e. *zona, Zama*.

§ 11. Următoarea tabelă înfățișază deosebitele împărțiri și sub-împărțiri ale literilor :

I. VOCALE					
Vêrtóse			moi		
<i>a e o</i>			<i>i u y</i>		
II. CONSONANTE					
Mute				Sunătóre	
	gutu- rale	den- tale	labiale	spirante	<i>h j f v</i>
vêr- tóse	<i>c(k)q</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	nasale	<i>m n</i>
moi	<i>g</i>	<i>d</i>	<i>b</i>	licide	<i>l r</i>
aspi- rate	<i>ch</i>	<i>th</i>	<i>ph</i>	șueră- tóre	<i>s</i>
Consonante compuse				<i>x z</i>	

Rostirea literilor

§ 12. În deobștie literile se rostesc în latinesce ca și în românesce. Sunt însă de luat aminte următórele deosebiri :

a) *In privirea vocalelor :*

Vocala *e*, la începutul cuvintelor, se rostesc ca *e* cu-

rat, ear nu ca *ie*, după cum se rostese uneori în românesce: *est, ego*—este, eu.

Vocala *y* se citește ca și *i*: *cyllisus* (κύλλισος), *cypsētus* (κύψελος).

Vocala *u*, când se află după guturalele *g* și *q*, și după densa armeză o altă vocală, se rostese ca *v*: *sanguis* (*sang-vis*), *lingua* (*ling-va*), *reliquus* (*reliq-vus*), *qui* (*q-vi*).

Diftongii *ae* și *oe* se rostese ca *e* curat: *Romae* (Rome), *coelum* (*celum*).

b) În privirea consonantelor:

Consonanta *q* se citește cum rostim noi înainte de *a*, *o*, *u* pe *c*: *equus* (*ec-vus*) *quarō* (*c-vero*).

Silaba *ti*, urmată de o vocală, se citește *ți*: *conditio*, *nuntius*. Păstrează însă sunetul *ti*, când se află după *s*, *t*, *x*; de asemenea în infinitivul vechiu pasiv, precum și în vorbele grecesci: *justior* (*jus-ti-or*), *Attius* (*At-ti-us*), *mixtio* (*mix-ti-o*); *patier* (*pa-ti-er*), *vertier* (*ver-ti-er*), *Critius* (*Κριτίας*), *Boeotia* (*Βοιωτία*).

Ph se citește ca *f*, și se găsește numai în vorbele grecesci, răspunzând cu *φ*: *philosophia-physica* ș. a.

Nota 1. Litera *c* a avut în latinesee totdeauna sunetul *k* (ca), pe care cu timpul l'a și înlocuit cu desevărsire, afară de prescurtările *K. Kaeso*, nume propriu de om, care se scrie însă și *Caeso* și *K. sau Kal.* (*Kalendae* ziua întâi a fiecărei luni, care se scrie și *Calendae*). Numai cu vechul al II-lea d. Chr. începe rostirea lui *c* ca sunet șuerător, înainte de *e*, *i*, (*z*) *ae*, *oe* și *eu*, asemănător cu *ti* înaintea unei vocale. Această asemănare de sunet între *ci* și *ti*, a cășunat în unele cuvinte nedumerire în seriere, d. e. *nuncius* și *nuntius*, *concio* și *contio* (vezi mai jos § 16, *Notă*). Un sunet asemănător cu *c*, eră litera *q* (grecescul *Koppa*), mai ales înaintea lui *u*: *eum* și *qum* (Quint l. 7. 5), *accum* și *aequm*, *anticus* și *antiquus* ș. a. Urmat de *u*, ce stă înainte de *a*, *e*, *i*, *o*, litera *q* sună, de și *ev*, totuși apröpe *c* (ca): *cotidie* și *quot*, *caenum* și *inquino*, *Cures* și *Quirites*, *incola* și *inquilinus*. Din potrivă din *neque*, *atque*, s'au făcut *nec*, *a(t)c*. La Romanii vechi însă *qu* înainte de *u*, eră înlăturat din vorbire și din seriere, ca un sunet neplăcut; astfel se vorbea și se scria nu *quum*, *ci*, sau *ca* în vechime *quom*, sau obișnuit *cum* (*qum*). Ca *quom* (în *quoniam*) erau și *sequontur*, *equos*, *aequom*, în latineasca veche *quoi*, *quoius*, *quor* (în loc de *cui*, *cujus*, *cur*) sau și *cum*, *secuntur* (ca *secundus*, *secutus*), *ecus*, *accum*, *cui*, *cuius*, *cur*. Ortografia *qu-um* a fost introdusă în vechul de mijloc în scrierea curgetöre.

Nota 2. Spiranta *h* se citea, la începutul și la mijlocul cuvintelor, ca o aspirațiune slabă; de aceea se și lepadă ușor în vorbire și în scriere: *hērus* și *hērus* (stăpân), *olēra* și *holēra* (legume), *hāvē* și *hāvē* (rămâi sănătos), *hūmor* și *hūmor* (umezélă) *hēnus* și *hēnus* (de aramă); de aceea și din *mīhi*, *nīhil* s'au făcut *mī* (mie), *nīl* (nimic; v. mai jos § 20).

Nota 3. Spiranta *v*, în mijlocul cuvintelor, se citea de asemenea slab, de aceea se putea lepadă cu totul între două vocale, *quaesierat*, *dēsūt*, *perūt*, în loc de *quaesiverat*, (căutase), *desivūt* (a conținut), *perivūt* (a perit). Epoca clasică înlătură silaba *vu*, ca un sunet neplăcut. De aceea adese se scria și se citea *servos*, *divom*, *curvos*, în loc de *servus* (rob), *divum* (deese), *curvus* (incovoat).

Semne particulare în scriere și semnele interpuncțiunii

§ 13. 1). Spre a arată că vocalele unui diftong trebuie să se citească în deosebi, se pun două puncte pe cea a doua, și aceste puncte se numesc *puncte dieresei* (*puncta diaereseos*), d. e. *aër* (se citește *a-er* și nu *er*), *poëta* (*po-eta*).

Notă. Cuvântul *dieresă* vine de la grecescul *διαίρεσις*, care înseamnă *despărțire*.

2). Se numește *apostrof* (*apostrophus*—*ἀπόστροφος*) semnul ' care se pune în locul unei vocale lepadate, d. e. *viden'* = *videsne* (veți oare?).

3). Semnele *interpuncțiunii* sunt aceleași în limba latină ca și în cea română.

4). Semnul = sau — slujese pentru a despărți silabele unui cuvânt.

Notă. La sfârșitul unui rând cuvântul se desparte astfel în cât toate consoanțele, cu care se poate începe un cuvânt latin trec în rândul următor, d. e. *a-gri*, *pa-tris*, *fa-scis*, *su-stis*, *magistri*, *a-sper*; însă *men-sa*, *al-ter*, *mal-lus*. La unele cuvinte se alipesc către silaba următoare literile cu care poate începe un cuvânt grecesc. d. e. *rap-tus*, și *ra-ptus*, *scrip-si* și *scri-p-i*, *om-nis* și *o-mnis* (veți mai jos § 36. 1. a. b. c). Cuvintele compuse se despart după părțile din care sunt alcătuite, d. e. *dis-cedo*, *dis-traho*, *ab-igo*, *abs-condo*, *tran-scribo*. De asemenea și *prod-est*, *red-eo*, *sed-itio* (veți mai jos § 36. 3. *Notă*). Dacă însă vorba întâi

a cuvântului compus a suferit o ciuntire, atunci despărțirea silabelor se face ca în cuvintele *simple*, d. e. *ani-mad-vertō* (*animus ad-vertō*), *ma-gnanimus* (*magnus animus*), *re-necto* (*venum eo*).

CAP. II. CANTITATEA SILABELOR. INTONAREA CUVINTELOR. ORTOGRAFIA.

Cantitatea silabelor

§ 14. 1). Silabele sunt sau *lungi* sau *scurte*, după cum punem mai multă sau mai puțină întârziere (*mōra*) în rostirea lor. Această lungime sau scurtime a silabelor se numește *cantitate* (*quantitas syllabarum*). Numai un număr foarte mic de silabe sunt *comune* (*ancipites*), adică se pot rosti, după voință, lungi sau scurte.

1). Semnele cantității sunt următoarele :

a). Semnul — deasupra unei vocale arată că acea vocală este lungă : *sōl* (sóre), *Rōmānus*.

b). Semnul deasupra unei vocale arată că acea vocală este scurtă : *cāput* (cap), *mānus* (mână)

c). Semnul deasupra unei vocale arată că acea vocală este comună ; *pātris* (a tatălui).

3). O silabă este lungă din *fire* (*natura*) când cuprinde o vocală lungă sau un duftong : *ārā* (altar), *poena* (pedepsă).

4). O silabă este scurtă din *fire* când vocala dintrêusa e scurtă : *dōmīnus* (domn).

5). O silabă este lungă după *pozițiune* (*positione*) când după o vocală scurtă urmează două sau mai multe consonante, sau o consonantă compensă : *īgnis* (foc), *ādstringo* (leg strins), *āxis* (osie).

Notă. O literă mută cu una lăcidă formeză în lăuntru unui cuvânt o *pozițiune slabă*, adică silaba dinaintea lor, în care se află o vocală scurtă, pōte fi întrebuintată de cătră poeți sau scarta sau lungă, după trebuință, d. e. *pātris* și *pātris*, *āgri* și *āgri* (a ogorului). În prosă aceste silabe se iau ca scurte. O mută și cu o lăcidă la începutul unui cuvânt (chiar în vorbe compuse) nu face obicinuit lungimea după pozițiune a vocalei de la sfârșitul cuvântului dinainte : *praemiā scribae*, *rē-plebat*. Se găesc cu toate

aceste abateri, d. e. *rēplet-umple*. (Virg. *Aen.* XI. 140). Din pro-tivă însă, dacă litera mută se află în cuvântul dintâi, și licida în al doilea, ele formează regulat o lungime după pozițiune d. e. *ob-ruit* (înădușă). Un *s* final avea un sunet atât de slab, mai ales de sigur în limba poporană, în cât la poeții mai vechi nu lungesce vveala dinaintea lui, chiar când cuvântul următor începe cu o consonantă. Astfel este următorul vers hexamtru a poetului Luciliu: *Tum lateralis dolor certissimūs nuntiūs mortis*.

6). Ori ce vocală urmată de o altă vocală în acelaș cuvânt (chiar când le desparte un *h*). este scurtă, d. e. *dēus* (den), *pīus* (evlavios), *contrāho* (string la un loc). *mīhi* (mi-). Această regulă însă are multe abateri. Astfel d. e. în genitivele în *ius*, *i* este comun, afară de *alius*, unde *i* este lung; de asemine e lung în *fīo*, dar scurt în *fieri*.

Intonarea cuvintelor

§ 15. Tóte cuvintele de două silabe au tonul pe si-laba întâia; *mēnsa* (masă), *mānus*. Tóte cuvintele de trei sau mai multe silabe au tonul sau pe silaba penul-tima (a doua de la sfârșit), dacă ea este lungă: *Romānus*, sau pe silaba antepenultimă (a treia de la sfârșit) dacă penultima este scurtă: *dómīnus*.

Notă. Se numesc **proclitice**, cuvintele care, fiind în fórte strinsă legătură cu cuvântul următor, îi trec tonul lor, ear ele rămân ca fără ton. Astfel sunt prepozițiunile de una și de două silabe: *in* *continēte* (pe uscat), *in* *primis* (între cei întâi, mai ales), *ab* *aliquo* (de la cineva), *inter* *hómīnes* (între oameni), *sine* *causa* (fără pricină). Opuse cuvintelor proclitice sunt cuvintele **enclitice**, adecă acele care sunt în fórte strinsă legătură cu cu-vântul dinaintea lor, pe a cărui silabă *de* pe urmă ele trec tonul lor, rămânând prin urmare fără ton. Astfel de cuvinte enclitice sunt: *-que* (și), *-ve* (sau), *-nē* (particulă întrebătoare), *-nam* care se anină la cuvintele întrebătoare (*quisnam*, *ecquisnam*, cine oare? *quandōnam*, când oare, *ubinam*, unde oare), *per* aninat la *pa-rum* și *paulis* (*parūmper*, *paulisper* puțin timp), silabele *-te*, *-ce* *-met*, *-pte* care se anină la pronume.

Ortografia

§ 16. 1). Ortografia sau chipul de a crie cuvintele, erã deja în vechime la Romani nesigurã de multe ori, și lunga întrebuintare în timp de vécuri a limbii latine la popóarele europene a statórnicit feluri de a se scrie care dupã cercetãrile mai nouë s'au gãsit parte neîntemeeate, parte mai puțin bune sau îndoelnice.

2). În privirea vocalelor scrierea variazá cu deosebire mai adese între *oe*, *ae* și *e*, între *o* și *u*, *i* și *u*, *i* și *e*; în privirea consonantelor. între *t* și *c*, *t* și *d*, *ct* și *t*, *qu* și *c*, între consonantele simple și îndoite.

Notã În tabela urmãtoare s'au aședat alãture amëndouë felurile de scriere ale unui numer de cuvinte, cele mai întrebuintate. În rândul întâi se aflã forma obicinuitã. Formele puse în paren-teji nu sunt în ori ce împrejurare de recomandat, cu toate cã unele dintrêsele, precum *conditio*, *suspicio*, *convicium*, *connecto*, *conni-co*, de asemine și *quum*, pot fi îngãduite pentru temeiuri practice.

oe, ae, ë		i și e	
<i>coelum</i>	<i>celum</i>	<i>genitivus</i>	<i>genetivus</i>
(<i>hoedus</i>)	<i>haedus</i>	<i>genitrix</i>	<i>genetrix</i>
(<i>coena</i>)	<i>caena</i> , <i>cena</i>	<i>Virgilius</i>	<i>Vergilius</i>
<i>fœtus</i>	<i>fetus</i>	<i>intelligo</i>	<i>intellego</i>
<i>caecus</i>	<i>coecus</i>	<i>negligo</i>	<i>neglego</i>
<i>maeror</i>	<i>moeror</i>	<i>diligo</i>	<i>dilego</i>
<i>sœculum</i>	<i>seculum</i>		
<i>ceteri</i>	(<i>caeteri</i>)		
<i>penuria</i>	<i>paenuria</i>		
<i>scena</i>	<i>scaena</i>		
<i>sœptrum</i>	<i>sœptrum</i>		
<i>fœmina</i>	<i>foemina</i>		

o și u	
<i>epistola</i>	<i>epistula</i>
<i>adolescens</i>	<i>adulescens</i>

Se înlocuiesc una pe alta în sufixele superlativului, d. e. *maximus* și *maxumus* ș. a. de asemine *singulatim* și *singil-latim*.

e și u

Se înlocuiesc una pe alta în sufixele gerundiilor, d. e. *faciundus* și *faciendus*, *capiundus* și *capiendus*. Obicinuit însă se scrie *repetundarum*, și totdeauna *euntis*, *eundum* și a. m. d.

d și t

haud   *haud*
quatriduum   *quadriduum*

et și t

auctor   *autor*
autumnus   *auctumnus*

c și qu

cum (conjunc-   *quum*
țione)
secutus   *sequutus*
locutus   *loquutus*
quotidie   *cotidie, cottidie*

c și ce

bacca   *bāca*
buccina   *bucina*
(*hicce*)   *hice*

l și ll

bellua   *bēlua*
illico   *īlico*
mille, millia   *mīle, mīlia*
Sallustius   *Salustius*
sollemnis   *(solemnis)*
paulum   *pauillum*

mm și m

immo   (*īmo*)
nummus   *nūmus*
cominus   *comminus*
annulus   *ānulus*

t și c

(*conditio*)   *condicio*
(*ditionis*)   *dicionis*
indutiae   *induciae*
nuntius   (*nuncius*)
(*solatium*)   (*solacium*)
suspicio   *suspitio*

pp și p

(*repēri*)   *repperi* de la
                         reperio
(*rēpūli*)   *reppuli* (de la
                         repello)
Jupīter   *Juppiter*

ss și s

causa   *caussa*

tt și t

tītera   *littera*
tītus   *littus*
quātuor   *quattuor*

p intrepus

tento   *tempto*
sumsi (com-   *sumpsi*
pară § 33)
sumtum   *sumptum*
hiems   *hiemps*

Editorii mai vechi obicinuesc a face regulat asimilarea în cuvintele compuse, cei mai noi o lasă adese nefăcută, d. e.

attinet   *adtinet*
immitto   *inmitto*
effero   *ecfero*
colloqui   *conloqui*
acquirō   *adquirō*
De asemīne
ascendo   *adscendo*

Dinpotrivă uneori se face a-stădi asimilarea, unde se lasă altă dată nefăcută, d. e.

<i>obtinio</i>	<i>optineo</i>
<i>idcirco</i>	<i>iccirco</i>
<i>quidquam</i>	<i>quicquam</i>
<i>nequidquam</i>	<i>nequiquam</i>
<i>nequicquam</i>	

În compusele verbului *jăcere*, trebuie să se scrie, după prepozițiunile sfârșite în vocală, *ji*, ear după cele sfârșite în consonantă numai simplu *i* sau și *ji*: *de-*, *e-*, *re-*, *pro-ji-cere* însă *abicere* sau *abjicere* ș. a. m. d. Spiranta *h* era slabă la Ro-

mani, de aceea vorbele străine o și perd adese. d. e. *Adria* (*Hadria*), *Annibal*, (*Hannibal*). Se crede că *h* trebuie înlăturat și în multe cuvinte latine, d. e.

<i>hūmērus</i>	<i>umerus</i>
<i>humidus</i>	<i>umidus</i>

Alte cuvinte variau și mai înainte, d. e.

<i>ārēna</i>	<i>harena</i>
<i>arundo</i>	<i>harundo</i>
<i>āve</i>	<i>hāve</i>
<i>āeneus</i> (v. § 12 Nota 2).	<i>aheneus</i>

CAP. III. LEGILE EUFONIEI

§ 17. Sunetele vocalice sau consonantice, care la început făceau parte dintr'un cuvânt, sufăr, prin flexiune și derivare, numeroase schimbări. Aceste schimbări sunt pricinuite parte prin strinsa înrudire ce au sunetele între sine, parte prin întonarea cuvintelor, parte spre a ajunge la o rostire mai scurtă și mai rapidă. Ele se fac regulat sau dese ori, în împrejurări hotărâte și după a nume legi care se numesc *legile eufoniei*.

I. Legile eufoniei pentru vocale

Sincopa

§ 18. Se numește *sincopă*, (*syncope*—*συνκοπή*) lepadarea unei vocale neîntonate, între două consonante, în mijlocul unui cuvânt. Cu această vocală se lepadă adese și consonantele dinaintea ei: *v*, *h*, *j*, *s*. Această lepadare se întâmplă:

a). În cuvintele simple, *d*, *e*. *discip(u)lina*, *nép-(o)tis* (nepótă). *vir(a)go*; în sufixele*) *-t(o)rix*, *-(to)-*

*) *Sufix* (de la *Suffigo*), se numește silaba sau silabele ce se adaugă la sfârșitul unui cuvânt simplu, sau al unei teme, spre a forma un cuvânt nou: ear *prefix* (de la *praefigo*) se numește adăosul ce se face la începutul unui cuvânt sau al unei teme.

rina, -*c(u)lum* (*vinclum*, *saeclum*); în finalele ce slujesc pentru formarea diminutivelor: -*illus*, -*illum*, -*ollo*, -*ellus*, -*ella*, -*ellum*, în loc de -*inulus*, -*onulus*, -*erulus*, cu ajutorul asimilărei (§ 28), d. e. *catinus catillus*, *geminus gemellus*, *signum sigillum*, *corona corolla*, *unus ullus*, *liber libellus*, *castrum castellum*, *lamina lamella*; în cuvintele *repos(i)tus*, *col(i)da*, *val(i)de*: în declinarea lui *pater*, *mater*, *frater* ș. a.; în unele forme de flexiune de la *ferre*, *edere*, *velle*; lepadarea lui *i* și *e* cu *v* din nainte, în flexiunea trecutului în *vi*: *amo(vē)ram*, *no(vē)runt*, *decrē(vē)ras*, *amā(vi)sti*, *sul(vi)sse* *no(vi)sse*, *amā(vē)runt*, *nō(vē)runt*; în *u(vi)duș*, *si(vi)s dī(ve)s*, *dī(vi)tior*, *Ma(vo)rs*; lepadarea sufixului de trecut -*si* în forme ca: *dic(s)i sti*, *surrec(s)i sse* (în latinésca veche *dixti*, *surrexe*), în *dic(s)i sim* (*dixim*), *objec(s)i sim* (*objexim*), în *fac(s)i sso* (*faxo*) (v. § 148, 4); de asemenea în latinésca veche *celasso* din *cela(vi)so*.

b). În cuvintele compuse, d. e. *pot(e)sse*=*posse*, *prae(i)tor*, *indu(i)tiae*, *co(i)go*, *co(i)mo*, *de(i)mo*, *prae(i)mium*, *di(i)go*, *per(i)go*, *sur(i)go*, *ju(hi)beo*, *de(hi)beo*, *manu(hi)biae*, *depr(i)he)ndo*, *cc(ve)ntio*, *quo(ve)rsum* [înse *rursus* din *ret(o)rsus*], *b.(ju)gue*, *prae(vo)co*, *co(ju)ctus* = *cunctus*, *man(u)suetus*, *ar(i)ceps*=*aiceps*, *prim(i)ceps*=*princeps*, *of(i)ficina*=*officina*, *jus(i)gium*=*jurgium* (după § 31), chiar *prae(hen)da*, *praet(hen)dium*, *pau(ci)per* (= *qui paucum parat*), *ven(um)do*=*vendo*.

Aferesa. Apocopa.

§ 19. Sub numele de *aferesă* (*aphaeresis* — ἀφαίρεσις) se înțelege pierderea unei vocale, rareori la început (precum *sum* în loc de latinescul vechiu *esum*), dar mai cu seamă la sfârșit, și atunci se numește *apocopă* (*apocope* — ἀποκοπή). Astfel cade:

a). Vocale: *e* după *r* și *l*, d. e. *pulvinar*, *exemplar*, *tribunal*, *sal*, *simul*, în loc de formele vechi: *pulvinare*, *exemplare*, *tribunale*, *sale*, *simule*; de asemenea și în *facul*, formă veche în loc de *facule* (*facile*).

b). Vocala *e* în *dic, duc, fac, fer*; în *neu, ceu, seu*, în loc de *nev(e), cev(e), sev(e)*; în *hic, sie, huc, hinc*; în *nec* și *ac* (§ 12, Nota 1); în *quin, sin, satin, vin, ain*, în loc de *qui-ne, si-ne, satis-ne, vis-ne, ais-ne*.

c). Vocala *o* (*u*), împreună cu *m*, ce sună slab în *nihil(um), donec* din *donic(um)*.

d). Tot vocala *o* (*u*), împreună cu *s* de la nominativ, la temele în *o*, după *r* (v. § 49), d. e. *ager, vesper*, în loc de *agro-s, vespero-s*.

e). Vocala *i*, înaintea lui *s* de la nominativ, la multe teme primitive în *i*, dar care, prin picarea acestui *i*, rămân teme consonantice, precum: *optimas, mens, sors, stirps*, de la formele vechi *optimatis, mentis, sortis, stirpis* (v. § 61, Nota 3).

f). Tot vocala *i* cu *s* de la nominativ, în *vomer, celer* ș. a. alăturate cu *vomeris, celeris*; *par, mugil* alăturate cu *paris, mugilis*; *vigil* în loc de *vigilis*; *pecten* alăturat cu *pectinis* ș. a.; chiar și *quinc-unc(iu)s=quincunx*, de la *uncia*.

Contragerea

§ 20. *Contragere (contractio)* se numește contopirea a două vocale din același cuvânt într'o vocală lungă sau într'un diftong. Astfel: *ee=ē* d. e. *dēro, dest* (*deero, deest*), *nēmo* (*nē(hē)mo*), *vēmens* (*vē(h)ēmens*; *ii=i*, d. e. *consilī, Julī*; *is, isdem, dis, grātis* (dative și ablativ plural); *mī* din *mi(h)i*; de asemenea și *pētīt, pērīt*, din *petiūt, periūt*; *uu=ū*, d. e. *passum, currum* (genitive plural); *oo=ō*, d. e. *prōles, cōpia*, din *pro-ōles, co-ōpia*; *a-i=ai, ae(ē)*, d. e. *terra-i=terrae, ama-im=amēm*, v. § 128, Nota 2); *a-e=ae*, d. e. *a(h)es* (ca și *ahenus*) =*aes*; *ao=ō*, d. e. *āmă-o=amō*, însă *mă-ōlo=mūlo*; *e-i=ei* (=ē sau ī), d. e. *plebe-i=plebei, plebē* sau *plebī*; *e-u=eu*, d. e. *neuter, neutiquam* din *ne-uter, ne-utiquam*; *ie=i*, d. e. *siēm* ș. a.=*sīm* (primitiv ī), *Gaiē=Gai*;

o-i=oi, *æ*, d. e. *cœtus*, *cœpio* din *co-itus*, *co-ipio*; *o-u=û*, d. e. *plō-us=plūs*; *u-e* și *u-i=û*, d. e. *fructūs* din *fructu-is* și *fructu-es*, *nedum* din *ne du-im*.

Sineresa sau Sinizesa. Elisiunea. Sinalefa.

Hiatul

§. 21. Se numește *sineresă* (*synaeresis—συναίρεσις*) sau *sinizesă*, (*synizesis—συνίζησις*) contopirea a două vocale într'o vocală lungă sau într'un diftong, care însă nu se arată prin scriere, ci se ia în bagare de samă numai la citire, d. e. *postea*, *aurea*, *alvea*, *deorsum*, *aureis deinceps*, *cui*, *huic*, chiar și *dehinc* (*deinc*); de asemenea *genua omnia*, *abiete*; din potrivă *fav-tum=fautum*, *silva*, poetic, *silua* (prin prefacerea lui *v* în *u*); vocala *u*, înainte de *a* și *e*, după *s*, se citește numai pe jumătate: *suadeo*, *suesco*, *suavis*; de asemenea după *g*: *unguo tinguo*, *urgueo*, și după *q*. Fôrte adese vocala întâi se lepădă cu totul, și atunci avem o *elisiune*, (*elisio*); astfel se întâmplă cu temele sfârșite în vocală, înaintea unui sufix care începe cu o vocală: *gran'arium*, *ov'ile*, *form'osus* ș. a.: de asemenea și *n'ulus*, *s'udus*; *magn'opere*, *tant'opere*; *sem'issis*, *ven(um)eo*, *anim(um)adverto*. O sinizesă deosebită, numită, *sinalefă* (*synaloephe—συναλοιπη*) are loc când un cuvânt se sfârșește cu o vocală sau cu *m*, iar cuvântul următor începe cu o vocală sau cu un *h*. Dar acesta se întâmplă numai la poeți spre înlăturarea *hiatului* (*hiatus*), care este întâlnirea a două vocale în acelaș cuvânt, sau în două cuvinte nemijlocit unul după altul, și care pricinuesce o rostire aspră și neplăcută urechii. Astfel *facil'esse* din *facile esse* sau *facilem esse*; *c'aut* din *cum aut*; *atqu' aec* din *atque huec*, *sacr'oc* din *sacrum hoc*. Verbul *est* perde pe *e*, în loc să se pirdă vocala cuvântului dinainte d. e. *homo'st* (*homo est*), *actum 'st* (*actum est*).

Compensarea

§ 22. Se numește *compensare* (*compensatio*) când

o vocală, scurtă de sine, se lungesece din pricină că după dânsa urmă o consonantă care s'a lepadat, d. e. *divisi* în loc de *divid-si*, *misi* în loc de *mit-si*; *mājor*, *exāmen*, *āla*, *exilis*, *pālus*, *lūmen* (*lūna*), *jūnior* ș. a. în loc de *māg-ior*, *exāg-men*, *āg-la*, *exig(i)lis*, *pāg-lus* (*par-teruș*), *lūc-men* (*luc-na*), *jūv-nior* ș. a.

Asimilarea vocalelor

§ 23. Prin *asimilare* (*assimilatio*) se înțelege pre-facerea unei vocale în vocala cea mai aprópe de dânsa, d. e. din *dei*, *ei*, *eis* s'au făcut *dii*, *ii*, *iis*; din *ne-hit*, *me-hi*—*nihil*, *mihi*; *facilis*, *similis* din *faculis*, *simulis* (ca în *facul-tas*, *simul-tas*), *tugurium* din *tegurium*; *libido*, *exsilium*, *familia* din *libēdo*, *exsulium*, *famulia*.

Acomodarea vocalelor

§ 24. *Acomodarea* (*accomodatio*) sau potrivirea vocalelor se face:

a). *Cu consonantele ce urmăză*: astfel *i* se preface lesne în *e*, înainte de *r*, sau înainte de două, ori mai multe consonante, d. e. *dic-is*—*dic-ē-ris* (în loc de *diciris*); de aceea *gero*, *fero*, *tero* nu slăbesc pe *e* în compuneri; *judex*, *eospexi*, *perfectus*, *asellus*, *miles* în loc de *judics*, *conspicsi*, *perfictus*, *asillus*, *milit)s*; *o* și *e* înainte de *l*, sau înainte de două ori mai multe consonante, se schimbă în *u* d. e. (*te*)*tuli*, *pepuli*, de la temele *tol* și *pel*; *cultus*, *sepultus* de la *colo*, *sepelio*; de asemenea *vult*, *homunclus*, *arbustus*, *vulnus*, *vulgus*, din *volt*, din temele, *homon*, *arbos*, ș. a.

b). *Cu vocala următoare*; astfel în flesiunea lui *eo* și *queo*, în care tema *i* se schimbă în *e*, înaintea vocalelor *a*, *o*, *u*, d. e. *eo*, *eam*, *eunt*, și în declinarea lui *is*, *ea*, *id*.

Disimilarea vocalelor

§ 25. *Disimilarea* (*dissimilatio*) vocalelor se întâmplă atunci când întâlnirea a două vocale deopotrivă este împedicată prin schimbarea unia din ele. Afară

de *uu* (§ 12 Nota 1), era privit de latină și *ii* ca sunet neplăcut; de aceea cele mai de multe ori *ii* sau se contrage (§ 20), sau se face *ie*, ca în *parietis*, *abietis* (alăturat cu *militis*), *pietas*, *societas* (însă *dignitas*).

Slăbirea vocalelor

§ 26. Prin *slăbirea vocalelor* se înțelege schimbarea unei vocale mai pline și mai deschise, într'una mai puțină și mai întunecată. Această schimbare se face sub înținerirea intonației cuvântului. Slăbirea vocalelor se întâmplă după următoarea gradare:

a în *u*, *e*, *i*;

o în *u*, *e*, *i*;

u în *e*, *i*;

e în *i*, *u*;

i în *e*;

ae în *ī*; *au* în *ō*, *u*, rar în *oe*, *ē*; *oe* în *ū*.

1). Slăbirea lui *a*:

a) în *u*, d. e. din *sal*, *capio*, *taberna*, se fac: *insul-sus*, *occup-o*, *contubernium*;

b) în *e*, d. e. din temele *fac*, *ag*, *cap*, *jac*. se fac: *-fex* (*fec-s*), *-ex* (*egs*: *rem-ex*) *-ceps*, *-jex* (*jec-s*: *objex*); de asemenea tema *sta* se preface în *ste* (*superstes*); *patior*, *halo* în *per-pētior*, *an-helo*; *pāro*, *sacro*, *barba*, *aptus* în *impēr-o*, *vitu*(=*vitio*)-*pero*, *ob-secro*, *im-berb-is*, *in-eptus*;

c) în *i*, d. e. *-fex*, *-ex*, *-ceps*, *-jex*, *-stes*, schimbă earăși pe *e* în *i*, în casurile oblice; *mānus*, *pāter*, *fācio*, *āgo* în *com-mīnus*, *Jupiter*, *per-ficio*, *ex-īgo*.

2). Slăbirea lui *o*:

a) în *u*, d. e. temele *melios*, *corpos*, *robos*, (*robor*), se prefac în *mēlius*, *corpus*, *rōbur*; *sōlum* se schimbă în *ex-sul*; *o* de la temele în *o*, se schimbă în *u*, înainte de *s* și *m*: în limba veche *servos*, *servom*=*servus*, *servum*; vocala ausiliară *o* se preface în *u*: *tēg-o*—*tegu-nt*, *vol-ū-mus*;

995872
 PEHOSUOR-7

b) în *e*; tot *o* de la temele în *o* se prefacă în *ē* la vocativ: *servō* în *servē*; *illo*, *isto*, *ipso* (prin căderea lui *s* de la nominativ) se prefacă în *ille*, *iste*, *ipse*; formele vechi *voster*, *vorto*=*vester*, *verto*; vocaia auxiliară *o* se schimbă în *e*: *teg-o*=*tegere*;

c) în *i* d. e. temele *homon*, *virgon*, se schimbă în declinare în *homin-*, *virgin-*; *illico* în *illico*; *o*, vocală auxiliară, se schimbă în *i*: *teg-o*=*teg-i-tur*.

3). Slăbirea lui *u*:

a) în *e*, d. e. *juro* în *de-jero*, *per-jero*;

b) în *i*, d. e. *maxumus*, *maritumus*, *lacruma*, *satura*, *tegumen*, *lubet*, *existumo* în *maximus*, *maritumus* ș. c. l.

4). Slăbirea lui *e*:

a) în *i*, d. e. tema *mone* în *moni-tum*; *agmen*, *pecten* în declinare se prefacă în *agmin-*, *pectin-*;

b) în *u*, d. e. temele *mone*, *doce* în *monu-mentum*, *docu-mentum*; temele *genes*, *opes* ș. a. se schimbă, la nomin, sig. în *genus*, *opus* ș. a.

5). Slăbirea lui *i* în *e*, d. e. temele *mari*, *gravi*, *nubi* se prefacă în *mare*, *grave*, *nube-s*; *salim* în *saltem* (*comit-s*, *judic-s* în *comes*, *judex*, după § 24).

6). Slăbirea diftongilor:

a). A lui *ae* în *i* d. e. *caedo*, *aequus*, *aestimo* se slăbesc în *oc cīdo*, *in-īquus*, *ex-istimo* (însă *ae* înainte de *r*, rămâne neschimbat: *co-haereo*); *prae* în *pri-or*, *prī-mus*, *prī-die*.

b). A lui *au*:

1. în *ō*, d. e. *plaustrum*, *claudus*, *s(i) audes*, *faux*, se schimbă în: *plostrum*, *Clorīus*, *sodes*, *suffoco*;

2. în *ū* d. e. *causa*, *claudio* se schimbă în *accūso*, *oc-clūdo*;

3. rar în *oe*, *ē*: *audio* (*ob-oedio* sau *ob-ēdio*);

c). A lui *oe*, în *ū*: în limba veche *oenus*, *moerus*, *moenio*, *Poenus*, s'au schimbat în *unus*, *murus*, *munio*, *Pun-icus*.

Urcarea vocalelor

§ 27. *Urcarea vocalelor* slujeste la formarea timpurilor de la verbe și la formarea cuvintelor. Ea se dobandește.

a). Prin *lungirea* vocalei scurte de la temă; astfel în formarea trecutelor de la: *scābo*, *āgo*, *lēgo*, *video*, *fōdio*, *fugio*—*scābi*, *ēgi*, *lēgi*, *vīdi*, *fōdi*, *fūgi*; în formarea cuvintelor din rădăcinile *frāg*, *sēd*, *fīd*, *lūc*, *rūb*: *suffrūgium*, *sēdes*, *fīdus*, *luc-s*, (*lux*), *rūfus* și *rōbigo*.

b). Prin *schimbarea vocalei*, care în latinesce se face numai în formarea cuvintelor, d. e. rădăcinile *teg*, *cel*, *vel*, *fer*, formeză cuvintele *tog-a*, *collis* și *culmus*, *volnus*, *for-s*; rădăcinile *dic* [*disco*], *nec* [*nex=nec-s*], *men* [*men-s*], *ter* [*terra*], *da* [*dare*], formeză *doc-eo*, *noc-eo*, *mon-eo*, *torr-eo*, *dōnum* și *dōs*

2. Legile eufoniei pentru consonante

Asimilarea consonantelor

§ 28. Deosebite consonante se asimilază cu *l*, *m*, *c*, (*qu*), adică se prefac în aceste litere, d. e. *sed-la=sella*, *puer-la=puella*, *asin-lus=asillus=asellus* (după § 24) *sup-mus=summus*; *en-ce*, *en-quid=ecce*, *ecquid*; *quid-quam* și *quic-quam*. Consonantele *d* și *t* se asimilază cu *s* următor, d. e. *ced-si*, *concut-si=cessi*, *concussi*; de asemenea *prem-si=pren-si=pressi*. Consonanta *t* se asimilază cu *s* din nainte, d. e. *altistimus=altissimus*, *scis-tum*, *mes-tum* (după ce s'a făcut întâi *disimilare*, v. § 30)=*scissum*, *messum*; *haes-tum*, *cens-tum=haes-sum*,

cens-sum, și prin lepadarea celui întâi *s=haesum*, *cen-sum*. Chiar și *s* se asimilează cu *r* și *l* din nainte d. e. *piger-simus=pigerrimus*, *facil-simus=facillimus*. (Asupra asimilării consonantelor de la sfârșitul prepozițiilor, v. § 188, Not 1).

Acomodarea consonantelor

§ 29. Înaintea consonantei vântoase *t*, litera *b* se preface în *p*, și *g*, *qu*, *h*, în *c*, d. e. *scribo*, *ago*, *coquo*, *traho*, dau *scrip-tum**), *ac-tum*, *coc-tum*, *trac-tum* și înaintea lui *s* adese *b* se preface în *p*, și *h* în *c*, d. e. *scrip-si*, *trac-si* (*traxi*); *n* înaintea labialelor se face în *m*, d. e. *runpo* (tema e *rup*, ca *junngo* de la tema *jug*) = *rumpo*; *m* înaintea lui *c* și *d* se face în *n*, d. e. *primiceps*, *com-cedo*, *hum-c*, *eum-dem*, *quom-dam*=*princeps*, *concedo*, *hunc*, *eun-dem*, *quon-dam*.

Disimilarea consonantelor

§ 30. Disimilarea consonantelor este schimbarea consonantelor deopotrivă în consonante ce nu sunt deopotrivă. Astfel sufixul *-aris* se face *-alis* și *-crum* se face *-clum* (*-cūlum*), dacă în acelaș cuvânt se află deja înainte un *r*, d. e. se dice *militaris*, *popularis*, dar *cerealis*, *litor-alis*; se dice *sepulcrum*, dar *periculum*, *sarculum*, *orā-culum*; de asemenea sufixul primitiv *-brum*, nu se schimbă în *-bulum* (§ 31), dacă deja se află înainte un *l*, d. e. *fla-brum*, însă *sta-bulum*; de aceea și *caeluleus*, *medidies* se prefac în *caeruleus*, *meridies*. Consonantele *d* și *t*, înaintea lui *t* se schimbă în *s* d. e. *ed(i)t=est*, *claud-trum=claus-trum*, *infend-tus=infestus*; *scid-tum*, *mit tum*, *pect-tum=scis-tum*, *mis-tum*, *pec-tum*, și (după § 28)=*scissum*, *missum*, *pec(s)sum* (*pe-xum*); *palud-ter*, *equit-ter=palus-ter*, *equester*.

Slăbirea consonantelor

§ 31. Prin slăbirea consonantelor se înțelege înlocuirea consonantelor primitive, care sunt neîndemăna-

Totuși se scria *ob-tineo* și *optineo*.

tece, cu altele mai potrivite. Astfel *s* se înlocuiește cu *r*, atât la sfârșitul cât și în mijlocul cuvintelor, când se află între două vocale, d. e. *majos*=*major*, *amos(e)*=*amor*; în limba veche *arbos*, *labos*, *honos*=*arbor*, *labor*, *honor*; *es-o*, *hausio*, *geso*, *uso*, *corposis*, *genesis*=*ero*, *haurio* ș. a.; *dis-imo*=*dir-imo*; *nāsus* și *nares*, *quaero* și *quaeso*. Litera *d* se înlocuiește cu *l*, d. e. *odeo* [*odor*]=*oleo*; în limba veche *dacrūma*=*lacruma*; *dv* cu *b*, d. e. în limba veche *dvis*, *dvonus*, *dvellum*=*bis*, *bonus*, *bellum*; *t* cu *s* de unde *tum*, sufixul supinului, și *-timus* sufixul superlativului, se prefac în *-sum*, și *-simus*, d. e. *pul-tum*=*pul-sum*, *mag-timus*=*mag-simns* (*maximus*). Astfel spirantele *f*, *v*, se slăbesc în *b*, d. e. *fuam*, *fuo* (§ 21) devin sufixele *bam*, *bo*; *ferveo-ferbui*; sufixul *-aris* se slăbește în *-ālis*; sufixul *-cro* (= *-cer* sau *-cris*) în *-clo* (= *-cūlus*); sufixul *-bro* (= *-ber* sau *-bris*) în *-blo* (= *-bulus*, *-bilis*); sufixul *-tro* (= *-ter*) în *-tlo* (= *-tūlus*, *-tilis*).

Căderea consonantelor

32. Adeseori *g*, *c*, *qu* cad între *l* și *s*, între *r* și *s* între *r* și *t*, între *n* și *t*, d. e. *mulc-si*, *merg-si* *torqu(torc)-tum*=*mulsi*, *mersi*, *tortum*; *quinctus*=*quin-tus* (de la *quinque*) Literale *d* și *t* cad înaintea lui *s* d. e. *lapids*, *militis*=*lapis*, (*miles* 26, 5), precum și înaintea sufixului de trecut *si*, dacă silaba temei este lungă din fire sau după pozițiune, d. e. *laed-si*, *rād-si*, *sent-si*=*laesi*, *rasi*, *sensi*. Cele mai de multe ori cu compensare cad și *c*, *g*, înainte de *m* și *l*, câte odată *s* înaintea lui *d* și *n*, d. e. *lūc-men*, *exāg-men*=*lūmen*, *exāmen*; *is-dem*=*idem* *pos-no*=*pōno*. De asemenea cade *s* înaintea lui *s*, din sufixul slăbit al supinului *-sum*, d. e. *casum*, *ausum*, *risum*, *divisum*, *fusum*, în loc de formele vechi *cas-sum*, *aus-sum*, *divis-sum* ș. a. (§ 23). Tot astfel cade *s* înaintea lui *d* și *n*, în compuneri d. e. *ju(s)-dex*, *ju(s)-dico*, *di(s)duco*, *sati(s)n*, *vi(s)n* *vide(s)n*; *n*, *d*, înaintea lui *gn*, d. e. *i(n)gnarus*, *a(d)gnosco*, *a(d)gnatus*; spiranta *v* între două vocale d. e. *bo(v)um*.

Intrepunere de consonante

§ 33. — Uneori se întrepune sau se vâără un *p* între *m* și *t*, între *m* și *s* d. e. *prom-p-tus*, *em-p-tus*; *sum-p-si*, și în limba veche *hiem-p-s**).

Lepadare de consonante

§ 34. a). La începutul cuvintelor se lepădă obicei-nuit guturala *g* din *gn*, formă mai veche, d. e. *navus*, *nosco*, *nascor*, în loc de *gnavus*, *gnosco*, *gnascor* (cu toate acestea se dice totdeauna *gnarus*).

b). La sfârșitul cuvintelor limba latină nu suferă nici două mte, cum *lact*, nici îndoiră a aceluiași consonante, ca: *mell*, *oss*; în loc de aceste forme se dice *lac*, *mel*, *ös*; de asemenea *cor*, în loc de *cord*. Șuerătorea *s* la sfârșit se citește slab, și în *ille*, *iste*, *ipse* cade cu totul (§ 26, 2. b); tot astfel, prin lepadarea lui *m*, s'a făcut *necesse* din *necessum*; de asemenea *pote*, *mage*, în loc de *potis*, *magis*; *-re* în pasiv în loc de *-ris* (*e* din *-re* este după § 26, 5); în limba veche: *nullu'sum*, *situ'st*, *opu'st*; s'a lepadat *d* din ablativul vechiu; de asemenea *sed*=*se-*; forma veche *suprad*=*supra*: *haud* alăturat cu forma veche *hau*. În sfârșit chiar a treia persoană plural a trecutului *-runt*, s'a prefăcut în *-re*, prin căderea lui *nt*: *laudavē-runt*=*laudaveru*=*laudavēre* (§ 26, 3. a).

Metatesa

§ 35. *Metatesa* (*metathesis*—*μετάθεσις*) este strămutarea licidelor *l*, *r*, înaintea vocalei ce le precede, d. e. tema *cer*, de unde vine *Cer-es*, *pro-cēr-us*, a format prin metatesă pe *cre-sco*; tema *sper* a format pe *spre*: *sper-no*, *spre-vi*; tema *ter* pe *tri*: *ter-o-tri-vi*; tema *ster* pe *strā*: *ster-no*, *strā-vi*; tema *tol* (*tal*) pe *tla* în (*t*)*latum* (v. mai jos § 36, 1. b).

*) Această întrepunere a lui *p* se face și în românesce fiind adusă, ca și în limba latină, numai de pronunțare, d. e. *strim-p-t*, *sim-p-t*.

3. Consonantele de la începutul, din lăuntru și de la sfârșitul cuvintelor.

§ 36. 1. In limba latină un cuvânt poate începe :

a). Cu toate consonantele simple.

b). Cu două consonante, însă numai dacă cea întâi e o mută, și cea a doua una din licidele *l* sau *r* (afară de *tl* și *dl* ce nu pot fi la începutul unui cuvânt), sau cu *g* urmat de *n*, sau cu *s* urmat de o consonantă vântoasă (*sp*, *sc*, *sq*, *st*), d. e. *pravus*, *brevis*, *creber*, *gravis*, *trado*, *draco*, *plenus*, *blandus*, *clavis*, *glans*, *gnarus*, *spes*, *scabies*, *squalidus*, *statua*.

c). Cu trei consonante, însă numai dacă după *sp*, *sc*, *st*, urmăzează licida *r*, sau după *sp* (și *st* rar) urmăzează licida *l*, d. e. *spretus*, *scribo*, *stratus*, *splendor*, *stlata*.

2. In lăuntru nui cuvânt limba latină îngădue împreunarea a trei consonante, dacă însă o licidă se află înainte sau după o mută închisă in mijloc, sau dacă *s* e închis între două mute (*bsc*, *bst*, *xt*, *xsp*) d. e. *intro*, *anclo*, *carpsi*, *sculptus*, *spectrum*; *abseondo*, *abstineo*, *extus*, *exspecto*. Chiar și patru consonante pot fi uneori la un loc in lăuntru unul cuvânt: *monstrum*, *mulctrum*.

Notă. In împreunarea consonantelor *mps* și *mpt*, *p* e pus numai spre a întâi pe *m* d. e. *sumpsi*=*umsi*, *sumptum*=*sumtum*, *hiemps*=*hiems* (v. § 33).

3). La sfârșitul cuvintelor pot stă toate consonantele, dacă inaintea lor se află o vocală, afară însă de *p*, *g*, *q*, *f*, *v*, *h*, *z*. In multe împrejurări se lepădă totuși o consonantă de la sfârșit (§ 34).

Notă. In *re-*, *se-*, *pro-*, a cădnt *d* de la sfârșit; el se pune însă earăși inaintea de o vocală spre inlăturarea hiatului, d. e. *red-eo*, *sed-itio*, *prod-esse*. In inscripțiunile vechi se găsește și ablativul sfârșit cu *d* (§ 34, b, și § 43, *Notă*) d. e. *praedad*, *altod*, *marid*, *dictatored*, *senatud*, in loc de *praedā*, *altō*, *mārī*, *dictatōrē*, *sēnatū*.

II. MORFOLOGIA

CAP. IV. CLASELE ȘI FLESIUNEA CUVINTELOR

Clasele cuvintelor

§ 37. Cuvintele latine se împart mai întâi în *trei* clase de căpitenie: *nume (nomina)*, *verbe (verba)* și *particule (particulae)*.

1. La clasa întâia se numără :

a). *Substantivele (nomina substantiva)* d. e. *vir* (barbat), *dōmus* (casă), *virtus* (virtute). Ele se împart earăși în :

1) *nume apelative*, d. e. *corpus* (trup), *flos* (floare), *avis* (pasere);

2) *nume propriū* d. e. *Alexander*, *Asia*, *Roma*;

3) *nume colective* d. e. *silva* (pădure), *exercitus* (armată), *multitudo* (mulțime);

4) *nume materiale*, d. e. *argentum* (argint), *aqua* (apă), *lignum* (lemn);

5) *nume abstracte*, d. e. *virtus* (virtute), *justitia* (dreptate), *sapientia* (înțelepciune). Cele patru feluri din-tăi se numesc și *concrete (nomina concreta)*, spre deosebire de cele *abstracte (nomina abstracta)*.

b). *Adjectivele (nomina adjectiva)* d. e. *magnus* (mare), *lōnus* (bun), *fācilis* (ușor).

c). *Pronumele (pronomina)* d. e. *ego* (eu), *hic* (acesta), *qui* (care).

d). **Numeralele (nomina numeralia)** d. e. *unus* (unul), *primus* (întâiul).

2. La clasa a doua se numără :

e). Verbele (**verba**) d. e. *făcio* (fac), *scribo* (scriu).

3. La clasa a treia se numără :

f). **adverbele (adverbia)** d. e. *băně* (bine), *hōdie* (astăzi), *olim* (odinioară).

g). **Prepozițiunile (praepositiones)** d. e. *in*, *ăpud*, (la), *inter* (între).

h). **Conjuncțiunile (conjunctiones)** d. e. *et* (și), *sed* (însă), *si* (dacă).

i). **Interjecțiunile (interjectiones)** d. e. *heu!* (vâi!), *ah!* (ah!), *heus!* (hei!).

Flesiuena cuvintelor

§ 38. Prin *flesiuene* (**flexio**) înțelegem deosebitele schimbări ce primesc la sfârșit numele și verbele, spre a arăta felurile lor raporturi în propozițiune.

Notă 1. Număi substantivele, adjectivele, pronumele, cele mai multe numerele și verbele sunt supuse flesiuinii, adecă sunt *flesibile*, ear adverbele, prepozițiunile, conjuncțiunile, interjecțiunile și unele numerele sunt *neflesibile*, adecă nesupuse la flesiuene. Flesiuena numelor se numesc *declinare* (**declinatio**) ear acea a verbelor, *conjugare* (**conjugatio**).

Notă 2. Ceea ce rămăne dintr'un cuvânt, supus flesiuinii, după ce scotem părțile adăogite, se numesc *temă* (**thema**). Litera de la sfârșitul temei se numesc *caracter*. Tema cuprinde în sine însemnarea cuvântului.

Notă 3. Trebuie să se deosebescă de temă *rădăcina* (**radix**), partea primitivă și simplă, care n'a primit încă neli o schimbare d. e. în *amator-is*, tema este *amator*, ear rădăcina *am*, ce se găsece în *am-or*, *am-icitia*, *am-icus*; în *lector-i* tema este *lector*, ear rădăcina este *leg* (în *leg-o*, *lex=leg-s*). Părțile adăogite la rădăcină sau la temă, atât în formarea cuvintelor, cât și în flesiuene, se numesc în deobște *sufixe*, cum sunt mai sus *tor*, *or*, *icus*, *is*.

Notă 4. Se numește în gramatică *analogie* (*analogia—ἀναλογία*), potrivirea ce este în fleșiune între mai multe cuvinte. *Anomalie* (*anomalia—ἀνωμαλία*), se numește lipsa acestei potriviri.

A. FLESIUNEA NUMELOR

CAP. V. DECLINAREA SUBSTATIVELOR

Genuri. Numere. Casuri. Declinări.

§ 39. În limba latină sunt trei genuri, și anume: genul *masculin* (*genus masculinum*), genul *feminin* (*genus femininum*) și genul *neutru* (*genus neutrum*), care nu are corespunzător în limba română.

§ 40. Limba latină are două numere (*numeri*): *singular* (*numerus singularis*) pentru unimi, și *plural* (*numerus pluralis*), pentru mulțimi*).

§ 41. Numele au șase casuri (*casus*):

- a) *Nominativul* (*nominativus*).
- b) *Genitivul* (*genitivus*).
- c) *Dativul* (*dativus*).
- d) *Acusativul* (*accusativus*).
- e) *Vocativul* (*vocativus*).
- f) *Ablativul* (*ablativus*).

Nota 1. Aceste casuri nu sunt deosebite la toate substantivele și în amândouă numerele. La cele mai multe *dativul* și *ablativul* sunt de o potrivă. La toate numele neutre *nominativul* și *acusativul* sunt tot una. *Vocativul* se deosebește de *nominativ* numai la un număr foarte mic de nume curat latine (de a II-a declinare); la plural și la numele neutre el e totdeauna ca și *nominativul*.

Nota 2. *Nominativul* și *vocativul* se numesc în deobște *casuri directe* (*casus recti*), iar celelalte, *casuri oblice* (*casus obliqui*).

* Limba latină, deosebită de cea grecească, nu are articol.

§ 42. Sunt *cinci declinări* în limba latină :

- 1). *Declinarea I-a*, cu teme sfârșite în *a*.
- 2). *Declinarea a II-a*, cu teme sfârșite în *ō* (scurt) (mai târziu *ū* scurt).
- 3). *Declinarea a III-a*, cu teme sfârșite în consoanante și în vocala *i* (rar *ū*).
- 4). *Declinarea a IV-a*, cu teme sfârșite în *ū*.
- 5). *Declinarea a V-a*, cu teme sfârșite în *ē*.

§ 43. La declinarea cuvintelor latine trebuie să deosebim totdeauna *tema de sufixele casuale*, părți nestatornice ale cuvântului, ce se anuă la temă. Se numesc *terminare*, fiecare literă sau număr de litere care se află la sfârșitul unui cuvânt, fără privire la sufixele casuale.

Notă. Sufixele casuale sunt:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	-s. . . neutre: -m s. tema . . .	-ī -ēs neutre: ā
Gen.	-ī, īs.	-rum -um
Dat.	-ī.	-īs -būs
Acus.	-m	-ns. . . . . ā
Abl.	-(d).	-īs -būs

Vocativul n'are nici un sufix, căci el nu este, drept vorbind, un cas. Totdeauna e asemenea cu nominativul, afară de substantivele de a II-a declinare în *-ūs*, care la voc. sing. slăbesc vocala temei *ō* în *ē* (§ 48).

Genul firesc al substantivelor

§ 44. Genul substantivelor în limba latină se cunoște ori după *însemnare*—genul firesc—ori după *terminarea temei*—genul gramatical. După *însemnare* sunt:

1. De genul *masculin*: numele *ființelor bărbătești*, numele *popórelor*, al *riurilor*, al *vânturilor* și al *lunelor anului* d. e. *Jupiter*, *taurus* (taur), *Graecus*, *Tiberis*, *aquilo* (crivețul), *aprilis* (sub-înțeles *mensis*, lună).

Notă. Dintre riuri un mic număr, sfârșite în *a*, se abat de la această regulă fiind de genul feminin: *Allia*, *Matrona* (Marna), *Albula* (nume vechiu al Tibrului), și riurile fabuloase *Lethe* și *Styx*.

2. De genul *feminin*: numele *fîințelor femeesci*, numele *copacilor*, al *țărilor*, *insulelor*, numele eelor mai multe *orașe* și cea mai mare parte din *substantivele abstracte* d. e. *Tullia*, *uxor* (soție), *socrus* (socră), *quercus* (stejar), *făgus* (fag), *Aegyptus* (Egiptul), *Rhodus* (insula Rodos), *Roma*, *Carthago* (Cartagina), *spes* (speanță), *virtus*.

Nota 1. Dintre copaci sunt masculini: *oleaster* (maslin salbatic) și cele mai multe nume de copaci mici. Dintre țări sunt masculine: *Bosporus*, *Pontus*, *Hellespontus*, *Isthmus*; sunt neutre cele în *um*, precum *Latium*. Dintre orașe cele plurale în *i*, precum *Delphi*, *Veji*, *Argi*, sunt masculine, precum și câte-va în *o*: *Sulmo*, *Narbo*, *Vesontio*. Sunt de genul neutru cele în *um* sau pluralele în *a*: *Byzantium*, *Leuctra*. genit. *-orum*, precum și *Tibur*, *Praeneste*, *Argos*. Unele sunt când masculine când feminine.

Nota 2. Se numesc *comune* (*communia*) substantivele care pot fi luate și ca masculine și ca feminine, d. e. *dux* (călăuz, călăuză), *civis* (cetățan, cetățancă); *comes* (tovarăș, tovarășă), *sacerdos* (preot, preotésă), *hostis* (dușman, dușmancă), *adolescens* (tiner, tineră), *conjux* (soț, soție), *infans* (copil, copilă), *hères* (moștenitor, moștenitoare), *părens* (tată, mamă), *vates* (găcitor, cântăreț—găcitoare, cântăreță). Poeții mai întrebuițază ca comune și: *auctor* (autor), *augur* (augur), *custos* (păzitor), *hospes* (ospete), se dice la feminin și *hospita*, *iudex* (judecător), *iuvenis* (tiner), *miles* (soldat), *testis* (martur).

Nota 3. Se numesc *epicene* (*epicoena*,—*Ἐπιχοινα*) numele de animale care însemnăză felul lor, fără a ne uita la sex. Genul gramatical al substantivelor epicene se îndreptă după terminare. Când însă voim să vorbim despre un sex anume hotărît, atunci punem înaintea substantivului *mas*, *masculus* (bărbat, bărbătesc), *femina* (femeie, parte femească), d. e. *aquila mas* sau *mascula* (partea bărbătească a pajurei), *corvus femina* (partea femească a corbului), *anas mas* (rățoiu), *pavo masculus* (păun), *pavo femina* (păuniță).

Nota 4. Câteva nume de animale, care obicinuit sunt masculine, se întrebuițază totuși ca comune la feminin, când e a nume vorba de partea femească, mai ales *bos* (bou sau vacă), și uneori *lepus* (epure), *mus* (șoarece), *elephantus* (elefant), *anser* (gâscă).

Nota 5. Numele câtorva specii de animale se întrebuintază fără a băgă în samă individul, și la masculin și la feminin. Ele sunt *nehotărâte (incerta)*, precum: *anguis* (șerp), *cānis* (câne), *cāmēlus* (cămilă), *dāma* (cerb), *grus* cocoră, (mai totdeauna feminin), *serpens* (șerp), *sus* (porc, obicinuit feminin); *talpa* (cărțiță, obicinuit masc.), *tigris* (tigru). Dacă e anume vorba de partea femească, ele sunt întrebuintate ca feminine.

Nota 6. Se numesce *schimbător (mobile)*; un substantiv care din aceeași temă formeză, prin terminări deosebite, un masculin și un feminin: *servus, serva*; *rex, regina*; *equus* (cal), *equa* (căpă).

3. De genul *neutru* sunt toate substantivele indeclinabile, d. e. *fas* (dreptul dumnezeesc), *nefas* (calcarea dreptului dumnezeesc) *gummi* (gumă); toate cuvintele care, fără a fi substantive, se întrebuintază ca substantive, d. e. *scire tuum* (știința ta); namele literilor alfabetului: cu toate că uneori ele sunt și feminine, sub-înțelegându-se *littera* (literă). De asemenea sunt neutre cuvintele întrebuintate numai spre a însemna forma lor din afară, fără privire la înțelesul lor, d. e. *hoc ipsum diu* (chiar acest cuvânt *diu*); *arx est monosyllabum* (cuvântul *arx* este de o singură silabă).

Notă. Despre genul gramatical al substantivelor se va vorbi în deosebi la fiecare declinare.

DECLINAREA I

§ 45. Temele care merg după declinarea I se sfârșesc în *ă* (scurt). Ele se declină astfel:

F e m i n i n

	Sing.		Plur.	
Nom.	<i>mensă</i>	} masa s. o masă	<i>mensae</i>	} mesele s. nise mese
Gen.	<i>mensae</i>		<i>mensā-rum</i>	
Dat.	<i>mensae</i>		<i>mensis</i>	
Acus	<i>mensā-m</i>		<i>mensās</i>	
Voc.	<i>mensă</i>		<i>mensae</i>	
Abl.	<i>mensā</i>		<i>mensis</i>	

Masculin

	Sing.		Plur.	
Nom.	<i>scribă</i>	} scriitorul s. un scriitor	<i>scribae</i>	} scriitorii s. nise scriitori
Gen.	<i>scribae</i>		<i>scribă-rum</i>	
Dat.	<i>scribae</i>		<i>scribis</i>	
Acus.	<i>scribă-m</i>		<i>scribă-s</i>	
Voc.	<i>scribă</i>		<i>scribae</i>	
Abl.	<i>scribă</i>		<i>scribis</i>	

Esemples de declinat

Feminine :

<i>rösă</i>	trandafir	<i>vită</i>	viață	<i>industria</i>	silință
<i>viölă</i>	viorieă	<i>pennă</i>	pana	<i>săpientia</i>	înțelepciune
<i>stellă</i>	stea	<i>ăquilă</i>	pajură	<i>prudentiă</i>	chibzuință
<i>lună</i>	lună	<i>rănă</i>	bróscă	<i>justitiă</i>	dreptate
<i>terră</i>	pămênt	<i>femînă</i>	femea	<i>sölertiă</i>	iscusință
<i>ăquă</i>	apă	<i>pugnă</i>	luptă	<i>pigritiă</i>	lene
<i>ălă</i>	aripa	<i>plantă</i>	plantă	<i>moestitiă</i>	măhnire

Masculine :

<i>aurigă</i>	vezeteu	<i>năută</i>	corăbier	<i>incölă</i>	locuitor
<i>collegă</i>	tovarăș	<i>pöetă</i>	poet	<i>pîrătă</i>	hoț de mare

Nota 1. Vocala *a* de la sfârșitul temelor declinării I-a, care e acum scurtată, a fost altă dată lungă; cum este încă la genit. plur. *-rum*. Sufixele casuale se modifică astfel la această declinare: la *nomin. sing.* *-s* final a căzut, rămânând tema curată; la *genit.* și *dat. sing.*, *-ă* final de la temă și cu sufixul *-i* se contrag în diftongul *æ* (în vechime *ai d. e. aulai. Virg.*). Altă dată se află la *genit. sing.* și *-ās* (contras din *-a-is*) ce a rămas încă în: *paterfamiliās*—tată de familie, *materfamilias*—mamă de familie, la *abl. sing.* sufixul *-d* a căzut, din care cauză vocala *ă* de la sfârșitul temei s'a lungit. La *nomin. plur.* s'a făcut aceeași contra-gere ca și la *genit.* și *dat. sing.* La *genit. pl.* sufixul *-rum* se anină deadeptul la temă, cu *a* lung, (despre *-um* în loc de *-ă-rum*, vezi mai jos Nota 3, tot acest §). La *dat.* și *abl., pl.* *-a* de la temă se contrage cu sufixul *-is* în *is* (despre *-bus*, vezi Nota 2 următoare). La *acus. pl.* *-a* de la temă s'a lungit prin căderea lui *n*: *ă-ns*—*ās*.

Nota 2. Câteva substantive, puține la număr, au la *dat.* și *abl. plur.* *-bus* în loc de *-is*, spre a se deosebi de masculin. Astfel

sunt: *dēa* (deia) — *dēa-bus*, *filia* (fiică) — *filia-bus*; de asemenea *libertă* — *rōbă liberată* (rar *libertabus*), *ēqua* (ēpă), *asină* (măgărită).

Nota 3. Unele substantive, mai ales *drachma* (monetă grecească), *amphōra* (un fel de ulcior), fac la genit. plur. -um, în loc de *arum* d. e. *trium amphorum* (trei amfore), *duo milia drachmum* (două mii de drahne). Poezii întrebunțază *um*, în loc de *arum*, și la substantivele compuse cu *gēna* (de la *gigno* — născ) și *cōla* (de la *cōlc* = locuiesc, cultivez), precum și la substantivele patronimice (*patronymica*), adică care însemnă scoborător din... (§ 197. 1. Nota 3). d. e. *calicolum*, în loc de *calicolarum* (de la *calicōla* = locuitor al cerului, zeu), *terrigenum*, în loc de *terrigenarum* (de la *terrīgēna* — fiu al pământului); *Dardanidum* în loc de *Dardanidarum* (de la *Dardānida* — Troian, adică scoborător din Dardan).

De asemenea și la unele nume grecesci de popore: *Lapithum*, în loc de *Lapitharum*.

Forme grecesci

§ 46. După declinarea I merg și câteva cuvinte și nume proprii grecesci, sfârșite în *ē*, *ās*, *ēs*, (grecesce *η*, *ας*, *ης*.) La numeral sing. ele se deosebesc în cât-va în declinarea lor, ear la plural se declină ca și substantivele latine, d. e.

ēpitōm-ē prescurtare, *Aenē-as* (nume de om), *anagnost-es* cetitor

	Feminin	Masculin	
Nom.	<i>ēpitom-ē</i>	<i>Aene-ās</i>	<i>anagnost es</i>
Gen.	<i>ēpitom-es</i>	<i>Aene-ae</i>	<i>anagnost-ae</i>
Dat.	<i>ēpitom-ae</i>	<i>Aene-ae</i>	<i>anagnost-ae</i>
Acus.	<i>ēpitom-ēn</i>	<i>Aene-ām (-ān)</i>	<i>anagaoost-ēn (ām)</i>
Voc.	<i>ēpitom-ē</i>	<i>Aene-ā</i>	<i>anagnost-ā</i>
Abl.	<i>ēpitom-ē</i>	<i>Aene-ā</i>	<i>anagnost ā (-ē)</i>

Genul substantivelor de declinarea I

§ 47. Tōte substantivele latine de declinarea I sunt feminine, când nu însemnăză ființi bărbătesci (ca *scriba*, *nauti*, *collega*, *advēna* străin, *navita* corăbier ș. a. care sunt de genul masculin), sau nume de riuri (§ 44, I, Notă); *Hadria* (marea Adriatică), este de asemenea masculin. Cuvintele grecesci în *e* sunt feminine, cele în *as* și *es*, masculine.

DECLINAREA II

§ 48. Temele care merg după declinarea a II, erau sfârșite în limba mai veche în *ō* (seurt), care mai târziu s'a slăbit în *ū* (seurt), la nom. și acus. sing. și s'a prefăcut în *ē* (seurt), la voc. sing. Ele se declină astfel :

		Masculin		Neutru	
	Sing.	Plur.		Sing.	Plur.
Nom.	<i>hortū-s</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{horti} \\ \text{hortō-rūm} \\ \text{hortis} \\ \text{hortō-s} \\ \text{horti} \\ \text{hortis} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{bellū-m} \\ \text{belli} \\ \text{bellō} \\ \text{bellū-m} \\ \text{bellū-m} \\ \text{bello} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{bellā} \\ \text{bellō-rum} \\ \text{bellis} \\ \text{bellā} \\ \text{bellā} \\ \text{bellis} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \\ \\ \\ \\ \\ \text{resbōele} \end{array} \right.$
Gen.	<i>horti</i>				
Dat.	<i>hortō</i>				
Acus.	<i>hortū-m</i>				
Voc.	<i>hortē</i>				
Abl.	<i>hortō</i>				

Notă. La *genit. sing.* vocala *-ō* de la sfârșitul temei se contracte cu sufixul casual *i* în *-ī*; la *dat. sing.* însă *-ō* și cu *i* se contractă în *-ō*; la *voc. sing.* *-ō* se slăbește în *-ē* (§ 43. *Notă*), la *abl. sing.* *-d* cade, din care cauză *-ō* se face lung, *-ō*. La *nomin. pl.* *ō-i=ī*, ca la *genit. sing.* La *genit. pl.* sufixul *-rum* se anină deadreptul la temă, însă *-ō* final devine lung (după analogia lui *a* de la *genit. pl.* al declinării I): *-ō-rum*. La *dat. și abl. pl.* *-ō-is=īs*; la *acus. pl.* *-ō-nis=ō-s* (cu lepădarea lui *n*, *ō* s'a lungit). La *nom. acus. și voc. pl. neutru -o* de la temă cade.

§ 49. Unele substantive masculine de această declinare se sfârșesc la nominativ și vocativ sing. în *r*.

Ele au lepădat pe *us* la nom. și pe *e* la vocat., și dacă prin această lepădare a rămas o consonantă înainte de *r*, atunci s'a întrepus un *e*, ca sunet auxiliar, pentru eufonie, la nom. și la vocat. sing. d. e. *puer* (în loc de *puerus*), *ager* (în loc de *agr-us, agr*).

Masculin

	Sing.	Plur.		Sing.	Plur.
Nom.	<i>puer</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{pueri} \\ \text{puerō-rum} \\ \text{pueris} \\ \text{puerō-s} \\ \text{pueri} \\ \text{pueris} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{cōpii} \\ \\ \\ \\ \\ \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{āger} \\ \text{agri} \\ \text{agro} \\ \text{agru-m} \\ \text{ager} \\ \text{agrō} \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} \text{agri} \\ \text{agrō-rum} \\ \text{agris} \\ \text{agrō-s} \\ \text{agri} \\ \text{agris} \end{array} \right.$
Gen.	<i>pueri</i>				
Dat.	<i>puero</i>				
Acus.	<i>pueru-m</i>				
Voc.	<i>puer</i>				
Abl.	<i>puero</i>				

Esemple de declinat

Masculine în *us* :

<i>mundus</i>	lume	<i>pōpulus</i>	popor	<i>annulus</i>	inel
<i>campus</i>	câmp	<i>dōminus</i>	domn	<i>mālus</i>	catarg
<i>ventus</i>	vânt	<i>annus</i>	an	<i>crocus</i>	șofran
<i>morbis</i>	bóla	<i>mirus</i>	zid	<i>jūvencus</i>	junc ș. a.

Masculine în *r*, cu *e* întrepus :

<i>liber</i>	carte	<i>māgister</i>	daseal	<i>fāber</i>	ferar
<i>culter</i>	cuțit	<i>mīnister</i>	slujitor	<i>āper</i>	mistreț ș. a.

Substantive masculine în *er* sunt numai cinci :

<i>puer</i>	copil	<i>socer</i>	soceru	<i>Liber</i>	nume al lui Bacus
<i>vesper</i>	sară	<i>gēner</i>	ginere		

Următorele se stărsesc în *ir*, dar se declină ca și cele în *r*: *vir* (barbat, și compusele lui: *triumvir*, *decemvir*), *lēvir* (cumnat) și *trēvir* (nume de popor).

Neutre în *um* :

<i>vīnum</i>	vin	<i>gaudium</i>	bucurie	<i>pūrum</i>	pară
<i>ferrum</i>	fer	<i>verbum</i>	cuvânt	<i>oscūlum</i>	sărutare
<i>scamnum</i>	scaun	<i>votum</i>	făgăduință	<i>solātium</i>	mângâiere

Nota 1. Substantivele în *ius*, *iūm*, contrăgeau la genit. sing. pe *ii* regulat în *ī*, înainte de epoca clasică, și chiar în epoca clasică, d. e. *Consilī* (de la *consilium*—sfat), *ingēni* (de la *ingenium* talent, spirit), *Appī* (de la *Appius*, nume de om.) Mai târziu însă această formă contrasă fu înlocuită prin cea în *ii*.

Nota 2. Numele proprii în *ius*, *ajus*, *ejus* contrag la vocat. sing. pe *ie* în *i*, d. e. *Virgilius* *Virgilī*, *Gajus*, *Gai*, *Pompejus*, *Pompēi* (uneori la poezi *Pompēi* de două silabe). De asemenea și *filius* face la voc. *fili* (fiu) și *gēnius g'nī* (spirit protegitor). Celelalte cuvinte în *ius* și numele proprii străine în *ius* au voc. în *ie* necontras d. e. *nuntius* (vestitor) voc. *nuntie*. *Darius*, vocat. *Darie*.

Nota 3. Substantivul *dēus* (deu, D-deu) are vocat. totdeauna deopotrivă cu nom.; la nom. pl. face *dei*, *dii* și *dī*, prin contra-gere, la genit. pl. *deorum* (poetic *deum*), dat. și abl. *deis*, *dīs* *dīs*. ac. *deos*. Și alte cuvinte au câte odată, în vorbirea sărbătorească, voc. ca nom. d. e. *Audi*, *populus* *Albanus* (Tit. Liv.) *asculiā*, *poporule* *Alban* !

Nota 4. Adese ori genit. plur. este *um* în loc de *orum* (vezi și *decl. I § 45 Nota 3*), mai ales la cuvintele ce înșamnă monetă, măsură și greutate, d. e. *nummum* (în loc de *nummorum*, de la *nummus*, o monetă romană), *sestertium* (în loc de *sestertiorum*, de la *sestertius*, earăși o monetă) *mōdium* (în loc de *modiorum*, de la *modius* baniță, oboroc), *jūgērum* (în loc de *jūgerorum*, de la *jūgerum*, o măsură de lungime, pogon), *tālentum* (în loc de *talentorum*, de la *tālentum* talent, o monetă). De asemenea au *um* la genit. pl.: *faber* (ferar) în espresiune *praeffectus fabrum* (prefectul ferarilor); *vir* (poetic *virum* în loc de *virorum*) și compusele lui: *duumvirum*, *triumvirum*, *decemvirum*; *liberi* (copii) *liberum*, alătura cu *liberorum* (de asemenea întrebuițat); *divus* (zeu) *divum*, în limba veche și *deom* (grec. (Θεων) și apoi *divom*: *sūpērum* genit. de la *superi* (zeii de sus). Fac *um* la genit. pl. și unele nume de popore mai ales la poeți: *Italum* (în loc de *Italorum*, de la *Italus* Italian), *Argivum* (în loc de *Argivorum* de la *Argivus* locuitor din Argos, adecă Grec), *Poenum* (de la *Poenus* Cartaginez) ș. a.

Forme grecesci

§ 50. Numele proprii grecesci, mai ales cele de oreșe și de insule, și câte-va nume apelative, se găsesse uneori în latinesee cu terminarea grecescă, adecă *os* la nom. (masc. și fem.) și *on* la acus. (masc. și fem.) și la nom. (neutru) d. e. *Delos* (insula Delos), acus. *Delon* (fem.), *scorpios* masc. (scorpie), *Pēlion* neutru (un munte în Tesalia). Obicinuit însă terminările grecesci sunt înlocuite cu cele latine corespundătoare: *us, um, și* atunci aceste nume urmază regulat declinarea a II-a, d. e. *taurus* (taur), (*thēatrum* teatru). Une ori se găsesse amândouă formele, d. e. *Delos* și *Delus*, *Pion* și *Pium*, genit. *Pii* ș. a. Se găsește de asemenea, dar foarte rar, la nom. plur. forma *oe* (grecesee *oi*), d. e. *canēphōroe* (purtători sau purtătoare de panere s. coșulețe) și la genit. plur. *on* (grecesee *ων*) la adjective întrebuițate ca titluri de serieri d. e. *libri Georgicon* (cărțile Georgicelor lui Virgil), precum și la câteva nume proprii d. e. Colonia *Theraeōn* (Salustiu). Numele propriu de om *Πάνθρος*, contras în *Πάνθρος* e prefacut de Virgil în *Panthus* voc. *Panthu*.

Nota 1. Numele proprii în *ros* cu consonantă înainte, precum *Ἀλέξανδρος*, *Ἀντίπατρος*, *Τεῦκρος*, *Μελέαγρος*, se sfârșesc obicinuit în latinesee (în prosă *κ(α)δέυνα*) în *er*: *Alexander*, *Antipater*, *Teucer*, *Me'eager*, genit. *Alexandri* ș. c. 1. Cu toate acestea se dice *Codrus* (*Κόδρος*), și la poeți *Evandrus* (*Ἐβανδρος*) și altele asemenea. Cuvântul *ἑξάμετρος* (versul numit hexametru) se dice în latinesee *hexameter*, însă *διάμετρος* = *diameter*.

Nota 2. Dintre numele proprii grecesci, care merg după declinarea numită *atică**, unele iau o formă curat latină d. e. *Tyndareus*, gr. *Τυνδάρεως* altele,

*) Vezi Gram. gr. a d-lui Burlă, § 99, ediția a III a.

păstrează câteva terminări grecesci, precum la nom. *Athos*, *Androgeōs*, *Ceōs*, la acus. *Athōn*, gen. și dat. *Athō*. Acest din urmă (muntele Atos), merge și după declinarea a III-a : acus. *Athōnem*, abl. *Athone*; se găsește de asemene și *Andrageonem*.

Nota 3. Numele proprii grecesci în *évs* genit. *éws*, se declină sau ca în latinesce d. e. nom. *Orpheus* (două silabe)acus, *Orpheum*, genit. *Orphei* și *Orph-ei* (două silabe), dat. și abl. *Orpheo* (fără vocat.); sau ca în grecesce (după declinarea a III-a), d. e. nom. *Orpheus* genit. *Orphēos*, dat. *Orpēi* sau *Orph-ei*, (două silabe), acus. *Orphēā* vocat. *Orpheu*. Cu toate aceste formele luate de la declinarea a III-a se găsește mai des (afară de acus.) la poeți. *Achilles* (*Ἀχιλλεύς*) și *Ulixes* (*Ὀδυσσεύς*), care merg altfel după declinarea a III-a au totuși la genit. forma *Achillei*, *Ulyzei*. Numele *Perseus* (*Περσεύς*) se declină când ca *Orpheus* d. e. *Perseus*, genit. *Persei* dat. *Perseo* și *Persi* (în loc de *Persei*) acus. *Persēā*, abl. *Perseo*, când face *Perees*, după declinarea I.

Genul substantivelor de declinarea II

§. 51. Numele în *us* (*os*) și în *r*, sunt masculine, cele în *um* (*om*) sunt neutre. Cu toate acestea :

1). Dintre numele în *us*, sunt feminine :

a). Cuvintele: *alvus* (pântec, burtă), *carbasus* (pânză de corabie) *cōlus* (caer), *hūmus* (pământ), *vānus* (lopată de vânturat).

b). Toate numele de copaci și câteva nume de tufe, d. e. *alnus* (anin), *fāgus* (fag), *ficus* (smochin și smochină), *mālus*, *pīrus* (păr), *pōpūlus* (plop), *ulmus* (ulm), ș. a.; *buxus* (sincir), *junīpērus* (ienipere); *nardus* (nard, copăcel mirositor), *pāpīrus* (papir, rar masc.); de asemenea câteva nume grecesci de plante, cele mai adese ori sfârșite în *os*.

c). Numele de orașe și de insule (v. § 44, 2) d. e. *Cōrinthus* (Corintul), *Rhōdus* (însula Rodos), precum și numele de țări care urmează: *Aegyptus*, *Chersōnēsus*, *Epīrus*, *Peloponnēsus*. (Aceste nume în *us* sunt toate grecesci : cu toate aceste *Cănōpus* e masculin).

2). Dintre cuvintele în *us*, următoarele sunt neutre: *virus* (venin), *vulgus* (poporul de răud), și *pēlāgus* (mare). Câte trele aceste nu au plural.

DECLINAREA III

§ 52. Temele care merg după declinarea a III-a se împart mai întâi în două clase de căpitanie, după caracterul lor (§ 38, Nota 2) :

I. Teme **Consonantice**, adică sfârșite în *consonante* și

II. Teme **vocalice**, adică sfârșite în *vocale*.

§ 53. Temele consonantice se mai împart apoi, după firea caracterului (§ 11), în :

- A. Teme **licide**, sfârșite în *l, r*.
- B. Teme **nasale**, sfârșite în *m, n*.
- C. Teme sfârșite în **șuerătorea s**.
- D. Teme sfârșite în **mute** și anume în :
  - 1) **labiale**,
  - 2) **guturale** și
  - 3) **dentale**.

§ 54. Temele vocalice se sfârșesc în :

- 1) *i* și
- 2) *u* (vezi Declinarea a IV).

Notă. Temele vocalice în *a*, după cum am văzut, merg după declinarea I, cele în *o* (slăbite în *u*), după a II-a și cele în *e*, după declinarea a V-a precum se va vedea mai departe.

§ 55. Semnul nominativului sing., atât la temele consonantice, cât și la cele vocalice, este *s* în deobște la genul masc. și fem. Acest *s* pică totuși când se află după sunetele finale *l, r, n, s*. Tema curată se află obicinuît de la genit. sing. lepădând sufixul *-is*. Vocat. este deopotrivă cu nomin. La acus. sing. temele consonantice se legă cu sufixul *-m* prin vocala auxiliară *ě*. La abl. sing. sufixul *-d* s'a unit cu tema ear prin vocala auxiliară *ě*, și apoi *-d* a cădut, ca și la declinarea I-a și a II-a, dar fără a lungi vocala *e*. La dat. și abl. pl. sufixul *-bus* se unesc cu tema prin vocala *-i*, formând terminarea *-i-bus*. La acus. pl. sufixul *-ns* se legă cu tema prin vocala *-ě*, apoi picând *n*, rămâne *ēs*, cu *ē* lung. In celelalte cazuri sufixele casuale se anină la tema curată. Substantivele neutre forméază nomin. sing. fără *-s*. Ele au acus. și voc. amânduror numerilor deopotrivă cu nomin., ear nomin. pl. în *-ă*.

I. TEME CONSONANTICE

A. Teme licide

56. 1. Temele licide, sfârșite în l, formeză nominativul fără s, d. e.

	Sing.		Plur.	
Nom.	<i>consul</i>	}	<i>consul-ēs</i>	}
Gen.	<i>consul-īs</i>		<i>consul-īm</i>	
Dat.	<i>consul-ī</i>		<i>consul-ībūs</i>	
Acus.	<i>consul-ēm</i>		<i>consul-es</i>	
Voc.	<i>consul</i>		<i>consul-ēs</i>	
Abl.	<i>consul-ē</i>		<i>consul-ībūs</i>	

§ 57. 2. Temele licide, sfârșite în r, fac de asemenea nominativul fără s.

Masculine

Neutre

Sunete penultime

e	<i>passer</i> vrabie	<i>păter</i> tată	<i>cădăver</i> trup mort, hoit
	<i>passēr-is</i>	<i>patr-is</i>	<i>cadăvēr-is</i>
o	<i>lăbor</i> muncă	<i>ōrătōr</i> orator	<i>rōbūr</i> stejar tărte
	<i>lăbōr-is</i>	<i>ōrătōr-is</i>	<i>rōbōr-is</i>
u	<i>fūr</i> fur, hoț	<i>vultur</i> vultur	<i>fulgur</i> fulger
	<i>fūr-is</i>	<i>vultūr-is</i>	<i>fulgūr-is</i>

Singular

Nom.	<i>lăbor</i>	<i>păter</i>	<i>rōbur</i>
Gen.	<i>labōr-is</i>	<i>patr-is</i>	<i>robōr-is</i>
Dat.	<i>labor-ī</i>	<i>patr-ī</i>	<i>robōr-ī</i>
Acus.	<i>labor-ēm</i>	<i>patr-ēm</i>	<i>robur</i>
Voc.	<i>labor</i>	<i>pater</i>	<i>robur</i>
Abl.	<i>labor-e</i>	<i>patr-ē</i>	<i>robōr-ē</i>

Plural

Nom.	<i>labor-ēs</i>	<i>patr-ēs</i>	<i>robor-ă</i>
Gen.	<i>labor-ūm</i>	<i>patr-ūm</i>	<i>robor-ūm</i>
Dat.	<i>labor-ibus</i>	<i>patr-ibus</i>	<i>robor-ibus</i>
Acus.	<i>labor-ēs</i>	<i>patr-ēs</i>	<i>robor-ă</i>
Voc.	<i>labor-ēs</i>	<i>patr-ēs</i>	<i>robor-ă</i>
Abl.	<i>labor-ibus</i>	<i>patr-ibūs</i>	<i>robor-ibus</i>

Nota 1. La mai multe cuvinte în *or* și *ur*, sunetul *r* a venit din *s*, de aceea unele din ele au și o formă în *s*, alături de cea în *r*, d. e. *labos*, *robus* și *labor*, *robur*,—*vōmer* și *vōmis* (fer de plug), genit. *vōmēris*. La multe neutre vocala penultimă *o* devine *u* la nomin. sing.

Nota 2. Cuvintele în *-ter* lepădă pe *e*: *patris* (în loc de *patēris*), afară însă de *lăter*=*latēris* cărămidă.

B. Teme nasale

§. 58. 1. Numai o singură temă *e sfârșită* în *m*. Ea face nominativul cu *s* *hiem-s* (fem.) érnă (uneori *hiem-p-s*, § 33).

Singular

Nom.	<i>hiem-s</i>	Acus.	<i>hiem-em</i>
Gen.	<i>hiēm-is</i>	Voc.	<i>hiem-s</i>
Dat.	<i>hiem-ī</i>	Abl.	<i>hiem-ě</i>

La plural se întrebuintază rar.

§ 59. 2. *Temele nasale în n*, care sunt de genul masculin și feminin, torméză nom. sing. fără *s*, și lepădă și sunetul final *n* sfârșindu-se astfel în *o*. Cele neutre păstrează la nom. sing. pe *n*, și se sfârșesc în *en*. La masculine și feminine genit. este:

- 1) la unele în *ōnīs*,
  - 2) la altele în *īnīs*.
- ear la neutre în *īnis*.

Masculine și feminine

	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.	
Nom.	leo	leon-ēs	hōmo	homin-es	} omul } omeni
Gen.	leōn-īs	leon-ūm	homin-is	homin-ūm	
Dat.	leon-ī	leon-ibus	homin-ī	homin-ibus	
Acus.	leōn-ēm	leon-ēs	homin-em	homin-ēs	
Voc.	leo	leon-ēs	homo	homin-ēs	
Abl.	leon-ē	leon-ibus	homin-ē	homin-ibus	

Tot astfel se declină *oratio*, *oratiōnis* f. (cuvânt, vorbire), *virgo*, *virginis* (fecióră).

Nota 1. Cuvintele în *do* și *go* au cele mai multe la genit. -*inis*, celelalte în *o* an cea mai mare parte *ōnis*. **Abateri:** *praedo* (talhar), *harpāgo* (cărlig), *ligo* (țâpoi), au genit. în *ōnis*; *homo* și *turbo* (vërtej) au *inis*. *Anio* (un riu) are *Aniēnis*.

Nota 2. De temele în *n* se ține și masculinul *sanguis*, genit. *sanguinis* (sânge), ce are nom. cu *s*, înaintea căreia a cădūt *n*: *sanguin-s=sanguis*.

N e u t r e

	Sing.		Plur.	
Nom.	nōmen	} numele	nomīn-ă	} numele
Gen.	nomīn-īs		nomīn-um	
Dat.	nomīn-i		nomīn-ibus	
Acus.	nomen		nomīn-ă	
Voc.	nomen		nomīn-ă	
Abl.	nomīn-ē		nomīn-ibus	

C. Teme sfârșite în șuerătorea s

§ 60. Temele sfârșite în *s* fac nominativul fără *s*; adică numai primesc încă odată această consonantă. În celelalte cazuri, *s* între două vocale se preface în *r*. Sunetul penultim *ē* se schimbă în *i* la nominativul temelor masculine, ear *ē* și *ō* se schimbă în *u* la nominativul temelor neutre.

Masculine

Neutre

Sunete penultime

e	<i>pulvis</i> pulbere, colb, <i>pulvēr-is</i> praf	<i>gēnus</i> nēm <i>gēnēr-is</i>
o	<i>mōs</i> morav <i>mōr-is</i>	<i>corpus</i> trup <i>corpōr-is</i>
u		<i>jus</i> dreptul <i>jūr-is</i>

Notă. Suerătorea *s* se păstrează în *vas*, genit. *vas-is* (neutru) vas. În *as*, genit. este *ass-is* (*as*, o monetă romană) masc. și în *ōs*, genit. *oss-is* (*os*) neutru, cu *ss*.

Singular

Masculin

Neutre

Nom.	<i>pulvis</i>	<i>genus</i>	<i>carpus</i>
Gen.	<i>pulvēr-is</i>	<i>gēnēr-is</i>	<i>corpōr-is</i>
Dat.	<i>pulver-i</i>	<i>gener-i</i>	<i>corpor-i</i>
Acus.	<i>pulver-em</i>	<i>genus</i>	<i>corpus</i>
Voc.	<i>pulvis</i>	<i>genus</i>	<i>corpus</i>
Abl.	<i>pulver-e</i>	<i>gene-e</i>	<i>corpor-e</i>

Plural

Nom.	<i>pulvēr-es</i>	<i>gener-ă</i>	<i>corpor-ă</i>
Gen.	<i>pulver-um</i>	<i>gener-um</i>	<i>corpōr-um</i>
Dat.	<i>pulver-ibus</i>	<i>gener-ibus</i>	<i>corpor-ibus</i>
Acus.	<i>pulver-es</i>	<i>gener-a</i>	<i>corpor-a</i>
Voc.	<i>pulver-es</i>	<i>gener-a</i>	<i>corpor-a</i>
Abl.	<i>pulver-ibus</i>	<i>gener-ibus</i>	<i>corpor-ibus</i>

D. Teme sfârșite în mute

§ 61. Tóte temele masculine și feminine, sfârșite în litere mute, au la nominativ sing. *s*. Cea mai mare

parte dintrênsele, care sunt de mai multe silabe și au un *i* înaintea literei mute, îl schimbă la nominativ în *e*. Sunetele guturale, împreunate cu *s*, se prefac în *x*; sunetele dentale cad înainte de *s* d. e. *pax* (pace) în loc de *pac-s*, *rex* (rege, craiu), în loc de *reg-s*; *aetas* (vrâsta), în loc de *actat-s*, *pes* (picior), în loc de *ped-s*. Temele mute se împart în:

1). Teme labiale

<i>a</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
<i>trab-s</i> f.	<i>pleb-s</i> f.	<i>stip-s</i> f.
<i>trăb-is</i>	<i>plēb-is</i>	<i>stīp-is</i>
scândură	prostime	monetă mică
		frunțaș
		putere.
		mijloc.

Consonanță înainte de labială :

<i>urb-s</i>	<i>stīrp-s</i>
<i>urb-is</i>	<i>stīrp-is</i>
oraș	tulpina

	Singular	Plural	Singular	Plural
Nom.	<i>princep-s</i>	<i>princip-es</i>	<i>urb-s</i>	<i>urb-es</i>
Gen.	<i>princip-is</i>	<i>princip-um</i>	<i>urb-is</i>	<i>urb-i-um</i>
Dat.	<i>princip-i</i>	<i>princip-ibus</i>	<i>urb-i</i>	<i>urb-ibus</i>
Acus.	<i>princip-em</i>	<i>princip-es</i>	<i>urb-em</i>	<i>urb-es</i>
Voc.	<i>princep-s</i>	<i>princip-es</i>	<i>urb-s</i>	<i>urb-es</i>
Abl.	<i>princip-e</i>	<i>princip-ibus</i>	<i>urb-e</i>	<i>urb-ibus</i>

2). Teme guturale

<i>a</i>	<i>e</i>	<i>i</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
<i>pax</i> f.	<i>rex</i>	<i>radix</i>	<i>vox</i>	<i>lux</i> f.
<i>pāc-is</i>	<i>rēg-is</i>	<i>radīc-is</i>	<i>vōc-is</i>	<i>lūc-is</i>
pace	rege	rădăcină	glas	lumină
<i>fax</i>	<i>grēx</i>	<i>sālix</i>	<i>jūdex</i> m.	<i>dux</i> m.
<i>fāc-is</i>	<i>grēg-is</i>	<i>sālic-is</i>	<i>judīc-is</i>	<i>dūc-is</i>
făclie	turmă	salcie	judecător	călăuz

Cu consonanță înainte de guturală :

<i>arx</i> f.	<i>falx</i>
<i>arc-is</i>	<i>fale-is</i>
cetățue	cósă

	Singular	Plural	Singular	Plural
Nom,	<i>rex</i>	<i>reg-es</i>	<i>arx</i>	<i>arc-es</i>
Gen.	<i>rēg-is</i>	<i>reg-um</i>	<i>arc-is</i>	<i>arc-i-um</i>
Dat.	<i>reg-i</i>	<i>reg-ibus</i>	<i>arc-i</i>	<i>arc-ibus</i>
Acus.	<i>reg-em</i>	<i>reg-es</i>	<i>arc-em</i>	<i>arc-es</i>
Voc.	<i>rex</i>	<i>reg-es</i>	<i>arx</i>	<i>arc-es</i>
Abl.	<i>reg-ē</i>	<i>reg-ibus</i>	<i>arc-e</i>	<i>arc-ibus</i>

3). Teme dentale

a). Cu vocală înainte de dentală :

	<i>t</i>	<i>d</i>	
a.	<i>aetās</i> f. <i>aetāt-is</i> vrăstă	<i>anas</i> f. <i>anāt-is</i> rața	<i>vas</i> m. <i>vād-is</i> chizeș
e.	<i>quies</i> f. <i>quīēt-is</i> linisce	<i>pāriēs</i> m. <i>pariēt-is</i> părete	<i>hēres</i> <i>hērēd-is</i> moștenitor
i.	<i>lis</i> f. <i>lit-is</i> proces	<i>mīles</i> <i>milit-is</i> oștén	<i>lāpis</i> m. <i>lāpīd-is</i> piatra
o.	<i>sacerdōs</i> <i>sacerdōt-is</i> preot	<i>custōs</i> <i>custōd-is</i> păzitor	<i>pēs</i> m. <i>pēd-is</i> picior
u.	<i>virtus</i> <i>virtūt-is</i> virtute	<i>pālūs</i> f. <i>palūd-is</i> mlaștină	<i>laus</i> f. <i>laud-is</i> laudă
			<i>pēcus</i> f. <i>pecūd-is</i> vită, ôe

b). Cu consonanță înainte de dentală:

nt.	<i>frons</i> f. <i>front-is</i> frunte	nd.	<i>frons</i> f. <i>frond-is</i> frunză
rt.	<i>pars</i> f. <i>part-is</i> parte	rd.	<i>cor</i> neut. <i>cord-is</i> inimă

lt. <i>puls</i> f.	et. <i>nox</i> f.	lac neut.
<i>pult-is</i>	<i>noct-is</i>	<i>lac-tis</i>
cir (zamá de mămáligá)	nópte	lapte

	Singular	Plural	Singular	Plural
Nom.	<i>aetas</i>	<i>aetat-es</i>	<i>frons</i>	<i>front-es</i>
Gen.	<i>aetā-tis</i>	<i>aetat-um</i>	<i>front-is</i>	<i>front-i-um</i>
Dat.	<i>aetat-i</i>	<i>aetat-ibus</i>	<i>front-i</i>	<i>front-ibus</i>
Acus.	<i>aetat-em</i>	<i>aetat-es</i>	<i>front-em</i>	<i>front-es</i>
Voc.	<i>aetas</i>	<i>aet ut-es</i>	<i>frons</i>	<i>front-es</i>
Abl.	<i>aetat-e</i>	<i>aetat-ibus</i>	<i>front-e</i>	<i>front-ibus</i>

Nota 1. Unele teme consonantice forméză genit. plur. in *ium*, adecă urméză declinarea temelor vocalice în *i* (veđi mai jos § 62), și anume:

a). Au regulat la genit. plur. *ium* tóte temele mute de o singură silabă, care au o consonantă înainte d. e. *urb-ium*, (de la *urbs*), *arc-ium* (de la *arx*), *mont-ium* (de la *mons*) munte, tema *mont*), *part-ium* (de la *pars*, tema *part*), *nox-tium* (de la *nox*, tema *noct*).

b). Temele de mai multe silabe în *nt* și *rt* au mai adese *ium* de cât *um* d. e. *client-ium* (de la *cliens* client, proteguit, tema *client*), *cohort-ium* (de la *cohors*, cohortă, tema *cohort*).

c). Uneori și alte teme consonantice au *ium* d. e. *civitatium* și *civitatium* (de la *civitas* oraș) *cervicum* și *cervicium* (de la *cervix* cerbice) *laudum* și *laudium* (de la *laus*), *dotum* și *dotium* (de la *dos* zestre).

Nota 2. Afară de aceste se întrebunțază și genitivul următoarelor teme consonantice de o singură silabă, cu vocală înainte: *crurium* (picior), *mus*, *murium*, *vires*, *virium* (outeri), *fauc*, *faucium* (gâtlej), *fraus*, *fraudium* (vieleșug), *lis*, *litium*; de asemenea și *nivium* [de la *nix* omăt, zăpadă, tema proprie *ni(g)oi* și nom. *nig(vi)s=nix* prin sincopă] și câteva altele mai rar întrebunțate.

Nota 3. Când o temă consonantică (substantiv sau adjectiv) are genit. plur. *ium*, trebuie să presupunem de regulă scurtarea unei teme primitive în *i* într'o temă consonantică. Pe lângă exemplele aduse la § 19. e, vom adăogi încă: *Quiritis*, *Arpinatis*, *frondis*, *trabes*, *faces*, *carnis*, *paris*, *parlis*, formă veche în loc de *Quiris*, *Arpinas*, *frons*, *trabs*, *fax*, *caro*, *par* (deopotrivă), *pars*. De asemenea pentru *ars*, *as*, *mas*, *vis*, s. a. trebuie să se presupună o formă mai veche *arti-s*, *assi-s*, *miri-s*, *vir-i-s*.

II. TEME VOCALICE

I. Teme vocalice în *i*

§ 62. Temele vocalice în *i*, masculine și feminine, formeză nominativul în *s*. O parte din cele feminine schimbă la nominativ pe *i* în *e*. Cele neutre schimbă totdeauna pe *i* în *e* la nominativ; acest *e* însă se lepădă obicinuît la neutrele de mai multe silabe, care au *l* sau *r* înaintea lui.

Singular

	tur̄n	deal	vulpe	mare	dobitoc
Nom.	~~turri-s~~	collī-s	vulpe-s	mărē	ăñimāl
Gen.	~~turri-s~~	collī-s	vulp-is	mar-īs	animāl-īs
Dat.	turr-ī	coll-ī	vulp-ī	mar-ī	animālī
Acus.	~~turri-m~~	colle-m	vulpe-m	mare	animal
	și turre-m				
Voc.	~~turri-s~~	collī-s	vulpe-s	mare	animal
Abl.	turri	collē	vulpē	marī	animālī

Plural

Nom.	turr-ēs	coll-ēs	vulp-ēs	mari-a	animālī-a
Gen.	turri-um	collī-um	vulpi-um	mari-um	animālī-um
Dat.	turri-bus	collī-bus	vulpi-bus	mari-bus	animālī-bus
Acus.	turr-es	coll-es	vulp-es	mari-a	animālī-a
	și turr-īs	collī-s			
Voc.	turr-es	colle-s	vulpe-s	mari-a	animālī-a
Abl.	turri-bus	collī-bus	vulpi-bus	mari-bus	animālī-bus

Alte exemple de declinat :

Fem. și masc. în *is* : Fem. în *ēs* : Neutre în *e*, *al*, *ar* :

ōvis f. ôe	fămes fôme	rēte laț, mrejà
năvis f. corabie	môles gramadă	conclave cameră
ăpis f. albină	de material	vectigal dajdie
vestis f. haină	sēdes loc de ședut	tribunal tribunal
hostis m. dușman	caedes omor	exemplar model
mensis m. lună	clădes pacoste	calcar pinten

Nota 1. La genit. sing. *i* de la temă pică înaintea lui *i* de la sufix, de aceea *-is* rămâne scurt. La dat. sing. earăși cade *i* de la temă înaintea sufixului *i*; în vechime însă *i* de la temă se schimbă în *e*, care apoi cu sufixul *i* forma diftongul *ei*. La acus. sing. sufixul *-m* se anină de dreptul la temă numai la un mic număr de teme; la cele mai multe *i* se slăbește în *e* (v. mai jos *Nota 3*). La abl. sing. lepădându-se sufixul primitiv *-d*, *i* de la temă se lungesece; dar cele mai adese ori *i* se slăbește în *ē*, care rămâne scurt și după lepădarea lui *d* (mai jos *Nota 3*). La nom. acus. și voc. pl. *i* de la temă se contrage cu sufixul casual în *-ēs* (la acus. și în *-īs*, vezi mai jos *Nota 4*). La genit. dat. și abl. pl. sufixele se anină de dreptul la temă, cu deosebire numai că uneori la genit. pl. *i* de la temă se perde. Tot astfel se anină de dreptul la unele teme și sufixul neutru *-ā*, la nom. acus. și voc. pl., la altele însă *i* de la temă cade.

Nota 2. Temele vocalice în *i* se cunosc prin aceea că la genit. și nom. sing. masc. și fem. au tot atâtea silabe (*parisyllaba*), în vreme ce temele consonantice în *is* și *es* la nom. cresc cu o silabă la genit. (*imparisyllaba*) d. e. teme vocalice: *civis*, genit. *civis*, *nubes*, genit. *nubis*; teme consonantice: *lapis*, genit. *lāpīdis*, *mīles*, genit. *mīlītis*.

Nota 3. Dintre temele vocalice în *i*:

1). Au la acus. sing. *im*:

a). Numele de orașe și de fluvii în *-is* d. e. *Neapolis*, *Neapolim* Neapol, *Albis*, *Albim* Elba, *Tiberis*, *Tiberim*. Tîbrul.

b). Cuvintele: *vis* putere, *sitis* sete, *tussis* tusă, au totdeauna acus. *im*. De asemenea fac acus. *im* și câteva alte cuvinte în *is* precum: *amussis* șfară, *ris* amortală; obicinuit și *puppis* partea din dos a corăbiei, *turris* turn (turlă), *febris* friguri, *securis* secure, *restis* funie, mai rar: *clavis* chee, *messis* seceriș, *navis* corabie.

2). Au la abl. sing. *i*:

a). Cuvintele care au în acus. sing. *im*: prin urmare *Neapoli*, *Tiberi*, *vi*, *siti*; de asemenea *securi*, *resti* ș. a.

b). Neutrelor în *e*, *āl*, (genit. *ālis*) și *ar* (genit. *āris*). Din potrivă neutrelor în *ar*, genit. *āris* au abl. în *e* d. e. *nectar* (băutura dească), *nectare*, *jūbar* (strălucire) *jūbare*. — Numele de orașe în *e*, de genul neutru, păstrează pe *e* și la abl. d. e. *Reate*, *Praeneste*, *Caere*.

3). Au la abl. sing. *i* sau *e*:

a). Cuvintele care la acus. sing. au *im* sau *em* d. e. *puppi* și *puppe*.

b). Alte cuvinte în *is*, ca *ignis* foc, care alături cu *igne* are și *igni* (mai ales în locuțiunile: *ferro ignique, aqua et igni interdiceret*); de asemenea *civi*, și *cive, navi* și *nave, avi* și *ave*.

4). În nom. și acus. plur. numai acele neutre au *ia* care fac la abl. sing. *i*. Astfel *exemplar* face *exemplaria*, însă *nectar* face *nectara*.

5). Au la genit. plur. *um* (nu *ium*): totdeauna *juvénis* tînăr, *sénex* (genit. *senis*) bătrân, *cánis* câine; adese ori *opis, mensis, sedes, vâtes* cântăreț, predicator, *völucris* sburătoare.

6). Au la genit. plur. *ium* și cuvintele: *imber* plöe, *uter* fole, burduf, *venter* pânțece, burtă și *linter* luntre care numai în părere sunt teme consonantice. Ele au format nominativul fără *e*, au lepadat sunetul vocalic de la sfârșit *i* și au întrepus *e*: *imbri=imbr=imber*; la genit. fac *imbris, utris, ventris, linteris* ș. a. m. d. Numai *imber* are și la abl. sing. *i* mai des decât *e*, celelalte trei au *e*.

Nota 4. În epoca din naintea celei clasice, și în epoca clasică, acele subst. și adject. care au la genit. plur. *ium*, fac adese la acus. plur. *is* (în vechime *eis*), d. e. de la teme: în *i*: *finis, civis, omnis, tris, salubrīs*; de la teme consonantice *pontis, gentis, liris, amanis, legentis*.

2. Teme vocalice în u

§ 63. După declinarea III-a merg numai următoarele două teme în *u*, de o singură silabă:

Nom. *su-s* (obiceiuit fem.) porc *gru-s* cocoră (fem).
Gen. *sui-s* (dat. pl. obiceiuit *sūbus*) *gru-is*.

Genul substantivelor de declinarea a III-a

§ 64. I. Sunt masculine toate substantivele sfârșite la nomin. sing. în *o*, *ör*, *os*, *er* și *es* imparisilabe.

Abateri. 1. Din cele în *o*, sunt feminine: numele în *do* și *io*, precum și *căro* carne (genit. *carn-is*, în loc de *car-o-nis*): *hırundo—hırundinis* (rândunică), *imăgo—imăginis, lectio—lectiönis*, (citire), *regio—regionis* (țara) ș. a.

Cu toate acestea sunt masculine, din cele în *do*: *ordo—ordinis* (poruncă, rang), *cardo—cardinis* (țință), *praedo—praedönis* (hoț); și în *go*: *margo—marginis* (marginie), *ligo, harpago*. Din cele în *io*,

masculine sunt substantivele concrete, precum : *pugio*—*pugiōnis* (pumnar), *scipio*—*scipiōnis* (baston), *vespertilio*, *-ōnis* (lilia), *septentrio*, *-ōnis* (médă-nôpte), *stellio*, *-inis* (un fel de șopârlă), *ūnio*, *-ōnis* (perlă).

2. Din cele în *or* (genit. *ōris*) sunt feminine numai : *sōror*, *-ōris* (soră) *uxor*, *-ōris* (soție) și *arbor*, *-ōris* (copac). Neutre sunt patru : *aequor*, *-ōris* (șes, luciul mării), *ador*, *ōris* (flôre de faină), *cor*, *cordis* (inimă) și *marmor*, *-ōris* (marmură).

3. Din cele în *os*, sunt feminine : *cos*, *cōtis* (cute), *dos*, *-dotis* (zestre), ear neutre : *ōs*, *oris* (gură) și *ōs*, *ossis* (os).

4. Din cele în *er*, sunt feminine : *mūlier* (mure), *māter* (mamă), *linter*, *lūtris* (luntre).

Sunt neutre : *iter*, *ūlnēris*, (drum), *cādāver*, *-ēris* (holt), *ver*, *vēris* (primavară), *tūber*, *tūbēris* umflătură, *uber*, *ubēris*, (uger) și tôte numele de plānte : *acēr*, *acēris* (stejar), *pāpāver*, *ēris* (mac), *pīper*, *ēris* (piper) ș. a. *Verber*, *ēris* (biciu) e neutru numai la plur. *verbēră*.

4. Din cele în *es* imparisilabe (adecă care n'au acelaș numer de silabe la genit. și la nom. sing.) feminine sunt șese : *quies* *-ētis* liniște (și compu sul *requies*), *merces*, *-ēdis* (resplată), *tēges*, *-ētis* (rogojină), *merges*, *-gītis* (snop), *eompes*, numai l. plur. *campēdes* (cātușe), *sēges*, *-ēgētis* (semănătură) Neutru este numai *aes*, *aeris* (aramă).

II. Sunt feminine substantivele sfârșite la nomin. sing. în *as*, *is*, *aus*, s cu o consonantă înainte, în *ēs* parisilabe și în *x*.

Abateri. 1. Din cele în *as* este masculin numai *as*, *assis*, (monetă la Romani), și neutru numai *vas*, *vasis*, (vas).

2. Din cele în *is* sunt masculine :

<i>amnis</i> riu	<i>cīnis</i> cenușă	<i>ignis</i> foc
<i>axis</i> osie	<i>collis</i> dél	<i>lāpis</i> pétră
<i>callis</i> cale	<i>crīnis</i> pēr	<i>mensis</i> lună
<i>cānūlis</i> canal	<i>ensis</i> sabie	<i>orbis</i> cerc
<i>cassis</i> (mai mult la pl. <i>casses</i>) laț	<i>fascis</i> mănunchiu	<i>pānis</i> pâne
de vênător	<i>finis</i> sfârșit	<i>piscis</i> pesce
<i>caulis</i> cōda	<i>follis</i> foi	<i>postis</i> stâlpul ușii
la plānte	<i>fanis</i> funie	
	<i>fustis</i> baston	

<i>scrōbis</i> (și <i>scrōbs</i>)	<i>unguis</i> unghie
<i>grōpā</i>	<i>vectis</i> pârghie
<i>sentis</i> cătină	<i>vermis</i> verme
<i>sanguis</i> sânge	

De asemenea sunt masculine și câteva substantive ce sunt din firea lor adjective cu care se înțelege un substantiv masculin d. e. *annālis* (adecă *liber*) anale, istorie; *nātālis* (adecă *dies*) ziua născerii (se dice și în plur. *natales*, *nātaliūm*, nascere); *mōlāris* (adecă *lapis*) pētră de mōră sau măsea (sub-înțeles *dens*), *pūgil-lāres* (adecă *libri*) tăblițe de scris. Sunt masculine și compusele lui *as*. d. e. *dēccussis* (= *decem asses*), precum și *mānes*, *manium* mani (sufletele morților, privity ca deitāti), *Lucrētīlis* (un nume de munte) și numele de fluvii: *Tībēris* ș. a.

Notă. Substantivele *callis* și *finis* sunt și feminine, precum și *torques* sau *torquis*. Dintre numele de animale în *is*, se întrebuintază ca masculine, pentru a însemna felul: *tigris* (tigru), *cānis* (câne) și obiceiuit și *anguis* (șerpe); ca feminine: *āpis*, *avis*, (pasere), *ōvis*, *fēlis*, *fēlēs* (măța, pisică).

3. Din cele sfârșite în *s*, cu consonantă înainte, masculine sunt: *fons* izvor, *mons* munte, *dens* dinte, *pons* punte, pod, *tridens* furcă cu trei cōrne, *bīdens* țapoiu, furcă cu doi dinți, *torrens* șivoiu, *rūdēns* frânghie, *canfluens*, confluent, *oriens* resărit, *occidens* apus. Aceste trei din urmă sunt drept vorbind participe prezente, cu care se subînțelege un subs. masc. (d. e. *flūvius canfluens*, *sol oriens*, *occidens*). Cuvēntul *ānimans*, *-antis* (partic. pres. de la *animō*) vietate, care e feminin, pōte fi la plur. și neutru: *animantia*. Este însă masc. când în-samnă ființă cuvîntătoare.

4. Din cele în *x*, masculine sunt substantivele în *ex*, d. e. *āpex*, *-icis* (culme) *grex*, *-ēgis* (turmă), *rex* ș. a.

Din aceste sunt însă feminine următoarele: *lex*, *lēgis*, (lege), *nex*, *-ēcis* (mōrte), *prex* (neîntrebuintat la nom. sing), *prēcis* (rugăciune), *faex*, *faecis* (drojdie), *sūpellex*, *supellectilis*, (mobilă)*, *forfex*, *forfīcis* (fōrfece).

Din cele în *ix* sunt masculine: *cālix*, *-icis* (potir) și *fornix*, *-icis* (boltă). Sunt de asemenea masculine cuvintele în *-unx*, *uncis*, care în-samnă fracțiuni dintr'un *as* (monetă), d. e. *deunx*, *-uncis*¹¹/₁₂ din *as*, *quicunx*, cinci uncii, *septunx* șapte uncii

+) Tema e *supel-lex* din *super* și *lex* ce se află în *lec-tus* și *lec-tica*.

II. Sunt neutre substantivele sfârșite la nomin. sing. în *e, l, n, ar, c, t, ūr, și ūs*.

Abateri. 1. Dintre cele în *l* sunt masculine: *sōl* (sore), *sāl, sālīs* (sare), *mūgil, -īs* (un soi de pește) și acele ce însoamnă meserii sau sarcini îndeplinite de bărbați, d. e. *pūgil, -īlis* (luptător), *consul* ș. a.

2. Din cele în *n* sunt masculine numele ce însoamnă persoane, d. e. *tūbīcen, -cīnīs* (flautist), *tūbīcen, -cīnīs* (trimbițaș), *cornīcen, -cīnīs* (cântăreț din corn), ș. a. De asemenea sunt masculine: *pecten, -īnīs* (peptene), *cānon, -ōnīs* (regulă, canon), *splēn, splēnīs* (splină), și pluralul *rēnēs*, (rărunchi, rinichi; sing. *rēn* neîntrebuințat).

3. Din cele în *ar*, afară de numele proprii de bărbați, cum: *Caesar* ș. a. care sunt masculine, mai e masculin și *lar, lāris*, (leu de casă).

4. Din cele în *ūr*, sunt masculine: *furfūr, -ūris* (tărăță de grâu), *turtur, -ūris* (tarturică), *vultur, -ūris* (vultur), *augur, -ūris* (augur), *fur, fūris*, (fur).

5. Din cele în *us* numai nouă sunt feminine: *juventus, -ūtīs* (tinereță), *virtus, -ūtīs* (virtute), *servitūs, (robie), sēnectus* (bătrâneță), *tellus, -ūtīs* (pământ), *incus, -ūdis* (ilău, nieovală), *salus, -ūtīs* (scapare), *pēcus, ūdis*, (vită, ôe), *pūlus, -ūdis* (mlaștină). Sunt masculine numele de animale în *us*, d. e. *lēpus -ōris* (epure), *mus, mūris* (șorece), ș. a.

Forme grecesci de declinarea a III-a

§ 65. Cuvintele grecesci de declinarea a III-a se fac obicinuit cu totul latine, declinându-se după temele latine. Câte-odată însă, mai ales în poezie, ele păstrează terminările grecesci. Astfel:

1). În genit. sing. au *os*, în loc de *is*, d. e. *Thētīs*, genit. *Thētidōs* (nume propriu de deitate), în loc de *Thētidīs*, *Pallās*, genit. *Pallādōs*, în loc de *Pallādīs* (deși *Pallās*).

2). În acus. sing. au *ā*, în loc de *em*, d. e. *Lāōmēdon*, acus. *Lāōmēdonta* (nume de om), *Lācēdaemon*, acus. *Lacedaemōna* (Lacedemona, oraș), *Sālāmīs* acus. *Sālāmīna* (insula Salamina). Chiar și în prosă se dice *aērā, aethērā, hebdomādā*, de la *aēr* aer, *aether* eter, *hebdomas* săptămână. De la *Pan* (deitate), acus. face numai *Pānā*, genit. *Panos* și *Panis*. Unele mai au acus. sing. în *yn, yn*, d. e. *Zeuxin, Charybdin, Halyn*, (nume proprii), *poēsīn* și *poēsīm* (de la *poēsis*) poezie, *bāsis*, acus. *bāsim*, abl. *bāsi* temelie.

3). În acus. plur. au *ās*, în loc de *ēs*, d. e. *Aethiīpās, Arcā dās*, de la *Aethiops* locuitor din Etiopia, *Arcas* Arcadian. În prosă

numsi cuvintele barbare au la acus. plur. *ās*, d. e. *Allobrogās*, *Senōnās* (nume de popōre barbare).

4). Rareori, și numai la poeți, nomin. plur. este *ēs* (scurt), în loc de *ēs* (lung) d. e. *Arcādēs* (în loc de *Arcadēs*).

5). Tot la poeți neutrele grecești în *os* (*ος*) au la nomin. și acus. plur. *e* (grecește *η* contras c'în *εα*), d. e. *mēlē* de la *mēlos* cântec; în prosă se găsește numai *Tempe* (*τὰ Τέμπη*) vale din Tesalia.

6). Cuvintele în *i-s*, *y-s* și *eu-s*, lăpădă la voc. sing. pe *s*, d. e. *Alexi*, *Daphni*, *Coty*, *Orpheu* (nom. *Alexis*, *Daphnis*, *Cotys*, *Orpheus*, nume proprii). Cele în *as* (genit. *antis*) au la voc. *ā* d. e. *Atlā*, *Calchū*, de la *Atlas* (un munte), *Calchas* (nume de om). Numele proprii în *ēs* (genit. *is*) au la voc. sau *ēs* sau *ē* d. e. *Sōciātēs* și *Socratē*, și *Achillēs*, *Achillē* (la nom. *Socratēs*, *Achillēs*).

Nota 1. Numele proprii grecești în *ων* genit. *ωνος* sau *ονος* iau obicnuit forma latină *e* d. e. *Plato* (gr. *Πλάτων*), *Platinis* *Platon*, *Laco* (*Λάκων*), *Lacōnis* *Lacedemonean*, *Agamemno*, *Agamemnonis* *Agamemnon*, *Macēdo*, *Macēdonis* *Macedonēn*. Unii scriitori însă păstrează pe *on*: *Aşa* d. e. *Corneliu Nepos*. *Ńice* *Dion*, *Conon*.—Numele geografice au mai todeauna forma *on*: *Bābilon*, *Lacēdasmon*.—Numele în *ων* genit. *ωντος* și *ωντιος* (lat. *ontis*) păstrează cele mai multe pe *n*, d. e. *Xenophon*, *Laomedon*, *-ontis*. Cu toate aceste la poeții dramaticei *Plaut* și *Terențiu*, câteva nume de acest fel sunt schimbate la flexiune d. e. *Anihiphō*, genit. *Antiphōnis* în loc de *Antiphon* *Antiphontis*. (Pentru numele grecești în *εύς*, lat. *eus*, veți § 50, *Nota 3*).

Nota 2. Dintre numele în *tis* genit. *idis*, acele care în grecește fac la acus. sing. *iv* și *ida*, au în mare parte în latinesce *im* (*in*), rar *idem*, și (ca în grecește) *ida*, d. e. *Pāris* acus. *Parim* și *Perin* rar *Paridem*: cele în *tis* au însă amândouă formele d. e. *Phthiōtis* acus. *Phthiotim* (*Phthiotin*) și *Phthiōtidem* (*Phthiōtida*). Cele care în grecește au numai *ida* (adică toate cele întonate pe silaba de pe urmă), au în latinesce și *idem* (*ida*) d. e. *tyrannīs* (gr. *τυραννίς*) acus. *tyrannidem* (*tyrannido*), mai ales numele feminine ce însămnă origine sau nume de popōre. d. e. *Aeneis*, acus. *Aeneidem* și *Aeneida*.

Nota 3. Numele proprii în *ēs*, genit. *ētis*, ca *Thāles* genit. *Thalētis*, au la acus. pe lângă forma regulată *Thalētem*, o formă prescurtată *Thalem*, *Thalen*, abl. *Thale* (la genit. și dat. această formă prescurtată e neîntrebuințată).

Nota 4. Numele grecești de femei în *o* (*ω* genit. *oūs*) ca *Io*, *Dido*, *Sapphō* *Echo*, au genit. după forma grecescă *ūs*; chiar la acus. dat. și abl. *o* se păstrează, d. e. *Sappho* (acus. gr. *Σαπφώ*, dat. *Σαπφεί*). Forma latină *Sapphōnem*, *Sapphoni*, *Sapphōnes* e rară.

Nota 5. Genitivul plur. în *on* (*ων*) este întrebuințat numai în titlurile cărților, d. e. *Metamorphoseōn* *libri*.

Nota 6. Sufixul dativului plur. *si* (*σιν*) se găsește foarte rar, la câțiva poeți, în cuvintele feminine în *as* și *is*, d. e. *Troasin* (de la *Troades*, femei troiane), *Charlsin* de la *Tharites*—*Grațiile*).

Nota 7. Cuvintele grecesci în *ma* (-*nātis*) au în dat. și abl. plur. *matīs* în loc de *matibus*, d. e. *poē matīs, aenigmatis*, de la *poēma poemă, aenigma enigmă*.

Genul substantivelor grecesci de declinarea a III-a

§ 66. Cuvintele grecesci, primite în limba latină, păstrează genul ce-l au în cea grecească, și anume:

1). Sunt de genul masculin:

a). Substantivele sfârșite în *n*, d. e. *paean, paēnis*, pean (cântec de biru-ință), *delphin, dephinis* delfin (un pește; se află și sub forma *delphinus, delphinus*) ș. a. Totuși câteva în *on* sunt feminine.

b). Substantivele în *er*, d. e. *crater, -ōris* vas pentru vin, aer, *aether* ș. a.

c). Substantivele în *as*, genit. *-antis*, în *es*, genit. *-etis*, în *os*, genit. *-ōis*, în *uns*, genit. *-untis*, în *us*, genit. *-ōdis*, d. e. *ādāmas, ādāmantis* diamant, *lēbes, lebetis* caldare, *heros, herōis* erou, semi-țeu, *Pessinūs, Pessinontia, Trapezūs, Trapezuntis* (nume de orașe), *tripus, tripodis* tripod (scaun cu trei picioare), și toate compusele cu *pus* (πῶς picior). *Oedipus* Edip, merge obicinuît, și *polyppus* polip, cracatită, merge totdeauna după declinarea a II-a: *Oedipus, -i, polyppus, -i*.

d). Substantivele în *yx*, genit. *-ycis, -ygis, -ychis*, d. e. *calix, calycis* potlul florilor.

2). Sunt de genul feminin:

a). Substantivele în *as* (*adis* la genit.) d. e. *lampas, ddis* (lampă) ș. a. afară de numele de popore care sunt masculine d. e. *nomas, -adis* (nomad.), *Arcas, -adis* (Arcadian) ș. a.

b). Substantivele în *sis*, derivate din verbe: *poēsis*, genit. *poēseos* (sau *poēsis*), numele de orașe în *polis*: *Neapolis*, și câteva alte cuvinte și nume proprii. De asemenea sunt feminine cuvintele în *is*, genit. *-idis*: *pyramis, -idis* (piramidă).

c). Substantivele în *ys*, genit. *ycis*, și în *ys*, genit. *ycis*: *chelys, chelys* (liră) *chidmys, -ycis* (manta) ș. a. afară de *Othrys, -ycis* (un munte) care e masculin.

3). Sunt de genul neutru:

a). Substantivele în *ma, -mātis*, d. e. *poēma, -ātis, epigramma, -ātis* epigramă ș. a.

b). Substantivele în *i*, genit. *is*, d. e. *Sināpi* (se află și *sināpis* fem.) *sināpis* muștar, ș. a.

DECLINAREA IV

67. Declinarea IV-a cuprinde temele sfârșite în *ū* e două sau de mai multe silabe, cu modificarea sufixelor casuale, ca și la declinarea a III-a a temelo

vocalice, și anume: în genit. sing., în nomin. și voc. pl. (uneori și în dat. sing.) vocala finală a temei *u*, absorbse pe cea a sufixului casual, și se face astfel lungă, d. e. tema *fructū*, genit. sing. *fructu-īs=fructūs*, nom. și voc. pl. *fructu-ēs=fructūs* (dat. sing. *fructu-ī=fructū* uneori). La abl. sing. sufixul *d* se lepădă, și *ū* devine lung: *fructū-d=fructū*. La dat. și abl. pl. *ū* de la temă se slăbește în *i*, înaintea sufixului *bus* (vezi totuși mai jos *Nota 3*). La acus. pl. *n* din sufix. *-ns* cade și *u* de la temă se lungesce: *fructū-ns=fructūs*. Temele masc. și fem. fac nomin. sing. cu *s*, cele neutre păstrează tema curată.

Singular

	Masculine	Neutre
Nom.	<i>fructū-s</i> rodul	<i>cornū</i> cornul
Gen.	<i>fructūs</i>	<i>cornūs</i>
Dat.	<i>fructū-i</i> (<i>fructū</i>)	<i>cornū</i> <i>короныс</i>
Acus.	<i>fructū-m</i>	<i>cornū</i>
Voc.	<i>fructū-s</i>	<i>cornū</i>
Abl.	<i>fructū</i>	<i>cornū</i>

Plural

Nom.	<i>fructūs</i> -ródele	<i>cornu-a</i> córnelé
Gen.	<i>fructu-um</i>	<i>cornu-um</i>
Dat.	<i>fructū-bus</i>	<i>cornū-bus</i>
Acus.	<i>fructūs</i>	<i>cornū-a</i>
Voc.	<i>fructūs</i>	<i>cornū-a</i>
Abl.	<i>fructū-bus</i>	<i>cornū-bus</i>

Nota 1. După *cornu* se declină numai câteva cuvinte, precum *gēnu* genunchiu, *vēru* frigare. Celelalte formeză numai unele cazuri după acest model, dar au în acelaș timp și alte forme, d. e. *pēcu* óe, face la nom. și acus. plur. *pēcūa*, la dat. *pecubus*; alături cu *pecu* se află însă și *pēcus*, *pēcūdis* și *pēcus*, *pēcōris* după declinarea a III-a, *Gēlu* ger, se întrebuintază numai la abl. în limba obicinuită, la celelalte cazuri el are forma *gēlum*, genit. *geli*, de altfel puțin întrebuintată.

Nota 2. În limba veche se găsește genit. sing. *uis* (în loc de *ūs* contras) d. e. *ānuis* (în loc de *anūs*) de la *ānus* babă. În

câteva cuvinte, mai ales *sēnātus* (senat), *tūmulus* (sgomot, val-mașag) genit. este format la unii scriitori (precum Salustiu) în i d. e. *sēnati*, *tūmuli*.—Pe lângă dat. sing. *u*, contras din *ui* și nomin. plur. *us* din *ues*, se contrage la poeți chiar și genit. plur. *uum* în *um*, d. e. *currum* (de la *currus* car), *mānūm* (de la *mānus* mâna) în loc de *curruum*, *manuum* (§ 20).

Nota 3. La dat. și abl. plur. cuvintele de două silabe, care au *e* înainte de vocala finală a temei, nu schimbă această vocală în *ī*, și fac prin urmare *ū-bus*: *ācus* ac, *ācūbus*, *arcus* arc, *lā-cus* lac, *quercus* stejar, *spēcus* pesceră. De asemenea fac *-ūbus* și *artus* membru, închietură, *partus* nascere și *tribus* seminție. *Portus*, port și *vēru* frigare, au *-ūbus* și *-ibus*: *portūbus* și *portūbus*, *vērūbus* și *vērībūs*. De asemenea *tōnītrus* tunet, care se află și sub forma *tonitru* (neutru), face câte odată *tonitrūbus*.

Nota 4. Numele câtorva copaci în *us*, mai ales *cūpressus* chiparos, *ficus* smochin, *pīnus* brad, *laurus* laur, când se declină în totul după declinarea a II-a, d. e. *ficus*, *fici*, *fico*, *ficos*, când iau de la declinarea IV-a numai terminările în *us* și *u* d. e. *laurus* abl *lauru*, acus. plur. *laurus*. *Quercus* urmăze totdeauna declinarea a IV. Cuvântul *cōlus* caer, se declină de asemenea după amândouă declinările: genit. *cōli* și *colus*, dat. *cōlo*, abl. *cōlo* și *colu* acus. plur. *colus*.

Nota 5. Cuvântul *dōmus* (casă) se declină și după declinarea a IV-și după declinarea a II-a, în modul următor:

	Singular	Plural
Nom.	<i>domūs</i> (fem.)	<i>domus</i>
Gen.	<i>domus</i> și <i>domī</i>	<i>domuum</i> și <i>domorum</i>
Dat.	<i>domūi</i> (rar <i>domo</i>)	<i>domibus</i>
Acus.	<i>domum</i>	<i>domos</i> (rar <i>domūs</i>)
Voc.	<i>domūs</i>	<i>domus</i>
Abl.	<i>domō</i> (rar <i>domu</i>)	<i>domibus</i>

Forma *domī* la genit. se întrebuițază numai ca adverb, a-casă (veți § 79).

Genul temelor în u

§ 68. Substantivele în *us* sunt masculine, cele în *ū* sunt neutre.

Abateri. Din cele în *us*, sunt cu tôte aceste feminine tôte numele de copaci: *quercus*, *ficus*, *pōpūbus*, ploș, precum și următoarele: *acus*, *colus*, *domus*,

mănus, *pēnus* provisie de gură, *porticus* portie, *tribus*, și substantivul plur. *īdus*, genit. *īdum* idele (a treispredecea sau a cincispredecea zi a fiecărei luni), de asemenea și *quīnquātrus* (numele unei serbători romane) și în limba veche *spēcus*, și după însemnare: *ānus* babă, *nūrus* noră și *socrus* sócră.

DECLINAREA V

§. 69. Temele declinării a V-a se stârșesc în *ē* și adaog s la nomin. sing. La abl. sing. cade sufixul -d; la nomin. pl. *e* de la temă și cu -*es* de la sufix se contrag în -*ēs*. In celelalte cazuri sufixele se anină deadreptul la temă. Vocala *e* de la temă rămâne lungă la genit. și dat. sing. numai dacă are o altă vocală înainte, altfel se scurtéză: *spēcies* fel, soiu, *spēcīēi*, *res*, *rēi* lucru, *fides*, *fidei* credință.

S i n g u l a r

Nom.	<i>rēs</i> lucru	<i>dīē-s</i> și
Gen.	<i>rēi</i>	<i>dīē-ī</i>
Dat.	<i>rē-ī</i>	<i>dīē-ī</i>
Acus.	<i>rē-m</i>	<i>dīē-m</i>
Voc.	<i>re-s</i>	<i>dīē-s</i>
Abl.	<i>rē</i>	<i>dīē</i>

P l u r a l

Nom.	<i>rēs</i>	<i>dīē-s</i>
Gen.	<i>rē-rum</i>	<i>dīē-rum</i>
Dat.	<i>rē-bus</i>	<i>dīē-bus</i>
Acus.	<i>re-s</i>	<i>die-s</i>
Voc.	<i>re-s</i>	<i>die-s</i>
Abl.	<i>re-bus</i>	<i>die-bus</i>

Alte esemple de declinat :

<i>species</i> fel, formă	<i>plānīties</i> șes
<i>fāctes</i> față	<i>pernīcties</i> primejdie
<i>effigies</i> icónă, chip	<i>fides</i> credință
<i>glācties</i> ghiată	<i>spes</i> nădejde
<i>sērīes</i> șir	<i>mēridīes</i> mēdă și
<i>ācties</i> ascuțiș agerime	

Nota 1. Cuvintele *res* și *dies* sunt singurele care se declină la plural în toate cazurile. Următoarele: *acies*, *facies*, *effigies*, *species* și *spes* (în Virgil și *glacies*) se întrebuițază numai la nomin. și acus. plur. ear nu și în celelalte cazuri din plural.

Nota 2. Temele în *e*, drept vorbind, sunt numai o variațiune a temelor în *a* (declinarea I), și mai multe substantive au chiar amândouă formele, d. e. *bărbăria* și *barbăries* (bărbărie), *luxūria* și *luxuries* (lux), *duritia* și *durities* (tărime), *mollitia* și *mollities* (mollitate) ș. a. Obicnuit numai nom. acus. și abl. sing. se forméză după declinarea a V-a.

Genul temelor în e

§ 70. Tôte numele declinării a V-a sunt de genul *feminin*, afară numai de *dies*, care în singular e masculin și feminin, ear la plur. numai masculin. În singular chiar, când *dies* înșamnă *di*, seriitorii buni îl întrebuițază cu preferență la masculin, d. e. *dies longus* (*di* lungă), *dies festi* (*di*le de serbătore); ear când înșamnă *termin*, *timp*, cuvântul *dies* e mai totdeauna feminin, d. e. *certa dies* (termin hotărât), *dies longa* (termin lung). *Mēridies* este de asemine masculin.

ANOMALIILE TUTUROR DECLINĂRILOR

§ 71. Multe nume sunt *anomale* în formarea casurilor lor. Acestă *anomaliē* (§ 38. *Nota* 4) stă în lipsa sau în prisosința unor forme; în cazul întâi numele sunt *defective* (*nomina defectiva*), în al doilea *imbelșugate* sau *abundante* (*nomina abundantia*).

1. Nume defective

a. Nume indeclinabile

§ 72. Nume indeclinabile, puține la număr, sunt mai cu samă

- a) Numele literilor alfabetului latin și grecesc d. e. *a*, *alpha* ș. a.
- b) Numeralele cardinale de la *quattuor* (patru) până la *centum* (o sută);
- c) Cuvintele: *fas* (dreptul d-ăesc), *nefas* (calcarea dreptului d-ăesc), *instar* (asemănare), *pondo* greutate [propriu e abl. de la *pondus*, și se pune în loc de *libra pondo*, d. e. *auri quinque (librae) pondo*—cinci livre de aur] și altele puțin întrebuițate.

b. Nume defectiv de casuri

§ 73. La unele nume lipsesece unul sau mai multe casuri (*defectiva casibus*), precum :

a) nomin. sing. lipsesece substantivelor: *dāpis* [*daps*], *dāpi* ș. a. bucate, *dicionis* [*dicio*] dominare, *frūgis* [*frux*], *frugi*, *frugem* ș. a. fruct ;

b) următoarele cuvinte se întrebunțază în sing. numai la unele casuri :

fors (întâmplare), numai la nomin. și abl. (*forte* este obi-cinuit adverb : din întâmplare, *póte*), fără plur.

[*fidēs* sau *fidis* neîntrebunțat] are genit. *fidis* acus. *fidem* abl. *fide*, dar numai la poeți ; obi-cinuit se dice. *fidēs fidium* (liră) în plural ;

impētūs (atac) genit. *impetūs*, are în plur. numai nomin. și acus. ;

jus (dreptul) și *rus* (câmp) au tóte casurile în sing. ear în plur. numai *īura*, *rūra* ;

[*ops* neîntrebunțat] ajutor, are în sing. genit. *ōpis*, acus. *opem*, abl. *ope*, plur. în tóte casurile : *opes*, *opum* ș. a.

[*prēc* neîntrebunțat, tema *prēc*] rugăciune, are în sing. nu-mai abl. *prēcē*, ear în plur. tóte casurile : *prēcēs*, *prēcum* ș. a.

[*verber*] lovitură, numai abl. *verbērē*, ear la plur. tóte ca-surile ;

[tema *vic*] schimbare, nestatornicie, are în sing. *vīc-is vīc-em*, *vīcē*, și la plur. nu are genit. ;

[tema *vī*] putere, are nom. *vīs*, acus. *vīm*, abl. *vī* și la plur. tóte casurile : *vīres* ș. c. l.

[tema *fauc*] gâtlej, are numai abl. sing. *fauce*, ear la plur. tóte casurile ;

c) numai la abl. sing. (fără plural) se găsește *sponte* (fem.) unit cu un pronume posesiv, d. e. *sua sponte* (din propria sa mișcare, de bună voea sa) *nostrā sponte* (de noi înșine) ; de asemenea mai multe substantive verbale în *u* derivate din supine, și care se unesc numai cu un genit. sau cu un pronume posesiv, d. e. *rogatu meo* (după cererea mea), *jussu*, *injussu populi* (cu porunca, fără porunca poporului) ; *nātu* (din nascere), în legătură cu un adj. exprimă vrâsta : *grandis nātu* (mare de vrâstă), *grandior*, *major*, *minor*, *maximus*, *minimus natu* (mai mare, mai mic, foarte mare, foarte mic de vrâstă).

d) se întrebunțază de asemenea numai la un singur cas, și în-tr'o locuțiune hotărâtă următoarele substantive : genit. *dicis*, (*di-cis causa*—pentru formă), *nauci*, *nihili*, ca genitive de preț, *nihilo* ca abl. de preț (întru nimic, de nimic) ; *derisui esse* (a fi de răs) : *despicatui (esse)* a fi un obiect de dispreț ; *ostentui (esse)* a fi ca dovadă ; *infittias (ire)*—a tăgădui ; *suppētias (ire)*—a da ajutor ; *vēnum (ire)*—a fi vîndut ; *vēnum dāre*—a vinde ; *secus (sex)* unit cu adj. *vīrile*, *muliebre*, se pune ca indeclinabil în aposițiune

la tóte casurile, spre a însemná: de sex bărbătesc sau femeesc d. e. *liberorum capitum, virile secus, ad decem milia capta* (Liviu)—s'au luat până la zece mii de persoane libere de sex bărbătesc. Altiel pretutindene se întrebuințază *secus* după declinarea a IV-a; *repetundarum* (sub-înțeles *pecuniarum*) sau de *repetundis* sub-înțeles *pecuniis*) învinuire de mâncătoare de bani publici (propriu: luați în mod nelegiuit, și care trebuiesc ceruți înapoi), *opus* (cu *esse* sau *habere*)—este nevoe.

e) *nemo*—nimene (genit. *nullius* sau *nullius hominis*), dat. *nemini*, acus. *neminem* (abl. *nullo* sau *nullo homine*).

c. Nume defectivă de numer (defectiva numero)

§ 74. Multe nume se întrebuințază numai la *singular* (*singularia tantum*), ori numai la *plural* (*pluralia tantum*).

1). Numai la *singular* se întrebuințază :

a) cele mai multe nume abstracte, d. e. *justitia* (dreptate), *sapientia* (înțelepciune) ș. a.

b) cele mai multe nume de materie și colective : *aurum* (aur), *argentum* (argint), *vulgus, plebs* (popor de rând) ș. a.

c) următoarele cuvinte: *indoles* (caracter firesc), *specimen* (prubă)

2). Numai la *plural* se întrebuințază :

a) numele de zile și de sărbători: *Kalendae* (zina întâi a lunii), *nonae* (none, a 5-a sau a 7-a zi a lunii), *idus* (genit. *iduum* idele, (a 13-a sau a 15-a zi a lunii), *feriae* (zile de sărbătoare), *nundinae* (earmarocul ce se făcea la fiecare nouă zile), *bacchanalia* (bacanale, sărbătorea zeului Bacus, *saturnalia*, saturnale, sărbătorea zeului Saturn), și alte nume de sărbători în *alia* și *ilia* ;

b) multe nume de orașe și câteva localități : *Athēnae* (Atena), *Thebae* (Teba), *Veii* (Veia) *Delphi* (orașul Delfi), *Leuctra, -orum* (Leuctra), *Sardes, -ium* (Sarda) ș. a. ; *Alpes* (Alpii), *Tempe* (neut. plur. valea Tempe) ș. a.

c). multe alte cuvinte d. e.

angustiae strimțore

deliciae plăcere

divitiae bogății

balneae băi publice

bigae, quadrigae car cu doi, cu patru cai

habēnae hățuri

epulae masă, banchet

excubiae arme luate de la dușman

exsequiae îngropare

indutiae incetare de arme

insidiae curse

illecebrae nuri

mānūbiae pradă
mīnae amenințare
nugae nimicuri
nuptiae nuntă
reliquiae rămășițe, mosee
sālīnae mine de sare
tēbrae întunerice
thermae băi calde
valvae canaturi de ușe
arma, -orum arme
cunābula lăgân
exia, intestina mărunți
fasti calendar
fōri rânduiri de bănci
īnfēri ȃei diu infern
liberi copii
lustra vizunii
postēri urmași
praecordia diafragmă, piept
sāta semănături
serta ghirlante de flori
spōlia despoieri (prăȃi de la duș-
 man)
sūpēri ȃei de sus

virgulta tufăriș
altāria altar
ambāges cotigitură, are și abl.
 sing. *ambāge*
casses, -ium lațuri pentru vênat
 nat
cervīces gît (mai târȃiu și *cer-
 vix*).
coelītes locuitorii cerului, ȃei
compēdes cătușe (și abl. sing.
compēde)
fōres, -ium ușă
mājōres (compar. de la *magnus*)
 străbuni
mānes sufletele morților
moenia, -ium ziduri de oraș
nāres, -ium nări, nas
pēnūtes ȃei casnici
prōcēres { fruntaș,
primōres { nobili
rēnes rărunchi, rinichi
sentēs tufe spinose
sordes, -ium necurătenie
viscēra -um mărunțai

d). următorele cuvinte au în plural o altă însemnare :

Singular

aedes, -is templu
āqua apă
auxilium ajutor
bōnum bunul (neutru de la adj.
bonus)
carcer, -is închisore
cōpia îmbelșugare, mulțime
castrum castel
cōmītium loc de adunare
fīnis graniță, sfârșit
fortūna sōrtă, noroc
grātia recunoștință
hortus grădină
īmpedimentum pedică
lūdus joc, glumă
lītēra literă
nātālīs (alȃ. sub-īnțeles *dies*)
 ȃiua născerei
ops (neīntreb. la nomin.) ajutor

Plural

aedēs, -ium casă, palat
āquae ape termale, băi
auxilia trupe de ajutor
bōna, -orum bunuri, averi
carceres zăbrele (în arenă)
copiae merinde, oști
castra lagăr, tabără
comītia adunările poporului
fīnes, -ium moșie, pământ
fortunae bunuri, avere
gratiae mulțumire
horti casă de țară
īmpedimenta bagaj
ludi jocuri publice, spectacul
litterae scrisore
natales născere
opes putere, bogăție, mijlōce

pars parte
rostrum plisc, cioc
tăbula scândură

partes rol
rostra, -orum tribuna din for
tabulae tăblițe de scris, registre

II. Nume abundante

a. Nume abundante în declinare

§ 75. Sunt substantive care se declină în două feluri sau la unele sau la toate cazurile; ele se numesc *heteroclită* *). Aceste sunt:

a) numele de copaci, pomenite la § 67, *Nota 4* și *dōmus* (§ 67, *Nota 5*).

b) la declinarea a II-a câteva cuvinte au nomin. în *us* (masc.) și în *um* (neutru): *commentārius* și *commentarium* comentariu, memorii, *jūgulus* și *jugulum* gît, *cūbitus* și *cūbitum* cot, (mai ales la plur. *cūbita*), *balteus* curea (de animat sabia) și *balteum* (rar), *băcūlus* și *baculum* băț, *clipeus* și *clipeum* scut;

c) cuvântul *menda*, -ae greșală, are și forma *mendum*, -i; *vespēra* sară, are după declinarea a II-a nomin. *vesper* și acus. *vesperum*; după declinarea a III-a are obicinuît abl. *vespere*, *vesperi* (*vesper*, *vesperi*, după decl. a II-a însamnă *Vesper*, steaua de sară); *spīca*, -ae are și *spīcus*, -i spic; *spīna*, -ae are și *spīnus*, -us spin;

d) unele substantive de declinarea I în *ia* au și forma *ies* după declinarea a V-a (v. § 69, *Nota 2*).

e) câteva substantive de declinarea a IV-a, derivate unele din verbe, au a doua formă în *um*, după declinarea II-a: *ēventus* și *eventum* eveniment, întâmplare, *conātus* și *conatum* încercare, silință, *angiportus* și *angiportum* udiceoară, *tīnītrus* și *tīnītrum* tunet.

Sunt mai cu samă de luat aminte următoarele substantive:

plebs, genit. *plēbis* și *plēbes*, genit. *plebei*;

requies genit. *requiētis* linisee, are la acus. și *requiem*, și abl.

requiē (după declinarea a V-a);

tāpes masc. și *tāpete* (neut.) covor, genit. *tāpētis* are și *tāpētum*, *tāpeti*;

ilia șolduri, genit. *ilium* și *iliorum*, dat. și abl. *ilibus*;

jugērum jug (măsură de lungime), genit. *jugēri*, urmază la sing.

declinarea a II-a și la plur. a III-a: *jugera*, *jugerum*,

jugeribus (rar *jugeris*);

vas vas, genit. *vasis*, merge la plur. după declinarea a II-a *vasa*,

vasorum, *vasis*, ș. a.

fēmūr cōpsă, genit. *fēmōris* și *fēmīnis* (de la *fēmen* neîntrebuințat), și așa mai departe și pentru celelalte cazuri;

*) De la *ετερος* altul (din doi) și *κλισις* declinare.

juventus tinereță, genit. *juventutis*, poetic *juventa*, -ae și *juventas*, -atis deita tinereței;
sēnectus bătrâneță, poetic *sēnecta*, -ae;
pēcus vită mică (obiceiuit óe) fem. rar la nomin. genit. *pēcūdis* și *pēcus*, -ōris, (neut.) turmă; *pēcūă* (nom. plur.), *pēcūbūs* (dat. și abl.);
pēnūs, genit. *pēnōris*, plur. *pēnōra* merinde; *pēnūs* (femin), genit. *penus* și *pēnum*, genit. *pēni* (aceste două de pe urmă nu au plur.).

Notă. Câteva cuvinte grecesci sunt luate parte cu forma lor grecească, parte cu form a lor latină schimbată puțin d. e. *crater*, -ēris (masc.) și *cratēra*, -ae, *vas* mare, *elep has*, -antis și *elephantus*, -i elefant. De asemenea și câteva nume proprii: *Ancōn*, -ōnis și *Ancōna*, -ae Ancona, *Argos* (neut.) după declinarea a III-a și *Argi-forum* luat la plur., *tigris* (masc. și fem.) genit. *tigris* și *tigri-dis* (totdeauna -eminin) tigru.

b. Nume abundante in gen

§ 76. Sunt substantive de un gen în singular, și de altul în plural; ele se numesc *heterogenea* *). Astfel sunt:

jocus joc, plur. *joci* și *jōca*, -orum;
locus loc, plur. *lōca* (locuri) și *loci*, -orum (locuri dintr'o carte). În toate aceste câțiva scriitori întrebuintază *loci* în înțeles propriu, d. e. *dēv'nēre locos laetos* (Virg.) au ajuns la locuri vesele;
carbāsus (fem.) pânză de in, plur. *carbāsa*, -orum pânze de corabie;
caelum cer, plur. *caeli*;
frēnum frēu, plur. *freni* și *frena*;
rastrum greblă, pl. *rastri* și *rastra*;
Tartārus Tartarul, infernul, plur. *tartāra* (cuvânt grecesc întrebuintat numai în poezie);
ēpulum masă publică, pl. *ēpulae*;
balneum baie privată, plur. *balnea* și *balneae*.

Alte particularități ale numelor

a. Nume abundante în declinare

§ 77. Următoarele nume de declinarea a III-a înfățișază ne-regularități în declinarea lor:

sanguis sânge, genit. *sanguinis* (v. § 59, Nota 2);
cāro fem. (tema *cāron*—carne) genit. *carnis*, genit. plur. *carnium*;
iter drum, călătorie (neut.), *itineris*.

*) *ἑτερος* și *γενος*—de alt gen.

Notă. De la *iter*, în limba veche se găsește genit. *itēris*, abl. *itore*; alături cu această formă se găsește un alt nomin. vechiu *itiner*, de unde genit. *itineris*.

jēcur (neut.) ficat, genit. *jēcōris*, și *jēcinōris*;

fēl (neut.) fiere, genit. *fellis*;

mel (neut.) miere, genit. *mellis*;

far (neut.) un fel de grâu, genit. *farris*;

as (masc.) genit. *assis*;

ōs (neut.) genit. *ossis* (genit. plur. *ossium*);

nix (fem.) omēt, zapadă, genit. *nivis*;

bos bou, genit. *bōvis*, genit. pl. *boum*, dat. *bōbus* și *būbus*;

anceps prințetor de paseri, genit. *aucūpis*;

sēnex bătrân, genit. *sēnis*;

sūpellex (fem.) mobile, genit. *supellectilis*;

cāput (neut. cap. genit. *cāpitis* (*anceps*, *praecept*, genit. *-cipitis*),

Anio genit. *Aniēnis*;

Jupiter Joe, genit. *Jōvis*.

Notă. *Jupiter* compus din *Jov-piter* (*pater*)—*Jupiter* (după § 22) sau *Jup-piter*; în declinare cade cu totul tema *piter*.

Vēnus (nume propriu) genit. *Vēnēris*;

Cērēs (nume propriu) genit. *Cerēris*.

b. Declinarea unor substantive compuse

§ 78. În câteva cuvinte, compuse prin punerea la olaltă a două cuvinte remase neschimbate la nominativ, și care se pot despărți unul de altul, amândouă părțile se declină deosebit, fie-care după declinarea sa proprie, d. e. *respublica*, (compus din *res* lucru și adj. *publicus* public) Stat, genit. *reipublicae*, acus. *rempublicam* și așa mai departe; *jusjurandum* (din *jus*, *juris* și *jurandum*, -i) jurământ, genit. *jurisjurandi*, dat. *jurisjurando*; *rosmārinus* (compus din *ros* rouă și adj. *mārinus* de mare), rozmarin, gen. *rorismarini*, dat. *rori-marino* ș. a. m. d. (§ 203).

c. Despre cazul locativ și sufixele locale

§ 79. În timpurile vechi, și cu totul ante-istorice se află și în limba latină, precum se află în limba sauscrită, și de care s'au păstrat urme în cea grecescă*), un cas particular numit *locativ*, care arată leul, la întrebarea *unde?* (starea pe loc). Acest cas se formă prin adăogi rea lui *i* la temă. El s'a păstrat încă :

a) În numele proprii de orașe și insule mici (în singular) care merg după declinarea I și a II a d. e. *Romac* (din *Roma-i*) la *Roma*, *Corinthi* (din *Chorintho-i*) la *Corint*, *Arpini*, la *Arpim*. În vechime se dicea de asemenea și *Carthāgini* (la *Cartagina*), *Tibūr-i* (la *Tibur*), *Lacedaemōn-i* (la *Lacedemona*), *Anxūr-i*; mai târziu însă aceste forme au fost înlocuite prin abl. *Carthāgine* ș. a.

*) Vezi *Gram. Gr.* a d-lui *Burla* § 1, 2, pag. 76. ediț. III.

b) la câteva alte cuvinte ca *dŏmī* a casă, *hŭmī* la pământ (din *domo-i*, *humo-i*), *rur-i* la câmp; *bellī* și *militŭae* (din *militia-i*) la războiu, în timp de războiu, *ănimī* în suflet; de asemenea în *vesper-i* (spre seară), *tempor-i* (la vreme) și alte expresii de acest fel;

c) ca sufix local pentru plural s'a păstrat *is* numai în *fŏr-is* afară, (adecă dinaintea ușei).

CAP. VI. DECLINAREA ADJECTIVELOR

Impărțirea adjectivelor

§ 80. Adjectivele în limba latină sunt de trei feluri:

a). Adjective a căror temă se sfârșește în *a* și *o* (slăbit în *u*).

b). Adjective a căror temă se sfârșește în consoanantă, și

c). Adjective a căror temă se sfârșește în *i*.

a) Adjective cu tema în *a* și *o* (*u*)

§ 81. Adjectivele cu tema sfârșită în *a* și *o* (*u*) au trei terminări, adecă câte una pentru fie-care gen și anume:

ŭs, *ă*, *um* (teme în *o*)

ěr, *a*, *um* (teme în *r*, v. § 49).

Terminările *ŭs* și *ěr* sunt pentru genul masculin, *ă* pentru genul feminin și *um* pentru genul neutru. Masculinele și neutrele urmăză întocmai după declinarea a II-a, ear femininele după declinarea I-a. Temele sfârșite în *r* (în loc de *rus*), și care întrepun pentru eufonie un *e* la nomin. sing. masc., îl lăpădă la nomin. femin. și neutru, precum și la celelalte cazuri în toate genurile. Esemple: *bŏnus* bun, *miser* nevoș, *pŭger* lenș.

Singular

	Masc.	Fem.	Neut.
N.	<i>bōnū-s</i>	<i>bōnā</i>	<i>bōnū-m</i>
G.	<i>boni</i>	<i>bonae</i>	<i>boni</i>
D.	<i>bono</i>	<i>bonae</i>	<i>bono</i>
Ac.	<i>bonu-m</i>	<i>bona-m</i>	<i>bonu-m</i>
V.	<i>bonē</i>	<i>bonā</i>	<i>bonum</i>
Ab.	<i>bono</i>	<i>bonā</i>	<i>bono</i>

Plural

N.	<i>bonī</i>	<i>bonae</i>	<i>bonā</i>
G.	<i>bono-rum</i>	<i>bona-rum</i>	<i>bono-rum</i>
D.	<i>bonis</i>	<i>bonis</i>	<i>bonis</i>
Ac.	<i>bono-s</i>	<i>bona-s</i>	<i>bona</i>
V.	<i>boni</i>	<i>bonae</i>	<i>bona</i>
Ab.	<i>bonis</i>	<i>bonis</i>	<i>bonis</i>

Singular

N.	<i>miser</i>	<i>miserā</i>	<i>miserū-m</i>
G.	<i>miserī</i>	<i>miserae</i>	<i>miseri</i>
D.	<i>misero</i>	<i>miserae</i>	<i>misero</i>
Ac.	<i>miseru-m</i>	<i>miserā-m</i>	<i>miseru-m</i>
V.	<i>miser</i>	<i>miserā</i>	<i>miseru-m</i>
Ab.	<i>misero</i>	<i>miserā</i>	<i>misero</i>

Plural

N.	<i>miseri</i>	<i>miserāe</i>	<i>miserā</i>
G.	<i>misero-rum</i>	<i>miserā-rum</i>	<i>misero-rum</i>
D.	<i>miseris</i>	<i>miseris</i>	<i>miseris</i>
Ac.	<i>misero-s</i>	<i>miserā-s</i>	<i>miserā</i>
V.	<i>miseri</i>	<i>miserāe</i>	<i>miserā</i>
Ab.	<i>miseris</i>	<i>miseris</i>	<i>miseris</i>

Singular

N.	<i>piger</i>	<i>pigrā</i>	<i>pigrū-m</i>
G.	<i>pigri</i>	<i>pigrae</i>	<i>pigri</i>

ș. a. m. d.

Plural

N.	<i>pigri</i>	<i>pigrae</i>	<i>pigra</i>
G.	<i>pigro-rum</i>	<i>pigra-rum</i>	<i>pigro-rum</i>

ș. a. m. d.

Alte exemple :

Teme în <i>o (u), a</i>		Teme în <i>r, ra</i>	
<i>albus</i> , -a, -um	alb	<i>niger</i> , -gra, -grum	negru
<i>rārus</i> , -a, -um	rar	<i>ruber</i> , -bra, -brum	roș
<i>vērus</i> , -a, -um	adeverat	<i>pulcher</i> , -chra, -chrum	frumos
<i>falsus</i> , -a, -um	mincinos	<i>sinister</i> , -tra, -trum	stâng
<i>sānus</i> , -a, -um	sănătos	<i>creber</i> , -bra, -brum	des.

Teme în *er, eră*

<i>asper</i> , -era, -erum	aspru	<i>liber</i> , -era, -erum	liber
<i>gibber</i> , -era, -erum	ghebos (cocoșat)		slobod
<i>lācer</i> , -era, -erum	sfășiat	<i>tēner</i> , -era, -erum	fraged

Tot în *er, era* se sfârșesc și adjectivele în *ger* și *fer* (de la *gēro* și *fero* port), d. e. *frūgifer*, -era, -erum roditor, *lāniger*, -era, -erum lănos (purător de lână).

§ 82. Adjectivul *dexter* drept, face la fem. și neutru sau *dextera*, *dexterum* sau *dextra*, *dextrum*. De asemenea *Mulciber* sau *Mulcēber* (epitet a zeului Vulcan) face la genit. *Mulcibēri* și *Mulcibri*. Adjectivul *sātur* (singurul de acest fel) face la fem. *sātūra* și la neutru *sātūrum* sătul.

Notă. Tote participele în *us, a, um*, d. e. *āmātus, a, um*, iubit, *āmāturus, a, um*, cel ce va iubi, *āmandus, a, um*, trebuind a fi iubit, se declină întocmai ca adjectivele în *o* și *a*.

b) Adjective cu temă consonantică

§ 83. - Adjectivele cu temă consonantică au o singură formă pentru trustrele genurile; numai în acus. sing., în nomin. acus. și voc. plur. genul neutru se deosebese de cel masculin și feminin.

Singular		Plural	
Masc. și fem.	Neut.	Masc. și fem.	Neut.
N. <i>fēlix</i>	fericit	<i>felic-es</i>	<i>felic-ia</i> .
G. <i>felic-is</i>	<i>fēlix</i>	<i>felic-ium</i>	
D. <i>felic-i</i>		<i>felic-ibus</i>	

Ac. <i>feli-cem</i>	<i>felix</i>	<i>felic-es</i>	<i>felic-ia</i>
V. <i>felix</i>		<i>felic-es</i>	<i>felic-ia</i>
Ab. <i>felic-i</i>		<i>felic-ibus</i>	
N. <i>prūdens</i> înțelept	<i>prudens</i>	<i>prudent-es</i>	<i>prudent-ia</i>
G. <i>prudēt-is</i>		<i>prudēt-ium</i>	
D. <i>prudēt-i</i>		<i>prudēt-ibus</i>	
Ac. <i>prudēt-em</i>	<i>prudens</i>	<i>prudēt-es,</i>	<i>prudēt-ia</i>
V. <i>prudens</i>		<i>prudēt-es,</i>	<i>prudēt-ia</i>
Ab. <i>prudēt-i</i>		<i>prudēt-ibus</i>	
N. <i>vētus</i> vechiu	<i>vētus</i>	<i>veter-es</i>	<i>veter-a</i>
G. <i>vetēr-is</i>		<i>veter-um</i>	
D. <i>vetēr-i</i>		<i>veter-ibus</i>	
Ac. <i>veter-em</i>	<i>vetus</i>	<i>vete-es</i>	<i>veter-a</i>
V. <i>vetus</i>		<i>veter-es</i>	<i>veter-a</i>
Ab. <i>veter-e</i>		<i>veter-ibus</i>	

§ 84. Temele adjectivelor de o singură terminare se sfârșesc în *l*, *r*, *s*, într'o labială, într'o guturală și într'o dentală, d. e.

N. <i>vigil</i> deștept	<i>mēmōr</i> amintitor	<i>par</i> deopotrivă
G. <i>vigil-is</i>	<i>mēmōr-is</i>	<i>pār-is</i>
N. <i>pauper</i> sărac	<i>pūbes</i> tânăr	<i>vētus</i> vechiu
G. <i>pauper-is</i>	<i>pubēr-is</i>	<i>vetēr-is</i>
N. <i>partīcep-s</i> părtaş	<i>prīncep-s</i> fruntaș	<i>caeleb-s</i> burlac
G. <i>partīcip-īs</i>	<i>prīncip-is</i>	<i>caelib-is</i>
	<i>inop-s</i> lipsit de	
	<i>inōp-is</i> mijloc	

N. <i>audax</i> <i>fēlix</i> <i>duplex</i> <i>fērox</i> <i>trux</i>
G. <i>audāc-is</i> <i>fēlic-īs</i> <i>duplic-is</i> <i>ferōc-is</i> <i>trūc-is</i>
îndrăgnet fericit   îndoit   erud   amenințator
N. <i>dīves</i> <i>dēsēs</i> <i>compos</i> <i>prudens</i> <i>concors</i>
G. <i>divīt-is</i> <i>dēsīd-is</i> <i>compōt-is</i> <i>prudēt-is</i> <i>concord-is</i>
bogat   leneș   stăpin pe.   înțelept   unit

§ 85. Adjectivele cu temă consonantică, în care intră și participlele prezente, urmăză în parte declinarea temelor vocalice și anume:

1. Ele au la abl. sing. mai mult *i* decât *e*. Cele sfârșite în *-ns*, când sunt întrebuițate ca adevărate participe, au la abl. *e*, ear ca adjective au *i*.

a). Au numai *i* la abl: *par* și compusele lui: *compar*, de o potrivă, *dispar* nepotrivit (*par* ca subst. face însă *parē*, și *impar*, chiar ca adj. face la abl. *e*: *impare numero* (Virg.), *mēmōr*, *ingens* foarte mare. De regulă au *i* și următoarele: *trux*, *atrox*, *-ōcis* îngrozitor, *pertinax*, *ūcis* îndărătnic, *audax*, *-ūcis*, *inops*, *-ōpis*; *hēbēs*, *-ētis* tâmp, *tērēs*, *-ētis* rotund, *dēgēner* decădut, *consors*, *-rtis* partaș, *-iners*, *-rtis* neisusit, *rēcens*, *-ntis* prospăt, de curând, *rēpens*, *-ntis* grabnic, *concors*, *-rdis*, *-discors*, *-dis* neunit; în sfârșit adjectivele în *plex* și *ceps*; *supplex*, *-īcis* rugător, *simplex*, *-īcis* simplu, *anceps*, *-īpitis* îndoelnic, *praeceps*, *-īpitis* format în prapastie, prăpăstios.

b). Au numai *e* la abl. următoarele:

caelebs, *cicūr* îmblândit, *compos*, *dese*, *impos* care nu-i stăpân pe . . . *pauper*, *princeps*, *pubes* (și *puber*) *-eris*, *sospes*, *-itis* sănătos, *sūperstes*, *-ītis* cel ce trăește după . . . Adj. *ūles*, *-ūtis*, înaripat (de unde ca subst. *pasere*) face mai totdeauna *ūlīte*; *dīves* *dīvīte*, *vētus*, *vetere*; *uber* roditor, *ubere*.

c). Din cuvintele în *-ns*, curat adjective sunt: *sons* (neîntrebuițat la nomin.) *sontis* vinovat, *insons* nevinovat, *potens*, *-ntis* puternic, *innocens* nevinovat, *pētūlans* nerușinat, *ēlēgans* elegant precum și *ingens* și *sāpīens* (*praesens* și *absens* cel ce lipsește, sunt în adevăr și ele adj., însă totuși *absens* are la abl. numai *absente*, *praesens* face și *praesente* și *praesenti*). Participe și adjective totodată sunt: *nōcens* vătămător, *dālīgēns* sirguitor, *intelligēns* înțelegător, precum și *pātiens* iăbdător. Participele curate cum sunt ele d. e. în ablativul absolut, au numai *e* la abl. d. e. *Romulo regnante* (pe când domnea Romul).

2. La genit. plur., cele mai de multe ori adjectivele consonantice au *ium*; la nomin. și acus. plur. neutre au *iā* numai acele care au *ium* la genit., ear cele care au *um* la genit. plur. nu au de loc nomin. și acus. plur. neutru, afară de *vētus*, care de și face la genit. plur. *vetērum*, totuși are *vetera* la nomin. și acus. plur. neutru.

a). Au genit. plur. *ium*: adjectivele consonantice sfârșite la nomin. sing. în *-ns*, *-rs*, *-x*, *-ās*, *-īs* și *ēs*, d. e. *ingentium* (*ingens*), *dōcent-ium*, (*dōcens*), *inert-ium*, (*iners*), *concord-ium* (*concors*), *audac-ium*, (*audax*), *felic-ium*, (*felix*), *atroc-ium*, (*atrox*), *simplic-ium*, (*simplex*), *optimāt-ium*, (*optimas*), *Samnit-ium* (*Samnis*), *teret-ium* (*teres*), *locuplet-ium* (*locuples*). De asemenea și *par*, face *parium*, însă *dispar* face *disparum*.

b). Au genit. plur. *um*: cele care au la abl. sing. *e*, precum și cele sfârșite în *-pes* și *-ceps*; de asemenea și *inops*, *memor*, *supplex*: d. e. *compotum*, *divitum* ș. a. *bipedium* (*bipes* cu două picioare), *incipitum* (*anceps*); *inopum*, *memorum*, *supplicum*. Adj. *dives* are însă și forma prescurtată *dīs*, *dītis*, abl. *dīi* și la plur. *dītia* și *dītium*.

Nota 1. Câteva adjective, puține la număr, au două forme, una cu o singură terminare, și alta cu trei. Astfel este: *ōpūlens* și *ōpūlentus*, *a*, *um*, bogat, *violens* și *violentus*, *a*, *um*, (care e mai obicnuit), iute la mânie

Nota 2. Substantivele în *-lor*, fem. *-trix*, derivate din verbe, și care în-samnă persoane, se unesc câte odată, ca adjective, cu alte substantive; astfel sunt mai ales: *victor* (învingător), fem. *victrix* (învingătoare) și *ultor* (resbunător), fem. *ultrix* (resbunătoare), d. e. *victor exercitus* (armată învingătoare); *ultrices deae* (zeițe resbunătoare). Aceste două substantive au la poeții și un neutru plur. d. e. *victricia arma*, *ultricia tela* (săgeți resbunătoare). De asemenea și subst. *hospes* ăspete ca adj. are neutru plur. *hospita* (*hospita aquora*, mări primitoare, priincioase).

Nota 3. Sunt câteva numiri de persoane pe care poeții și prosatorii de-cadenței le întrebunțază în aposițiune, ca adjective, d. e. *artifex* artist (*artifex mōtus*—mișcare plină de artă, *Quint*); *incōla*—locuitor (*turba incōla* mulțimea locuitorilor. *Ovid.*) Dar e foarte rar ca aceste aposițiuni să se pună cu un subst. neutru, precum la *Ovid.*: *ruricōla arvūrum* (plug care luerează pământul).

Nota 4. *Jūvenis* și *sēnex* se întrebunțază poetic ca adjective: *juvenes anni* (*Ovid.*) tinerii ani. *Princeps* este ca adj.: *princeps locus* (locul întâi), *principes viri* (barbații frunțași); însă totuși el se află cele mai adese ori lângă un verb: *Gorgias princeps cōsus est* (*Gorgias* cel întâi a îndrăznit)

Nota 5. În grecesce numele de țări, de localități, de popore formeză cuvintele în *ūs* genit. *ādos* și în *īs*, genit. *idos*, care sunt adj. feminine, și nume feminine de popore. Poeții latini le întrebunțază și ca adj. feminine și fac din ele altele de aceeași formă, d. e. *Peltas hasta* (lance făcută din lemn de pe muntele Pelion), *Ausōnis ōra* (țermul ausonian, italian), *Hesperides aquae* (valurile, apele Esperiei sau ale Italiei).

Nota 6. Sunt câteva adj. care nu se întrebunțază la unele casuri d. e. nominatiivele (*primus*) deosebit, mare, (*seminex*) pe jumătate mort, (*sons*) vinovat, (*iudicrus*) glumeț, nu se găsesc de loc; *posterus* e rar *Exlex* (fără lege) și *expes* (fără nădejde) se găsesc numai la nom. și acus.; *pernox* (care ține totă noptea) numai la ncm. și abl., *trilicem* (cu fir întreit sau țesut), la acus. Sunt neschimbate la toate casurile adjectivele: *frūgi*, *nēquam*, *homines frūgi nequam* ș. a.

Nota 7. Cuvintele *opus* și *nēcesse*, de asemenea indeclinabile, se întrebunțază numai cu verbul *sum* (*opus est*, *opus sunt* este, sunt de nevoie, trebuitore; *nēcesse est*, ca impersonal, este neapărat).

Nota 8. Temele în *-nt* (adj. ori participe), din timpurile cele mai vechi, aveau la genit. plur. *um* și *ium*, precum: *pārentum* (de la *pārens* cel ce naște); și în poezie; *ferentum* (*ferens*), *fūgentum* (*fugiens*), *sēquentum* (*sēquens*) ș. a.

c) Adjective cu temă vocalică i

§ 86. Adjectivele a căror temă se sfârșește în *i*, au două terminații, una în *i-s*, pentru masculin și feminin, și alta în *e* pentru neutru (*e* este slăbirea lui *i*, sunetul de la urmă al temei). Aceste adjective au totdeauna la abl. sing. *i*, la genit. plur. *i-um*, la nomin. și acus. plur. neutru *i-a*.

	Singular		Plural	
	Masc. și fem	Neutru	Masc. și fem.	Neutru
Nom.	<i>grăvi-s</i> greu	<i>grăvă</i>	<i>grăvēs</i>	<i>grăvi-ă</i>
Gen.	<i>grăvi-s</i>	<i>gravis</i>	<i>gravi-um</i>	<i>gravi-um</i>
Dat.	<i>gravi</i>	<i>gravi</i>	<i>gravi-bus</i>	<i>gravi-bus</i>
Acus.	<i>grăvă-m</i>	<i>grăvă</i>	<i>graves</i>	<i>graviă</i>
Voc.	<i>gravis</i>	<i>grăvă</i>	<i>graves</i>	<i>graviă</i>
Abl.	<i>gravi</i>	<i>gravi</i>	<i>gravi-bus</i>	<i>gravi-bus</i>

Alte exemple :

<i>lēvis</i> ușor	<i>pinguis</i> gras	<i>hūmilis</i> smerit
<i>lēvis</i> neted	<i>mollis</i> môle	<i>stērilis</i> sterp
<i>brēvis</i> scurt	<i>dulcis</i> dulce	<i>fidēlis</i> credincios
<i>tēnuis</i> subțire	<i>turpis</i> uricios	<i>crudēlis</i> crud

§ 87. Următoarele 13 adjective în *ri*, începând la nomin. sing. pe *i-s*, și întrepun un *e* înainte de *r* (compara § 49). Prin această ele se fac adjective de trei terminații în *er*, *is*, *e*. Acest *e*, întrepus la nom. masc. cade însă la celelalte genuri și cazuri. Numai în *cēler cēlēris*, *cēlere*, *e* se ține de temă și prin urmare se păstrează.

	Masc.	Fem.	Neut.	
N. <i>ācēr</i>	<i>ācris</i>	<i>ācre</i>	ager, via	G. <i>acris</i>
„ <i>ālăcēr</i>	<i>alacris</i>	<i>alacre</i>	viu, voios	„ <i>alacris</i>
„ <i>campester</i>	<i>campestris</i>	<i>campestre</i>	de șes	„ <i>campestris</i>
„ <i>cēlēber</i>	<i>celebris</i>	<i>celebre</i>	vestit	„ <i>celebris</i>
„ <i>cēler</i>	<i>cēlēris</i>	<i>celere</i>	iute	„ <i>celeris</i>
„ <i>ēquester</i>	<i>equestris</i>	<i>equestre</i>	ecvestru,	„ <i>equestris</i>
			de cal	

<i>N. paluster palustris palustre</i>	mlăștinos	<i>G. palustris</i>
„ <i>pēdester pedestris pedestre</i>	pe jos	„ <i>pedestris</i>
„ <i>pūter putris putre</i>	putred	„ <i>putris</i>
„ <i>sālūber salubris salubre</i>	priincios	„ <i>salubris</i>
	la sanatate	
„ <i>silvester silvestris silvestre</i>	păduros	„ <i>silvestris</i>
„ <i>terrester terrestris terrestre</i>	pământesc	„ <i>terrestris</i>
„ <i>vōlūcer volucris volucre</i>	sburător	„ <i>volucris</i>

Aceste adjective au, ca și celelalte, la abl. sing. *i*, la genit. plur. *i-um*, și la nomin. pl. neut. *i-a* afară de *celer* și *volucer* (ca subst. *volucris* f. pasere). care fac la genit. pl. *cēlērūm*, *vōlūcrūm*.

Nota 1. Câte odată aceste adj. se sfârșesc la masc. și în *ris* și atunci nu se deosebesc întru nimic de adjectivele în *is*, d. e. *annus salubris* (Cic.) an priincios (la sanatate), *collis silvestris* (Caes.) deal păduros, *locus celebris* loc vestit.

Nota 2. Tot această formă au și numele lunelor sfârșite în *ber*, care drept verbind sunt adjective, dar la sing. se găesc în nomin. numai la masc. (pentru că *mensis* luna, e sub-înțeles), d. e. *september* (genit. *septembris*, abl. *septembri*), *october*, *november*, *december*. Se găesc însă la feminin în *Kalendae septembres* (călendele lui septembrie) ș. a. De asemenea în Horațiu: *libertate dē-cembri* (libertatea din dechemvrie).

Nota 3. Câteva adjective, puțin numerose, au și forma *us*, *a*, *um* și pe cea în *is*, *e*. Aceste sunt :

<i>hīlārus</i>	și	<i>hīlāris</i> vesel
<i>imbecillus</i>	„	<i>imbecillis</i> slab (rar)
<i>imberbus</i>	„	<i>imberbis</i> fără barbă
<i>inermus</i>	„	<i>inermis</i> fără arme
<i>semiermus</i>	„	<i>semiermis</i> pe jumătate înarmat
<i>exānīmus</i>	„	<i>exānīmis</i> fără suflare, mort
<i>sēmīānīmus</i>	„	<i>sēmīānīmis</i> pe jumătate cu suflet
<i>unānīmus</i>	„	<i>unānīmis</i> în bună înțelegere
<i>bījūgus</i>	„	<i>bījūgis</i> înhamat cu doi cai
<i>quadrījūgus</i>	„	<i>quadrījūgis</i> înhamat cu patru cai
<i>multījūgus</i>	„	<i>multījūgis</i> înhamat cu mulți cai
<i>infrēnus</i>	„	<i>infrēnis</i> fără frâu

Tot ast fel se întemplă, însă rar și cu :

<i>acclivis</i>	și	<i>acclivus</i> care se ridică pieziș
<i>declivis</i>	„	<i>declivus</i> povârnit
<i>proclivis</i>	„	<i>proclivus</i> plecat.

Gradele de comparare

§ 88. Afară de forma întrebuințată când o însușire este simplu atribuită unui subiect (*gradus positivus*—gradul pozitiv), adjectivele au două alte forme de comparare (*gradus comparationis*—grade de asemănare):

1. *Comparativul (gradus comparativus)* se întrebuințază când, asemănând între ele două subiecte, atribuim unuia dintrênsele o însușire pe o treptă mai înaltă de cât celuilalt, sau când atribuim aceluiași subiect o însușire pe o treptă mai înaltă de cât într'un alt timp d. e. *vir doctior*—barbat mai învățat (decât un altul, sau mai învățat ați de cum eră eri, altă dată).

2). *Superlativul (gradus superlativus)* se întrebuințază când atribuim unui subiect o însușire pe treptă cea mai înaltă, d. e. *vir doctissimus*—bărbatul cel mai învățat sau foarte învățat.

§ 89. Acésta trecere a adjectivului de la pozitiv la comparativ sau superlativ, se numesce *gradare* sau *grade de comparare*. La comparare sunt supuse și participele în *-ns* (participe presente active) și cele în *-us* (participe trecute pasive), când sunt privite în totul ca adjective, adecă când exprimă o însușire, fără a lua în bagare de samă timpul.

Notă. Participul viitor activ în *-urus* și cel viitor pasiv în *-ndus*, nu primesc nici odată grade de comparare.

Comparativ și superlativ

§ 90. Sufixele pentru compararea adjectivelor sunt :

<i>-ior</i>	pentru comparativ,	masc. și fem.
<i>-ius</i>	" "	neutru
<i>-issimus</i> , cu <i>-rimus</i> , și <i>-limus</i>	pentru superlativ	

Notă. Sufixul comparativului în limba veche este *iōs* pentru toate genurile Mai târziu *iōs*, pentru masc. și fem. s'a slăbit în *iōr* (*iōr*), și pentru neutru, cu pastrarea lui *s* primitiv, în *iūs*. Acest *iue* scurtaț în *ūs* (în *min-us*, *plō-us* = *plus*, *pri-us*), și în *is*, apare, sub această de pe urmă formă, în afixul superlativului *is-timus* = *is-simus* (§ 28). Sufixul superlativului *-timus*, *-timus* (§ 26, 3, b.), cum este în *op-timus*, *ex-timus*, *in-timus*, se asimilează când în *-rimus*, când în *-limus*, când în *simus*. Însă și *-timus* singur este propriu împreunarea a două sufixe de superlativ, neatârnat unul de altul, adecă a sufixului *-tus* (= cu grec. *τοσ* din *ισ-τοσ* și *τα-τοσ*, și se găsește curat în numeralele ordinale d. e. *quar-tus* al patrulea) și a lui *-mus* sau *-imus* (din *supmus* = *summus* (§ 28), *primus*, *min-imus*, și din multe ordinale: *sept-imus*, *dec-imus* ș. a.)—La unele comparative se găsește și sufixul *-ter*, *-terus* (= cu grec. *τερος*) aninat la adverbe de loc; acest sufix se întrebuințază în latinesce ca mod de comparare spre a arata loc, nu însă, ca în limba grecească, spre a exprima niște adevărate comparații (v. § 96, 3); *ex-terus*, *pos-terus* (*ci-terus*, *in-terus*, *ulterus*), *sup-er-us*, *inf-er-us*, *dex-ter*, *sinis-ter*; el se află aninat chiar și la teme pronominale: *nos-ter*, *ves-ter*, *al-ter*, *u-ter* chiar și (*de*) *i-terum* = *δέυτερον*—Terminările *erimus* și *-illimus* sunt o asimilare din *er-simus*, *il-simus* și acest *-simus* e slăbit din *-timus*.

§ 91. Terminările *-ior*, *-ius* și *-issimus* se anină la tema curată a adjectivului în pozitiv, și atunci temele în *o* și *i* perd vocala lor de la sfârșit (adecă pe *o* sau *u* și pe *i*). Astfel:

longus lung comp. *longior*, *-ius* superl. *long-issimus*
audax (tem. *audac*) » *audāc-ior*, *-ius* » *audac-issimus*
prūdēns (*prūdēt*) » *prudent-ior*, *-ius* » *prudent-issimus*
gravis (tema *gravi*) » *grav-ior*, *-ius* » *grav-issimus*

§ 92. Sufixul de superlativ *-rimus* se anină la toate adjectivetele, care au la nomin. sing. *er*, deadreptul la nominativ, d. e.

miser (t. *miserō*) comp. *miser-ior*, *-ius* super. *miser-rimus*
pulcher (t. *pulchro*) » *pulchr-ior*, *-ius* » *pulcher-rimus*
ācer (tema *acri*) » *acr-ior*, *-ius* » *acer-rimus*
pauper (» *pauper*) » *pauper-ior*, *-ius* » *pauper-rimus*

Notă. De asemine și *vetus* (tema *veter*) comp. n'are (§ 98), superl. *veter-rimus*, *māturus* coopt, comp. *matur-ior*, *-ius*, superl. *matur-rimus* (pe lângă *matur-issimus*).

§ 93. Sufixul de superlativ *-limus* se anină nu mai la șese adjective, cu tema în *i*, și sfârșite la nomin. în *ilis*; după căderea vocalei finale *i* de la tema, *-limus* se pune lângă silaba *-il*. Aceste șese adjective sunt:

facilis ușor   *similis* asemenea   *gracilis* deșirat
difficilis greu   *dissimilis* neasemine   *humilis* smerit.

Astfel *facilis* (tema *facili*), comp. *facil-ior*, *-ius* superl. *facil-limus* ș. e. l.

Declinarea comparativelor și a superlativelor

§ 94. Comparativul în *-ior* înfățișază un adjectiv de două terminări, anume *-ior*, pentru masc. și fem. și *-ius* pentru neutru. Declinarea comparativelor este următoarea (ca *labor*, § 57) d. e. *doctior* mai învățat.

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>	
	Masc. și Fem.	Neutru	Masc. și Fem.	Neutru
Nom.	<i>doct-ior</i>	<i>doct-ius</i>	<i>doct-iōres</i>	<i>doct-iōra</i>
Gen.	<i>doct-iōris</i>	<i>doct-iōris</i>	<i>doct-iorum</i>	<i>doct-iōrum</i>
Dat.	<i>doct-iori</i>	<i>doct-iori</i>	<i>doct-ioribus</i>	<i>doct-ioribus</i>
Acus.	<i>doct-iorem</i>	<i>doct-ius</i>	<i>doct-iores</i>	<i>doct-iora</i>
Voc.	<i>doct-ior</i>	<i>doct-ius</i>	<i>doct-iores</i>	<i>doct-iora</i>
Abi.	<i>doct-iore</i>	<i>doct-iore</i>	<i>doct-ioribus</i>	<i>doct-ioribus</i>

mai rar *doct-iori*

Notă. De la comparativul neutru a câtorva adjective se forméză un diminutiv în *culus* d. e. *dūrius-culus* (a, um), *grandius-culus*, *longius-culus*, *majus-culus* (de la *majus* veđi mai jos § 96, 2), *plus-culum* (de la *plus*, § 96, 2), ori spre a arăta o covârșire mică, d. e. *Thais, quam ego sum, grandiuscula est* (Tais e mai mărișoră de cât mine), ori spre a micșura înțelesul pozitivului, d. e. *duriusculum est* (este tărișor).

§ 95. Superlativele în *-issimus*, *rimus* și *limus*, se declină întocmai ca adjectivele de trei terminări în *-us*, *-a*, *-um*, (v. § 81).

Comparare neregulată

§ 96. 1. Adjectivele sfârșite în *dicus*, *-ficus* și *volus* fac comparativul și superlativul ca și cum ar fi sfârșite în *dicens*, *-ficens*, și *volens* (cu temele *dicent*, *ficient*, *volent*):

<i>maledīcus</i>	hulitor	<i>maledicent-ior</i>	<i>maledicent-issimus</i>
<i>bēnēficus</i>	binefăcător	<i>beneficent-ior</i>	<i>beneficent-issimus</i>
<i>bēnēvōlus</i>	binevoitor	<i>benevolent-ior</i>	<i>benevolent-issimus</i> .

2. Adjectivele următoare formeză gradele lor de comparare sau de la o temă cu totul deosebită, sau schimbând întru câțva tema pozitivului:

<i>bōnus</i> bun	<i>mēl-ior</i>	<i>op-timū</i>
<i>mālus</i> rău	<i>pe-jor</i>	<i>pes-simū</i>
<i>parvus</i> mic	<i>mīn-or</i>	<i>mīn-imū</i>
<i>multus</i> mult		<i>plus plūr-imū</i>
<i>magnus</i> mare	<i>mājor</i>	<i>max-imū</i>

dives are pe lângă compararea regulată, și mai bună: *divitior*, *divitissimus*, și o formă contrasă *dūtior*, *dūtissimus*.

<i>nēquam</i> (indecl.) netrebnic	<i>nequ-ior</i>	<i>nequ-issimus</i>
<i>frūgi</i> (indecl.) detrebă	<i>frugāl-ior</i>	<i>frugāl-issimus</i>
<i>jūvēnis</i> (ca adj.) tiner	<i>jun-ior</i>	(fără superlativ)
<i>ēgēnus</i> nevoeș, împrumută gradele de comparare de la		
<i>ēgens</i>	<i>ēgent-ior</i>	<i>ēgent-issimus</i>
<i>sēnex</i> (ca adj.) bătrân	<i>sēn-ior</i>	(fără superlativ)
<i>prōvidus</i> prevădător, împrumută gradele de comparare de la		
<i>providens</i>	<i>provident-ior</i>	<i>provident-issimus</i> .

Notă. Adj. *multus*, la compar. sing. n'are masc. și fem. ei numai neut. *plūs*, dar la plur. are tustrele genurile: *plures*, *plūra*, *plurium*, *pluribus*. Ca *plures* se declină și *complures* (§ 113, 4), de care se deosebește numai pentru că *plures* cuprinde o idee de comparare, ear *complures* e nehotărit, d. e. *complures narrant* (mai mulți ómeni povestesc).

3. Următoarele adjective de loc, au două superlative:

<i>sūpērus</i> cel de sus	<i>sūpēr-ior</i>	<i>sūprēmū</i> și <i>summū</i>
<i>infērus</i> cel de jos	<i>infēr-ior</i>	<i>infīmū</i> și <i>imū</i>
<i>extērus</i> cel din afară	<i>exter-ior</i>	<i>extrēmū</i> și <i>extimū</i> (rar)
<i>postērus</i> cel de dinapoi	<i>poster-ior</i>	<i>postrēmū</i> și <i>postimū</i> .

Notă. Din aceste positive *superus*, *inferus* și *posterus* sunt obicinuit întrebuințate numai la masc. plur. ca substantive: *superi* (cei de sus, adecă deii), *inferi* (cei de jos, de sub pământ, adecă repositii), *posterii* (urmașii). De la *exterus* se obicinuesc numai pluralul, ca adjectiv: *externae nationes*, *gentes*, *civitates*. Superlativul *supremus* însămnă obicinuit; cel mai de pe urmă, *summus* — cel mai mare, cel mai de sus, *postremus* — cel mai de pe urmă, *postumus* — eel născut în urmă Adjectivul de loc *dexter* la drépta, are la comp. *dexterior*, întrebuințat de unii autori, și *dextimus*, superl. (în Salustiu).

4. Următoarele forme de comparare, neavând un adjectiv, se formeză de la adverbe de aceeași temă:

<i>intră</i> în lăuntru	<i>inter-ior</i> mai din lăuntru	<i>intimus</i> cel mai din lăuntru
<i>citr</i> de asta parte	<i>citer-ior</i> mai de asta parte	<i>citimus</i> cel mai de aproape
<i>ultră</i> de ceea parte	<i>ult-rior</i> mai de ceea parte	<i>ultimus</i> cel din urmă
<i>prae</i> înainte	<i>pri-or</i> mai întâi	<i>primus</i> cel dintâi
<i>propē</i> aproape	<i>prop-ior</i> mai aproape	<i>proximus</i> cel mai de aproape.

5. Următoarele forme de comparare nu au pozitiv:

<i>dēterior</i> mai reu	<i>deterri-mus</i> cel mai reu
<i>ocior</i> mai răpede	<i>ocissimus</i> cel mai răpede
<i>pōtior</i> mai preferat	<i>potissimus</i> cel mai preferat.

Comparare prin circumscriere

§ 97. Adjectivele în *-eus* și *ius*, și adese ori cele în *-iūs*, formeză gradele de comparare, nu cu ajutorul sufixelor obicinuite, ci punând înaintea pozitivului adverbele *magis* (mai) pentru comparativ, și *maxime* (cel mai) pentru superlativ. Astfel de la *idoneus* potrivit, *ēgregius* deosebit, *nōxius* vătămător, *arīuus* greu de suit, comparativul va fi: *magis idoneus*, *magis egregius*, ș. c. l. și superlativul *maxime idoneus*, *maxime egregius* ș. c. l.

Notă. De adjectivele în *-uus* nu se țin cele în *-guus* fiindcă *qu*, are însemnarea unei litere simple. De la *strenuus* vitez și *assiduus* harnic, se găsește și superl. regulat: *strenuissimus*, *assiduissimus*. Tot astfel și *pientissimus* de la *pīus* cucernic, și în urma epocii clasice *pīsimus*.

Comparare defectivă

§ 98. Unele adjective nu au de loc comparativ, altele nu au superlativ; altele în sfârșit nu sunt nici decum supuse la comparare.

1. Următoarele au numai *superlativ*, fără comparativ:

<i>diversus</i> deosebit	<i>diversissimus</i>
<i>falsus</i> mincinos	<i>falsissimus</i>
<i>inclitus</i> vestit	<i>inclitissimus</i>
<i>invitus</i> fără voce	<i>invitissimus</i>
<i>nōvus</i> nou	<i>novissimus</i>
<i>sācer</i> sfânt	<i>sacerrimus</i>
<i>vētus</i> vechiu	<i>veterrimus</i>

Notă. În loc de comparativul lui *vetus* se întrebuințază cel de la *antiquus*, care e *antiquior*, sau de la *vetustus*, *vetustior* (și superl. *vetustissimus*), care au același înțeles. Afară de adjectivele de mai sus, sunt multe participle care au superl., fără comparativ d. e. *mōritus*, *meritissimus*, *invictus* (compus din *in* și particip. *victus*) *invictissimus* neînvinș. Însă *doctus* face *doctior*, *doctissimus*, *indoctus*, *indoctior*, *indoctissimus* ș. a.

2. Au comparativ, fără superlativ, multe adjective sfârșite în *ilis* (*bilis*), derivate din verbe d. e.

<i>āgilis</i> sprinten	<i>agilior</i>
<i>docilis</i> blând, supus	<i>docilior</i>
<i>crēdibilis</i> de cređut	<i>credibilior</i>
<i>prōbābilis</i> vrednic de cređare	<i>prōbabilior</i>
<i>terrībilis</i> îngrozitor	<i>terribilior</i>

Tot de acēstă categorie sunt și următorele:

<i>āter</i> negru	<i>caecus</i> orb	<i>diuturnus</i> îndelungat
<i>jējunus</i> nemāncat și ne- bēut	<i>longinquus</i> îndepărtat	<i>propinquus</i> deapropo
<i>ālācēr</i> viu, iute	<i>proclivis</i> plecat	<i>sālūtāris</i> mântuitor
<i>surdus</i> surd	<i>tērēs</i> rotund	<i>jūvēnis</i> , <i>sēnex</i> (§ 96, 2)
și câteva altele. <i>Adōlescens</i> tânăr care se ca subst., face la comparativ <i>adolescentior</i> .		întrebuințază mai ales

Nota 1. *Propinquus* împrumută obicinuit gradele de comparare de la *prope* (§ 96, 4)

Nota 2. Alte adjective în *ilis* (*bilis*) au și comparativ și superlativ d. e.

<i>amābilis</i> iubitor	<i>amabilior</i>	<i>amabilissimus</i>
<i>frāgilis</i> fragil	<i>fragilior</i>	<i>fragilissimus</i>
<i>fertilis</i> roditor	<i>fertilior</i>	<i>fertilissimus</i>
<i>nōbilis</i> nobil	<i>nobilior</i>	<i>nobilissimus</i>
<i>ignōbilis</i> nenobil	<i>ignobilior</i>	<i>ignobilissimus</i>
<i>mōbilis</i> mișcător	<i>mobilior</i>	<i>mobilissimus</i>
<i>ūtilis</i> folositor	<i>utilior</i>	<i>utilissimus</i>

Adjectivele *subtilis* supțire, rafinat, *vilis* fără preț, au și ele comp. și superl. de și nu sunt derivate din verbe.

3. Multe adjective nu sunt supuse la nici o comparare și anume:

a). Adjectivele al căror înțeles nu primesce nici comparativ nici superlativ, precum:

mūtus mut, *par* păreche, *impar* nepăreche, *mēmōr* amintitor, *immemor* neamintitor, ș. a.; cele care însămnă materie, națiune, timp, precum și cele derivate din substantive, d. e. *aureus* de aur, *ferreus* de fer, *Graecus* grecesc, *Romānus* roman, *aesivus* de vară, *hesternus* de ieri, *matutinus* de dimineață, *pāternus* (de la *pāter*) părințesc, *māternus* (de la *māter*) mameșc ș. a.

b). Cele mai multe adjective compuse cu verbe sau cusu'st'antive (d. e. cele în *fer* și *ger*): *ignivōmus* care varsă foc (*ignis* și *vōmo* vârs), *degēnēr* decădu't (de la *gēnus*), *discōlor* deosebit p' in colōre (*cōlor*), *inops* (*ops*), *magnānimus* mare la suflet (*magnus* și *animus*), *letifer* care aduce mōrte (*lētum* și *fēro*), *armīge* care pōrtă arme, soldat (*arma* și *gēro*) ș. a.

Notă. Se abat de la acēstă regulă adj. în *dicus*, *ficus*, *vōlus* (derivate de la *dico* făcō, *vōlo*), care au cele mai multe (dar nu tōte) amēndouē gradele de comparare (§ 96, 1); de asemine și cele compuse din *ars*, *mens*, *cor*, precum: *iners* neiscusit, *sollers* harnic, *dēmens* smintit, *concors* unit, *discors* neunit, *vēcors* fără inimă, picianic (rar *misericors* milostiv).

c). Cea mai mare parte dintre adjectivele derivate și sfârșite în *-icus*, *-ālis* sau *-āris*, *-ūlus*, *-īlis*, *-tīmus*, *-ivus*, *-ōrus*, *-ensis*, *-ānus*, *-īnus*, d. e. *civicus* cetățenesc, *rēgālis* crăesc, *singulāris* singular, unic, *auriculū* urechet, *quērūlus* tânguitor, *hostīlis* dușmănesc, *lētūlus* legiuin, *furtivus* pe ascuns, *dēcōrus* cuviincios, frumos, *fōrensis* ceea ce privesce forul, *vētērānus* vechiu, bătrân, *mārīnus* de mare ș. a.

Notă. Se găsece însă câteva abateri, când pentru comparativ și superlativ d. e.

<i>liberalis</i> darnic	<i>liberalior</i>	<i>liberalissimus</i>
<i>hōspitalis</i> iubitor de oșpeți	<i>hospitalior</i>	<i>hospitalissimus</i>
<i>divinus</i> d-șeesc	<i>divinior</i>	<i>divinissimus</i>

Când numai pentru comparativ d. e.

<i>rusticus</i> de țară, necioplit	<i>rusticior</i>
<i>aequalis</i> deopotrivă	<i>aequalior</i>
<i>capitālis</i> ce privesce capul	<i>capitalior</i>
<i>populāris</i> popular	<i>popularior</i>
<i>civilis</i> civil	<i>civitor</i>
<i>tempestivus</i> care vine la vreme	<i>tempestivior</i>

d). Următōrele adjective, care nu se pot supune la nici o regulă sigură:

<i>fērus</i> selbatie	<i>gnarus</i> care știe	<i>mirus</i> minunat
<i>mēdiōcris</i> de mijloc	<i>nārus</i> zelos, harnic	<i>rūdis</i> grosolan
<i>trux</i> amenințător		

Notă. Unele adj. n'au comparativ nici superlativ, în vreme ce altele sfârșite tot așa, formēză amēndouē gradele de comparare, d. e. din cele în *idus*: *trēpidus* increment n'are nici comp. nici superl.; altele, precum *callidus* viclean, *candidus* alb, au comp. și superl. Pentru unele este pōte numai o în-tēmplare că nu se găsece la comp. și la superl. în nici un scriitor vechiu.

e). Când este nevoie de a exprima comparare, și adjectivul n'are nici comp. nici superl., atunci se întrebuintază adverbele *magis*

(mai) pentru comparativ, și *maxime forte*, cel mai) pentru superlativ. Ele se pun înaintea pozitivului, d. e. *magis ferus* mai salbatic, *maxime ferus* foarte salbatic. cel mai salbatic.

Notă. Se poate da unui adjectiv însemnare de superlativ, punând înaintea lui prepozițiile *prae* sau *per*. d. e. *praegbilus*, foarte înghețat, *percommodus* foarte îndămânat. Prepoziția *per* se pune la multe adj. de către toți scriitorii, ear *prae* se pune mai mult de poeți și de scriitorii ce au trăit după epoca clasică. Numai *praecirus* strălucit, e întrebuințat de toți scriitorii ca cuvânt simplu.

CAP. VII. DESPRE PRONUME

Împărțirea Pronumelor

§ 99. Pronumele limbei latine se împart, după însemnarea lor, în șese clase și anume:

- I. *Pronume personale* (pronomina personalia).
- II. *Pronume posesive* (pronomina possessiva).
- III. *Pronume demonstrative* (pronomina demonstrativa)
- IV. *Pronume relative* (pronomina relativa).
- V. *Pronume întrebătoare* (pronomina interrogativa).
- VI. *Pronume nehotărâte* (pronomina indefinita).

Notă. Declinarea pronumelor se abate mai mult sau mai puțin de la cea a numelor. Caracterul lor propriu stă în aceea că:

a) Pronumele cu tema sfârșită în *o* și *a* fac la genit. sing. *ius* (înainte de o vocală *ius=jus*) și la dat. sing. *i*.

b) Neutul sing. la nomin. și acus. se sfârșesc în *-d*, în loc de *-m*.

Următoarele au la genit. *-ius* și la dat. *-i*: *is, idem, hic, ille, iste ipse, qui, quis, alius, alter, ullus, nullus, uter* și *neuter*, de asemenea și numeralele *unus, solus* și *totus* (unul, singur, tot).

Afară de ceasta, mai este de luat aminte că:

1) Pronumele personale, care au aceeași terminare pentru toate genurile, urmază o declinare cu totul particulară, și

2) Pronumele posesive împreună cu *tantus* și *quantus*, sunt teme adjectivice în *o*, ear *talis* și *qualis*, teme adjectivice în *i*.

I. PRONUMELE PERSONALE

§ 100. Pronumele personale de întâia și a doua persoană se declină în modul următor :

<i>Persóna I-a</i>			<i>Persóna a II-a</i>			
	Sing.	Plur.		Sing.	Plur.	
N.	<i>ēgō</i>	<i>eū nos</i>	<i>noi</i>	<i>tū</i>	<i>tu vos</i>	<i>voi</i>
G.	<i>mēi</i>	<i>nos-trī</i>	<i>(nos-trum)</i>	<i>tu-ī</i>	<i>ves-trī</i>	<i>(ves-trum)</i>
D.	<i>mī-hī</i>	<i>nō-bis</i>		<i>tī-bī</i>	<i>vō-bis</i>	
Ac.	<i>mē</i>	<i>nōs</i>		<i>tē</i>	<i>vōs</i>	
V.	<i>(n'are)</i>	<i>(n'are)</i>		<i>tū</i>	<i>vōs</i>	
Ab.	<i>mē</i>	<i>nō-bis</i>		<i>tē</i>	<i>vō bis</i>	

§. 101. Pronumele personal de a treia persoană este în limba latină numai reflexiv, de aceea nici nu are nominativ, neputând fi nici odată subiect. În celelalte cazuri se declină ast-fel:

Persóna a III-a

Sing. și Plur.

Gen.	<i>sū-ī</i>	al seū
Dat.	<i>sī-bī</i>	
Acus.	<i>sē, sēsē</i>	
Abl.	<i>se, sese</i>	

Nota 1. Genitivul pronumelor personale : *mei, tui, sui, nostri, vestri*, sunt genitivele sing. ale pronumelor posesive *meus, tuus, suus, noster, vester*. În locul lor se întrebuițază cele mai de multe ori pronumele posesiv însuși d. e. *domus mea* (în loc de *domus mei*, casa mea), *patrem tuum* (în loc de *patrem tui* pe tatăl tău) ș. a. De asemenea *nos-trum, ves-trum* sunt genitivele plur. de la *noster, vester*, în loc de *nostrorum, vestrorum* (§ 49, Nota 4), care se găsesse înainte de epoca clasică, d. e. *maxima pars vestrorum intelligit* (Plaut), *neutra vestrarum* (Plaut). Așa dar genitivele pronumelor personale s'au pierdut cu totul. *Nostrum, vestrum* se întrebuițază numai ca genitive partitive, d. e. *nemo nostrum, vestrum* (nime dintre noi, dintre voi). În toate celelalte împrejurări se întrebuițază *nostri, vestri*.

Nota 2. La toate cazurile pronumelor personale, afară de genitiv și de forma *tu*, se poate adăogi silaba *met*, care întărește mai mult persoana, în împotrivire cu altele, d. e. *egomet* (eu însumi) *memet* (pe mine însumi) ș. a. Adese se adăoga și *ipse* d. e. *temet. ipsum*, (pe tine însuși). De la *tu* se formază cu același înțeles *tutē* și *tutēmēt*. În loc de *mihī* poeții întrebuițază forma contrasă *mī*: în loc de: *te*, se găsește uneori, în scriitorii cei mai vechi, *tetē*. La acus. și abl. *se* se întărește în *sēsē*. *Tu* și *vos* sunt singurele vocative ale pronumelor personale.

Nota 3. Ca pronume de a treia persoană, fără înțeles reflexiv, se întrebuițază pronumele demonstrative *is, ea, id, eorum, illa, illud* care la nomin. sing. și plur. păstrează totdeauna caracterul lor demonstrativ, sau determinativ și nu sunt simplu numai pronume personale: *el, ea, ei, ele*.

II. PRONUMELE POSESIVE

§. 102. Din pronumele personale se formază pronumele sau adjectivele posesive, care sunt următoarele:

<i>mē-us</i>	-a	-um	al meu, a mea
<i>tū-us</i>	-a	-um	al tău, a ta
<i>nos-ter</i>	-tra	-trum	al nostru, a noastră
<i>vester</i>	-tra	-trum	al vostru, a voastră
<i>sū-us</i>	-a	-um	al lor

(compară mai sus § 101: *sui, si-bi, se* sing. și plur.).

Ele se declină întocmai ca adjectivele cu tema în *o* și *a*, cu singura deosebire că *meus* face la voc. singul. masc. *mī*.

Nota 1. Din pronumele personale de a doua și a treia persoană se fac posesivele *tu-us, su-us*, iar din cele de întâia persoană se face *me-us*. După cum e format *nos-ter*, de asemenea în limba veche era *vos-ter* (tema *no-s*; *vo-s*, grec. *vai, σφoί*; asupra sufixului de comparativ *-ter*, v. § 90, *Nota*).

Nota 2. Și pronumele posesiv de a III-a pers. *suus, a, um* se întrebuițază ca reflexiv, iar fără înțeles reflexiv se obicinuesce la sing. *ejus*, și la plur. *eorum, earum, eorum* (de la *is, ea, id*).

Nota 3. Pronumele posesive, mai ales *suus*, primesc la abl. sing. câte odată particula *pte*, care le întărește, d. e. *meopte in-*

genio (prin propriul meu talent), *suapte pondere* (prin propria sa greutate). Acest *-pte* este sincopat din *pōte* (care se găsește încă în *ut-pote*: *pōte* e din *potis*=*potius*, prescurtat și însumă prin urmare *chiar*, *anume*. La *suus* se adaugă și *met*, cele mai de multe ori urmat de *ipse*, d. e. *suamet scelera* (propriile sale nelegiuiri); *suismet ipsis corporibus* (chiar cu propriile lor trupuri). Particula *met* se găsește rar unită cu *mea* (*meamet facta*, *Salustiu*.—propriile mele fapte: *meamet culpa*. *Plaut*.—prin propria mea greșală).

Nota 4. Un alt pronume posesiv, relativ și întrebător s'a format din *qui* sau *quis*, și anume: *cujus*, *-a*, *-um* (a cui? sau *acel a căruia*), d. e. *cujum pecus*? (a cui e turma?), *is*, *cujus res est* (acel al cui e lucrul); însă acest pronume este întrebuințat numai în limba veche latină, și limba juridică, și nu la toate cazurile, ci numai la nomin. și acus. sing. la abl. sing. fem. (*cujus*, *culpa*? prin a cui vină) și la nomin. și acus. plur. tot fem.

Nota 5. Din *noster*, *vester* și *cujus* (întrebător) s'au format adjectivele de o singură terminare: *nostras*, *vestras*, *cujas*, (acus. *nostrātem*, *vestratem*, *cujatem*) care însumă: *nostras*—din țara noastră, din orașul nostru, *vestras*—din țara voastră. compatriotul vostru, *cujas*—din ce țară? Ele corespund cu adjectivele în *as*, formate din numele de orașe, ca *Arpinas*, *-ātis* din *Arpin*.

III. PRONUMELE DEMONSTRATIVE

§ 103. Pronumele demonstrative în limba latină sunt următoarele:

<i>is eā id</i>	acel, aceea, el, ea
<i>ī-dem eā-dem ī-dem</i>	acelaș, aceeaș
<i>hīc haec hoc</i>	acesta, această
<i>illē illā illū</i>	acela, aceea,
<i>istē istā istū</i>	aista, aiașta
<i>ipsē ipsā ipsum</i>	însuși, însușiți, însuși

Cătră aceste se mai adaugă încă două adjective cu înțeles demonstrativ: *tālis*, *talē* (astfel, un astfel) și *tantus*, *a*, *um* (atât de mare).

Declinarea pronumelor demonstrative

§ 104. 1. Pronumele demonstrativ *is, ea, id* se declină în modul următor :

Singular

	Masc.	Fem.	Neut.
Nom.	īs	ēā	īd
Gen.	ējus	ejus	ejus
Dat.	ēi	ēi	ēi
Acus.	ēum	ēam	īd
Abl.	ēō	ēā	ēo

Plural

Nom.	ī (ēi)	ēae	ēā
Gen.	ēōrum	ēārum	ēōrum
Dat.	īs (ēis)	īs (eis)	īs (ēis)
Acus.	ēōs	ēās	ēā
Abl.	īs (ēis)	īs (ēis)	īs (ēis)

Tot aștrei se declină și *īdem, ēādem, īdem*, cu deosebire numai că *m*, înaintea particulei *dem*, se schimbă în *n* (§ 22): *cundem, eandem, eōrundem, earundem*.

Notă. Forma *ei* (în loc de *ii*) la nom. plur. se găsește numai în literatura veche, de asemenea și *eidem* (= *īdem*). La dat. și abl. pl. *eis* este mai rar de cât *īs*; *ii* și *īs* se pronunțau câte în limba veche într-o silabă, de aceea se și găsește *i* și *īs* contrase din *ii* și *īs* (§ 20 și § 25); la poeți *īdem* și *īsdem* sunt totdeauna de două silabe: *īdem, īsdem*.

2. Declinarea pronumelor demonstrative *hic* și *ille* este următoarea :

Singular

	Masc.	Fem.	Neut	Masc.	Fem.	Neut.
Nom.	<i>hic</i>	<i>haec</i>	<i>hoc</i>	<i>illē</i>	<i>illā</i>	<i>illūd</i>
Gen.	<i>hūjus</i>	<i>hujus</i>	<i>hujus</i>	<i>illius</i>	<i>illius</i>	<i>illius</i>
Dat.	<i>huic</i>	<i>huic</i>	<i>huic</i>	<i>illi</i>	<i>illi</i>	<i>illi</i>
Acus.	<i>hunc</i>	<i>hanc</i>	<i>hoc</i>	<i>illūm</i>	<i>illām</i>	<i>illūd</i>
Abl.	<i>hōc</i>	<i>hāc</i>	<i>hoc</i>	<i>illō</i>	<i>illā</i>	<i>illo</i>

Pural

Nom.	<i>hī</i>	<i>hae</i>	<i>haec</i>	<i>illi</i>	<i>illae</i>	<i>ă</i>
Gen.	<i>hōrum</i>	<i>hārum</i>	<i>horum</i>	<i>illōrum</i>	<i>illārum</i>	<i>illorum</i>
Dat.	<i>his</i>	<i>his</i>	<i>his</i>	<i>illis</i>	<i>illis</i>	<i>illis</i>
Acus.	<i>hōs</i>	<i>hās</i>	<i>haec</i>	<i>illōs</i>	<i>illās</i>	<i>illā</i>
Abl.	<i>his</i>	<i>his</i>	<i>his</i>	<i>illis</i>	<i>illis</i>	<i>illis</i>

3. Pronumele *istē, istă, istūd* se declină întocmai ca și *ille*; de asemenea și *ipse, ipsa, ipsum*, (§ 99 Notă, b) cu deosebire că la neutru sing. are *m* (*ipsum*) în loc de *d* (*illud*).

Nota 1. Pronumele *ipse* unit cu reflexivul *sui, sibi, se* (ca sing. și plur.), dă un pronume personal reflexiv întărit: genit. *sui ipsius* (*sui ipsorum, ipsarum*), dat. *sibi ipsi* (*sibi ipsis*), acus. *se ipsum, ipsam, ipsum* (*se ipsos, ipsas, ipsa*), abl. *se ipso, ipsa, (se ipsis)*.

Nota 2. În cazurile sfârșite cu *-c*, ale pronumelui *hi-c*, particula enclitică *-c(e)* este deja cuprinsă; cu toate acestea ea se mai adaugă adese ori întregă și dă: *hic-ce, haec-ce, hoc-ce* mai ales la cazurile sfârșite cu *-s*: *hujus-ce, has-ce, his ce*.

Nota 3. Din împreunarea particulelor *ecce* și *en* (eată) și a acus. masc. și fem. de la *is* și *ille*, s'au născut în limba familiară formele: *eccum, eccam, eccos, eccas, ellum, ellam, ellos, ellas* (care se găsesc în Plaut și în Terențiu) în loc de *ecce eum, ecce eam* ș. c. l. *en illum, en illam* ș. c. l. (în *ecillum, eccillam* s'a elidat numai *e* final de la *ecce*).

Nota 4. Din împreunarea lui *ille* cu enclitica *-ce* a eșit pronumele *illīc, illaec, illoc* sau *illūc* (acela), întrebuintat înaintea epocii clasice; tot de aici s'a format și *illunc, illanc, illoc, illac, illaec* (nomin. pl.). Din împreunarea lui *iste* cu *ce*, se face *istic, istaec, istoc*, sau *istăc* (acesta de acolo).

Nota 5. Particula întrebătoare enclitică *-ne* aninată la *hic* dă *hicī-ne, haecī-ne, hocī-ne, hujuscīne, huncīne, hancīne*, ș. c. l.; tot astfel se anină și la *istic*, d. e. *istoscī-nē*. Locativul de la *hic* și *istic* este *hic* și *istic*.

Nota 6. Celelalte două adjective demonstrative se declină: *tālis, tāle*, ca adj. cu tema în *i* (§ 86) și *tantus, a, um*, ca adj. cu tema în *o* și *a* (§ 81).

IV. PRONUMELE RELATIVE

§ 105. In limba latină sunt două pronume relative:

quī quae quōd care, cel ce
ūter utrā utrum care din doi.

Cătră aceste se mai adaog încă două adjective cu înteles relativ; *quālis, quāle* (præcum) și *quantus, a, um* (cât de mare) Ele se declină: *qualis* ca adj. cu tema în *i* și *quantus* ca cele cu tema în *o* și *a*.

Pronumele relativ *qui* se declină astfel:

	Singular			Plural		
	Masc.	Fem.	Neut.	Masc.	Fem.	Neut.
Nom.	<i>qui</i>	<i>quae</i>	<i>quōd</i>	<i>qui</i>	<i>quae</i>	<i>quae</i>
Gen.	<i>cūjūs</i>	<i>cujus</i>	<i>cujus</i>	<i>quorum</i>	<i>quarum</i>	<i>quorum</i>
Dat.	<i>cui</i>	<i>cui</i>	<i>cui</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>
Acus.	<i>quem</i>	<i>quam</i>	<i>quōd</i>	<i>quos</i>	<i>quas</i>	<i>quae</i>
Abl.	<i>quo</i>	<i>qua</i>	<i>quo</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>

In loc de *quibus*, in limba mai veche și la poeți, este și *queis* sau *quīs*.

Nota 1. De la relativul *qui*, locativul este *quī*, fôrte obicinuit chiar în prosa clasică, mai ales cu prepozițiunea *cum*: *quicum= quocum*, cu care, la masc. (în vechime se dicea *quicum* și în loc de *quicum*, la fem.). Cu toate aceste de regulă *quicum* se întrebunțază numai când se rapôrta la o persônă nehotărâtă, cum: *is quicum, nemo quicum, quis est quicum?* În prosa dinaintea epoei clasice acest locativ relativ *qui* se întrebunțază și singur (fără să se raporteze la un alt cuvânt), cu întelesul unui abl. instrumental neutru, d. e. *habeo qui utar*—am eu ce să mă slujesc; *vix reliquit qui efferretur*—de abea a lăsat eu ce să-l scôtă din casă (să-l îngrópe; veđi și § 106, Nota 2).

Nota 2. Declinarea lui *uter, utra, utrum*, urméză pe acea a adjectivelor în *er, a, um* (ca *piger, pigra, pigrum*, § 81) cu deosebire că el are la genit. sing. *utrius* și la dat. *utrī*, pentru toate

genurile, § 99, *Notă*, b). *Uter* e întrebuințat cu toate aceste mai mult ca pronume întrebător și neotărât de cât ca pronume relativ (§ 106 și § 107, 8).

Nota 3. La *qui* și *uter* se anină, spre generalizarea înțelesului lor, particula *-cumque* (*-cunque*): *quicumquē*, *quaecumquē*, *quodcumquē* (ori care); *utercumquē* (ori care din doi); de asemenea și la *quantus*: *quantuscumquē*, (ori cât de mare). Acelaș înțeles cu *quicumque* are și *quisquis*, *quicquid* (în loc de *quidquid*). Aceste pronume se numesc *relative nehotărâte* (**pronomina relativa indefinita**). *Quicumque*, *quaecumque*, *quodcumque* se declină întocmai ca *qui* (*cumque* rămâne neschimbat). De asemenea și *utercumque* se declină ca *uter*. *Cum-que* a fost propriu la început o conjuncție ne de sine stătătoare. En-litica *-quē* (eșită poate din abl. *quēd* format din *qui*, din care cauză are câte odată pe *e* lung *-quē*, cu înțelesul de mod *cum*) este pe de o parte nehotărâtă=*ori-cum*, cu înțeles general (ast-fel sunt și *uti-que*, *ubi-que*, *quis-que*, *uter-que*, *pleri-que* ș. a.), pe de altă parte relativă și cu acest înțeles a devenit conjuncție copulativă.

Nota 4. Pronumele *quisquis* se găsește obicinuit numai la nomin. masc. și nomin. și acus. neutru (*qui quid* ca substantiv); se găsește de asemenea la abl. masc. și neutr. la sing. *quoquo*, dar rar *quemquem*, *quibusquibus*, și foarte târziu abl. fem. sing. *quaqua*.

Nota 5. Rar (și la cei mai buni scriitori, numai în locuțiunile *quacumque ratione*, *quocumque modo* într'un mod ôre care, prin vre un mijloc, *SuL.*) se găsește *quicumque* întrebuințat ca simplu pronume nehotărât, exprimând generalitate (tot, fie-care), fără înțeles relativ. Tot astfel și *quisquis* în *quoquo modo* (în ori ce fel).

Nota 6. *Quicumque* se desparte une ori în cele două părți ale sale printr'un cuvânt fără înținare, d. e. *quare cumque possum* (prin ori ce mijloc voi putea). Câte odată chiar două pronume se pun între *cum* și *cumque*; *quo ea me cumque ducet* (ori unde m'ar duce ea, *Cic.*). Această despărțire se numește *imesă* (τμῆσις).

V. PRONUMELE ÎNTREBĂTÔRE

§ 106, 1, În latin-șce sunt două pronume întrebătore sau interogative:

quis   *quid* cine, ce? întrebuințat ca substantiv:
qui quae quod care, ce fel? întrebuințat ca adjectiv:
uter utra utrum care din doi?

Quis, quid (*quis* e și pentru feminin, d. e. *quis istaec est* ?) este întrebuitat numai la sing. și se declină ca relativul *qui* : genit. *cujus*, dat. *cui*, acus. *quem, quid*, abl. *quo, qua*.

2. Prin aninarea particulei enclitice *năm* se formează pronumele întrebător *quisnam, quidnam*, care dar (ca substantiv) și *quinam, quaenam, quodnam* (ca adjectiv).

3. Prin punerea înainte a lui *en* avem (după § 28) pronumele întrebător *ecquis, ecquid* (ca substantiv) și *ecqui* (*ecquis*), *equae* (*ecquā*), *ecquod* (ca adj.), întrebuitate cu înțeles întrebător negativ, d. e. *ecquis est? ecqui civis est?* (răspu. sul e: *nemo est* nu este nime, *non est civis*, nu e cetățan).

4. Atât *quisnum, quinam* cât și *equis, equi* se declină ca și relativul *qui, quae, quod*, cu deosebire că *ecquis* face la nom. pl. neut. *equā*.

Nota 1. La neutru *quid* și *quidnam* sunt totdeauna substantive, d. e. *quid feci?* (ce am făcut?); *quod* și *quodnam* totdeauna adjective, d. e. *quodnam facinus commisit?* (Ce nelegiuire a făcutuit?). *quodram consilium cepit?* (Ce hotărâre a luat?). La masc. însă *quis*, se întrebuitază și ca adj. de scriitorii vechi (chiar și de Cic.), mai cu samă cu substantive care însemnă o persoană, d. e. *quis senator? quis rex?* (Ce senator? Ce rege? Înșă *qui vir?* însemnă: ce fel de barbat? de ce caracter este? Cu toate aceste *quis* se află unit și cu alte nume, mai ales la poeți d. e. *quis locus?* (ce loc?), *quis casus?* (ce întâmplare?) *civitatem quis deceat status* (Horat.)? Dinpotrivă *qui* este rar ca subst. și se întâlnește numai în propozițiunile întrebătoare subordonate d. e. *non id solum spectatur, qui debeat, sed etiam qui possit ulcisci*, (Cic. Divin. în Caecil. 16) nu se caută numai cine trebuie, dar și cine poate resbuna.

Nota 2. Locativul de la *quis* este *quī* (§ 105 Nota 1), care se întrebuitază numai cu înțelesul de: *cum?* d. e. *quī sit?* Cum se face? *quī convenit?* cum este caviinclos

IV. PRONUMELE NEHOTĂRATE

§ 107. Dintre pronumele nehotărâte sau indefinite, unele sunt întrebuințate numai ca substantive, altele numai ca adjective, și altele și ca substantive și ca adjective. Din aceste de pe urmă, cele formate cu *quis* (*qui*) au la nomin. o formă obicinuită ca substantiv și alta ca adjectiv, uneori pentru trustrile genurile, alte ori numai pentru neutru. Pronumele nehotărâte în limba latină sunt următoarele :

1. *quis quă quid* plur. *qui quae quā* (cineva, oare care),
qui quae quod și
quis quā quod plur. *qui quae quā* (un oare care).

Aceste se declină ca *qui quae quod*. Cel dintâi se întrebuințază ca substantiv, cele din urmă ca adjective. Cu toate aceste după conjuncțiunile *si*, *nisi*, *ne*, *num*, (adecă, dacă nu, ca nu cumva, óre) se pune fără deosebire *quis* și *qui*, când ea subst. când ea adj. d. e. *si quis dux* și *si qui dux* (dacă vre un comandant) *si quis* și *siqui* (dacă cineva) ;

2. *aliquis aliquā aliquid* plur. *aliqui aliquae aliquā* (óre cine), se întrebuințază numai ca substantiv ;

aliqui și *aliquis aliquā aliquod* plur. ca și *quis* (óre care), se întrebuințază numai ca adjectiv ;

3. *quisquam quicquam* (în loc de *quidquam*) n'are fem. nici plur. (care-va, ori care) se declină ca *quis*, și se întrebuințază ca substantiv. Cu toate aceste *quisquam* se întrebuințază și ca adjectiv, cu nume de persoane, d. e. *scriptor quisquam* (un scriitor ori care), *quisquam Gallus* (un Gal óre care) ;

4. *quispiam quaequam quidpiam* și *quodpiam* (un ôre care);
5. *quidam quaedam quidam* și *quoddam* (cutare, un ôre care, când nu vroim, sau nu putem arăta pe cineva mai lamurit);
6. *quisquē quaequē quidquē* (*quicque*) și *quodque* (fiecare, întie mai mulți); el se întăresce cu *unus* și formăză pe *unusquisque*, *unāquaeque*, *unumquodque* (fiecare, luat în parte);
7. *quivis quaevis quidvis* și *quodvis* și *quilibet quaelibet quidlibet* și *quodlibet* (orî care, ori cine vrei, orî cine-ți place).

Notă. Particulele *vis* și *libet* sunt două forme verbale: *vis* (de la *volo*) tu vrei, *libet*—îți place.

Aceste patru din urmă: *quispiam*, *quidam*, *quisque* și *quivis* (*quilibet*) se întrebuițază și ca substantive și ca adjective (însă *quispiam quaequam* mai ales ca substantiv). Din formele neutre cele în *quid* (*quidpiam*, *quiddam* ș. c. l.) sunt numai substantive, ear cele în *quod* (*quodpiam*, *quoddam* ș. c. l.) sunt numai adjective. Tôte se declină ca *quis*. În *unusquisque* se declină deosebit fieccare parte: genit. *uniuscujusque*, dat. *unicuique*, acus. *unumquemque* ș. a.

8. *Uter utră utrăm* (unul din doi. d. e. *si uter volet* dacă unul din doi va voi), generalizat prin *vis* și *libet* în *utervis* și *uterlibet* (ori care din doi voesci); se întrebuițază numai ca substantive (despre declinarea lui *uter*, vezi § 105, Nota 2. Ca *uter* se declină și *utervis*, *uterlibet*);
9. *uterquē utrăquē utrumquē* (fiecare din doi, și unul și altul, amândoi) se declină ca *uter*, și se

obicinuesc și ca substantiv și ca adjectiv d. e. *uterque eorum, uterque frater*. La plural *utrique, utraque, utraque* se pun cu substantivele care au numai plural, d. e. *utrique liberi* (amândoi copiii), sau când e vorba de două părți, fiecare alcătuită din mai multe persoane sau lucruri, d. e. *utrique fratres* (frații dintr'o parte și din alta, frații amânduror părților);

10. *neuter neutra neutrum* (nici unul din doi) se declină ca *uter*, și se întrebuințază numai ca substantiv; pluralul *neutri* se pune ca și *utrique*;
11. *alius alia aliud* (altul, din mai mulți) se întrebuințază și ca subst. și ca adj. și se declină regulat ca adjectivele cu tema în *o* și *a*, cu deosebire că la genit. sing. face *alius* și la dat. sing. *aliī*, pentru tustrele genurile.

Notă. Formele regulate sunt foarte rare, d. e. *alii generis* (Var.) *aliae pœudis* (Cic.).

13. *Alter alteră alterum* (unul sau altul din doi) se întrebuințază ca subst. și ca adj. ; la genit. sing. face *alterius*, dat. sing. *alteri*, pentru toate genurile. In celelalte cazuri se declină regulat ca adjectivele în *er, a, um* (*miser*, v, § 81). La sing. *alter . . . alter* repetat (în loc de cel întâi *alter* se poate pune *unus*) se întrebuințază când e vorba numai de două persoane sau lucruri luate fiecare în deosebire; *unul . . . celalalt*. La plural *alteri . . . alteri* repetat, se întrebuințază când se vorbește de două pluralități: *unii . . . ceilalți* ;
13. *alterūter alterūtra alterūtrum* (orî care din doi), compus din *alter* și *uter*; în declinare *alter* rămâne neschimbat; genit. *alterutrius*, dat. *alterutri* și a. m. d. ;

- 14 *ullus ulli ullum* (vre un, vre una, vre o), se întrebuințază numai ca adjectiv, înlocuind forma adjectivică a lui *quisquam* (veđi mai sus *quisquam*) și se declină ca adj. în *us. a, um*, numai la genit. sing. face *ullius* și la dat. sing. *ulli* pentru trustrele genurile;
- 15 *nullus nullă nullum* (nici unul, nici una, nici o), se ia numai ca adj. și se declină ca *ullus*;
16. *nemo* nimene, numai ca substantiv. Din celelalte cazuri se întrebuințază numai dat. *nemini* și acus. *neminem*. În locul genitivului *nemini* (care se găsește în Plaut), cei mai buni scriitori se slujesc cu *nullius*, sau *nullius hominis*, și în locul ablativului *neminē* (care se află în scriitorii de după epoca clasică, precum Tacit, Sueton ș. a.) cu *nullo* sau *nullo homine* § 73, e).

Notă. *Nemo* [din *nē hēmo* (§ 20), care e în loc de *nē hōmo* (după cum *neuter* e din *nē-uter* și *nullus* din *nē-ullus*)] se întrebuințază și ca adj. cu nume de persoane, d. e. *nemo scriptor nemo poēta, nemo Gallus* (se pōte dicee și *nullus scriptor, poēta*, însuș cu numele de popōre, precum *Gallus, Romanus* ș. a. se pun e totdeauna *nemo*).

17. *Nihil*, poetic *nīl* (nomin. și acus. neutru), nimie (ca-substantiv). La genit. dat. și abl. se întrebuințază *nulla res: nullius rei, nulli rei, nulla re.*

Nota 1. *Nihil* e din *nē-nīlum* (după § 22, § 19, c. și § 20); *nīlum* este acus. sing. de la *nīlus* fir, pēr (forma veche a lui *pīlus*); *nē nīlum* prin urmare însemnă nici un fir de pēr. De la *nihil* genit. e *nihili* întrebuințat numai ca genit. de preț (veđi Sintaxa, § 43, 3) abl. *nihilo* (§ 73, d) întrebuințat ca abl. de preț și în alte locuțiuni (veđi sintaxa, § 84, 3, b), precum: *ex nihilo oriri, de nihilo fieri, pro nihilo ducere*, și acus. *nihilum* (*ad nihilum, in nihilum; ad nihilum redigere, recidere, in nihilum interire, occidere*). Uneori în poezie și după epoca clasică se găsește *nullius, nulli, nullo* ca genit. dat. și abl. de la *nihil* (Horat. *Ars poet.* 284; Ovid. *Met* 1, 17; Quint. 2. 16. 12).

Nota 2. *Pronume corelative* Pronumele care-și răspund unul altuia, pentru că exprimă aceeași idee sub forma *demonstra*

tivă, relativă, întrebătoare și nehotărâtă, se numesc **corelative**. Aceste sunt:

<i>Demonstrative</i>	<i>Relative</i>	<i>Întrebătoare</i>	<i>Nehotărâte</i>
<i>is</i> acel	<i>qui</i> care	<i>quis?</i> cine?	<i>quis</i> cineva
<i>talis</i> astfel	<i>qualis</i> precum	<i>qualis?</i> ce fel?	<i>qualiscumque</i> ori ce fel
<i>tantus</i> atât de mare	<i>quantus</i> cât de mare <i>quantuscumque</i> ori cât de mare	<i>quantus?</i> cât de mare?	<i>quantuslibet</i> ori cât de mare <i>aliquantus</i> câțva de mare
<i>tot</i> (indecl.) atâtă, atâtea	<i>quot</i> (indecl.) câți, câte <i>quotcumque</i> (indecl.) ori	<i>quot?</i> câți? câte?	<i>aliquot</i> (indecl.) câțiva
<i>tōtīdem</i> (indecl.) tot atâtă, tot atâtea	<i>quot quot</i> (indecl.) ori câți		
<i>tōt-ies</i> de atâtă ori	<i>quōties</i> de câte ori <i>quōtiescumque</i> ori de câte ori, (Despre <i>tot, quot</i> , vezi § 113, 4).	<i>quōties?</i> de câte ori?	<i>ālīquōties</i> de câte va ori

Nota 3. *Aliquantus* e întrebuințat numai la neutru (*aliquantum, aliquantō*) ca substantiv sau ca adverb—puțin, ceva. De la *tantus, quantus, aliquantus* s'au format deminutivele *tantulus* (de atât de mică mărime), *quantulus* (de cât de mică mărime), *quantuluscumque* (ori cât de mic), *aliquantulum* (puțintel). Din *tantum* s'a format *tantundem* (nomin. și acus. neutru), atâtă, de aceeași mărime sau câtime, genit. *tantidem*.

CAP. VIII. NUMERALELE

Impărțirea numeralelor

§ 108. *Numele numerale (nomina numeralia)* se împart în :

- I. *Numerale cardinale (numeralia cardinalia)*, care arată curat numărul, și răspund la întrebarea *quot?* câți, câte?
- II. *Numerale ordinale (numeralia ordinalia)*, care se formeză din cele cardinale și arată trepta sau rangul. Ele răspund la întrebarea *quōtus, -a, -um?* al câtelea, a câtea?
- III. *Numerale distributive (numeralia distributivă)*, care arată că un număr este repetat de mai multe ori (odată pentru fie-care obiect sau pentru fie-care cas). Ele răspund la întrebarea *quōtēni, -ae, -ā?* câte câți, câte câte?
- IV. *Numerale adverbiale (adverbia numeralia)*, care răspund la întrebarea *quōties?* de câte ori?

TABELA NU-

Cifre latine	I. Cardinale	II Ordinale
I II III IV V VI VII VIII IX	<i>unus, -a, -um</i> <i>duo, duae, duo</i> <i>tres, tria</i> <i>quattuor (quatuor)</i> <i>quinque</i> <i>sex</i> <i>septem</i> <i>octo</i> <i>nōvem</i>	<i>primus, -a, -um</i> <i>secundus</i> <i>tertius</i> <i>quartus</i> <i>quintus</i> <i>sextus</i> <i>septimus</i> <i>octāvus</i> <i>nōnus</i>
X XI XII XIII XIV XV XVI XVII XVIII XIX	<i>dēcem</i> <i>undecim</i> <i>duodēcim</i> <i>trēdēcim</i> <i>quattuordēcim</i> <i>quindēcim</i> <i>sedēcim</i> <i>septendēcim</i> <i>duodeviginti</i> <i>undeviginti</i>	<i>dēcimus</i> <i>undēcimus</i> <i>duodecimus</i> <i>tertius decimus</i> <i>quartus decimus</i> <i>quintus decimus</i> <i>sextus decimus</i> <i>septimus *decimus</i> <i>duodevicesimus</i> <i>undevicesimus</i>
XX XXI XXII XXVIII XXIX XXX XL L LX LXX LXXX XC XICX s. IC	<i>vīgint</i> <i>unus (a, -um) et viginti</i> <i>duo (-ae) et viginti</i> <i>duo de triginta</i> <i>undetriginta</i> <i>triginta</i> <i>quadraginta</i> <i>quinguaaginta</i> <i>sexaginta</i> <i>septuaginta</i> <i>octoginta</i> <i>nanoginta</i> <i>undecenti m</i>	<i>vicēsīmus</i> <i>unus et vicesimus</i> <i>alter et vicesimus</i> <i>duodetricēsīmus</i> <i>undetricicesimus</i> <i>tricesīmus</i> <i>quadagesīmus</i> <i>quingagesīmus</i> <i>sexagesīmus</i> <i>septuagesīmus</i> <i>octogesīmus</i> <i>nonagesīmus</i> <i>undecentiēsīmus</i>

MERALELOR

III. Distributive.	IV. Adverbiale.	Cifre arabice
<i>singūli, -ae, -ā</i> <i>bīni, -ae, -ā</i> <i>terni</i> <i>quāterni</i> <i>quīni</i> <i>sēni</i> <i>septēmi</i> <i>octōni</i> <i>nōvēni</i>	<i>sēmēl</i> odatā <i>bīs</i> de douē orī <i>tēr</i> de treī ori <i>quā tēr</i> de patru ori <i>quīnquies</i> (<i>quīnquiens</i>) <i>sexies</i> <i>septies</i> <i>octies</i> <i>nōvies</i>	1 2 3 4 5 6 7 8 9
<i>dēni</i> <i>undēni</i> <i>duodēni</i> <i>terni deni</i> <i>quaterni deni</i> <i>quīni deni</i> <i>seni deni</i> <i>septēni deni</i> <i>duodevicensi s. octoni deni</i> <i>undevicensi s. novēni deni</i>	<i>dēcies</i> <i>undēcies</i> <i>duodecies</i> <i>terdecies s. tredecies</i> <i>quaterdecies s. quatuordecies</i> <i>quīndecies s. quīnquiesdecies</i> <i>sedecies s. sexies decies</i> <i>septies decies</i> <i>duodevicies s. octies decies</i> <i>undevicies s. novies decies</i>	10 11 12 13 14 15 16 17 18 19
<i>vicēni</i> <i>vicēni singuli</i> <i>vicēni bini</i> <i>duodetricēni</i> <i>undetricēni</i> <i>tricēni</i> <i>quadrāgēni</i> <i>quīnquagēni</i> <i>sexagēni</i> <i>septuagēni</i> <i>octogēni</i> <i>nonagēni</i> <i>undecentēni</i>	<i>vicies</i> <i>semel et vicies</i> <i>bis et vicies</i> <i>duodetricies</i> <i>undetricies</i> <i>tricies</i> <i>quadrages</i> <i>quīnquages</i> <i>sexages</i> <i>septuages</i> <i>octogies</i> <i>nonages</i> <i>undecenties</i>	20 21 22 28 29 30 40 50 60 70 80 90 99

Cifre latine	I Cardinale	II. Ordinale
C CI CII CC CCC CD s. CCCC D s. ID DC DCC DCCC DCCCC	<i>centum</i> <i>centum (et) unus, a, um</i> <i>centum (et) duo ș. a.</i> <i>dūcenti, -ae, a</i> <i>trēcenti</i> <i>quadringenti</i> <i>quingenti</i> <i>sexcenti</i> <i>septingenti</i> <i>octingenti</i> <i>nongenti</i>	<i>centesimus</i> <i>centesimus (et) primus</i> <i>centesimus (et) alter</i> <i>ducentesimus</i> <i>trecentesimus</i> <i>quadringentesimus</i> <i>quingentesimus</i> <i>sexcentesimus</i> <i>septingentesimus</i> <i>octingentesimus</i> <i>nongentesimus</i>
$\overline{C}IO$ s. M. $\overline{C}IO\overline{C}IO$ s. MM $\overline{C}C\overline{C}IO\overline{C}C\overline{C}C$ $\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}IO\overline{C}C\overline{C}C$	<i>millē</i> <i>duo milia (milia) ș. a.</i> <i>centum milia</i> <i>decies centum milia</i>	<i>millēsīmus</i> <i>bis millesimus ș. a.</i> <i>centies millesimus</i> <i>decies centies millesimus</i> <i>s. milies millesimus</i> <i>bis milies millesimus</i>

Nota 1. Pentru 18, 19, se dice mai rar și *decem et octo*, *decem et novem*; pentru 28, 29, mai rar și *octo et viginti* sau *viginti octo*, *novem et viginti* sau *viginti novem*.

Nota 2. Dacă semnul $\overline{C}IO$ se mărește la dreapta și la stânga cu $\overline{C}...O$ atunci numărul e înmulțit cu 10, adică se face de dece ori mai mare. Astfel $\overline{C}IO=1,000$, însă $\overline{C}C\overline{C}IO=10,000$, $\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}IO=100,000$, $\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}IO=1,000,000$, $\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}C\overline{C}IO=10,000,000$, ș. a. m. d.

Nota 3. După cum *milia (millia)* este pluralul lui *mille*, tot astfel și *-ginti* în *triginta*, *quadraginta* ș. c. l. (= *tria ginta* ș. c. l.) este pluralul lui (*de-*) *centum* decea (la dizainē) format din *decem* (compară în grecesce *δεκα* format din *δέκοντα*, și acesta din *δέξα*); de asemenea *-centi*, în *ducenti* ș. c. l. (= *duo centi*, ș. c. l.) este masculinul plural de *centum*, prescurtat din *decem-centum* (dece deci = de dece ori dece (compară în grecesce *ἐκατόν* format din *δέξα-δεκατόν*); *-centi* se face după aceea în *-genti* (g nefiind decât sunetul k muiat). *Viginti* e format din *doi-ginti* (de două ori dece); din *dois* s'a făcut *bis* § 31). La ordinale *-tus*, *-timus* sunt sufixe de superlativ (vezi § 90 Notă); *viciesimus*, *tricesimus* ș. c. l. vin din *vicenti-timus*, *tri-centi-timus*, așa în cât acolo *ce* (= *centi*) e prescurtat din *decenti* (*decem*); în *quadra-gesimus* ș. c. l. *ce* s'a făcut *ge*. Ordinalele sutelor păstrează sufixul *-esimus* eșit din *-cesimus*, dar care și-a pierdut

III. Distributive	IV. Adverbiale	Cifre arabice
<i>centēni</i>	<i>centies</i>	100
<i>centeni singuli</i>	<i>centies semel</i>	101
<i>centeni bini</i>	<i>centies bis</i>	102
<i>ducenti</i>	<i>ducenties</i>	200
<i>treceni</i>	<i>trecenties</i>	300
<i>quadringeni</i>	<i>quadringenties</i>	400
<i>quingeni</i>	<i>quingenties</i>	500
<i>sexcenti</i>	<i>sexcenties</i>	600
<i>septingeni</i>	<i>septingenties</i>	700
<i>octingeni</i>	<i>octingenties</i>	800
<i>nongeni</i>	<i>nongenties</i>	900
<i>singula milia</i>	<i>milliēs</i>	1,000
<i>bina milia</i>	<i>bis millies</i>	2,000
<i>centena milia</i>	<i>centies millies</i>	100,000
<i>decies centena milia</i>	<i>decies centies millies</i> s. <i>millies millies</i>	1,000,000
<i>vicies centena milia</i>	<i>vicies centies millies</i>	2,000,000

drépta lui însemnare: *ducent(-)estimus* ș. c. l. *Vicies, tricies* ș. c. l. s'au făcut din *vicienties, tricenties* (*centies=acenties*) prin sincopă. Terminarea *ies*, în loc de *iens* (cum se scrie încă în epoca clasică) este propriu un sufix de comparativ; acelaș se află în *ot-ies, quot-ies, pauc-ies*; chiar și *bis* este astfel format din *bi-* (= *dui*) *-es=bis*.

§ 109 I. *Numeralele cardinale*. Cele trei dintâi: *unus, duo* și *tres* sunt singure declinabile. *Unus, -a, -um* urmăzeă declinarea pronominală; la genit. face *unius*, și la dat. *uni*, pentru tustrele genurile, acus. *unum, -am, -um*, abl. *uno, -a, -o*. Pluralul *uni, -ae, -ă* are numai înțelesul de *singur, unic* când însoțesce un substantiv în plural (v. mai jos § 111 c.) d. e. *uni Suevi* (Suevii singuri), *unis moribus vivere*, a trăi cu moravuri neschimbate (Cic. *pro Flacco* 26); *uni.... alteri=unii.... alții*.

Numeralul *duo* se declină astfel:

	Masc.	Neut.	Femin.
Nom.	<i>duō</i>	<i>duo</i>	<i>duae</i>
Gen.	<i>duorum</i>	<i>duorum</i>	<i>duarum</i>
Acus.	<i>duos (duo)</i>	<i>duo</i>	<i>duas</i>
Dat.	{ <i>duobus</i>	<i>duobus</i>	<i>duabus</i>
Abl.			

Nota 1. Genitivul lui *duo* este câteodată și *duum*; se dice mai ales *duum militum*. La acus. uneori masculinul are și *duo* ca la neutru. *Duo* și *ambo* (v. § 113, 4), sunt singurele rămășiți de numărul dual în latinesce.

Tres se declină, ca adjectivele cu tema *i*, în modul următor :

	Masc. și Fem.	Neut.
Nom.	<i>tres</i>	<i>triă</i>
Gen.	<i>trium</i>	<i>trium</i>
Dat.	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>
Acus.	<i>tres</i>	<i>tria</i>
Abl.	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>

De la *quattuor* în sus și până la *centum*, numeralele cardinale sunt indeclinabile. De la *ducenti* până la *mille* ele se declină ca adjectivele de trei terminări d. e. *ducenti* (masc.) *ducentae* (fem.) și *ducentă* (neut.), *trecenti*, *-ae*, *-a* ș. c. l. Ele au câteodată la genit. *um* în loc de *orum*, d. e. *ducentum pedum* (în loc de *ducentorum pedum*). *Mille* este indeclinabil, d. e. *mille equites*, genit. *mille equitum* ș. a. m. d. Cu toate aceste *mille* este câte odată întrebuințat la sing. ca substantiv. și obiectul al cărui număr îl hotărăște se pune la genitiv, d. e. *ea civitas mille misit militum* (Corn. Nep. *Milt.* 5) acest stat trimise o mie de soldați. Acesta însă se întâmplă obicinuit numai la nomin. și acus. (v. mai jos, *Nota 3*).

Nota 2. Când *mille* se întrebuințază ca substantiv cu genitivul, verbul următor tot se pune la plur. d. e. *mille passuum erant inter urbem castraque* (Liv. 22, 44), între oraș și lagăr erau o mie de pași. Construcțiunii ea acésta: *ibi mille hominum occiditur* (acolo sunt ueși o mie de ómeni), se află numai în scriitorii vechi.

Nota 3. *Mille*, ca substantiv, se găsește rar într'un alt caz, decât la nomin. și acus. și numai când se află în frază și *milia*, pus în acelaș caz, d. e. *cum octo milibus pedum, mille equitum* (Liv. 24, 61). cu opt mii de pedestrași, o mie de călareți.

Mille are plural și se declină, ca temele neutre în *i*, astfel:

Nom. *milia (milia)*
 Gen. *milium*
 Dat. *milibus*
 Acus. *milia*
 Abl. *milibus*

Atunci *milia* este un adevărat substantiv, și se întrebuințază cu numerele inferioare: *tria, sex, viginti, centum milia* ș. a. Numele obiectului numărat se pune la genitivul așa numit *partitiv* d. e. *sex milia pedum, duo milia equitum*. Când după *milia* urmează un număr declinabil mai mic, atunci se dice sau d. e. *tria milia equitum et trecentos și equitum tria milia et trecentos* sau *milia trecentos equites*.

Nota 4. Expresiunile: *bis mille, ter mille* (de două, de trei ori o mie) în loc de *duo, tria milia*, sunt poetice.

Nota 5. Numerele dintre 20 și 100 se exprimă în două feluri: sau numărul care exprimă *decile* se pune întâi, fără *et* (și) d. e. *viginti unus*, sau numărul cel mai mic se pune înainte, urmat de *et*, d. e. *unus et viginti* (*viginti et unus* este rar) În prosă sutele se pun totdeauna cu sau fără *et*, înaintea decilor, și decile înaintea unităților, fără *et* d. e. *centum (et) sexaginta sex* = 166. Un milion se exprimă prin: de 10 ori 100,000: *decies centum milia*, sau cu numeralul distributiv: *decies centena milia* și așa mai departe pentru numerele mai sus de un milion, d. e. *undecies, duo decies centum* sau *centena milia* = 1,100,000, 1,200,000; *vicies, tricies, centum milia* = 2,000,000, 3,000,000; *vicies quinquies centum milia* = 2,500,000. La sutele de mii, adeseori se lasă afară *centena milia* d. e. *sexagies* = 6,000,000 (adecă $60 \times 100,000$). Numerele care exprimă simple mii se așază în modul următor: *decies centena milia, triginta sex milia, centum nonaginta sex* = 1,036,196.

§ 110. II. *Numeralele ordinale* După cum se vede din rubrica ordinalelor, numerele dintre 20 și 100

se exprimă puind înainte unitățile urmate, sau nu, de *et*. d. e. *unus (et) vicesimus* (al 21-lea), *alter et vicesimus* (al 22-lea), sau *vicesimus alter* sau *duo et vicesimus*, masc. *duo et vicesima* fem. *duo et vicesimum* neut. (*duo* rămâne neschimbat) ș. a. *unus et tricesimus* al 31-lea sau *tricesimus primus* ș. a. Adjectivele ordinale se declină regulat ca adjectivele de trei terminări în *us, a, um*, d. e. *primus, -a, -um*, genit. *primi, -ae, -i* ș. a. m. d.

Notă. Unul din trei, unul din patru ș. a. se dice în latinește *tertius quisque, quartus quisque* ș. a. puind pronumele nehotărât *quisque* lângă numărul ordinal; însă unul din doi, la doi unul, se dice și cu adj. *alternus*, însoțit de substantivul pus la plur. d. e. (la abl.) *alternis diebus* (la fiecare două zile, din două zile la una). Numărul anilor se exprimă prin *annus (an)* cu numeralele ordinale, d. e. *anno milésimo octingentesimo nonagésimo septimo*—în anul 1897.

§ 111. III. *Numeralele distributive*. Numeralele distributive, în care se cuprinde și întrebătorul *quoteni, -ae, -a*, câte câți, câte câte?, se declină ca numeralele cardinale de la *ducenti* în sus, și au și ele uneori la genit. plur. *um* în loc de *orum* d. e. *senum, denum* (în loc de *senorum, denorum* ș. a. de la *seni, deni*). Aceste numerale se întrebuințază:

a). Când vrem a arăta că un număr se repetă pentru fie-care din persoanele sau din lucrurile exprimate ori subînțelese, d. e. *decemviri duodenis fascibus praediti*, decemvirii înzestrați fie-care câte cu 12 fasce (mănușchiri de vegele cu securea în mijloc); *Jovis sidus ducentis annis circumagitur*, constelațiunea lui Joe se învârtese o dată la fie-care 12 ani; *Caesar et Ariovistus denos comites ad colloquium adduxerunt*. Cesar și Ariovist aduseră fie-care la întrevederea lor câte 10 tovarăși.

Notă. Dacă într'o împărțire cuvântul *singuli* (fiecare în deosebii) se află formal exprimat, numele de număr pöte fi atunci *distributiv* sau *cardinal*, după voință d. e. *pro iritici modis singulis ternos denarios exigit* (Cic.) pentru fie-care banită de grân a cerut câte trei denari; *singuli denarii trecenti imperabantur* fiecare era porocnit să dea câte trei sute denari. În loc de *singuli milia* se dice uneori *milia* singur; de asemenea se dice *asses* în loc de *singuli asses* (câte un as) și câteva alte cuvinte, care însemnăză o măsură, o greutate ș. a. hotărâta.

b). Când se arată o înmulțire, prin urmare după numeralele adverbiale, d. e. *bis bina sunt quattuor* (de două ori două sunt patru), *ter novenae virgines* (de trei ori nouă feciore, adică 27), *decies centena milia* (de dece ori o sută de mii=1,000,000). Se

găsesc însă și *decies centum milia* (v. mai sus § 109, Nota 5), și mai ales la poeți: *bis quinque viri* (dece bărbați), *tercentum*=300.

c). Cu substantivele care au numai plural (§ 74, 2), numerele distributive țin locul celor cardinale, însă atunci în loc de *singuli* se dice *uni*, și *terni* e înlocuit obicinuît cu *trini*. -ae, -a, d. e. *unae litterae* (o scrisóre); *trina castra* (trei lagăre), *binæ litterae* (două scrisori), ear *duae litterae* însmnă: două litere.

d). *Bini* se întrebuintăza cu deosebire când e vorba de două lucruri ce forméza împreună o păreche, d. e. *bini scyphi* (Cic.) o păreche de cupe; *bina frena* (o păreche de frée).

Notă. La poeți distributivele se găsesc de multe ori în locul cardinalelor d. e. *bina hastilia*, Virg. (în loc de *duo hastilia*). Tot poeții se slujese câte o dată de singularul numerelor distributive, în loc de plural, spre a exprima un obiect înmulțit d. e. *binum corpus*, (Lucr.) un corp îndoit, *septeno gurgite* (Lucan), printr'un înșeptit abis (vorbind de Nil).

§ 112. IV. *Numeralele adverbiale.* În loc de *semel et vicies*, sau *vicies semel* se dice și *vicies et semel*, nu însă *semel vicies*, căci dacă s'ar urma ast-fel, *bis vicies* sr însemna de *pătrușeci de ori* (de două ori douăzeci), *ter vicies* ar fi de *60 de ori* (de 3 ori 20), și așa mai departe.

Alte nume și adverbe numerale

§ 113. 1. *Numerale multiplicative.* La întrebarea de câte feluri? răspund nisece numerele în *plex*, care se numesc *multiplicative* (**multiplicativa**). Aceste sunt: *simplex* simplu (de la *semel* și *plex*) *duplex* îndoit, *triplex* întreit, *quadruplex* împătrit, *quincuplex* încincit, *septemplex* înșeptit, *decemplex* îndecit, *centuplex* însutit. Ele se declină regulat, după declinarea III-a: *simplex* genit. *simplicis* ș. a. m. d.

2. *Numerale proporționale.* Alte numerele sfârșite în *-plus*, -a, -um, răspund la întrebarea: de câte ori atât de mult sau atât de mare, în comparare cu altă ceva; de aceea se și numesc *proporționale* (**proportionalia**). Aceste sunt: *simplus*, *duplus*, *triplus*, *quadruplus*, *septuplus*, *octuplus*. Ele se declină ca adjectivele în *us*, *a*, *um*, și se întrebuintăză mai mult la neutru sing. d. e. *duplum* (îndoit de cât altă ceva) ș. a.

3. *Adverbe în um și în o.* Din numerele ordinale se forméza două feluri de adverbe ordinale: unele în *um*, care răspund la întrebarea *pentru a cătea oră*, d. e. *primum* pentru întâia oră, *iterum* (nu *secundum*) pentru a doua oră, *tertium*, *quartum*, ș. a. m. d.; altele în *-o* d. e. *primo* mai întâi, *secundo* al doilea (înlocuit adese prin *deinde*, *tum* în urmă, atunci), *tertio* al treilea. Pentrn celelalte numere forma în *um* e cea mai obicinuîtă, mai cu samă spre a însemna un număr ore care de dăți. *Pentru cea de*

pe urmă dată se dice *ultimum* (*postrēum*, *extrēum*); *acum* pentru cea de pe urmă oră=*illud ultimum* (vezi la adverbe § 175).

4. *Numerale nehotărâte*. Aceste sunt :

sōlus singur și *tōtus* tot, se declină ca *unus* ;
multi, *plures*, *plurimi* (§ 96, 2), mai mulți, cei mai mulți ;

complūres, *-a* și *-ia*, mai mulți, foarte mulți ;
plerique, *pleraque* cei mai mulți (genit. pl.
plurimorum, luat de la *plūrīmi*) ;

omnes, *-ia* toți, *pauci* puțin, *ceteri*, *-ae*, *-a*, ceiați,
nonnulli, *-ae*, *-a* unii, în locul lui se întrebuintază și
aliquot (adverbial).

ambo, *-ae*, *-o*, amândoi, se declină ca *duo* ; *quōt*, *tōt*
(adverbe) câți, atâți.

Notă Singularele de la *ceteri* și *plerique* se întrebuintază numai eu substantive abstracte și colective: *cetera ejus audacia*, *ceterum ornatum*, *cetero exercitui* (forma *ceterus* e neîntrebuintată), *pleraque nobilitas*, *plerumque exercitum*. Singularul de la *pauci* e poetic: *tibia foramine paucō* (Horăț).

B. FLESIUNEA VERBELOR

CAP. IX. IDEI GENERALE ASUPRA FLESIUNII VERBELOR

Observări întroduse

§ 114. La fiecare temă verbală se arată prin fleșiune :

- 1). **Trei Persóne** : I-a, a II-a și a III-a.
- 2). **Doă numere** : *singular* și *plural*.
- 3). **Doă genuri sau forme** : *activ* (**genus activum**) și *pasiv* (**genus passivum**). Genul activ arată că subiectul *face* acțiunea exprimată de verb, ear cel pasiv arată că subiectul *sufere* acéstă acțiune. Verbele care au gen pasiv și înțeles activ se numesc *deponente* (**deponentia**), ear cele care conjugă o parte din timpurile lor după genul activ, și celelalte după cel pasiv, se numesc *semideponente* (**semideponentia**).

4). Două clase de *timpuri* :

- a) **timpuri principale**, adecă *presentul* (**praesens**), *trecutul* (**perfectum**) și *viitorul I* (**futurum**) și
- b) **timpuri istorice**, adecă : *imperfectum* (**imperfectum**), *prea-trecutul* (**plusquamperfectum**) și *viitorul II* (**futurum exactum**).

- 5). trei moduri pentru *verbul finit* sau *personal* (*verbum finitum*) și anume :
- indicativul* (*indicativus*)
  - conjunctivul* (*conjunctivus*) și
  - imperativul* (*imperativus*).

Nota 1. Din *optativul* primitiv latinesc au rămas urme numai în câte-va verbe, ca *velim* (de la *volo* voesc), *possim* (de la *possum* pot) ș. a. La toate celelalte verbe acest mod s'a contopit în forme cu *conjunctivul* sau cu *viitorul I*.

- 6). Patru nume verbale, pentru *verbul infinit* sau *nepersonal* (*verbum infinitum*), și anume:

- infinitivul* (*infinitivus*)
- supinul* (*supinum*)
- participul* (*participium*) și
- gerundiul* (*gerundium*)

Nota 2. Presentul infinitivului activ se ia ca substantiv neutru numai la nominativ și acusativ. Când însă în loc de infinitiv se întrebuințază numele verbal în *endus*, luat ca substantiv în genul neutru, și numit *gerundiu*, atunci acesta are și celelalte cazuri: genit., dat., abl., chiar și acus. cu prepozițiuni, numai cât la conjugarea I și a II vocala *e* de la început cade. Declinarea *infinitivului* cu *gerundiul* este, d. e. de la *laudare*, următoarea:

Infinit.

Nom.	{ <i>laudare</i> a lăuda, lăudare
Acus.	

Gerundiu.

Genit.	<i>lauda-ndi</i> spre a lăuda, a lăudării,
Dat.	<i>lauda-ndo</i> lăudând, lăudării,
Acus. (cu prep.)	<i>ad. inter lauda-ndum</i> spre lăudare, în vremea lăudării,
Abl.	<i>lauda-ndo</i> prin lăudare (se întrebuințază și cu prepozițiuni).

Nota 3. Sunt două feluri de *supine*. Cel întâi are forma unui acusativ, cel al doilea forma unui ablativ, de la un substantiv format din tema verbală, în *tus* sau *sus* (declinarea a IV-a). Cel întâi se sfârșese dar în *tum* sau *sum*, și cel al doilea în *tu* sau *su*. *Supinele* însă se deosebesc de celelalte substantive verbale, pentru că ele păstrează însemnarea verbală. Înțelesul lor

este acel al casurilor corespunzătoare ale gerundiului; astfel d. e. de la tema verbală *lauda* supinul I este *lauda-tum*, (spre a lauda, spre lăudare) și supinul II este: *lau-la-tu* (de lăudat, prin lăudare).

§ 115. **Conjugarea** verbelor cuprinde :

- 1). *Formarea* deosebitelor timpuri, atât în formele verbului finit (moduri) cât și în acele ale verbului înfinit (uime verbale).
- 3). *Flesiunea*, adică schimbarea timpurilor și a modurilor prin *sufixe personale* și prin *vocale auxiliare*. Flesiunea participului și a infinitivului (ca gerendiu) este aceea a numelor (*declinare*).

§ 116. **Tema verbală** este temelia formării și a flesiunii verbului. Din ea se formază mai întâi cele trei *teme primitive*, care sunt: *presentul*, *trecutul* și *supinul*, și apoi din aceste se formază nemijlocit celelalte forme verbale. Obicinuit tema presentului este deoptrivă cu tema verbală, d. e. tema verb. *lęg* a ceti, pres. *lęg-o* cetesc. Acesta însuși nu se întâmplă totdeauna, d. e. tema verb. *tag*. a atinge, pres. *tang-o* ating.

Notă. Pe lângă cele *trei teme primitive* se mai adaugă (și anume lângă present), și infinitivul present activ, pentru că după densus se poate cunoaște mai sigur de care conjugare este un verb. Astfel ori ce verb se citește, rostindu-i presentul și trecutul de la indicativ, supinul și infinitivul present d. e. *prēmo*, *pressi*, *presum*, *prēmērē*—a apasa.

§ 117. De la fiecare din cele *trei teme primitive* se formază următoarele forme verbale :

I. De la tema presentului, adică de la presentul indicativului activ :

- 1) Tóte celelalte forme ale presentului activ și pasiv, și anume :

- a) *conjunctivul present*,
- b) *imperativul*,

- c) *infinitivul present* și
- d) *participul present*.

- 2). *Imperfectul indicativului și al conjunctivului activ și pasiv.*
- 3). *Viitorul I al indicativului activ și pasiv.*
- 4). *Gerundiul și viitorul participului pasiv numit și gerundiv (gerundivum).*

II. De la **tema trecutului**, adică de la **trecutul indicativului activ**, se formează :

- 1). *Tóte celelalte forme ale trecutului activ, adică :*
  - a) *Viitorul al II-lea al indicativului,*
  - b) *trecutul conjunctivului și*
  - c) *trecutul infinitivului.*
- 2). *Prea-trecutul activ*
  - a) *de la indicativ și*
  - b) *de la conjunctiv.*

III. De la **tema supinului**, adică de la **supinul I**, se formează.

- 1). *Participul viitorului activ, și cu acesta viitorul infinitivului activ.*
- 2). *Participul trecut pasiv, și apoi cu acesta toate timpurile compuse din pasiv.*

§ 118. Cele mai multe forme verbale sunt *simple*; *compus* este în activ numai viitorul infinitivului. În pasiv însă sunt mai multe forme *compuse*. Singurul verb ajutător, care slujește pentru a conjuga formele verbale compuse, este *esse* a fi.

Notă. Multe forme, chiar în activ, s'au făcut la început prin împreunarea temei verbale, cu înțeles de particip, și a formelor corespunzătoare de la *esse*. Verbul *posse* ni arată în chip mai vedit aceste formări primitive. Să se compare :

<i>Inf. pres. posse</i>	=pot-se	cu amare	=ama-se
<i>Imp. conj. possem</i>	=pot-sem	„ amarem	=ama-sem
<i>Trec. ind. potui</i>	=pot-(f)ui	„ amavi	=ama-(f)ui
„ conj. potuerim	=pot-(f)-u-erim	„ amaverim	=ama-(f)uerim
<i>Pr. tr.ind. potueram</i>	=pot-(f)-u-eram	„ amaveram	=ama-(f)-ueram
„ „ conj. potuissem	=pot-(f)u-issem	„ amavissem	=ama-(f)uissem
<i>Vitor. II potuero</i>	=pot-(f)u-ero	„ amavero	=ama-(f)uero
<i>Inf. trec. potuisse</i>	=pot-(f)u-isse	„ amavisse	=ama-(f)uisse.

Temele consonantice lângă tema trecutului :

<i>în trec. conj.</i>	cu sim	(ceperim în loc de cepe-sim)
„ <i>prea-trec. indic.</i>	„ eram	(cep-eram)
„ „ <i>conj.</i>	„ essem	(cep-issem)
„ <i>vitor. I</i>	„ ero	(cep-ero)
„ <i>infinit. trec.</i>	„ esse	(cep-isse)

(despre trecerea lui e în i vezi § 26, 4, a).

Imperfectul indic. în -bam și *vitorul I* în -bo sunt formate prin împreunarea temei verbale cu tema *ju*, și schimbarea lui *f* în *b* (v. § 31): *ama-bam* din *ama-fuam*, *ama-bo* din *ama-fuo* (vezi și § 123, *Notă*, și mai cu samă § 127, *Nota 2*).

§ 119. Conjugarea verbului ajutător esse

<i>Indicativus</i>		<i>Conjunctivus</i>	<i>Indicativus</i>	
<i>Praesens</i>			<i>Futurum</i>	
S.	<i>sūm</i>	<i>sīm</i>	S.	<i>ēro</i>
	<i>ēs</i>	<i>sīs</i>		<i>erīs</i>
	<i>est</i>	<i>sit</i>		<i>erit</i>
P.	<i>sūmus</i>	<i>sīmus</i>	P.	<i>erīmus</i>
	<i>estis</i>	<i>sītis</i>		<i>eritis</i>
	<i>sunt</i>	<i>sint</i>		<i>erunt</i>
	<i>sunt</i>	<i>sā fiu</i>		<i>voiu fi</i>
<i>Imperfectum</i>			<i>Imperativ</i>	
			<i>Praesens</i>	
S.	<i>eram</i>	<i>essēm</i> sau <i>fōrem</i>	S.	<i>ēs</i> fi!
	<i>erās</i>	<i>essēs</i> „ <i>forēs</i>	P.	<i>estē</i> fiți
	<i>erāt</i>	<i>esset</i> „ <i>foret</i>		
P.	<i>erāmus</i>	<i>essēmus</i>	<i>Futurum</i>	
	<i>eratis</i>	<i>essetis</i>	S.	<i>estō</i> să fi!
	<i>erant</i>	<i>essent</i> sau <i>forent</i>		<i>esto</i> să fie
	<i>eram</i>	<i>sā fiu</i> (aș fi)	P.	<i>estōte</i> să fiți
				<i>sunto</i> să fie

Prefectum

<i>fui</i>	<i>fuērīm</i>
<i>fuisti</i>	<i>fuērīs</i>
<i>fuit</i>	<i>fuērit</i>
<i>fuimās</i>	<i>fuērīmus</i>
<i>fuistis</i>	<i>fuēritis</i>
<i>fuērunt</i>	<i>fuērīnt</i>
fui s. am fost	să fi fost.

Plusquamperfectum

<i>fuērām</i>	<i>fuissem</i>
<i>fuērās</i>	<i>fuisēs</i>
<i>fuērāt</i>	<i>fuisēt</i>
<i>fuērāmus</i>	<i>fuisēmus</i>
<i>fuēratis</i>	<i>fuissetis</i>
<i>fuērant</i>	<i>fuisent</i>
fusesem	aș fi fost (să fi fost).

Futurum exactum

<i>fuēro</i>
<i>fuēris</i>

<i>fuērit</i>
<i>fuērīmus</i>
<i>fuērītis</i>
<i>fuērīnt</i>
voiu fi fost

Infinitivus Praesens

esse a fi

Perfectum

fuisse a fi fost

Futurum

fūtūrum, (-am, -um) *esse* sau
fōrē a voi a fi

Participium

Futurum

fūtūrus, -a, -um trebuind a fi.

Notă. Timpurile verbului *esse* se formeză sau de la tema *es*, sau de la tema *fu* (grec. *qv*), sau de la amândouă combinate împreună. Aceste două teme s'ujese și pentru formarea trecutului de la celelalte conjugări (v. § 127, Nota 1 și 2).

Compusele verbului *sum*

- § 120. Ca simplul *sum* se conjugă și compusele:
<i>ab-sum</i>	sunt departe, lipsesc.
Trec. abfui viit.	part. abfūtūrus viit. infin. <i>abfōre</i> ;
<i>de-sum</i>	sunt lipsă ;
<i>ad-sum</i>	sunt de față ;
Trec. affui viit.	part. affūtūrus , viit. infin. <i>affōre</i> .
<i>in-sum</i>	sunt în launtru ;
<i>inter-sum</i>	sunt la mijloc, mă deosebes ;
<i>ob-sum</i>	sunt de pedică, vatam ;

Trec. *offui* ;

pro-sum sunt de folos, folosesc ;

prae-sum sunt în frunte ;

sub-sum sunt de desupt ;

süper-sum sunt pe de-asupra, am ramas.

Notă. În *pro-sum*, în loc de *pro* se pune *prod* (forma primitivă a lui *pro*) înaintea formelor verbale care încep cu *e* ; *pro-sum*, *prod-ēs*, *prod-est*, *pro-sumus*, *prod-estis*, *pro-sunt* *prod-esse* ș. a. m. d. Participlele present au numai *ab-sum* și *prae-sum* : *ab-sens*—absent, cel ce lipsește, *praesens*—present, cel ce e de față (acest din urmă numai cu acest înțeles).

Conjugarea verbului *possum*

§ 121. Verbul *possum* e compus și el din *sum* și *pot* și însemnă *sunt tare*, adică *pot*. În conjugarea lui, *t* înainte de *s* se asimilază ; se păstrează însă când urmază după dânsul o vocală. La trecut *f*, de la *fui*, pică înaintea lui *t* ; afară de acesta *pot-esse* și *pot-essem* se fac *posse* și *possem* (§ 18, b, și § 28). El se conjugă dar astfel :

Indicativus   *Conjunctivus* | *Indicativus*   *Conjunctivus*

Praesens

Perfectum

S.	<i>pos-sum</i>	<i>pos-sim</i>	<i>pot-ui</i>	<i>pöt-uerim</i>
	<i>pöt-es</i>	<i>pos-sis</i>	<i>pot-uisti</i>	<i>pot-ueris</i>
	<i>pot-est</i>	<i>pos-sit</i>	<i>pot-uit</i>	<i>pot-uerit</i>
P.	<i>pos-sümus</i>	<i>pos-simus</i>	<i>pot-uimus</i>	<i>pot-uërimus</i>
	<i>pot-estis</i>	<i>pot-sitis</i>	<i>pot-uistis</i>	<i>pot-ueritis</i>
	<i>pos-sunt</i>	<i>pos-sint</i>	<i>pot-uërunt</i>	<i>pot-uerint</i>
	<i>pot</i>	<i>să pot</i>	<i>putui</i> s. <i>am putut</i>	<i>să fi putut</i>

Imperfectum

Plusquamperfectum

S.	<i>pot-eram</i>	<i>pos-sem</i>	<i>pot-ueram</i>	<i>pöt-uisssem</i>
	<i>pot-eras</i>	<i>pos-ses</i>	<i>pot-ueras</i>	<i>pot-uisses</i>
	<i>pot-erat</i>	<i>pos-set</i>	<i>pot-uerat</i>	<i>pot-uisset</i>

P.	<i>pot-erāmūs</i>	<i>pos-sēmūs</i>	<i>pot-uerāmūs</i>	<i>pot-uissēmūs</i>
	<i>pot-eratis</i>	<i>pos-setis</i>	<i>pot-ueratis</i>	<i>pot-uissetis</i>
	<i>pot-erant</i>	<i>pos-sent</i>	<i>pot-uerant</i>	<i>pot-uissent</i>
	putēm	aș putea (să pot)	putusem	aș fi putut (să fi putut)

Futurum

S.	<i>pot-ĕro</i>
	<i>pot-eris</i>
	<i>pot-erit</i>
P.	<i>pot-erimus</i>
	<i>pot-eritis</i>
	<i>pot-ĕrunt</i>
	voiu putea

Imperativus

(lipsesce)

Futurum exactum

<i>pōt-uero</i>
<i>pot-ueris</i>
<i>pot-uerit</i>
<i>pot-uerimus</i>
<i>pot-ueritis</i>
<i>pot-uerint</i>
voiu fi putut

Infinitivus

Praesens

pos-se a putea

Perfectum

pōt-uisse a fi putut

Notă. *Pot* în *pot-sum* = *pote* din *potis*, prescurtat din *potius* (§ 102 Nota 3); de aceea în limba veche se găsește: *potis sum, es, est, potis sunt, pōt-esse, pot-essem*. Adjectivul participial *pot-ens* (puternic) presupune forma *-ens*, în loc de *sens*, particip pres. neîntrebuințat a lui *sum* (cum se vede din *ab-sens, prae-sens*)

CAP. X CONJUGARILE

Patru conjugări deosebite

§ 122. Temele verbale, ca și cele nominale, sunt sau **vocalice**, adică sfârșite în vocalele *a, e, i, u*, sau **consonantice**, sfârșite într'o consonantă. Dintre temele vocalice, cele în *a, e*, și *i* formeză fie-care câte o conjugare în deosebii, ear temele în *u* se conjugă ca celei consonantice. Așa dar sunt în latinesce patru conjugări deosebite :

- I-a *Conjugare* sau a temelor în *ā* (lung);
 II-a *Conjugare* sau a temelor în *ē* (lung);
 III-a *Conjugare* sau a temelor consonantice și a temelor în *ū* (scurt);
 IV-a *Conjugare* sau a temelor în *ī* (lung).

Notă. Conjugarea a IV-a, sau a temelor în *ī*, este amestecată, pentru că tema prezentului urmăzează în mare parte conjugarea temelor consonantice, sau a III-a conjugare, iar tema trecutului și a supinului pe a celor vocalice în *a* și *e*, sau I-a și a II-a conjugare. De aceea ea se și pune după conjugarea consonantică.

Sufixele personale și vocalele auxiliare

§ 123. Câte patru conjugările au, pentru verbul finit, în activ și în pasiv, aceleași *sufixe personale*, adică:

Pentru toate timpurile simple		Pentru imperativ	
activ	pasiv	activ	pasiv
Sing. 1 p. <i>-m</i> sau fără sufix	<i>-r</i>	—	—
2 „ <i>-s</i> (în trec. <i>-sti</i>)	<i>-ris</i>	2. p. fără sufix sau <i>-to</i>	<i>-re</i> și <i>-tor</i>
3 „ <i>-t</i>	<i>-tur</i>	3. p. <i>-to</i>	<i>-tor</i>
Plur. 1 „ <i>-mus</i>	<i>-mur</i>	—	—
2 „ <i>-tis</i> (în trec. <i>(stis)</i>)	<i>-mīni</i>	2. „ <i>-te</i> și <i>tote</i>	<i>-mīni</i> (<i>-mīnor</i>)
3 „ <i>-nt</i> (în trec. <i>-runt</i>)	<i>-ntur</i>	3. „ <i>-nto</i>	<i>-ntor</i>

Prin *vocale auxiliare* înțelegem vocalele care slujesc pentru a uni tema verbală cu sufixele de flexiune sau de formațiune (vezi despre dăsele în special fiecare conjugare).

Notă. Sufixele personale, și în sing. și în plur. sunt forme pronominale, sau tema demonstrativă *tō*. Caracteristicul *r* din pasiv este *se* pronumele reflexiv de a 3-a persoană aplicat și la celelalte persoane. Ast-fel: *laudor*=*laudo-se*, *laudaris*=*laudas-i-se*, *laudatur*=*laudat-u-se*, *laudamur*=*laudamus(s)-se*, *laudentur*=*lau-*

dant-u-se (*i* și *u* sunt vocale auxiliare). La a 2-a pers. pl. *mini* (grec. *μενος*), este o formă de particip, sub-înțelegându-se *estis*. Așa dar timpurile simple din pasiv au, după modul formării lor, înțeles reflexiv.

§ 124. Și pentru verbul infinit *sufixele de fleșiune* sunt aceleași la câte patru conjugările și anume :

Pentru infinitiv		Pentru particip	
activ	pasiv	activ	pasiv
Pres. <i>-re</i>	Pres. <i>-ri</i> , la a 3-a conj. <i>-i</i>	Pres. <i>-ns</i> (tema <i>-nt</i>)	pres. (lipsește)
Trec. <i>-sse</i>	Trec. (compus)	Trec. (lipsește)	trec. <i>-tus, -a, -um,</i>
Viit. (este compus)	Viit. (compus)	Viit. <i>-tūrus, -a, -um</i>	viit. <i>-(e)ndus -a, -um</i>

§ 125. La imperativ se deosebesc două timpuri :

a) *presentul*, cu a 2-a pers. sing. fără sufix, și a 2-a pers. plur. în *-te*, la activ, ear la pasiv *-re*, pentru a 2-a pers. sing. și *mini* pentru a 2-a pers. plural.

b) *viitorul* cu formele : *-to* pentru a 2-a și a 3-a pers. sing., *-tote* pentru a 2-a pers. plur. și *-nto* pentru a 3-a pers., plur., la activ, ear la pasiv : *-tor*, a 2-a și a 3-a pers. sing.; *-minor* (fôrte rar), a 2-a pers. și *-ntor*, a 3-a pers. plural.

§ 126. *Gerundiul* sau viitorul participului pasiv, are acelaș sufix de fleșiune cu gerundiul (§ 114, *Nota 2*). Acest sufix *-endus* (derivat din *on-dus*, care s'a slăbit în *undus* și în *endus*) se păstrează la temele consonantice (în care intră și cele în *u*) și la cele în *i*; din potrivă la cele în *a* și *e*, vocala lui începătoare *e* se contopesece cu cele dinainte; *lauda-ndus*, *mone-ndus*, însă : *teg-endus*, *exu-endus*, *audi-endus*.

Temele primitive ale celor patru conjugări

§ 127. Câte patru conjugările au, pentru cele *trei* teme primitive (§ 116), următoarele terminări:

I. Temele în a :

pres. -o (infin. -ā-rē)	trec. -ā-vi	sup. ā-tum
ām-o (āmā-rē)	āmā-vi	āmā-tum

II. Temele în e :

pres. -e-o (infin. -ē-rē)	trec. -ē-vi	sup. ē-tum
dele-o (dēlē-rē)	dēlē-vi	dēlē-tum
Mai adese însă este	trec. -ŭ-ī	sup. -ī-tum
mōne-o (mōnē-rē)	mōn-ŭ	mōnī-tum.

III. Temele consonantice :

pres. -o (infin. -ē-rē)	trec. -ī	sup. -tum
ēm-o (ēm-ē-rē)	ēm-ī	em-tum
	sau trec. -sī	
scrib-o (scrib-ē-re)	scrip-sī	scrip-tum.

La aceste teme când trec. este în -i, atunci vocala de la temă se lungesc: *ēm-o ē-mi*.

Temele în u :

pres. -ŭ-o (infin. -ŭ-ē-rē)	trec. -ŭ-ī	sup. -ŭ-tum
tribŭ-o (tribŭ-ē-rē)	tribŭ-ī	tribŭ-tum.

IV. Temele în i :

pres. -ī-o (infin. -ī-rē)	trec. -ī-vi	sup. -ī-tum
audi-o (audī-rē)	audī-vi	audī-tum.

Nota 1. Trecutul latinesc format prin lungirea vocalei de la rădăcină, scurtă din firea ei, se poate numi *tare*, ear cel format prin aninarea lui -si (acest -si în loc de e-si, este propriu trecutului de la tema *es*, de unde scrip-si, d. e. însămnă drept: *am fost scriind*) se poate numi *slab*. Cel dintâi, adică trecutul *tare*, derivă însă dintr'o formă de trecut reduplicată. După analogie, acest trecut tare se făcu la alte verbe și fără prealabilă reduplicare

Nota 2. Vocalele finale ale temelor sfârșite în *a, e, i*, (obișnuit și *u*) sunt originar lungi: de aceea la imperativ a 2-a pers. sing. este: *ā, ē, ī*. Vocalele se păstrează lungi înaintea sufixelor ce încep cu o consonantă, și se scurtează înaintea vocalelor: de aceea *-ās, -ēs, -īs*, (în limba veche și *-āt, -ēt, -īt*, după cum se află încă în Horatiu *arāt, timēt, ridēt*), *-āmus, -ātis, -āte, -āre; -ēmus, -ētis, -ētē, -ēre; -īmus, -ītis, -īte, -īre*; de aceea și trecutul și sup. *-āvi, -ēvi, -īvi; -ūtum, -ētum, -ītum*, chiar și *-utum*: din potrivă *amā o* (= *amo* § 20), *docē-o, audī-o* ș. a. La pres. *o*, terminarea pers. 1 sing., este vocala auxiliară curată (acest *o* e slăbit în *u* la *s-u-m* în loc de *s-o-m*). În acelaș înțeles, ca și trecutul în *si* (veđi Nota 1, de mai sus) trebuie să se numească *slăb* și trecutul în *-vi* la temele în *a, e, i*, de vreme ce *-vi*, ca și *-ui*, la cele mai multe teme în *e*, este de o potrivă cu *ui* (din *ā-fui, ē-fui, ī-fui*, prin căderea spirantei *f*, între două vocale și apoi din această pricină învertoșarea lui *u* în *v*, ese *āvi, ēvi, īvi*; însă la cele mai multe teme în *e*, sufixul *ēvi-ūi*, pentru că vocala finală a temei, adecă *e*, s'a slăbit în *i*, (după cum se vede lămurit din supin: *monī-tum*), și împreună cu *f* a căzut prin sincopă: astfel *mon-ui* vine din (*mon(i)-fui*, precum și *potui* diu *pot(e)-fui*; astfel s'a slăbit *a* în *i* la unele teme în *a*, d. e. tema verb. *cuba* în *cub-ui, cubi-tum*). Trecutul temelor în *u* are propriu și originar *-ui* (după cum e încă sup. *-ūtum*: astfel originar era: *spu-o, spui, spū-tum*), în urmă însă s'a scurtat în *ūi*. (Despre sufixul supin. *-tum*, tema *tu*, veđi § 196).

I. GENUL ACTIV

§ 128. Conjugarea I sau a temelor în *a*

Verbul *āmā-re* a iubi, tema verb. *āmā*.

Indicativus		Conjunctivus		Indicativus		Conjunctivus	
Praesens				Perfectum			
S.	<i>āmō</i>	<i>amē-m</i>		S.	<i>amā-vi</i>	<i>amā-vē-rim</i>	
	<i>amā-i-t</i>	<i>amē-s</i>			<i>amā-vī-sti</i>	<i>amā-vē-ris</i>	
	<i>amā-s</i>	<i>amē-t</i>			<i>amā-vī-t</i>	<i>amā-vē-rit</i>	
P.	<i>amā-mus</i>	<i>amē-mus</i>		P.	<i>amā-vi-mus</i>	<i>amā-vē-rimus</i>	
	<i>amā-tis</i>	<i>amē-tis</i>			<i>amā-vī-stis</i>	<i>amā-vē-ritis</i>	
	<i>amā-nt</i>	<i>amē-nt</i>			<i>amā-vē-runt</i>	<i>amā-vē-rint</i>	
	<i>iubese</i>	<i>sā iubese</i>			<i>iubiī, am iubiī, sā fi iubiī</i>		
Imperfectum				Plusquamperfectum			
S.	<i>amā-bā-m</i>	<i>amā-rē-m</i>		S.	<i>amā-vē-ram</i>	<i>amā-vi-ssēm</i>	
	<i>amā-bū-s</i>	<i>amā-rē-s</i>			<i>amā-vē-rās</i>	<i>amā-vi-ssēs</i>	
	<i>amā-bā-t</i>	<i>amā-rē-t</i>			<i>amā-vē-rāt</i>	<i>amā-vi-ssēt</i>	

P. *ama-bā-mus ama-rē-mus*
ama-bā-tis ama-rē-tis
ama-bā-nt ama-re-nt
 iubeam aş iubi (să iubesc).

Futurum

S. *amā-bo*
ama-bi-s
ama-bi-t
 P. *ama-bi-mus*
ama-bi-tis
ama-bu-nt
 voiu iubi

Imperativus Participium

Praesens Praesens

S. *amā* iubesece N. *ama-ns*
 P. *amā-tē* iubiți G. *ama-nt-is*
 iubind

Futurum Futurum

S. *ama-to* să iu- *ama-tūrus*
 besel -a
ama-to să iu- -um
 béscă cel ce are a iubi.
 P. *ama-tote* să iu-
 biți
ama-nto să iu-
 béscă

Supinum

1. *ama-tum* spre a iubi
 2. *ama-tu* de iubit

P. *ama-vē-rā-mus* *ama-vi-ssēmus*
ama-vē-rā-tis *ama-vi-ssētis*
ama-ve-rant aş fi iubit (să
 iubisem fi iubit).

Futurum exactum

S. *amā-vē-ro*
ama-ve-ris
ama-vē-rūt
ama-vē-rīmus
ama-ve-rītis
ama-ve-rīnt
 voiu fi iubit.

Infinitivus

Praes. *amā-re* a iubi
 Perfec. *ama-vi-sse* a fi iubit
 Fatur. *ama-turum (-am, -um)*
 esse a voi a iubi

Gerundium

Nom. (*amare*) iubirea
 Gen. *ama-ndi* spre a iubi, a
 iubirei
 Dat. *ama-ndo* iubind, iubirei
 Acus. (*amare*) (*ad*) *ama-ndum*
 (spre) iubire
 Abl. *ama-ndo* prin iubire.

Alte exemple de conjugat după ama-rē.

ara-rē a ara
aedifica-rē a clădi
certa-rē a se certa, a se
 întrece
cura-rē a îngriji
libera-rē a libera
muta-rē a schimba
nuntia-rē a vesti

păra-rē a pregăti
porta-rē a purta, a duce
pugna-rē a se bate
săna-rē a lecu
sūpera-rē a covârși
vasta-re a pustii
vīca-rē a chema

Nota 1. Viitorul infinitivului este singurul timp compus în activ, și anume e format din viitorul particip. activ și din *esse*. El se ia în acusativ, pentru că în limba latină când un nume este legat cu un infinitiv, al cărui subiect este, se pune obicinuît în acusativ (vezi *Sintaxa*. § 146 și § 147).

Nota 2. Temele în *a* nu primesc vocala ausiliară, ci anină sufixele de-adreptul. Dacă însă sufixul flezioniî, sau cel de formațiune, începe cu o vocală, se face contragere, d. e. *amā-o=am-o* (aice vocala ausiliară *o*, ține locul sufixului), *ama-im=amē-m* (vezi mai jos Nota 3), *ama-(e)ndus=ama-ndus*.

Nota 3. Pentru conjunctiv present limba latină are două feluri de terminări: 1) *a-m*, pentru formarea conjunctivului propriu (*fu-ām, perdu-ām*, de ia *duo=do*), și întrebuințat mai ales la temele consonantice și la cele în *ē* și *i*: 2) *i-m* și *e-m* pentru formarea conjunctivului ce înlocuiesc optativul, și anume: *-im* (în *sim, velim, ed-im, comed-im, du-im, perdu-im*) vin din *i-a-m=grec. ι-η-ν*; *-em*, ca conjunctiv pres. al temelor în *a*, vine din *a-im* (grec. *στα-ιην=sta-iam=sta-im=stem*, § 20: în limba veche în loc de acest *em* este și *im*: *temper-im, verber-im*). Acest sufix de conjunctiv optativ *-em* s'a întrebuințat și pentru formarea viitorului I a temelor consonantice și a celor în *i*; așa dar originar *dic-em, faciem*, ca *dic-es, dicet* ș. a. (astfel se găsesc încă în limba veche, și cu căderea lui *-m=dice, ostende*), în locul lui *-am* obicinuît în urmă.

§ 129. Conjugarea a II-a sau a temelor în *e*

Verbul *dēlere* a darma, tema verb. *dēlē*

Indicativus		Conjunctivus	Indicativus		Conjunctivus
Praesens			Perfectum		
S.	<i>dēlē-o</i>	<i>dele-ā-m</i>	S.	<i>dēlē-vi</i>	<i>dele-vē-rim</i>
	<i>dēlē-s</i>	<i>dele-ā-s</i>		<i>dēlē-vi-sti</i>	<i>dele-ve-ris</i>
	<i>dēlē-t</i>	<i>dēlē-ā-t</i>		<i>dēlē-vi-t</i>	<i>dele-ve-rit</i>
P.	<i>dēlē-mus</i>	<i>dēlē-ā-mus</i>	P.	<i>dēlē-vi-mus</i>	<i>dele-vē-rimus</i>
	<i>dēlē-tis</i>	<i>dēlē-ā-tis</i>		<i>dēlē-vi-stis</i>	<i>dele-ve-ritis</i>
	<i>dēlē-nt</i>	<i>dēlē-ā-nt</i>		<i>dēlē-vē-runt</i>	<i>dele-ve-rint</i>
	darm	să darm		dărmăi	să fi darmat
				(am darmat)	

Imperfectum

S.	<i>delē-bā-m</i>	<i>dele-re-m</i>
	<i>dele-bā-s</i>	<i>dele-rē-s</i>
	<i>dele-bā-t</i>	<i>dele-rē-t</i>
P.	<i>dele-bū-mus</i>	<i>dele-rē-mus</i>
	<i>dele-bū-tis</i>	<i>dele-re-tis</i>
	<i>dele-ba-nt</i>	<i>dele-re-nt</i>
	darma	aș darma (să darm)

Futurum

S.	<i>dele-bo</i>
	<i>dele-bi-s</i>
	<i>dele-bi-t</i>
P.	<i>dele-bi-mus</i>
	<i>dele-bi-tis</i>
	<i>dele-bu-nt</i>
	voiu darma

Imperativus Participium

Praesens

S.	<i>delē</i> darma
P.	<i>dele-tē</i> darmași

Praesens

N.	<i>dele-ns</i>
G.	<i>dele-ntis</i> dărmând

Futurum

Futurum

S.	<i>delē-to</i>	să darma	<i>dele-tūrus</i>
	<i>dele-to</i>	să darma	-a
P.	<i>dele-tōte</i>	să darmași	-um
	<i>dele-nto</i>	să darma	cel ce are a darma

Supinum

1. *delē-tum* spre a darma
2. *delē-tu* de darmat

Plusquamperfectum

S.	<i>dele-vē-ram</i>	<i>dele-vi-ssem</i>
	<i>dele-ve-ras</i>	<i>dele-vi-sset</i>
	<i>dele-ve-rat</i>	<i>dele-vi-sset</i>
P.	<i>dele-ve-rāmus</i>	<i>dele-vi-ssē-mus</i>
	<i>dele-ve-rātis</i>	<i>dele-vi-ssetis</i>
	<i>dele-ve-rant</i>	<i>dele-vi-sset</i>
	darmasem.	aș fi darmat) (să fi darmat)

Futurum exactum

S.	<i>delē-ve-ro</i>
	<i>dele-ve-ris</i>
	<i>dele-ve-rit</i>
P.	<i>dele-vē-rimus</i>
	<i>dele-ve-ritis</i>
	<i>dele-ve-rint</i>
	voiu fi darmat

Infinitivus

Praes.	<i>delē-rē</i> a darma
Perf.	<i>dele-vi-sse</i> a fi darmat
Futur.	<i>dele-tūrum esse</i>
	-am "
	-um "
	a voi a darma

Gerundium

Nom.	(<i>dele-rē</i>) darmarea
Gen.	<i>delen-dī</i> spre a darma, a dărmărei
Dat.	<i>dele-ndo</i> dărmând, dărmă- rei
Ac.	(<i>delē-re</i>) (<i>ad</i>) <i>delend-um</i> (spre) darmare
Ab.	<i>dele-ndo</i> prin darmare.

Ca *delere* se conjugă numai:

nē-re a tórce

flē-re a plânge, și compusele lui *plē-re* a îm-
plea, cum:

complē-re, *implē-re* ș. a. și acele ale lui *-ōlē-re*
(*-olescē-re*)

a cresce: *ădōlē-re* (*adolescē-re*) ș. a.

§ 130. Tóte celelalte verbe de a II-a conjugare au vocala *e* numai în timpurile formate de la tema prezentului. La trecut însă *ēvi* se face *ui* (v. § 127, Nota 2), la supin vocala temei *e*, se slăbește în *ī*, d. e. *mō-nē-re* a sfătui. a aminti.

Indicativus Coniunctivus

Praesens

- S. *mōnē-o*   *mone-a-m*
sfătuesc   să sfătuesc

Imperfectum

- S. *monē-ba-m*   *monē-re-m*
sfătuiam   aș sfătui

Futurum

- Ș. *monē-bo*   voi sfătui

Perfectum

- S. *mon-ūi*   *mon-ue-rim*
mon-ui-sti   *mon-ue-ris*
mon-ui-t   *mon-ue-rit*
P. *mon-ui-mus*   *mon-ue-rimus*
mon-ui-stis   *mon-ue-ritis*
mon-ue-runt   *mon-ue-rint*
sfătuii, (am   să fi sfătuit.
sfătuit).

Plusquamperfectum

- S. *mon-ue-ram*   *mon-ui-ssem*
sfătuisem   aș fi sfătuit

Futurum exactum

- S. *mon-ue-ro*   voi fi sfătuit.

Imperativus

- Praes.** *monē* sfătuesce
Futur. *mone-to* sfătuesce

Infinitivus

- Praes.** *monē-rē* a sfătui

- Praes.** *mon-ui-sse* a fi sfătuit
Futur. *mon-ī-tūrum esse* a voi
a sfătui

Participium

- Praes.** *mone-ns, -ntis* sfătuint
Futur. *mon-ī-tūrus* cel ce are a
sfătui

Gerundium

mone-ndi ș. a. m. d.

Supinum

1. *mon-ī-tum* spre a sfătui
2. *mon-ī-tu* de sfătuit

Alte exemple după mōnē-rē :

dēbē-rē a datori
hābē-rē a avea

plācē-rē a plăcea
tācē-re a tăcea

mērē-rē a merita, a dobîndi *terrē-rē* a îngrozi
nōcē-rē a vatama *vālē-rē* a fi sînatos, a avea
pārē-rē a asculta, a se su- preț.
 pune

Nota 1. Cinci verbe de acest soi forméză supinul, le-pădînd pe *i*. Aceste sunt:

<i>dōceo</i>	<i>docui</i>	<i>doc-tum</i>	<i>docēre</i>	a învēța pe altul
<i>tēneo</i>	<i>tenui</i>	(<i>ten-tum</i>)	<i>tenēre</i>	a ținea
<i>censeo</i>	<i>censui</i>	<i>cens-um</i>	<i>censēre</i>	a socoti
<i>misceo</i>	<i>miscui</i>	<i>mixtum</i>	(<i>mistum</i>)	<i>miscēre</i> a amesteca
<i>torreo</i>	<i>torrui</i>	<i>tostum</i>		<i>torrēre</i> a prăji, a usca.

Cătră aceste se adaoage și verbul deponent (veđi § 140), *mī-sēreor*, care face uneori și *miseritus sum*, pe lângă *miseritus sum*, *miserēri* a se îndura.

Nota 2. Nici temele în *e* nu primesc vocala ausiliară, ci anină sufixele dea-dreptul: *dele-s*, *mone-t*, *mone-mus*, *mone-re-m* ș. a. Când însă sufixul începe cu o vocală, sau amēndouă vocalele se păstrēză alătore d. e. *mone-o*, *dele-am* ș. a. sau se face contra-gere: *delendus* din *dele-(e)ndus*.

§ 131. Conjugarea a III-a sau a temelor consonantice și în *u*

Verbul *ēm-ē-re* a cumpara, tema *ēm*.

Indicativus   *Conjunctivus* | *Indicativus*   *Conjunctivus*

Praesens

S.	<i>ēm-o</i>	<i>ēm-ā-m</i>
	<i>em-ī-s</i>	<i>em-ā-s</i>
	<i>em-ī-t</i>	<i>em-ā-t</i>
P.	<i>em-ī-mus</i>	<i>em-ā-mus</i>
	<i>em-ī-tis</i>	<i>em-ā-tis</i>
	<i>em-u-nt</i>	<i>em-a-nt</i>
	cumpăr	să cumpăr.

Praesens

S.	<i>ēm-ī</i>	<i>ēm-ē-rim</i>
	<i>em-i-sti</i>	<i>em-e-ris</i>
	<i>em-i-t</i>	<i>em-e-rit</i>
P.	<i>em-ī-mus</i>	<i>em-e-rimus</i>
	<i>em-i-stis</i>	<i>em-e-ritis</i>
	<i>em-ē-runt</i>	<i>em-e-rint</i>
	cumpărăm s.	să fi cumpărat.
	am cumpărat	

Imperfectum

S. <i>ēm-ē-ba-m</i>	<i>ēm-ē-rē-m</i>
<i>em-e-bas</i>	<i>em-e-rēs</i>
<i>em-e-bat</i>	<i>em-e-rēt</i>
P. <i>em-ē-bū-mus</i>	<i>em-ē-rē-mus</i>
<i>em-e-ba-tis</i>	<i>em-e-rē-tis</i>
<i>em-e-b-ant</i>	<i>em-ē-re-nt</i>
<i>cumparam</i>	aș cumpara (să cumpăr)

Futurum

S. <i>ēm-ă-m</i>
<i>em-ē-s</i>
<i>em-ēt</i>
P. <i>em-ē-mus</i>
<i>em-ē-tis</i>
<i>em-e-nt</i>
voiu cumpăra

Imperativus Participium

Praesens Praesens

S. <i>em-ē cumpără</i>	N. <i>em-e-ns</i>
P. <i>em-i-te cum-parați</i>	G. <i>em-e-ntis</i> cumpărând

Futurum Futur.

S. <i>em-ī to</i> să cumperi	<i>em-p-turus</i>
<i>em-ī to</i> să cumpere	-a
P. <i>em-ī tote</i> să cum-parați	-um
<i>em-u-nto</i> să cum-pere	cel ce are a cumpara

Supinum

1. *em-p-tum**) spre a cumpăra
2. *em-p-tu* de cumpărat

Tot astfel se conjugă verbele cu temă consonantică al căror trecut este în *-si* (v. § 127). d. e. *scrib-o*, *scrip-si*, *scrib-ērē* (a scrie) și cele cu tema în *u*, al căror present este în *-uo*, infinit. *-ū ēre*, trec. *-ū-i*, sup. *-ūtum*, d. e. *tribū-o*, *tribū-i*, *tribū-tum*, *tribū-ēre* (a da, a însuși). Cele cu trec. în *i*, lungesc vocala temei.

Plusquamperfectum

S. <i>ēm-ē-ram</i>	<i>em-i-ssem</i>
<i>em-e-ras</i>	<i>em-i-sses</i>
<i>em-e-rat</i>	<i>em-i-sset</i>
P. <i>em-e-rāmus</i>	<i>em-i-ssēmus</i>
<i>em-e-rātis</i>	<i>em-i-ssētis</i>
<i>em-ē-rant</i>	<i>em-i-ssent</i>
<i>cumpăra-sem.</i>	aș fi cumpărat (să fi cumpărat)

Futurum exactum

S. <i>ēm-ō-ro</i>
<i>em-e-ris</i>
<i>em-e-rit</i>
P. <i>em-e-rimus</i>
<i>em-e-ritis</i>
<i>em-e-rint</i>
voiu fi cumpărat

Infinitivus

Praes. <i>ēm-ē-re</i> a cumpăra
Perf. <i>em-i-sse</i> a fi cumpărat
Futur. <i>em-p-turum esse</i>
-am „
-um „
a voi a cumpăra

Gerundium

Nom. (<i>ēm-e-re</i>) cumpărarea
Gen. <i>ēm-e-ndi</i> spre a cumpăra, a cumpărării
Dat. <i>ēm-e-ndo</i> cumpărând, cum-părării
Acus. <i>em-e-re</i> , (ad) <i>ēm-e-ndum</i> (spre) cumpărare
Abl. <i>em-e-ndo</i> prin cumpărare.

*) Pentru *p*, în *em-p-tum*, vezi § 33.

Alte exemple de conjugat

După *ăm-ě-re* :

<i>ăg-o</i>	<i>ėg-ı</i>	<i>ac tum</i>	<i>ag-ěre</i>	a mâna
<i>ėd-o</i>	<i>ėd-i</i>	<i>ės-um</i>	<i>ėd-ěre</i>	a mânca
<i>leg-o</i>	<i>lėgi</i>	<i>lec-tum</i>	<i>leg-ěre</i>	a citi
<i>frang-o</i>	<i>frėg-i</i>	<i>frac-tum</i>	<i>frang-ěre</i>	a frânge.

După *scrib-ěre* :

<i>dıc-o</i>	<i>dixi</i>	<i>(dic-si)</i>	<i>dıc-tum</i>	<i>dıc-ěre</i>	a dice
<i>rėg-o</i>	<i>rexi</i>	<i>(reg-si)</i>	<i>rectum</i>	<i>reg-ěre</i>	a diriguı
<i>vėh-o</i>	<i>vexi</i>	<i>(veh-si)</i>	<i>vec-tum</i>	<i>veh-ěre</i>	a căruța
<i>rėp-o</i>	<i>rep-si</i>		<i>reptum</i>	<i>rep-ěre</i>	a se târı.

După *tribu-ěre* :

<i>ră-o</i>	<i>ră-i</i>	<i>rū-tum</i>	<i>ru-ěre</i>	a restogoli
<i>mėtu-o</i>	<i>mėtui</i>	<i>(metū-tum)</i>	<i>metu-ěre</i>	a se teme
<i>mınu-o</i>	<i>minui</i>	<i>minū-tum</i>	<i>minu-ěre</i>	a micsura
<i>exuo-</i>	<i>exu-i</i>	<i>exū-tum</i>	<i>exu-ěre</i>	a despoea.

Nota 1. Temele consonantice, precum și cele în *u*, au nevoie de vocala ausiliară când sufixul flexiunii, sau sufixul de formațiune, începe cu o consonantă, d. e. *teg o* (în loc de primitivul *teg-o-m*) *teg-u-nt*, *teg-ı-mus*, *teg-e-re*, *teg-e-ns*, *tribu-o*, *tribu-u-nt*, *tribu-ı-mus*, *tribu-e-rem*, *tribu-e-ns* ș. a. Dacă însă sufixul începe cu vocală, el se lėgă nemijlocit cu tema: *teg-endı*, *teg-am*, *teg-endus* ș. a.

Nota 2. La imperf. indicat. al temelor consonantice și al celor în *u* sufixul *-bam* se lėgă cu tema prin vocala ausiliară *e*, care devine lungă (*ē*), după analogia aceluiaș timp de la temele în *e*, de și acolo *ē* face parte din temă: *delē bam*. Tot astfel se întâmplă și cu imperf. indicat. al temelor în *i*, unde totuși, pe lângă *i-ē-bam*, se găsește la unele verbe și *i-bam* (despre *-bam* v. § 118, *Notă*).

§. 132. Mai multe verbe cu tema consonantică cresc tema prezentului cu un *ı* înaintea vocalelor *a*, *o*, *u*, *ē*, pe care-l lėpădă însă înainte de *ě* (scurt) și de *ı* (scurt). Acastă schimbare se păstrează la toate timpurile derivate din tema prezentului (§ 117, I), d. e. tema *căp*, pres. *cap-ı-o*, trec. *cėp-i*, sup. *cap-tum*, inf. *cap-ěre* (a lua, a prinde). Conjugarea este următoarea:

Indicativus		Conjunctivus	Indicativus		Conjunctivus
Paesens			Imperfectum		
S.	<i>căp-î-o</i> <i>cap-is</i> <i>cap-ît</i>	<i>căp-î-ăm</i> <i>cap-î-ăs</i> <i>cap-î-ăt</i>	S.	<i>căp-î-ēbam</i> <i>cap-î-ēbus</i> <i>cap-î-ēbat</i>	<i>căp-ērem</i> <i>cap-ēres</i> <i>cap-ēret</i>
P.	<i>cap-î-mus</i> <i>cap-î-tis</i> <i>cap-î-unt</i> prind	<i>cap-î-ămus</i> <i>cap-î-ătis</i> <i>cap-î-ant</i> să prind	P.	<i>cap-î-ebāmus</i> <i>cap-î-ebātis</i> <i>cap-î-ebant</i> prindeam	<i>cap-erēmus</i> <i>cap-erētis</i> <i>cap-erent</i> aș prinde
Futurum		Imperativus	Infinitivus		
S.	<i>căp-î-ăm</i> <i>cap-î-ēs</i> <i>cap-î-et</i> *)	Praesens	Praes.	<i>cap-ēre</i> a prinde	
P.	<i>cap-î-ēmus</i> <i>cap-î-ētis</i> <i>cap-î-ent</i> voiu prinde	S.	<i>căp-e</i>	Participium	
			<i>capî-ite</i>	Gerundium	
				Gen. <i>cap-î-endi</i> ș. a. m. d.	
		Futurum			
		S.	<i>cap-î-to</i>	să prindă	
			<i>cap-to</i>	să prindă	
		P.	<i>cap-î-tote</i>	să prindeți	
			<i>cap-î-unto</i>	să prindă	

Alte exemple de conjugat :

<i>fac-î-o</i>	<i>fac-ēre</i>	<i>fēci</i>	<i>factum</i>	a face
<i>fod-î-o</i>	<i>fod-ēre</i>	<i>fōdi</i>	<i>fossum</i>	a sapa
<i>fug-î-o</i>	<i>fug-ēre</i>	<i>fūgi</i>	—	a fugi
<i>jac-î-o</i>	<i>jac-ēre</i>	<i>jēci</i>	<i>jac-tum</i>	a arunca.

133. Conjugarea a IV-a sau a temelor in *i*

Verbul *audī-re* a audi, tema verb. *audī*.

Indicativus		Conjunctivus	Indicativus		Conjunctivus
Praesens			Perfectum		
S.	<i>audī-o</i> <i>audī-s</i> <i>audī-t</i>	<i>audi-a-m</i> <i>audi-ī-s</i> <i>audi-i-a-t</i>	S.	<i>audī-vi</i> <i>audi-vi-stī</i> <i>audi-v-i-t</i>	<i>audi-ve-rim</i> <i>audi-ve-ris</i> <i>audi-ve-rit</i>

*) Aice rămâne în înaintea lui *e*, fiindcă acest *e* este originar un *ē* lung (v. § 127, Nota 2 și § 128, Nota 3).

P. <i>audī-mus</i>	<i>aud-i-āmus</i>
<i>audī-tis</i>	<i>audī-ātis</i>
<i>audi-unt</i>	<i>audi-a-nt</i>
aud	să aud

P. <i>audi-vi-mus</i>	<i>audi-verimus</i>
<i>audi-vis-tis</i>	<i>audi-ve-ritis</i>
<i>audi-vē-runt</i>	<i>audi-ve-rint</i>
auđi, (am auđit)	să fi auđit

Imperfectum

S. <i>audi-ē-ba-m</i>	<i>audī-re-m</i>
<i>audi-ē-bas</i>	<i>audi-re-s</i>
<i>audi-e-ba-t</i>	<i>audi-re-t</i>
P. <i>audi-e-bā-</i>	<i>audī-rē-mus</i>
<i>mus</i>	
<i>audi-e-batis</i>	<i>audī-re-tis</i>
<i>audi-e-ba-nt</i>	<i>audī-re-nt</i>
auđiam	aș auđi (să aud)

Plusquamperfectum

S. <i>audi-ve-ram</i>	<i>audi-vi-ssem</i>
<i>audi-ve-ras</i>	<i>audi-vi-sses</i>
<i>audi-ve-rat</i>	<i>audi-vi-ssēt</i>
P. <i>audi-verā-</i>	<i>audi-vi-ssē-</i>
<i>mus</i>	<i>mus</i>
<i>audi-ve-rātis</i>	<i>audi-vi-ssētis</i>
<i>audi-ve-rant</i>	<i>audi-vi-ssent</i>
auđisem	aș auđi (să aud)

Futurum

S. <i>audi-a-m</i>
<i>audi-ē-s</i>
<i>audi-e-t</i>
P. <i>audi-ē-mus</i>
<i>audi-ē-tis</i>
<i>audi-e-nt</i>
voiu auđi

Futurum exactum

S. <i>audi-re-ro</i>
<i>audi-ve-ris</i>
<i>audi-ve-rit</i>
P. <i>audi-ve-rimus</i>
<i>audi-ve-ritis</i>
<i>audi-ve-rint</i>
voiu fi auđit

Imperativus

Participium

Infinitivus

Praesens

Praesens

Praes. <i>audi-re</i>	auđi
Perf. <i>audi-vi-sse</i>	a fi auđit

S. <i>audī</i>	auđi	N. <i>audi-ens</i>
P. <i>audī-te</i>	auđiți	C. <i>audi-entis</i>
		auzind

Futur. <i>audi-tūrum esse</i>
-am „
-um „
a voiu a auđi

Futurum

Futurum

S. <i>audi-to</i>	să auđi	<i>audi-tūrus</i>
<i>audi-to</i>	să audă	-a
P. <i>audi-tote</i>	să auđiți	-um
<i>audi-ū-nto</i>	să audă	cel ce are
		auđia

Gerundium

Supinum

1. *audi-tum* spre a auđi
2. *audi-tu* de auđit

N. [<i>audi-re</i>]	auđirea
G. <i>audi-endi</i>	spre auđi, auđirei
D. <i>audi-en-do</i>	auđind, auđirei
Ac. [<i>audi-re</i>], (<i>ad</i>) <i>audi-en-dum</i>	(spre) auđire
Ab. <i>audi-endo</i>	prin auđire.

Alte exemple de conjugat după *audire* :

<i>custodi-o</i>	<i>custodī-re</i>	a păzi	<i>nutri-o</i>	<i>nutrī-re</i>	a hrăni
<i>dormi-o</i>	<i>dormī-re</i>	a dormi	<i>pūni-o</i>	<i>punī-re</i>	a pedepsi
<i>fini-o</i>	<i>finī-re</i>	a sfârși	<i>sci-o</i>	<i>scī-re</i>	a sci
<i>mūni-o</i>	<i>munī-re</i>	a întări	<i>vesti-o</i>	<i>vestī-re</i>	a îmbrăca.

Notă. Pentru vocalele auxiliare se aplică, la conjugarea temelor în *i*, cele ce s'au dat la conjugările temelor în *a* și *e* (§ 128, *Notă* 2, și § 130, *Nota* 2). Totuși temele în *i* primesc vocalele auxiliare : la pres. indic. pers. a 3-a plur. *audi-ū-nt*, la a 3-a pers. plur. de la viit. imperat. *audi-ū-nto*, și la partic. pres. *audi-e-ns*, *audi-e-ntis* (despre *-ēbam* v. § 131. *Nota* 2).

II. GENUL PASIV

§ 134. Conjugarea I-a pasivă sau a temelor în *a*

Verbul *āmā-rī* a fi iubit

<i>Indicativus</i>		<i>Conjunctivus</i>	<i>Indicativus</i>		<i>Conjunctivus</i>
Praesens			Perfectum		
S.	<i>āmō-r</i>	<i>ame-r</i>	S.	<i>āmū-tus,-a,</i>	<i>ama-tus,-a,-um</i>
	<i>āmī-ris</i>	<i>amē-ris</i>		<i>-um, sum</i> s. <i>fui</i>	<i>sim</i> sau <i>fuērim</i>
	<i>ama-tur</i>	<i>ame-tur</i>		am fost iubit	să fi fost iubit
P.	<i>āmā-mūr</i>	<i>ame-mur</i>	P.	<i>āmā-ti,-ae,-a</i>	<i>ama-ti,-ae,-a</i>
	<i>āmā-mīni</i>	<i>amē-mīni</i>		<i>sumus,</i>	<i>simus</i> sau <i>fuē-</i>
	<i>āmā-ntūr</i>	<i>ame-ntur</i>		s. <i>fuīmus</i>	<i>rimus</i>
	sunt iubit	să fiu iubit		am fost iubiți	să fi fost iubiți
Imperfectum			Plusquamperfectum		
S.	<i>āmā-ba-r</i>	<i>amā-re-r</i>	S.	<i>āmā-tus,-a,</i>	<i>ama-tus,-a,-um</i>
	<i>āmā-bā-ris</i>	<i>amā-rē-ris</i>		<i>-um, eram</i> sau <i>essem</i>	sau <i>fuī-</i>
	<i>āmā-bā-tur</i>	<i>amā-rē-tur</i>		<i>fuēram</i>	<i>sem</i>
P.	<i>āmā-ba-mūr</i>	<i>amā-re-mur</i>		fusesem iubit	aș fi fost iubit
	<i>āmā-ba-mīni</i>	<i>amā-re-mīni</i>	P.	<i>āmā-ti,-ae,-a</i>	<i>ama-ti,-ae,-a</i>
	<i>āmā-ba-ntūr</i>	<i>amā-re-ntur</i>		<i>erāmus</i> sau <i>eserāmus</i>	sau
	eram iubit	aș fi iubit		<i>fuērāmus</i>	<i>fuissērāmus</i>
				fusesem iubiți	am fi fost iubiți

Futurum

- S. *amā-bō-r*
amā-bē-ris
ama-bī-tur
P. *amā-bī-mur*
ama-bī-mīni
ama-bu-ntur
voiu fi iubit

Imperativus

Praesens

- S. *amā-re*   fi iubit
P. *ama-mīni*   fiți iubți

Futurum

- S. *ama-tor*   să fi iubit
ama-tor   să fie iubit
P. (*āma-mīnor*) să fiți iubți
ama-ntor   să fie iubți

Futurum exactum

- S. *ama-tus,-a,-um* ero sau *fuero*
voiu fi fost iubit
P. *ama-ti,-ae,-a* erimus sau *fu-*
rimus
vom fi fost iubți

Infinitivus

Praesens

amā-rī a fi iubit

Perfectum

- S. *ama-tum,-am,-um* esse sau
fuisse
P. *ama-tos,-as,-a* esse sau *fuisse*
a fi fost iubit (iubți)

Futurum

ama-tum iri a voi a fi iubit

Participium

Perfectum

- S. *am-tus,-a,-um* iubit
P. *ama-ti,-ae,-a* iubiți.

Futur. sau Gerundivum

- S. *ama-ndus,-a,-um* trebuind a
fi iubit
P. *ama-ndi,-ae,-a* trebuind a fi
iubiți

Nota 1. După cum se vede din tabela de mai sus, toate timpurile trecute în pasiv sunt *compuse*, adică formate cu ajutorul participului trecut unit cu verbul *esse*, și anume: pentru trecutul pasiv se iau două timpuri de la *esse*, adică pres. și trec., pentru prea-trec. se iau imperfectul și prea-trec. de la *esse*, iar pentru viitor II pasiv, se iau viit. I și viit. II de la *esse*. (Despre trec. infin. unde partie. se ia în cazul acuzativ, vezi § 128 Nota 1). A doua pers. plur. a imperat. viitor fiind foarte rară, s'a închis între parenteze.

Nota 2. Supinul I, unit cu *iri* (infinitiv pasiv de la *ire* a merge, § 169, 2), formează prin circumscriere viitorul infin. pasiv care lipsește: *amatum iri*, *auditum iri* ș. c. 1.

§ 135. Conjugarea a II-a pasivă sau a temelor în *e*

Verbul *delē-ri* a fi darmat

Indicativus   *Conjunctivus*

Praesens

<p>S. <i>dele-ō-r</i> <i>dele-ā-r</i> <i>delē-ris</i> <i>dele-ā-ris</i> <i>dele-tur</i> <i>dele-a-tur</i></p> <p>P. <i>dele-mur</i> <i>dele-a-mur</i> <i>dele-mīni</i> <i>dele-a-mīni</i> <i>dele-ntur</i> <i>dele-a-ntur</i> sunt darmat să fiu darmat</p>	
---	--

Imperfectum

<p>S. <i>dēlē-ba-r</i> <i>delē-rē-r</i> <i>dele-bā-ris</i> <i>dele-rē-ris</i> <i>dele-ba-tur</i> <i>dele-rē-tur</i></p> <p>P. <i>dele-ba-mur</i> <i>dele-rē-mur</i> <i>dele-bu-mīni</i> <i>dele-rē-mīni</i> <i>dele-ba-ntur</i> <i>dele-re-ntur</i> eram darmat aș fi darmat</p>	
--	--

Futurum

<p>S. <i>delē-bo-r</i> <i>dele-bō-ris</i> <i>dele-bī-tur</i></p> <p>P. <i>dele-bī-mur</i> <i>dele-bī-mīni</i> <i>dele-bu-ntur</i> voiu fi darmat</p>	
---	--

Imperativus

Praesens

<p>S. <i>delē-re</i> să fi darmat</p> <p>P. <i>dele-mīni</i> să fiți darmați</p>	
--	--

Futurum

<p>S. <i>delē-tor</i> să fi darmat <i>dele-tor</i> să fie darmat</p> <p>P. (<i>dele-mīnor</i>) să fiți darmați <i>dele-ntor</i> să fie darmați</p>	
--	--

Indicativus   *Conjunctivus*

Perfectum

<p>S. <i>delē-tus, -a, -um</i> sum sau <i>fui</i></p> <p>am fost darmat</p> <p>P. <i>dele-ti, -ae, -a</i> sumus sau <i>fui-mus</i></p> <p>am fost darmați</p>	<p><i>delē-tus, -a, -um</i> sim sau <i>fuerim</i></p> <p>să fi fost darmat</p> <p><i>dele-ti, -ae, -a</i> simus sau <i>fue-ri-mus</i></p> <p>să fi fost darmați</p>
---	---

Plusquamperfectum

<p>S. <i>delē-tus, -a, -um</i> eram sau <i>fuis-eram</i></p> <p>fusesem darmat</p> <p>P. <i>dele-ti, -ae, -a</i> erāmus sau <i>fuis-sē-mus</i></p> <p>fusesem darmați</p>	<p><i>delē-tus, -a, -um</i> essem sau <i>fuis-sē-m</i></p> <p>aș fi fost darmat</p> <p><i>dele-ti, -ae, -a</i> erāmus sau <i>fuis-sē-mus</i></p> <p>aș fi fost darmați</p>
---	--

Futurum exactum

<p>S. <i>delē-tus, -a, -um</i> ero sau <i>fue-ro</i></p> <p>voiu fi fost darmat</p> <p>P. <i>dele-ti, -ae, -a</i> erimus sau <i>fue-ri-mus</i></p> <p>vom fi fost darmat (-ați)</p>	
---	--

Infinitivus

Praesens

delē-ri a fi darmat

Perfectum

<p>S. <i>dele-tum, -am, -um</i> esse s. <i>fuisse</i></p> <p>P. <i>dele-tos, -as, -a</i> esse sau <i>fuisse</i></p> <p>a fi fost darmat</p>	
---	--

Futurum

delē-tum iri a voi a fi darmat

Participium

Perfectum

S. *delē tus, -a, -um* darmaatP. *dele-ti, -ae, -a* darmați

Futur. sau Gerundivum

S. *dele-ndus, -a, -um* trebuind a
fi darmaatP. *dele-ndi, -ae, -a* trebuind a fi
darmați

§ 136. Tot astfel se conjugă la pasiv și verbul
mōnē-ōr (§ 130).

Indicativus Coniunctivus

Praesens

S. *mōnē-ō-r* *mone-a-r*
sunt sfătuit să fiu sfătuit

Imperfectum

S. *mōnē-ba-r* *mōnē-re-r*
eram sfătuit aș fi sfătuit

Futurum

S. *mōnē-bo-r* voi fi sfătuit

Imperativus

Praesens

S. *mōnē-re* fi sfătuit

Futurum

S. *mōnē-tor* să fi sfătuit

Infinitivus

Praesens

S. *mōnē-ri* a fi sfătuit

Perfectum

S. *mōnī-tum, -am, -um* *esse* sau
fuissz a fi fost sfătuit

Futurum

mōnī-tum *iri* a voi a fi sfătuit

Indicativus Coniunctivus

Perfectum

S. *mōnī-tus, -a, monī-tus, -a, -um*
-um sum sau *sim* sau *fuerm*
fui
am fost sfătuit să fi fost sfătuit

Plusquamperfectum

S. *mōnī-tus, -a monī-tus, -a, -um*
-um eram sau *essem* sau *fu-*
fuerm *issem*
fusesem sfătuit aș fi fost sfătuit

Futurum exactum

S. *mōnī-tus, -a, -um ero* sau *fuero*
voi fi fost sfătuit.

Participium

Perfectum

S. *mōnī-tus, -a, -um* sfătuit
P. *mōnī-ti, -ae, -a* sfătuiți

Futur. sau Gerundivum

S. *mone-ndus, -a, -um* trebuind
a fi sfătuit.

§ 137. Conjugarea a III-a pasivă sau a temelor consonantice și a celor în *u*

Verbul *ēm-ī* a fi cumpărat

Indicativus   *Conjunctivus* | *Indicativus*   *Conjunctivus*

Praesens

S.	<i>ēm-ō-r</i>	<i>ēm-ā-r</i>
	<i>em-ē-ris</i>	<i>em-ī-ris</i>
	<i>em-ī-tur</i>	<i>em-ā-tur</i>
P.	<i>em-ī-mur</i>	<i>em-ā-mur</i>
	<i>em-ī-mīni</i>	<i>em-ā-mīni</i>
	<i>em-ū-ntur</i>	<i>em-a-ntur</i>
	sunt cumpărat	să fiu cumpărat

Imperfectum

S.	<i>ēm-ē-ba-r</i>	<i>īm-ē-re-r</i>
	<i>em-e-bā-ris</i>	<i>em-e-rē-ris</i>
	<i>em-e-ba-tur</i>	<i>em-e-rē-tur</i>
P.	<i>em-ē-ba-mur</i>	<i>em-ē-rē-mur</i>
	<i>em-e-ba-mīni</i>	<i>em-e-rē-mīni</i>
	<i>em-e-b-antur</i>	<i>em-e-re-ntur</i>
	eram cumpărat	aș fi cumpărat

Futurum

S.	<i>ēm-ā-r</i>
	<i>em-ē-ris</i>
	<i>em-ē-tur</i>
P.	<i>em-ē-mur</i>
	<i>em-ē-mīni</i>
	<i>em-e-ntur</i>
	voiu fi cumpărat

Imperativus

Praesens

S.	<i>ēm-ē-rē</i> fi cumpărat
P.	<i>em-ī-mīni</i> fiți cumpărați

Futurum

S.	<i>em-ī-tor</i> să fi cumpărat
	<i>em-ī-tor</i> să fie cumpărat
P.	(<i>em-ī-mīnor</i>) să fiți cumpărați
	<i>em-u-ntor</i> să fie cumpărați

Praesens

S.	<i>em-p-tus,-a,-um</i>	<i>em-p-tus,-a,-um</i>	<i>sum</i> sau <i>fui</i>	<i>-um sim</i> sau <i>am</i>	<i>fost cumpărat</i>	<i>fu-erim</i>	să fi <i>fost cump.</i>
P.	<i>em-p-ti,-ae,-a</i>	<i>em-p-ti,-ae,-a</i>	<i>sumus</i> sau <i>fu-</i>	<i>-a simus</i> sau <i>imur</i>	<i>fu-erimus</i>	<i>fu-erimus</i>	am fost cumpărați să fi fost cumpărați.

Plusquamperfectum

S	<i>em-p-tus,-a,-um,-eram</i> s.	<i>em-p-tus,-a,-um</i>	<i>essem</i> sau <i>fuissem</i>
	<i>fuseram</i>		aș fi <i>fost cumpărat</i>
P.	<i>em-p-ti,-ae,-a</i>	<i>em-p-ti,-ae,-a</i>	<i>erāmus, essēmus</i> sau <i>fu-erāmus, issēmus</i>
	<i>fuseram</i>		am fi <i>fost cumpărați</i>

Futurum exactum

S.	<i>em-p-tus,-a,-um</i> ero sau fuero	voiu fi <i>fost cumpărat</i>
P.	<i>em-p-ti,-ae,-a</i> erimus sau fu-erimus	vom fi <i>fost cumpărați</i> .

Infinilivus

Praesens

ēm-ī a fi cumpărat

Perfectum

S.	<i>em-p-tum,-am,-um</i> esse sau fuisse
P.	<i>em-p-tos,-as,-a</i> esse sau fuisse a fi <i>fost cumpărat</i> .

Futurum

em-p-tum iri a voi a fi cumparat

Participium

Perfectum

S. em-p-tus, -a, -um cumparat

P. em-p-ti, -ae, -a cumparați

Futur. sau Gerundivum

S. em-endus, -a, -um trebuind a fi cumparat

P. em-endi, -ae, -a trebuind a fi cumparați.

§ 138. Verbele de conjugarea a III-a care cresc tema prezentului cu *ī*, păstrează pe acest *ī* în pasiv ca și în activ (§ 132). Conjugarea lor este după următorul model :

Indicativus Conjunctivus

Praesens

S. cap-ī-or	cap-ī-ar
cap-ē-ris	cap-ī-ū-ris
cap-ī-tur	cap-ī-ū-tur
P. cap-ī-mur	cap-ī-ā-mur
cap-ī-mīni	cap-ī-ā-mīni
cap-ī-untur	cap-ī-antur
sunt prins	să fiu prins

Imperfectum

S. cap-ī-ē-bar	cap-ē-re-r
cap-ī-ē-baris	cap-e-rē-ris
cap-ī-ē-batur	cap-e-rē-tur
P. cap-ī-ē-bamur	cap-e-rē-mur
cap-ī-ē-bamīni	cap-e-rē-mīni
cap-ī-ē-bantur	cap-e-re-ntur
eram prins	să fiu prins

Futuram

S. cap-ī-ar
cap-ī-ē-ris
cap-ī-ē-tur
P. cap-ī-ē-mur
cap-ī-ē-mīni
cap-ī-ē-ntur
voiu fi prins

Imperativus

Praesens

S. cap-ē-re	fi prins
P. cap-ī-mīni	fiți prinși

Futurum

S. cap-ī-tor	să fi prins
cap-ī-tor	să fie prins
P. (cap-ī-mīnor)	să fiți prinși
cap-ī-untor	să fie prinși.

Infinitivus

Praesens

cap-i	a fi prins
-------	------------

Participium

Futur. sau Gerundivum

S. cap-ī-endus, -a, -um	trebuind a fi prins.
-------------------------	----------------------

N. B. Timpurile neconjugate aici sunt întocmai ca la *ēm-or*.

133 Conjugarea a IV-a pasivă sau a temelor în *i*

Verbul *audi-rī* a fi audīt

Imperativus   *Conjunctivus*   *Indicativus*   *Conjunctivus*

Praesens

<p>S. <i>audi-ō-r</i> <i>audi-ris</i> <i>audi-tur</i></p> <p>P. <i>audi-mur</i> <i>audi-mīni</i> <i>audi-untur</i> sunt audīt</p>	<p><i>audi-a-r</i> <i>audi-ā-ris</i> <i>audi-i-ā-tur</i></p> <p><i>audi-ī-āmur</i> <i>audi-ā-mīni</i> <i>audi-antur</i> să fiu audīt</p>
---	--

Imperfectum

<p>S. <i>audi-ē-ba-r</i> <i>audi-e-bā-ris</i> <i>audi-e-ba-tur</i></p> <p>P. <i>audi-e-ba-mur</i> <i>audi-e-ba-mīni</i> <i>audi-e-ba-ntur</i> eram audīt</p>	<p><i>audi-re-r</i> <i>audi-rē-ris</i> <i>audi-rē-tur</i></p> <p><i>audi-rē-mur</i> <i>audi-rē-mīni</i> <i>audi-re-ntur</i> aş fi audīt</p>
--	---

Futurum

<p>S. <i>audi-a-r</i> <i>audi-ē-ris</i> <i>audi-ē-tur</i></p> <p>P. <i>audi-ē-mur</i> <i>audi-ē-mīni</i> <i>audi-e-ntur</i> voiu fi audīt</p>	
---	--

Imperativus

Praesens

<p>S. <i>audi-re</i></p> <p>P. <i>audi-mīni</i></p>	<p>să fiū audīt</p> <p>fiți audīți</p>
---	--

Futurum

<p>S. <i>audi-tor</i></p> <p>P. (<i>audi-mīnor</i>)</p>	<p>să fiū audīt</p> <p>să fie audīt</p> <p>să fiți audīți</p> <p>să fie audīți</p>
---	--

Perfectum

<p>S. <i>audi-tus,-a,-um</i> sum sau fui am fost audīt</p> <p>P. <i>audi-ti,-ae,-a</i> sumus sau fui- am fost audīti</p>	<p><i>audi-tus,-a,</i> <i>-um sim</i> sau <i>fu-erim</i></p> <p>să fi fost audīt.</p> <p><i>audi-ti,-ae,-a,</i> <i>simus</i> sau <i>fu-erimus</i></p> <p>să fi fost audīți</p>
--	--

Plusquamperfectum

<p>S. <i>audi-tus,-a,-um</i> eram sau fusesem audīt</p> <p>P. <i>audi-ti,-ae,-a</i> erāmus sau fueramus</p>	<p><i>audi-tus,-a,</i> <i>-um, essem</i> sau <i>fuissem</i></p> <p>să fi fost audīt</p> <p><i>audi-ti,-ae,-a</i> <i>essēmus</i> sau <i>fuissemus</i></p> <p>am fi fost audīți</p>
---	---

Futurum exactum

<p>S. <i>audi-tus,-a,-um</i> erim sau erimus</p> <p>P. <i>audi-ti,-ae,-a</i> erimur sau erimur</p>	<p>ero sau fuero</p> <p>voiu fi fost audīt</p> <p>erimus sau fu- erimus</p> <p>vom fi fost audīți.</p>
--	--

Infinitivus

Praesens

audi-ri a fi audīt.

Perfectum

<p>S. <i>audi-tum,-am,-um,</i> esse sau fuisse</p> <p>P. <i>audi-tos,-as,-a</i> esse sau fuisse</p>	<p>sau fuisse</p> <p>sau a fi fost audīt.</p>
---	---

Futurum

audi-tum iri a voi a fi auzit

Participium

Perfectum

S. *audi-tus, -a, -um* auzit

P. *audi-ti, -ae, -a* auziți.

Futur. sau Gerundivum

S. *audi-endus, -a, -um* trebuind a fi auzit

P. *audi-endi, -ae, -a* trebuind a fi auziți.

VERBELE DEPONENTE

§ 140, Verbele care n'au gen activ, ci numai gen pasiv, dar înțeles activ, se numesc *verbe deponente* (*verba deponentia*). Cu toate aceste, din pricina însemnării lor active, verbele deponente au:

1). *Un particip present :*

2). *Un supin*, precum și *viitorul particip. activ*, și *viitorul infini'ivului*, timpuri derivate din supin.

3). *Un gerundiu*, și dacă verbul deponent este transitiv, are și *gerundiv* (viitor. partic. pasiv). În acest de pe urmă caz, un verb deponent are patru participe.

Insemnare. În rostirea temelor primitive ale unui verb deponent, se obișnuiesc a se exprima, în loc de supin, trecutul format din el ca a treia ternă primitivă, d. e. *laetor, laetari, laetatus sum* (a se bucura).

Notă. După cum în deobște pasivul latin, cel puțin pentru timpurile simple, este la origină o formă medie sau reflexivă (§ 123 *Notă*), și ea reflexivă s'a întrebuițat spre a exprima și pasivul, astfel și verbele deponente cu deosebire înfățișază adevărate forme medii, d. e. *morari* a se întârzi, *aversari* a se înturna, *pabulari* a se hrăni, *proficisci* a se duce, *potiri* a se face stăpân. Așa dar fiecare verb deponent presupune un verb de aceeași însemnare, dar fără raport de reciprocitate. Toemai prin acesta se esplică cum și cele mai întrebuițate verbe deponente se pot lua în parte și cu însemnare pasivă.

Conjugarea verbelor deponente

§ 141. Conjugarea I-a deponentă sau a temelor în *a*

Verbul *hortāri* a îndemna

Indicativus   *Conjunctivus*   *Indicativus*   *Conjunctivus*

Praesens

S. <i>hort-o-r</i>	<i>hortē-</i>
<i>horta-ris</i>	<i>hortē-ris</i>
<i>horta-tur</i>	<i>hortē-tur</i>
P. <i>horta-mur</i>	<i>hortē-mur</i>
<i>horta-mini</i>	<i>hortē-mini</i>
<i>horta-ntur</i>	<i>hortē-ntur</i>
îndemn	să îndemn

Imperfectum

S. <i>horta-bā-r</i>	<i>horta-re-r</i>
<i>horta-bā-ris</i>	<i>horta-rē-ris</i>
<i>horta-bā-tur</i>	<i>horta-rē-tur</i>
P. <i>horta-bā-mur</i>	<i>horta-re-mur</i>
<i>horta-bā-mini</i>	<i>horta-re-mini</i>
<i>horta-bā-ntur</i>	<i>horta-re-ntur</i>
îndemnă	aş îndemna

Futurum

S. <i>horta-bo-r</i>
<i>horta-bē-ris</i>
<i>horta-bi-tur</i>
P. <i>horta-bi-mur</i>
<i>horta-bi-mini</i>
<i>horta-bu-ntur</i>
voiu îndemna.

Imperativus

Praesens

S. <i>hortā-re</i>	îndemnă
P. <i>horta-mini</i>	îndemnați

Futurum

S. <i>hortū-tor</i>	să îndemni
<i>horta-tor</i>	să îndemne
P. (<i>horta-minor</i>)	să îndemnați
<i>horta-ntor</i>	să îndemne.

Perfectum

S. <i>hortā-tus,-a,-um</i>	<i>horta-tus,-a,-um</i>
<i>sum</i> sau	<i>sim</i> sau
<i>fuī</i>	<i>fuērīm</i>
P. <i>horta-ti,-ae,-a</i>	<i>horta-ti,-ae,-a</i>
<i>sumus</i> sau	<i>simus</i> sau
<i>fuimus</i>	<i>fuērīmus.</i>
am îndemnat	să fi îndemnat

Plusquamperfectum

S. <i>horta-tus,-a,-um</i>	<i>horta-tus,-a,-um</i>
<i>eram</i> sau	<i>essem</i> sau
<i>fueram</i>	<i>fuissem</i>
P. <i>horta-ti,-ae,-a</i>	<i>horta-ti,-ae,-a</i>
<i>erāmus</i> sau	<i>essemus</i> sau
<i>fueraimus</i>	<i>fuissemus</i>
îndemnăsem	aş fi îndemnat

Futurum exactum

S. <i>hortatus,-a,-um</i>	<i>ero</i> sau <i>fuero</i>
P. <i>hortati,-ae,-a</i>	<i>erimus</i> sau <i>fu-erimus</i>
	voiu fi îndemnat

Infinitivus

Praesens

hortā-ri a îndemna

Perfectum

S. <i>hortatum,-am,-um</i>	<i>esse</i> sau
	<i>fuisse</i>
P. <i>hortatos,-as,-a</i>	<i>esse</i> sau <i>fuisse</i>
<i>a</i>	fi îndemnat (îndemnați).

Participium

Perfectum

S. *hortatus, -a, -um*P. *hortati, -ae, -a*îndemnînd s. după ce a
îndemnât

Forme active

Participium

Praes. *hortans, hortantis*
îndemnândFutur. *hortaturus, -a, -um*
cel ce are a îndemna

Infinitivus

Futur. *hortaturum, -am, -um esse*
a voi a îndemna.

Supinum

1. *hortatum* spre a îndemna
2. *hortatu* de îndemnât.

Gerundium

Nom. (*hortari*) îndemnareaGen. *hortandi* spre a îndemna,
a îndemnării
ș. a. m. d.

Înțeles pasiv are :

Gerundivum sau Futur. partic. pasiv.
hortandus, -a, -um trebuind a fi îndemnât.Alte exemple de conjugat după *hortari* :

<i>adūlor adulāri adulātus sum</i>	a linguși
<i>cōnor conari conātus sum</i>	a încerca, a se sili
<i>glōrior gloriari gloriātus sum</i>	a se făli
<i>laetor laetāri laetātus sum</i>	ă se bucura
<i>pōpūlor populāri populatus sum</i>	a pustii
<i>suspīcor suspicāri suspicātus sum</i>	a bănui

§ 142. Conjugarea a II-a deponentă sau a
temelor în *e*Verbul *verē-rī* a se teme

Indicativus Conjunctivus | Indicativus Conjunctivus

Praesens

S. <i>verē-o-r</i>	<i>verē-a-r</i>
<i>verē-ris</i>	<i>verē-ā-ris</i>
<i>verē-tur</i>	<i>verē-a-tur</i>
P. <i>verē-mur</i>	<i>verē-a-mur</i>
<i>verē-mini</i>	<i>verē-a-mini</i>
<i>verē-ntur</i>	<i>verē-a-ntur</i>
mă tem	să mă tem

Perfectum

S. <i>verī-tus, -a, -um</i>	<i>verī-tus, -a, -um</i>
<i>sum</i> sau <i>fui</i>	<i>sim</i> sau <i>fuērīm</i>
P. <i>verī-ti, -ae, -a</i>	<i>verī-ti, -ae, -a</i>
<i>sumus</i> sau <i>fui-</i>	<i>simus</i> sau <i>fue-</i>
<i>mus</i>	<i>rimus</i>
m'am temut	să mă fi temut

Imperfectum

S.	<i>verē-ba-r</i>	<i>verē-re-r</i>
	<i>verē-ba-ris</i>	<i>verē-rē-ris</i>
	<i>verē-ba-tur</i>	<i>verē-rē-tur</i>
P.	<i>verē-ba-mur</i>	<i>verē-rē-mur</i>
	<i>verē-ba-mīnī</i>	<i>verē-re-mīnī</i>
	<i>verē-ba-ntur</i>	<i>verē-re-ntur</i>
	mē temeam	m'ăș teme

Futurum

S.	<i>verē-ō-r</i>
	<i>verē-bē-ris</i>
	<i>verē-bī-tur</i>
P.	<i>verē-bī-mur</i>
	<i>verē-bi-mīnī</i>
	<i>verē-bu-ntur</i>
	mē voiu teme.

Imperativus

Praesens

S.	<i>verē-re</i>	teme-te
P.	<i>verē-mīnī</i>	temeți-vē

Futurum

S.	<i>verē-tor</i>	să te temi
	<i>verē-tor</i>	să se témă
P.	<i>(verē-mīnōr)</i>	să vē temeți
	<i>verē-ntor</i>	să se témă

Participium

Perfectum

1.	<i>verī-tus,-a,-um</i>	} temēndu-se, după ce s'a temut
2.	<i>verī-ti,-ae,-a</i>	

Plusquamperfectum

S.	<i>verī-tus,-a,-um</i>	<i>verī-tus,-a,-um</i>
	<i>eram sau fue-</i>	<i>essem sau fu-</i>
	<i>ram</i>	<i>issem</i>
P.	<i>verī-ti,-ae,-a</i>	<i>verī-ti,-ae,-a</i>
	<i>eram sau fue-</i>	<i>essem sau</i>
	<i>ramus</i>	<i>fuissemus</i>
	mē temusem	m'ăș fi temut

Futurum exactum

S.	<i>verī-tus,-a,-um</i>	ero s. fuero
P.	<i>verī-ti,-ae,-a</i>	erimus s. fueri-
		<i>mus</i>
		mē voiu fi temut

Infinitivus

Praesens

verē-ri a se teme

Perfectum

S.	<i>verī-tum,-am,-um</i>	esse s. fuisse
P.	<i>verī-tos,-as,-a</i>	esse sau fuisse
		a se fi temut

Forme active

Participium

Praes.	<i>verē-ns,</i>	<i>verē-ntis</i>	te-
			mēndu-se
Futur.	<i>verī-turus,-a,-um</i>	cel ce	
		are a se teme.	

Infinitivus

Futur.	<i>verī-turum,-am,-um</i>	esse
		a voi a se teme

Supinum

1.	<i>verī-tum</i>	spre a se teme
2.	<i>verī-tu</i>	de temut

Gerundium

Nom.	<i>(verē-ri)</i>	temerea
Gen.	<i>verēndi</i>	spre a se teme, a temerii

ș. a. m. d.

Infeles pasiv are:

Gerundivum sau Futur. partic. pasiv.

Verendus, -a, -um trebuind a se fi temut.

Alte exemple de conjugat după *verē-ri* :

făteor	fateri	fassus sum (poetic)	a mărturisi
măreor	mereri	meritus sum	a merita
polliceor	polliceri	pollicitus sum	a făgădui
măseor	misereri	miserus (miseritus) sum	a se îndura
prōfiteor	profiteri	professus sum	a declara
confiteor	confiteri	confessus sum	a mărturisi

§ 143. Conjugarea a III-a deponentă sau a temelor consonantice și în *u*

Verbul *labi* a luneca

Indicativus		Conjunctivus		Indicativus		Conjunctivus	
Praesens				Perfectum			
S.	<i>lab-ō-r</i>	<i>lab-ā-r</i>		S.	<i>lap-sus, -a, lapsus, -a, -um</i>		
	<i>lab-ē-ris</i>	<i>lab-ā-ris</i>			<i>-um sum s. fui sim</i> sau <i>fuerim</i>		
	<i>lab-ī-tur</i>	<i>lab-a-tur</i>		P.	<i>lap-si, -ae, -a lapsi, -ae, -a si-</i>		
P.	<i>lab-ī-mur</i>	<i>lab-a-mur</i>			<i>sumus</i> sau <i>fui-mus</i> sau <i>fueri-</i>		
	<i>lab-ī-mini</i>	<i>lab-a-mini</i>			<i>mus</i>		
	<i>lab-u-ntur</i>	<i>lab-a-ntur</i>			<i>am lunecat</i>	<i>să fi lunecat</i>	
	lunec	să lunec					
Imperfectum				Plusquamperfectum			
S.	<i>lab-ē-bar</i>	<i>lab-ē-re-r</i>		S.	<i>lap-sus, -a, -um lap-sus, -a, -um</i>		
	<i>lab-e-ba-ris</i>	<i>lab-e-rē-ris</i>			<i>eram</i> sau <i>fue-eram</i> sau <i>fuis-</i>		
	<i>lab-e-ba-tur</i>	<i>lab-e-re-tur</i>			<i>ram</i>	<i>sem</i>	
P.	<i>lab-e-ba-mur</i>	<i>lab-e-rē-mur</i>		P.	<i>lap-si, -ae, -a lap-si, -ae, -a</i>		
	<i>lab-e-ba-mini</i>	<i>lab-e-re-mini</i>			<i>eram</i> sau <i>essemus</i> sau		
	<i>lab-e-ba-ntur</i>	<i>lab-e-re-ntur</i>			<i>fueramus</i> sau <i>fuissemus</i>		
	lunecam	aș luneca			<i>lunecassem</i> aș fi lunecat		
Futurum				Futurum exactum			
S.	<i>lab-ā-r</i>			S.	<i>lap-sus, -a, -um ero</i> sau <i>fue-ro</i>		
	<i>lab-ē-ris</i>			P.	<i>lap-si, -ae, -a erimus</i> sau <i>fue-</i>		
	<i>lab-ē-tur</i>				<i>rimus</i>		
P.	<i>lab-ē-mur</i>				<i>voiu fi lunecat</i>		
	<i>lab-ē-mini</i>						
	<i>lab-e-ntur</i>						
	voiu luneca						

*Imperativus***Praesens**

S. *lab ě-re* lunecă
 P. *lab-ĭ-mini* lunecați

Futurum

S. *lab-ĭ tor* să luneci
lab-ĭ-tor să lunea
 P. (*lab-ĭ-minor*) să lunecați
lab-u-ntor să lunea

*Participium***Perfectum**

S. *lap-sus,-a,-um* { lunecând sau
 P. *lap-si,-ae,-a* { după ce a lunea

*Infinitivus***Praesens**

lab-ĭ a lunea

Perfectum

S. *lap-sum,-am,-um esse* s. *fuisse*
 P. *lap-sos,-as,-a esse* sau *fuisse*
 a fi lunecat (lunecați)

Forme active*Participium*

Praes. *lab-ens, lab-entis* lunecând
Futur. *lap-surus,-a,-um* cel ce are a lunea

Infinitivus

Futur. *lap-surum,-a,-um esse*
 a voi a lunea

Supinum

1. *lap-sum* spre a lunea
2. *lap-su* de lunecat

Gerundium

Nom. (*labi*) lunecarea
 Gen. *lab-endi* spre a lunea, a lunecării
 ș. a. m. d.

Nota 1. Verbul *labor* fiind netransitiv, nu pöte avea gerundiv (viii. partic. pasiv).

Nota 2. Tot astfel se conjugă verbele deponente în *u*.

Alte exemple de conjugat.

Teme consonantice :

<i>fungor</i>	<i>fungi</i>	<i>func-tus sum</i>	a împlini
<i>pätior</i>	<i>pati</i>	<i>passus sum</i>	a pätimi
<i>quëror</i>	<i>queri</i>	<i>questus sum</i>	a se tângui
<i>nitor</i>	<i>niti</i>	<i>nisus (nixus) sum</i>	a se rezema

Teme în u :

<i>sëquor</i>	<i>sequi</i>	<i>secu-tus sum</i>	a urma
<i>fru-or</i>	<i>frui</i>	<i>fru-itus (fruc-tus) sum</i>	a întrebuița, a se bucura.

§ 144. Conjugarea IV-a deponentă sau
a temelor în *i*

Verbul *mentī-ri* a minți (a spune, minciuni).

Indicativus   Conjunctivus   Indicativus   Conjunctivus

Praesens

S. <i>mentī-or</i>	<i>mentī-a-r</i>
<i>mentī-ris</i>	<i>mentī-ū-ris</i>
<i>mentī-tur</i>	<i>mentī-a-tur</i>
P. <i>mentī-mur</i>	<i>mentī-a-mur</i>
<i>mentī-mini</i>	<i>mentī-a-mini</i>
<i>mentī-ntur</i>	<i>mentī-a-ntur</i>
mințesc	să mințesc

Imperfectum

S. <i>mentī-ē-ba-r</i>	<i>mentī-re-r</i>
<i>mentī-e-ba-ris</i>	<i>mentī-rē-ris</i>
<i>mentī-e-ba-tur</i>	<i>mentī-re-tur</i>
P. <i>mentī-e-ba-mur</i>	<i>mentī-re-mur</i>
<i>mentī-e-la mini</i>	<i>mentī-rē-mini</i>
<i>mentī-e-ba ntur</i>	<i>mentī-re-ntur</i>
mințeam	aș minți

Futurum

S. <i>mentī-a-r</i>
<i>mentī-er-is</i>
<i>mentī-e-tur</i>
P. <i>mentī-e-mur</i>
<i>mentī-e-mini</i>
<i>mentī-e-ntur</i>
voiu minți

Imperativus

Praesens

S. <i>mentī-re</i>	mințesc
P. <i>mentī-mini</i>	mințiți

Futurum

S. <i>mentī-tor</i>	să mințesci
<i>mentī-tor</i>	să mințiască
P. (<i>mentī-mīnor</i>)	să mințiți
<i>mentī-u-ntor</i>	să mințiască

Perfectum

S. <i>mentī-tus, -a,</i>	<i>mentī-tus, -a,</i>
<i>-um sum sau</i>	<i>-um sim sau</i>
<i>fuī</i>	<i>fuērīm</i>
P. <i>mentī-ti, -ae,</i>	<i>mentī-ti, -ae,</i>
<i>-a sumus sau</i>	<i>-a simus sau</i>
<i>fuīmus</i>	<i>fuērīmus</i>
am mințit	aș fi mințit

Plusquamperfectum

S. <i>mentī-tus, -a,</i>	<i>mentītus, -a,</i>
<i>-umeram sau</i>	<i>-um essem sau</i>
<i>fuēram</i>	<i>fuīssēm</i>
P. <i>mentī-ti, -ae, -a</i>	<i>mentī-ti, -ae, -a</i>
<i>eramus s. fu-</i>	<i>essemus sau</i>
<i>eramus</i>	<i>fuīssēmus</i>
mințisem	aș fi fost mințit

Futurum exactum

S. <i>mentī-tus, -a, -um</i>	<i>ero s. fuero</i>
P. <i>mentī-ti, -ae, -a</i>	<i>erimus s. fue-</i>
	<i>rimus</i>
	voiu fi mințit

Infinitivus

Praesens

mentī-ri a minți

Perfectum

S. <i>mentī-tum, -am, -um</i>	<i>esse sau</i>
	<i>fuisse</i>
P. <i>mentī-tos, -as, -a</i>	<i>esse s. fuisse</i>
	a fi mințit

*Participium***Perfectum**S. *menti-tus, -a, -um*P. *menti-ti, -ae, -a*mințind sau după
ce a mințit.**Forme active***Participium*Praes. *menti-e-ns, menti-e-ntis* mințindFutur. *menti-turus, -a, -um, cel*
ce are a minți*Infinitivus*Futur. *menti-turum, -am, -um esse*
a voi a minți*Supinum*1. *menti-tum* spre a minți2. *menti-tu* de mințit*Gerundium*Nom. (*menti-ri*) mințireaGen. *menti-endi* spre a minți,
a mințirii.

ș. a. m. d.

Notă. Verbul *menti-or*, fiind netransitiv, nu poate avea gerundiv (viit. partic. pasiv).

Alte exemple de conjugat după *mentiri*:

<i>exp̄rior</i>	<i>esper̄iri</i>	<i>expertus sum</i>	a încerca
<i>ōrior</i>	<i>or̄iri</i>	<i>ortus sum</i>	a se nasee,
<i>ordior</i>	<i>ord̄iri</i>	<i>orsus sum</i>	a începe
<i>m̄etior</i>	<i>met̄iri</i>	<i>mensus sum</i>	a măsura
<i>blandior</i>	<i>bland̄iri</i>	<i>blanditus sum</i>	a desmerda
<i>assentior</i>	<i>assentiri</i>	<i>assensus sum</i>	a se uni

Observări particulare asupra verbelor deponente

§ 145. 1. Mai multe verbe deponente au și genul activ, întrebuințat tot cu același înțeles, d. e.

<i>luxūriari</i> și <i>luxuriare</i>	a avea cu îmbelșugare
<i>pōpulari</i> „ <i>populare</i>	a jăfui, a pustii
<i>fluctuari</i> „ <i>fluctuare</i>	a pluti
<i>fabricari</i> „ <i>fabricare</i>	a fabrica
<i>ludificari</i> „ <i>ludificare</i>	a lua în ris
<i>munerari</i> „ <i>munerare</i>	a resplăti cu daruri
<i>cōmitari</i> „ <i>cōmitare</i> (poeti.)	a însoți
<i>dignari</i> „ <i>dignare</i>	a crede vrednic

și multe alte forme active din literatura anterioară celei clasice, pe lângă formele deponente.

Pe de altă parte alătura cu forma activă se află și forma deponentă, d. e.

<i>jurare</i>	și <i>jurari</i>	a jura
<i>rēvertere</i>	„ <i>reverti</i>	a se întóree
<i>mērēre</i>	„ <i>merēri</i>	a merita
<i>assentire</i>	„ <i>assentiri</i>	a se uni, a fi de aceeași părere.

De la activele de mai sus se forméă uneori și *pasivul* (cu înțeles pasiv), precum: *fabricari* a fi fabricat, *populari* a fi jăfuit, *dignari* a fi crețut vrednic. Acésta se întēmplă mai ales cu *participul trecut*, d. e. *fabricatus* fabricat, *populatus* jăfuit, *cōmītatus* înșoțit, *meritus* meritat, dobândit. Unele participe trecute de la verbe active netransitive s'au făcut cu totul adjective, d. e. *consideratus* (de la *considerare*) băgător de samă, *cautus* (de la (*cāvēre*) prevēdător, *tāctus* (de la *tācēre*) tăcut. Chiar și verbe deponente, care nu se află ca active, sunt uneori întrebunțate ca pasive, precum: *aspernari* a fi desprețuit, *arbitrari* a fi socotit.

2. Următóarele participe trecute mai cu samă, pe lângă înțelesul activ, au și înțeles pasiv: *adeptus* (de la *adipiscor* căștig d. e. *adepa victoria* biruință căștigată), *confessus* (de la *confiteor* mărturisesc, d. e. *res confessa* lucrul mărturisit), *dimensus* măsurat, *ēmentitus* născocit, *expertus* încercat, *mēditatus* cugetat, *partītus* împărțit, *testatus* dovedit. Multe alte participe de acest fel se găseșe în poesie.

3. Din potrivă următóarele participe trecute pasive, de la verbe active, au însemnare activă:

pōtus cel ce a bēut (de la *potare*, a bea, sup. *potatum* și *potum*; *potus* se ia și ca pasiv: bēut).

pransus cel ce a prândit (de la *prandeo*, *ē re*, *prandi*, *pransum* a prândi):

cēnatus cel ce a cinat (de la *cenare* a cina);

pērosus cel ce ureșce mult și

exosus „ „ „ „ „ (de la *odi*, *odisse*, *osum*, veđi § 170. 7);

adultus cel ce a crescut (de la *ādolesco*, *adolevi*, *adultum*, *adolescēre* a cresce);

juratus cel ce a jurat (vine drept, nu de la *jurare*, ci de la deponentul *jurari*).

Conjugarea perifrastică activă și pasivă.

§ 146. Se numesce *conjugare perifrastică* (*conjugatio periphraistica*) acea care se forméază cu ajutorul viitorului particip. activ, sau a viitorului particip. pasiv (gerundiv), înșoțit de unul din timpurile verbului ajutător *esse*. Cea întâi se numesce *conjugare perifrastică*

activă și înseamnă că : cineva voesc, are de scop ceva, d. e. *amaturus, -a, -um sum* voesc, sau am de scop a iubi ; cea a doua se numește *conjugare perifrastică pasivă* și înseamnă că : cineva trebuie a suferi ceva, d. e. *amandus, -a, -um sum* trebuie să fiu iubit. Conjugarea perifrastică, atât activă cât și pasivă, se face în modul următor :

I. Conjugarea perifrastică activă

Indicativus

Praesens

- S. *amaturus, -a, -um sum*
voesc a iubi
P. *amaturi, -ae, -a sumus*
voim a iubi

Imperfectum

- S. *amaturus, -a, -um eram*
voeam a iubi (eu)
P. *amaturi, -ae, -a sumus*
voeam a iubi (noi)

Futurum

- S. *amaturus, -a, -um ero*
voiu avea de scop a iubi
P. *amaturi, -ae, -a erimus*
vom avea de scop a iubi

Perfectum

- S. *amaturus, -a, -um fui*
am avut de scop a iubi (eu)
P. *amaturi, -ae, -a fuimus*
am avut de scop a iubi (noi)

Plusquamperfectum

- S. *amaturus, -a, -um fueram*
avusesem de scop a iubi (eu)
P. *amaturi, -ae, -a fueramus*
avusesem de scop a iubi (noi)

Futurum exactum

- S. *amaturus, -a, -um fuero*
voiu fi avut de scop a iubi
P. *amaturi, -ae, -a fuerimus*
vom fi avut de scop a iubi

Coniunctivus

Praesens

- S. *amaturus, -a, -um sim*
să voesc (să am) a iubi
P. *amaturi, -ae, -a simus*
să voim (să avem) a iubi

Imperfectum

- S. *amaturus, -a, -um essem*
aș voi (aș avea) a iubi

Perfectum

- S. *amaturus, -a, -um fuerim*
să fi avut a iubi (eu)
P. *amaturi, -ae, -a fuerimus*
să fi avut a iubi (noi)

Plusquamperfectum

- S. *amaturus, -a, -um fuissem*
aș fi voit a iubi
P. *amaturi, -ae, -a fuissemus*
am fi voit a iubi

*Infinitivus***Praesens**

- S. *amaturum,-am,-um esse*
a voi a iubi

Perfectum

- S. *amaturum,-am,-um fuisse*
a fi voit a iubi

II. Conjugarea perifrastica pasivă*Indicativus***Praesens**

- S. *amandus,-a,-um sum*
trebuesc a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a sumus*
trebuind a fi iubiți

Imperfectum

- S. *amandus,-a,-um eram*
trebuiaam a ti iubit
P. *amandi,-ae,-a eramus*
trebuiaam a fi iubiți

Futurum

- S. *amandus,-a,-um ero*
voiu trebui a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a erimus*
vom trebui a fi iubiți

Perfectum

- S. *amandus,-a,-um fui*
am trebuit a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a fuimus*
am trebuit a fi iubiți

Plusquamperfectum

- S. *amandus,-a,-um fueram*
trebuiseam a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a fueramus*
trebuiseam a fi iubiți

*Conjunctivus***Praesens**

- S. *amandus,-a,-um sim*
să trebuesc a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a simus*
să trebuiam a fi iubiți

Imperfectum

- S. *amandus,-a,-um, essem*
să trebuesc a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a essemus*
să trebuiam a fi iubiți

Perfectum

- S. *amandus,-a,-um fuerim*
să fi trebuit a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a fuissemus*
să fi trebuit a fi iubiți

Plusquamperfectum

- S. *amandus,-a,-um fuissem*
am fi trebuit a fi iubit
P. *amandi,-ae,-a fuissemus*
am fi trebuit a fi iubiți

Infinitivus

Praesens

S. *amandum, -am, -um esse*
a trebui a fi iubit

Perfectum

S. *amandum, -am, -um fuisse*
a fi trebuit a fi iubit

Notă. Presentul și imperfectul conjunctivului, de la conjugarea perifrastică activă slujesc, în conjugarea comună, ca viitor I activ de la conjunctiv. Tot astfel și infinitivul present al conjugării perifrastice active ține locul viitorului infinitiv în conjugarea comună.

Forme prescurtate în conjugare

§ 147. 1. La trecutele în *-āvi* și *-ēvi* ale conjugării I-a și a II-a, și la formele derivate din ele, se lepădă adeseori consonanta *v*, când urmăzează *s* sau *r*, și apoi se face contragere. La conjugarea a IV-a se poate lepăda *v* în toate formele derivate din trecutul *-ivi* (afară de I-a pers. plur. de la trecutul indicativului), contragerea se face înse numai când urmăzează *s*:

<i>amavisti</i>	<i>amāsti</i>	<i>delevisti</i>	<i>delēsti</i>	<i>audivisti</i>	<i>audisti</i>
<i>amavistis</i>	<i>amāstis</i>	<i>delevistis</i>	<i>delēstis</i>	<i>audivistis</i>	<i>audistis</i>
<i>amavērunt</i>	<i>amārunt</i>	<i>delevērunt</i>	<i>delērunt</i>	<i>audivērunt</i>	<i>audiērunt</i>
<i>amaverim</i>	<i>amārim</i>	<i>deleverim</i>	<i>delērim</i>	<i>audiverim</i>	<i>audierim</i>
<i>amavisse</i>	<i>amāsse</i>	<i>delevissem</i>	<i>delēssem</i>	<i>audivisse</i>	<i>audiisse</i>
					s. <i>audiisse</i>
<i>amaveram</i>	<i>amāram</i>	<i>deleveram</i>	<i>delēram</i>	<i>audiveram</i>	<i>audieram</i>
<i>amavissem</i>	<i>amāssem</i>	<i>delevissem</i>	<i>delēssem</i>	<i>audivissem</i>	<i>audissem</i> .

Nota 1. Lepădarea lui *v*, la pers. 1 și a 3-a sing. la conjugarea a IV-a se întâmplă des numai la unele verbe d. e. *petivi* (de la *peto* cer: vezi § 153 3) și *petii*, *petivisti* și *petiisti*; *desivi* (de la *desino* încetez) și *desii*, *desivisti* și *desiisti*, altfel lepădarea lui *v* e rară. Obicinuț înse se lepădă *v* în compusele verbului *ire* a merge (vezi § 169, 2) d. e. *abii*, *abiisti* (de la *ab-eo* mă duc), *redii*, *rediiisti* (de la *redeo* mă întorc). Aceste compuse au și la infinitiv *-isse* pe lângă *-isse*, și la prea-trecut conjunct. *issem* pe lângă *-issem*.

Nota 2. Adese ori în verbul *novi* (vezi § 170, 7. Nota 3) știn, cade *v* și se face contragere: sing. a 2-a pers. *novisti*=*novisti*, plur. a 2-a pers. *novistis*=*novistis*, *novērunt*=*novērunt*: conj. *noverim*=*noverim*, prea-trec. *noveram*=*noveram* conj. *novissem*=*novissem*: infin. *novisse*=*novisse*; se țice înse *novero* (nu *noro*).

2. În multe forme poetice s'a lepădat *i*, prin sincopă, și în urmă *s* s'a simplificat, d. e. *dixi*=*dixisti*, *directi*=*directisti*, *promisti*=*promisisti*, *consumpsi*=*consumpsisti*, *traxe*=*traxisse*, *decesse*=*decessisse*.

3. In loc de *-erunt*, la a 3-a pers. plur. a trecutului indic. activ se află adese *ere*, nici odată însă în forma prescurtată: *amaverunt*=*amavere*, *delēverunt*=*delēvere* (nu însă *amāre*, *delēre*), *emērun*t=*emēre*, *audivērun*t=*audivēre* (§ 34, b).

4. In loc de *-ris*, la pers. a 2-a sing. pasiv, se află adese *-re*, mai ales la poeți, d. e. *amabārē* în loc de *amabaris*, *amarērē* în loc de *amarēris*, *amabērē* în loc de *amabēris* ș. a. Rar însă se găsește *-rē* în loc de *-ris*, la a 2-a persoană sing. a indicativului prezent.

5. Imperativele verbelor *dīcere* a *dice*, *dūcere* a *duce*, *fācere* a *face*, și *ferre* (în loc de *fērere*) a *purtă*, sunt: *dīc*, *duc*, *fac*, *fer*. În compusele verbului *ferre* se păstrează imperativul *-fer*, d. e. *confer* (de la *conferre*); în cele ale lui *ducere* se află și imperativul prescurtat *-duc*, și cel regulat *-duce*, d. e. *educ* și *educere* (de la *educere*); însă compusele lui *dīcere* și *facere* (*-ficere*) fac totdeauna imperativul regulat, d. e. *edice*, *effice*, chiar și *calface* (de la *cale-facere* a încălzi).

Forme vechi in conjugare

§ 148. 1. *Gerundiul* și *gerundivul* la conjugarea a III-a și a IV-a, au uneori în loc de *endi*, *endus*, forma mai veche *undi*, *undus*. Acesta se întemplantă regulat cu verbul *ire* a merge (vezi § 169, 2). Adese se găsește *potiundus* (de la *pōtiōr* mă fac stăpân); dar mai cu samă forma aceasta se află în expresiuni consacrate, d. e. *res* sau *pecuniae repetundae* (de la *rēpētere* a cere înapoi).

2. La poeți se găsesc la imperfectul și viitorul conjugărei a IV-a forme ca *scībam*, *scībo* (de la *scire* a *sci*).

3. Sufixul conjunctivului prezent *-im*, care s'a păstrat în *sim*, *velim* (de la *vōlo* voesc), *nōlim* (de la *nōlo* nu voesc), *mālim* (de la *mālo* voesc mai bine), se găsește la poeți și în *edim*, în loc de *edam* (de la *edo* mănâna), *effodim*, în loc de *effodiant* (de la *effodio* săp) ș. a. Se găsește de asemenea *duim* în loc de *dem* (de la *do* dau), *perduim* în loc de *perdam* (de la *perdo* perd) ș. a.

4. În limba veche conjunctivul prezent și viitorul activ se formau prin adăogirea lui *sim* și *so* la tema curată, d. e. *facint* (*dīi* *facint*)=*faciant*, *facō*=*faciam* (viitor), *adaxim*=*adigam* (de la *adigo*), *tacim*=*tangam* (de la *tango*), *capso*=*capiam* (viitor), *rapsim*=*rapiam* (de la *rapio*); de asemenea adese și *ausim*=*audeam* (de la *audeo*). Aceleași sufixe se află și la forme de conjugarea I și a II-a, precum: *levassim* și *levasso* (în loc de *levarerim* și *levarero*), *habessit*=*habuerit*. La aceste forme se găsește și un infinitiv viitor în *-assere* d. e. *expugnassere*=*expugnaturum esse*.

5. În limba veche sufixul infinitivului pasiv este *-i* d. e. *laudarier*=*laudari*, *admittier*=*admitti*.

FORMAREA TEMELOR PRIMITIVE DIN TEMA VERBALĂ

Formarea prezentului

§ 149. La multe verbe tema nu este curată la present, ci a primit o *crescere*, și anume :

1. Licidele *l* și *r* se îndoesc, d. r. *pello* alung (tema verbală *pel*), *curro* alerg (tema verb. *cur*). De asemenea și litera mută *t* se îndoesc în *mitto* trimit (tema verb. *mit*).

2. Teme verbală crește cu *n* :

a) teme vocalice: *sino* învoesc, (tema verb. *si*),
lino ung (tema verb. *li*).

b) teme sfârșite cu *r* și *m*: *cerno* ved (tema verb. *cer*), *temno* desprețuesc (tema verb. *tem*);

c) teme sfârșite cu litere mute. *vinco* înving (tema verb. *vic*), *frango* frâng (tema verb. *frag*), *fundo* împrăștiu (tema verb. *fud*). Înainte de o labială, *n* se prefăce în *m*: *rumpo* rup (tema verb. *rup*), *cumbo* stau culcat (t. verb. *cub*).

Notă. Acest *n* se păstrează adese în trecut și în supin vezi mai jos § 155. 2 b).

3. Tema verbală crește cu *t*: *flecto* îndoesc (tema verb. *flec*), *plecto* bat (tema verb. *plec*), *necto* innod (tema verb. *nec*)

4. Tema verbală crește cu *sc*, care se anină la teme vocalice și cu *isc*, care se anină la teme consonantice (astfel se formază tema prezentului la verbele așa numite incoative, vezi § 166): *no-sco* cunosc (tema verb. *no*), *cre-sco* cresc (tema verb. *cre*), *obdormi-sco* adorm (tema verb. *obdormi*), *ira-scor* mă întărt (tema verb. *ira*), *profic-iscor* plec (tema verb. *profic*), *ulc-iscor* resbun (tema verb. *ulc*).

5. Tema verbală crește cu *i*, care se adaogă după teme consonantice: *cap-i-o* prind (tema verb. *cap*, vezi § 132).

6. Tema verbală se reduplicate la present: *gi-gno* produc, nasc, în loc de *gig(e)no* (tema verb. gen), *sist-o**) așed (tema verb. sta).

7. Tema verbală crește cu *u* (*v*): *tinguo* înting, moiu (tema verb. ting).

8. Multe teme consonantice primesc la present semnele caracteristice ale unia din cele trei conjugari voalice: *vide-o* (*vidē-re*) ved (tema verb. vid), *veni-o* (*veni-re*) vin (tema verb. ven).

Formarea trecutului

§ 150. Trecutul se formeză de la tema curată (veđi mai jos *abaterile* § 153), și anume:

1. Temele *vocalice* în *a*, *e*, *i* anină *-vi* cătră vocalele finale, care sunt lungi din firea lor: *anā-vi*, *delē-vi*, *audī-vi* (despre temele în *u*, veđi tot acest § 150, 3). Cele mai multe verbe de conjug. a II-a prefac pe *ēvi* în *ui* (veđi § 130).

2. Temele *consonantice* formeză trecutul:

a). În *i*, când este scurtă vocala temei care atunci se lungesce, ear *ă* se schimbă în *ē* d. e.

<i>lęg-o</i>	cețesc.	trec.	<i>lęg-i</i>
<i>vid-eo</i>	vēd	"	<i>vid-i</i>
<i>fōd-io</i>	săp	"	<i>fōd-i</i>
<i>fūg-io</i>	fug	"	<i>fūg-i</i>
<i>ăg-o</i>	fac, duc	"	<i>ēg-i</i>
<i>cap-io</i>	prind	"	<i>cēp-i</i>

Notă. Lungirea vocalei de la temă vine din cauza reduplicării primitive: contopindu-se această vocală cu silaba scurtă, s'a făcut lungă. Astfel de la *pango* se află trec. *pēpīgi*, alăturate cu *pēgi* (veđi § 127, Nota 1).

*) *Gigno* în loc de *gi-g(e)no*, răspunde cu grecescul *γί-γνο-μαι* care e în loc de *γι-γ(ε)νο-μαι*. De asemenea *sisto* răspunde cu *ἵ-στη-μι* în loc de *σι-στη-μι* (de la tema *στα*).

b). In *si*, când vocala temei este lungă, d. e.

<i>rēp-o</i>	mă tăresc	trec. <i>rēp-si</i>
<i>scrīb-o</i>	scriu	" <i>scrip-si</i>
<i>dīc-o</i>	dic	" <i>dixi (dic-si)</i>
<i>aug-eo</i>	adaog	" <i>auxi (aug-si)</i>
<i>rād-o</i>	rad	" <i>ra-si (ra-d-si)</i>

Tot ast-fel se face trecutul și când vocala este lungă după pozițiune d. e. *carp-o* culeg, trec. *carp-si*. Această se întâmplă și atunci când litera *n*, cu care crește tema prezentului, rămâne și la trecut d. e. *pingo* zugrăvesc, trec. *pinxi* (în loc de *ping-si*): din potrivă *vinc-o* face la trec. *vic-i*. De la această regulă se abat temele în *nd*, care au trecutul în *i* d. e. *defend-o* apar, trec. *defend-i*, *scand-o* mă suiu, trec. *scand-i*.

3. Temele în *u* au trecutul în *i*, d. e. *ăcu-o* ascut, trec. *acu-i*, *tribū-o*, trec. *tribu-i* ș. a.

4. Mai multe verbe forméază trecutul cu reduplicare, adică repetând consonanta începătoare a temei, împreună cu vocala următoare d. e. *pend-o* cântăresc, trec. *pēpend-i*. *disco* (tema *dic*) învăț de la altul, trec. *dī-dīc-i*.*)

Trecutele reduplicate se fac totdeauna în *i*. Ele nu lungesc vocala temei, dar schimbă pe *ă* în *ī* sau *ē*, și pe *ae* în *ī*; celelalte vocale *e*, *i*, *o*, *u* se păstrează în silabele reduplicate, cu deosebire numai că înainte de *l*, vocalele *e* și *o* din silaba temei se prefac în *u*. De câte ori vocala temei se schimbă, reduplicarea se face cu *e* d. e.

<i>cād-o</i>	ead	trec. <i>cē-cīd-i</i>
<i>par-io</i>	nasc	" <i>pē-pēr-i</i>
<i>parc-o</i>	erut	" <i>pē-perc-i</i>
<i>caed-o</i>	taiu	" <i>cē-cīd-i</i>
<i>posc-o</i>	cer	" <i>pō-posc-i</i>
<i>carr-o</i>	alerg	" <i>cū-curr-i</i>
<i>pell-o</i>	alung	" <i>pē-pūl-i</i>
<i>toll-o</i>	ridic	" <i>sūs-tūl-i</i> (în loc de <i>tē-tūl-i</i>).

*) Tema *dic*, prin lepădarea lui *c* se face *dī-sc-o*, precum tema *mig* se face *mī(g) sc-eo*.

Nota 1. Dacă tema începe cu *sp* și *st*, amândouă aceste consonante intră în silaba reduplicată, însă atunci *s* de la temă se lepădă, d. e. *spond-eo* făgăduese, trec. *spo-pōnd-i*, *st-o* stau (în picioare), trec. *stē-ti*, *si-sto*, oprese, împedec, trec. *sti-ti*.

Nota 2. În compuse reduplicarea cade obicinuît: *per-pendo* trec. *per-pend-i*, *oc-cido* ead, trec. *oc-cidi*, *oc-cido* ucid, trec. *oc-cidi*, *ex-pello*, trec. *ex-pulsi*, *at-tingo*, trec. *at-tigi*. Numai compusele din *do*, *sto*, *disco*, *posco*, păstrează reduplicarea: cele de la *curro* o păstrează sau nu, după voință: *circum-dēdi*, *tra-didi*, *con-stiti*, *per-didici*, *de-poposci*, *de-cucurri*, sau *de-curri* (*curro*, tema cūr păstrează în trecutul reduplicat creșterea ce o primesce tema prezentului, v. § 149, 1)

Formarea supinului

§ 151. Supinul se formază de la tema curată, și anume:

1. Temele *vocalice* anină *tum*; de asemenea și temele în *u*: *amā-tum*, *aud-tum*, *tribū-tum*.

Notă. Cele mai multe verbe de conjugarea a II-a slăbesc însă vocala de pe urmă a temei, adică pe *e* în *i*, la supin, d. e. *mone-o*, *monī-tum*. Unele însă lepădă pe *i* (veți § 130, *Nota 1*).

2. Temele *consonantice*, sfârșite cu o labială și cu o guturală, anină earăși *tum*, d. e. *căp-io* sup. *cap-tum*, *rēp-o* sup. *rep-tum*, *fac-io* sup. *fac-tum*, *dīc-o* supinul *dic-tum*.

Notă. Se abat de la această regulă:

1). Din temele labiale numai deponentul *lābor* face supin *lap sum*.

2). Din temele guturale au *sum*:

a). Cele care cresc la prezent cu *t*, d. e. *flexum* (*flec-sum* de la *flec-t-o*), *plexum* (*plec-sum* de la *plec-t-o*), *nexum* (*nec-sum* de la *nec-t-o*), *peccum* (și *pec-t-i-tum*, de la *pec-t-o* peptău).

b). Unele în care se află înaintea guturalei o ligidă: *mersum* (de la *merg-o* enfund), *tersum* (de la *terg-o* șterg), *par-sum* (de la *parc-o* cruț), *spar-sum* (de la *sparg-o* împrăștiiu), *mul-sum* (de la *mulg-eo* mulg).

c). La unele teme s'a ales sufixul *sum*, spre deosebire de alte supine tot astfel formate, d. e. *fictum* (de la *fig-o* închipuiesc), înse *ficum* (de la *figo* înfig).

3. Temele *consonantice* sfârșite cu *dentale* au supinul în *sum*, d. e. *ed-o* mânânc, sup. *ē-sum* (în loc de *ed-sum*), *lūd-o* joc, sup. *lū-sum* (în loc de *lud-sum*), *dē-fend-o*, *defen-sum*.

4. Temele sfârșite în *nasale* și în *licide* au supinul parte în *tum* parte în *sum*.

Nota 1. Temele nasale și licide care la trecut merg după conjugarea a II-a, au în supin *tum*, parte cu vocala auxiliară, parte fără vocală auxiliară (vezi § 162, 2. a, b). Celelalte teme nasale și licide fac supinul, cele întâi în *tum*, și cele de pe urmă în *sum*, astfel: *em(p)tum* (de la *ēm-o*), *ven-tum* de la *ven-io*; *ver-sum* (de la *verr-o* mătur), *cur-sum* (de la *curr-o*), *sal-sum* (de la *sall-o* sar, presar cu sare), *fal-sum* (de la *fall-o* amăgesc), *vul-sum* (de la *vell-o* smulg), *pul-sum* (de la *pell-o* alung), *-cul-sum* (de la *cell-o*, neîntrebuițat ca simplu).

Următoarele se abat de la această regulă: *par-tum* (de la *pār-io*), *sal-tum* (de la *sāl-io* sar), *sēpul-tum* (de la *sēpel-io* îngrop), spre deosebire de altele analoge, și *man-sum* (de la *māne-o* rămân).

Nota 2. Participial viitor activ se formeză de regulă de la supin. Cu toate aceste la unele verbe el se formeză de la tema prezentului; astfel sunt:

<i>juvāturus</i>	(și <i>ad-juturus</i>)	de la <i>juvo</i>	ajut
<i>sec iturus</i>	de la <i>sēc-o</i>	<i>secā-re</i>	a tăea
<i>sōnāturus</i>	„ „ <i>son-o</i>	<i>sonā-re</i>	a suna
<i>lāvāturus</i>	„ „ <i>lāv-o</i>	<i>lavā-re</i>	a spală, a lă
<i>praestāturus</i>	„ „ <i>praest-o</i>	<i>praesta-re</i>	a sta înainte
<i>mōrīturus</i>	„ „ <i>mori-or</i>	<i>mor-i</i>	a muri
<i>ōrīturus</i>	„ „ <i>ori-or</i>	<i>orī-ri</i>	a produce, a nasce
<i>pārīturus</i>	„ „ <i>pār-io</i>	<i>parē-re</i>	a nasce
<i>agnōturus</i>	„ „ <i>agno-sco</i>	<i>agnoscere</i>	a cunoște
<i>nascīturus</i>	„ „ <i>na-scor</i>	<i>nasci</i>	a nasce

La multe teme în *u*, înainte de *turus* se pune vocala auxiliară *i*: *argu-ī-turus* (de la *argu-o* învinuesc), *ab-nu ī-turus* (de la *abnu o* tăgăduiesc dând din cap), *lu ī-turus* (de la *lu-o* spāl), *ru-ī-turus* (de la *ru-o* rostogolese), *fru-ī-turus* (de la *fru-or* trag folos).

Schimbări eufonice la formarea trecutului și a supinului

§ 152. La formarea trecutului în *-si* și a supinului în *-tum* (*sum*), se întâmplă următoarele schimbări eufonice cu consonantele finale ale temelor consonantice:

a) *b*, înainte de *s* și *t*, se prefacă în *p*, d. e. *scrib-o*, *scrip-si*, *scrip-tum*.

b) *g*, *qu*, *h*, înainte de *t*, se prefacă în *c*, ear împreună cu *s*, compun pe *x*, d. e. *reg-o*, *reci*, *rec-tum*, *coqu-o* coc, *coxi*, *coc-tum*, *trah-o* trag, *traxi*, *trac-tum*;

c) *t* și *d* înainte de *s*, sau cad, sau se asimiléză cu dēnsul, d. e. *laed-o* vatām, *lae-si*, *lae-sum*, *rōd-o*, rod, *rōsi*, *rōsum*, *cēd-o* mē dau în lături, *ces-si*, (*ced-si*), *quāt-io* scutur, *quas-si*, *quas-sum*, *mitto* trimit *mī-si* (în loc de *mit-si*, cădēnd *t*, *i* se lungesce pentru compensare), *mis-sum*;

d) din *rc*, *rg*, *rqu*, precum și din *lc*, *lg*, cad *c*, *g* și *qu*, înainte de *t* și *s*, d. e. *farc-io* umplu, *far-si*, *far-tum*, *parc-o* pē *perc-i*, *par-sum*, *sparg-o*, *spar-si*, *spar-sum*, *torqu-eo* sucesc, *tor-si*, *tor-tum*, *mulc-eo* netedesc, *mul-si*, *mul-sum* (în limba veche și *mulc-tum*), *indulg-eo* mē dedau, *indul-si*, *indul-tum*.

Schimbare de conjugare

§ 153. O schimbare de conjugare se face atunci când se adaugă la tema curată o vocală (*e*, *i* și *a*), sau când tema prezentului primesce o creștere. Ace se deosebese următoarele cazuri:

1. Teme consonantice care forméza trecutul și supinul în mod regulat, se schimbă în conjugare vocalică pentru formele ce se fac de la tema prezentului, d. e.

<i>saepio</i>	<i>saep-si</i>	<i>saep-tum</i>	<i>saepire</i>	a îngrădi
<i>augeo</i>	<i>auxi</i>	<i>auc-tum</i>	<i>augēre</i>	a adăogi
<i>vincio</i>	<i>vinxi</i>	<i>vinc-tum</i>	<i>vincire</i>	a legă
<i>video</i>	<i>vīd-i</i>	<i>vī-sum</i>	<i>vīdēre</i>	a vedea
<i>sentio</i>	<i>sen-si</i>	<i>sen-sum</i>	<i>sentire</i>	a simți
<i>venio</i>	<i>vēn-i</i>	<i>ven-tum</i>	<i>venire</i>	a veni

Insemnare. Fiindcă aceste verbe forméza trecutul și supinul de la temele curate, după aceleași reguli ca și temele consonantice (conjugarea a III-a) mai ales, de aceea în tabela următoare a verbelor, ele vor fi puse împreună cu verbele de conjugarea III-a.

2. Teme vocalice, care primesc o creștere la tema prezentului, trec, din această pricină, la conjugarea a

III-a (adecă consonantică), dar formeză trecutul și supinul de la tema vocalică, d. e.

<i>lī-n-o</i>	<i>lī-vi</i>	<i>lī-tum</i>	<i>līnere</i>	a unge
<i>cre-sc-o</i>	<i>crē-vi</i>	<i>crē-tum</i>	<i>creștere</i>	a cresce

3. Teme consonantice formeză prezentul după conjugarea a III-a, ear trecutul și supinul după conjugarea a II-a sau a IV-a, d. e.

<i>frēmo</i>	<i>frem-ui</i>	<i>fremī-tum</i>	<i>fremere</i>	a tremură
<i>pēto</i>	<i>peti-vi</i>	<i>peti-tum</i>	<i>petere</i>	a cere.

4. Teme vocalice schimbă conjugările vocalice între ele, d. e.

crēpo I. *crep-ui* II. *crepi-tum* II. *crepāre* I. a scote un
sunet

āpērio IV. *aper-ui* II. *aper-tum* II. *aperire* IV. a deschide.

5. Verbele *da-re* și *sta-re* în urmarea reduplicării din trecut, se fac de conjugarea a III-a.

Insemnare. În tabela următoare a verbelor, când nu se va pune supinul atunci lipsește, atât el cât și formele derivate dintrēnsul. Când însă supinul lipsește, dar există formele derivate din el, acestea sunt închise în [ ]. Paranteza ( ) va însemna că o formă, este sau puțin întrebuințată, sau introdusă mai târziu, sau neautorizată în deajuns. Verbele care se găsesc numai ca compuse vor fi însemnate cu o liniuță — pusă înainte.

TABELA VERBELOR DUPĂ CARACTERUL TEMEI

Teme sfârșite în labiale

§ 154. Supinul în tum

1. Trecutul în i, când vocala temei e scurtă.

<i>cāpio</i> (cāp)	<i>cēpi</i>	<i>cap-tum</i>	<i>capere</i>	a prinde
<i>ac-cīpio</i>	<i>accepi</i>	<i>acceptum</i>	<i>accipere</i>	a primi
<i>rumpo</i> (rūp)	<i>rūpi</i>	<i>rūp-tum</i>	<i>rumpere</i>	a rupe

2. Trecutul în si, când vocala temei e lungă.

<i>rēpo</i>	<i>rep-si</i>	<i>rep-tum</i>	<i>reperere</i>	a se târâi
<i>carpo</i>	<i>carp-si</i>	<i>carp-tum</i>	<i>carpere</i>	a culege
<i>de-cerpo</i>	<i>decerp-si</i>	<i>de-cerp-tum</i>	<i>decerpere</i>	„
<i>dis-cerpo</i>	<i>discerp-si</i>	<i>dis-cerp-tum</i>	<i>discerpere</i>	a sfășia.

<i>serpo</i>	<i>serp-si</i>	<i>serp-tum</i>	<i>serpere</i>	a se târaî
<i>scalpo</i>	<i>scalp-si</i>	<i>scalp-tum</i>	<i>scalpere</i>	a sgâria
<i>sculpo</i>	<i>sculp-si</i>	<i>sculp-tum</i>	<i>sculpere</i>	a sepa
<i>scribo</i>	<i>scrip-si</i>	<i>scrip-tum</i>	<i>scribere</i>	a scrie
<i>nûbo</i>	<i>nup-si</i>	<i>nup-tum</i>	<i>nubere</i>	a se căsatori.

Cu schimbare de conjugare :

saepio (*sēpio*) *saep-si* *saep-tum* *saepire* a îngrădi.

Abateri :

(*clēpo* *clep-si* (*clēp-i*) *clep-tum* *clepere*) a fura
lambo *lamb-i* (*lumbi-tum*) *lambere* a linge.

Teme sfârșite în guturale

§ 155. *Supinul în tum.*

1. Trecutul în *i* când *vocala temei e scurtă* :

a) Teme curate :

<i>lēgo</i>	<i>lēg-i</i>	<i>lec-tum</i>	<i>lēgēre</i>	a ceti
Compuse :	<i>al-lēgo</i>	<i>allēgi</i>	<i>allectum</i>	<i>allēgēre</i> a alege
	<i>prae-lēgo</i>	<i>praelēgi</i>	<i>praelectum</i>	<i>praelegere</i> a alege înainte
	<i>re-lēgo</i>	<i>relēgi</i>	<i>relectum</i>	<i>relegere</i> a relua
	<i>sub-lēgo</i>	<i>sublēgi</i>	<i>sublectum</i>	<i>sublegere</i> a culege, a adună
însă :	<i>ē-līgo</i>	<i>elēgi</i>	<i>electum</i>	<i>eligere</i> a smulge, a alege
	<i>se-līgo</i>	<i>selēgi</i>	<i>selectum</i>	<i>seligere</i> a alege
	<i>col-līgo</i>	<i>collēgi</i>	<i>collectum</i>	<i>colligere</i> a strînge la o laltă.

(Abatere fac : *dilīgo*, *intelligo*, *neglīgo*, veđi mai jos tot acest §, abateri 1).

<i>āgo</i>	<i>ē-gi</i>	<i>ac-tum</i>	<i>āgēre</i>	a mîna, a face
Compuse :	<i>pēr-āgo</i>	<i>per-ēgi</i>	<i>per-actum</i>	<i>peragere</i> a urmări
	<i>circum-āgo</i>	<i>circumēgi</i>	<i>circumac-tum</i>	<i>circumagere</i> a aduce împrejur
însă :	<i>āb-īgo</i>	<i>ab-ēgi</i>	<i>abactum</i>	<i>abigere</i> a goni
	<i>ad-īgo</i>	<i>adēgi</i>	<i>adactum</i>	<i>adigere</i> a mîna spre...
	<i>ex-īgo</i>	<i>ex-ēgi</i>	<i>exactum</i>	<i>exigere</i> a mîna afară
	<i>red-īgo</i>	<i>redēgi</i>	<i>redactum</i>	<i>redigere</i> a duce înapoi
	<i>sub-īgo</i>	<i>subēgi</i>	<i>sub-actum</i>	<i>subigere</i> a duce sub...
	<i>trans-īgo</i>	<i>transēgi</i>	<i>transactum</i>	<i>transigere</i> a mîna prin...
	<i>cōgo</i> (<i>co-ago</i>)	<i>co-ēgi</i>	<i>coactum</i>	<i>cōgere</i> a sill
	<i>dēgo</i> (<i>de-ago</i>)	<i>dēg-i</i>	<i>dēgere</i>	a petrece
<i>jācio</i>		<i>jēc-i</i>	<i>jactum</i>	<i>jācēre</i> a arunca

Compusele fac: *-jicio -jēci -jectum -jicere*
fācio fēc-i fac-tum făcere a face.

Compusele cu prepozițiuni fac: *-ficio, fēci, -fectum, -ficere*
 „ cu alte cuvinte fac: *cālē-fācio, (calfacio) calefēci, cale-*
factum, calefacere a încălzi

īco (și īco) īc-i ic-tum icere (d-fectiv) a lovi
fūgio fūg-i [fugitūrus] fugere a fugi

b). Tema prezentului crescută cu *n*:

vinco (vic) vīc-i vic-tum vincere a învinge
frango frēg-i fractum frangere a frânge

Compusele: *(-fringo -frēg-i -fractum -fringere*
(pango) (pēg-i) (pactum) (pangere) a înfinge
 (compară 2, b, și 3 tot acest §).

Compuse: *im-pīngo impēgi impactum impingere* a impinge
com-pingo com-pēgi compactum compingere a adona
rē-līnquo relīqu-i relic-tum relinquere a lasa

2. Trecutul în si când vocala temei e lungă:

a). Teme curate:

dīco dixi (=dic-si) dic-tum dicere a dice
dūco duxi (=duc-si) duc-tum ducere a duce
sūgo suxi (=suc-si) suc-tum sugere a sugere
frīgo frīxi (=fric-si) fric-tum fringere a frige
-flīgo -flīxi (=flic-si) -flic-tum -flingere a lovi

Compuse: *con-flīgo conflīxi conflictum confligere* a ciocni
in-flīgo inflīxi inflic-tum infligere a izbi în...
af-flīgo afflīxi afflictum affligere a resturna
figo fixi (=fic-si) fixum figere a înfinge
 (veți § 151, 2, Notă, e).

Cu schimbare de conjugare:

augeo auxi auc-tum augēre a adaogi
lūceo luxi — lūcēre a luei
lūgeo luxi — lugēre a jăli

b). Teme crescute cu *n*, care rămân în trecut, și cele mai de multe ori și în supin, astfel încât vocala temei se face lungă prin pozițiune:

<i>fin</i> go (<i>fig</i>)	<i>fin</i> xi	<i>fic</i> -tum	<i>fin</i> gĕre	a închipui
<i>ping</i> o	<i>pin</i> xi	<i>pic</i> -tum	<i>ping</i> ĕre	a zugrăvi
<i>string</i> o (<i>strig</i>)	<i>strin</i> xi	<i>stric</i> -tum	<i>string</i> ĕre	a stringe

Supine cu *n* :

<i>pl</i> ango	<i>plan</i> xi	<i>planc</i> -tum	<i>plang</i> ere	a lovi
<i>pang</i> o	<i>pan</i> xi	<i>panc</i> -tum	<i>pang</i> ere	a bate
	<i>pegi</i> (compară 1, b și 3, tot acest §.)			
<i>ang</i> o	<i>an</i> xi	—	<i>ang</i> ĕrĕ	a nelinisci
<i>cing</i> o	<i>cin</i> xi	<i>cinc</i> -tum	<i>cing</i> ĕre	a încinge
<i>jung</i> o (<i>jüg</i>)	<i>jun</i> xi	<i>junc</i> -tum	<i>jung</i> ĕre	a uni
<i>-mung</i> o	<i>-mun</i> xi	<i>-munc</i> -tum	<i>-mung</i> ere	a suflă nasul

compus : *ē*-*mung*o *e*-*mun*xi *e*-*munc*tum *emung*ere

<i>ning</i> it (<i>impers.</i>)	<i>nin</i> xit	—	<i>ning</i> ĕre	a ninge
<i>ting</i> o (<i>tinguo</i>)	<i>tin</i> xi	<i>tinc</i> -tum	<i>-ting</i> ĕre	a întinge
<i>ling</i> o	<i>lin</i> xi	<i>linc</i> -tum	<i>ling</i> ĕre	a linge
<i>-stingu</i> o	<i>-stin</i> xi	<i>stinc</i> -tum	<i>-stingu</i> ĕre	a stinge

Compuse :

<i>ex</i> - <i>stingu</i> o	<i>ex</i> - <i>stin</i> xi	<i>ex</i> - <i>stinc</i> -tum	<i>ex</i> - <i>stingu</i> ere	"
<i>re</i> - <i>stingu</i> o	<i>re</i> - <i>stin</i> xi	<i>re</i> - <i>stinc</i> -tum	<i>re</i> - <i>stingu</i> ere	"
<i>di</i> - <i>stingu</i> o	<i>di</i> - <i>stin</i> xi	<i>di</i> - <i>stinc</i> -tum	<i>di</i> - <i>stingu</i> ere	a deosebi
<i>ung</i> o (<i>unguo</i>)	<i>un</i> xi	<i>unc</i> -tum	<i>ung(u)</i> ere	a ung

Cu schimbare da conjugare :

<i>vinc</i> o	<i>vin</i> xi	<i>vinc</i> -tum	<i>vinc</i> ere	a lega
<i>sanc</i> o	<i>san</i> xi	<i>sanc</i> -tum	<i>sanc</i> ere	a statornici, a consfinți.
		(<i>sanc</i> -tum)		

e). Teme crescute cu *t* la present (supinul *sum*):

<i>flect</i> o	<i>flex</i> i	<i>flex</i> um	<i>flect</i> ere	a încovoae
<i>plect</i> o (<i>plex</i> i)		(<i>plex</i> um)	<i>plect</i> ere	a lovi
<i>pect</i> o	<i>pe</i> xi	<i>pe</i> cum	<i>pect</i> ere	a peptana
<i>nect</i> o	<i>nex</i> i și <i>nex</i> ui	<i>nex</i> um	<i>nect</i> ere	a lega

d). La teme în care guturale se află după *l*, sau *r*, guturala cade înainte de *s*, *t*:

<i>merg</i> o	<i>mer</i> -si	<i>me</i> -sum	<i>merg</i> ere	a cufunda
<i>terg</i> o (<i>-eo</i>)	<i>ter</i> -si	<i>ter</i> -sum	<i>terg</i> ĕre	a șterge

Compuse :

<i>de-tergeo</i>	<i>detersi</i>	<i>detersum</i>	<i>detergēre</i>	a șterge
<i>ex-tergeo</i>	<i>extersi</i>	<i>extersum</i>	<i>extergēre</i>	"
<i>abs-tergeo</i>	<i>abs-tersi</i>	<i>abstersum</i>	<i>abstergēre</i>	"
<i>spargo</i>	<i>sparsi</i>	<i>spar-sum</i>	<i>spargere</i>	a împrăștia

Compuse :

<i>as-pergo</i>	<i>aspersi</i>	<i>aspersum</i>	<i>aspergēre</i>	a udă
<i>con-spergo</i>	<i>conspersi</i>	<i>conspersum</i>	<i>conspargere</i>	a stropi
<i>dis-pergo</i>	<i>dispersi</i>	<i>dispersum</i>	<i>dispargere</i>	a împrăștia
<i>in-spergo</i>	<i>inspersi</i>	<i>inspersum</i>	<i>inspergēre</i>	"
<i>re-spergo</i>	<i>respersi</i>	<i>respersum</i>	<i>respargere</i>	a stropi

Notă. Pentru aceste de pe urmă șapte supine, precum și pentru *mul-sum* de la *mulceo* și *mul-sum* (*mulc-tum*) de la *mulceo*, de mai jos, vezi § 151, 2, Notă a, b.

Cu schimbare de conjugare :

<i>algeo</i>	<i>alsi</i>	—	<i>algēre</i>	a îngheța
<i>fulgeo</i>	<i>ful-si</i>	—	<i>fulgēre</i>	a străluci
<i>indulgeo</i>	<i>indul-si</i>	<i>indul-tum</i>	<i>indulgēre</i>	a se deda
<i>mulceo</i>	<i>mul-si</i>	<i>mul-sum</i>	<i>mulcēre</i>	a neteși
<i>mulgeo</i>	<i>mul-si</i>	<i>mul-sum</i> (<i>mulc-tum</i>)	<i>mulgēre</i>	a mulge

<i>urgeo</i>	<i>ur-si</i>	—	<i>urgēre</i>	a apasa
<i>turgeo</i>	<i>tur-si</i>	—	<i>turgēre</i>	a fi înflat
<i>torqueo</i>	<i>torsi</i>	<i>tor-tum</i>	<i>torquēre</i>	a suci
<i>fulcio</i>	<i>ful-si</i>	<i>ful-tum</i>	<i>fulcēre</i>	a sprijini
<i>farcio</i>	<i>far-si</i>	<i>far-tum</i>	<i>farcēre</i>	a umplea
in compuse :				
<i>-farcio</i>	<i>fersi</i>	<i>fertum</i>	<i>fercēre</i> (se dice și <i>ef-farcire</i>)	
<i>sarcio</i>	<i>sar-si</i>	<i>sar-tum</i>	<i>sarcēre</i>	a petici.

ABATERI

1). Teme ce fac trecutul în si, de și au vocala scurtă :

<i>rēgo</i>	<i>rexi</i>	<i>rec-tum</i>	<i>regēre</i>	a dirigu
-------------	-------------	----------------	---------------	----------

Compuse :

<i>dirigo</i>	<i>direxi</i>	<i>direc-tum</i>	<i>dirigere</i>	a îndrepta
<i>pergo</i>	<i>perrexi</i>	<i>perrec-tum</i>	<i>pergere</i>	a merge
<i>surgo</i>	<i>surrexi</i>	<i>surrec-tum</i>	<i>surgere</i>	a se ridica
<i>tēgo</i>	<i>texi</i>	<i>tec-tum</i>	<i>tegere</i>	a acoperi
<i>cōquo</i>	<i>coxi</i>	<i>coc-tum</i>	<i>coquere</i>	a căce
<i>[-līgo (lēg)]</i>	<i>-lexi</i>	<i>-lectum</i>	<i>-ligerē</i>	

Compușe :

<i>diligo</i>	<i>dilexi</i>	<i>dilec-tum</i>	<i>diligere</i>	a iubi
<i>intelligo</i>	{ <i>intellexi</i>	<i>intellectum</i>	<i>intelligere</i>	a înțelege
<i>intellego</i>				
<i>negligo</i>	{ <i>neglexi</i> sau	<i>neglec-tum</i>	<i>negligere</i>	a nesocoti
<i>neglego</i>				

(pentru celelalte compuse, vezi tot acest §. 1, a).

[-*licio* (*lăc*) -*lexi* -*lec-tum* -*licere*] (a atrage)

Compușe :

<i>al-licio</i>	<i>al-lexi</i>	<i>al-lectum</i>	<i>al-licere</i>	a atrage
<i>il-licio</i>	<i>il-lexi</i>	<i>il-lectum</i>	<i>il-licere</i>	a farmaca
<i>pel-licio</i>	<i>pel-lexi</i>	<i>pel-lectum</i>	<i>pel-licere</i>	a adimini

înșe

<i>ē-licio</i> face	<i>elicui</i>	<i>elic-tum</i>	<i>elicere</i>	
[- <i>spicio</i> (- <i>spēc</i>) - <i>spexi</i> - <i>spec-tum</i> - <i>spicere</i>]				(a privi)

Compușe :

<i>ad-spicio</i>	<i>ad-spexi</i>	<i>ad-spēctum</i>	<i>ad-spicere</i>	a zări
<i>con-spicio</i>	<i>con-spexi</i>	<i>conspēctum</i>	<i>con-spicere</i>	a privi
<i>de-spicio</i>	<i>de-spexi</i>	<i>de-spēctum</i>	<i>de-spicere</i>	a privi de sus
<i>in-spicio</i>	<i>in-spexi</i>	<i>in-spēctum</i>	<i>in-spicere</i>	a privi cu lu- are aminte
<i>per-spicio</i>	<i>per-spexi</i>	<i>per-spēctum</i>	<i>per-spicere</i>	a baga de samă

2) Temă cu trecutul în *i*, de și are vocala lungă :
īco (defectiv) *īc-i* *ic-tum* *icere* a bate, a lovi

3. Trecutul cu reduplicare.

<i>posco</i>	<i>pōposc-i</i>	—	<i>poscere</i>	a cere
<i>disco</i>	<i>dī-dic-i</i>	[<i>disciturus</i>]	<i>discere</i>	a învăța de la altul
<i>parco</i>	<i>pē-perc-i</i> sau <i>par-si</i>	<i>par-sum</i>	<i>parcere</i>	a cruța
<i>tango</i> (<i>tăg</i>)	<i>tē-tig-i</i>	<i>tac-tum</i>	<i>tangere</i>	a atinge
(<i>pango</i>)	<i>pē-pig-i</i>	<i>pac-tum</i>	(<i>pangere</i>)	a încheia tractat

(Compară *pango*, bat, înfig. 1, *b* și 2 *b*, tot acest § și *paciscor*, § 161, II).

<i>pungo</i>	<i>pū-pūg-i</i>	<i>punc-tum</i>	<i>pungere</i>	a împunge
<i>interpungo</i>	<i>interpunxi</i>	<i>interpunc-tum</i>	<i>interpungere</i>	a puncta

Teme sfârșite în spirantele *h* și *v*§ 156. Temele în *h*, și unele din cele în *v* (*u*), urmăză temele guturale, fiindcă amândouă aceste spirante, înainte de *s* și *t*, se prefac în guturale. Ele au dar :

Trecutul în *si* supinul în *tum*

<i>trāho</i>	<i>traxi</i>	<i>trac-tum</i>	<i>trahere</i>	a trage
<i>vēho</i>	<i>vexi</i>	<i>vec-tum</i>	<i>vehere</i>	a căruță
<i>vīvo</i>	<i>vixi</i>	<i>vic-tum</i>	<i>vivere</i>	a trăi
<i>fluo</i>	<i>fluxi</i>	<i>-fluxum</i>	<i>fluere</i>	a curge
<i>struo</i>	<i>struxi</i>	<i>structum</i>	<i>struere</i>	a grămădi, a clădi

Cu schimbare de conjugare:

connīveo *connīxi* și *connīvi* *connīvēre* a clipi

Teme sfârșite în dentale

§ 157. *Supinul în sum.*

1. Trecutul în *i*, la temele în *d*, cu *vocală scurtă*, și la toate temele în *nd* (multe teme în *nd* fac trecutul cu reduplicare, vezi mai jos 3, tot acest §).

<i>ēdo</i>	<i>ēd-i</i>	<i>ē-sum</i>	<i>edere</i>	a mânca
<i>fundo(fūd)</i>	<i>fūd-i</i>	<i>fu-sum</i>	<i>fundere</i>	a împrăștiă a varsa
<i>mando</i>	<i>mand-i</i>	<i>man-sum</i>	<i>mandere</i>	a mesteca
<i>scando</i>	<i>scand-i</i>	<i>scan-sum</i>	<i>scandere</i>	a se sui
<i>ad-scendo</i>	<i>ad-scendi</i>	<i>ad-scensum</i>	<i>ad-scendere</i>	a se sui, a sui
<i>de-scendo</i>	<i>de-scendi</i>	<i>de-scensum</i>	<i>de-scendere</i>	a (se) scobori
<i>ac-cendo</i>	<i>accend-i</i>	<i>accen-sum</i>	<i>accendere</i>	a aprinde
<i>de-fendo</i>	<i>defend-i</i>	<i>defen-sum</i>	<i>defendere</i>	a apăra
<i>prehendo</i>	<i>prehend-i</i>	<i>prehen-sum</i>	<i>prehendere</i>	a prinde

Cu schimbare de conjugare:

<i>video</i>	<i>vīd-i</i>	<i>vi-sum</i>	<i>videre</i>	a videa
<i>prande-o</i>	<i>prand-i</i>	<i>pran-sum</i>	<i>prandere</i>	a prânzi

Cu asimilare la supin:

<i>fōdio</i>	<i>fod-i</i>	<i>fos-sum</i>	<i>fodere</i>	a sapa
<i>pando</i>	<i>pand-i</i>	<i>pas-sum</i> (<i>pan-sum</i>)	<i>pandere</i>	a desfășura
<i>sēdeo</i>	<i>sēd-i</i>	<i>ses-sum</i>	<i>sēdere</i>	a șidea

Compuse:

circum-sedeo *circum-sēdi* *circum-sessum* *circum-sedere* a șidea împrejur
super-sedeo *super-sē-ti* (*supersessum*) *super-sedere* a șidea deasupra

însă:

<i>as-sideo</i>	<i>as-sēdi</i>	<i>as-sessum</i>	<i>as-sidēre</i>	a șidea lângă
<i>(con-sideo)</i>	<i>con-sēdi</i>	<i>(con-sessum)</i>	<i>(con-sidēre)</i>	a șidea împreună
<i>dē-sideo</i>	<i>de-sēdi</i>	<i>de-sessum</i>	<i>de-sidēre</i>	a sta jos
<i>dis-sideo</i>	<i>dis-sēdi</i>	<i>(dis-sessum)</i>	<i>dis-sidēre</i>	a se deosebi
<i>in-sideo</i>	<i>in-sēdi</i>	<i>in-sessum</i>	<i>in-sidēre</i>	a se așeza
<i>ob-sideo</i>	<i>ob-sēdi</i>	<i>ob-sessum</i>	<i>ob-sidēre</i>	a impresura
<i>prae-sideo</i>	<i>prae-sēdi</i>	<i>prae-sessum</i>	<i>prae-sidēre</i>	a sta în frunte
<i>pos-sideo</i>	<i>pos-sēdi</i>	<i>pos-sessum</i>	<i>pos-sidēre</i>	ă stăpâni
<i>frendeo(-do) frendui(-di) fre-sum frendēre</i>				a serișni.
				și <i>fres-sum (frendēre)</i>

2. Trecutul în si la temele în *d* și *t*, cu vocală lungă.

<i>rādo</i>	<i>ra-si</i>	<i>ra-sum</i>	<i>radere</i>	a rade
<i>rōdo</i>	<i>ro-si</i>	<i>ro-sum</i>	<i>rodere</i>	a rōde
<i>vādo</i>	<i>-va-si</i>	<i>-va-sum</i>	<i>vadere</i>	a merge
<i>invado</i>	<i>in-vasi</i>	<i>in-vasum</i>	<i>in-vadere</i>	a năvăli
<i>e-vado</i>	<i>e-vasi</i>	<i>e-vasum</i>	<i>e vadere</i>	a eși, a scapă
<i>lūdo</i>	<i>lu-si</i>	<i>lu-sum</i>	<i>ludere</i>	a jucă
<i>trūdo</i>	<i>tru-si</i>	<i>tru-sum</i>	<i>trud-re</i>	a împinge
<i>laedo</i>	<i>lae-si</i>	<i>lae-sum</i>	<i>laedere</i>	a vatamă
<i>al-tīdo</i>	<i>al-tisi</i>	<i>al-tisum</i>	<i>al-tidere</i>	a lovi în...
<i>il-tīdo</i>	<i>il-tisi</i>	<i>il-tisum</i>	<i>il-tidere</i>	a asvârli
<i>col-tīdo</i>	<i>col-tisi</i>	<i>col-tisum</i>	<i>col-tidere</i>	a sdrobi
<i>claudo</i>	<i>clausi</i>	<i>clausum</i>	<i>claudere</i>	a închide
<i>con-clūdo</i>	<i>con-clusi</i>	<i>con-clusum</i>	<i>con-cludere</i>	" "
<i>ex-clūdo</i>	<i>ex-clusi</i>	<i>ex-clusum</i>	<i>ex-cludere</i>	a scōte afară
<i>in-clūdo</i>	<i>in-clusi</i>	<i>in-clusum</i>	<i>in-cludere</i>	a cuprinde în..
<i>plaudo</i>	<i>plau-si</i>	<i>plau-sum</i>	<i>plaudere</i>	a bate în palme
<i>ap-plaudo</i>	<i>ap-plausi</i>	<i>ap-pla-sum</i>	<i>ap-plaudere</i>	" "

însă:

<i>com-plōdo</i>	<i>com-plōsi</i>	<i>com-plōsum</i>	<i>complodere</i>	a lovi unul de altul
<i>ex-plōdo</i>	<i>ex-plōsi</i>	<i>ex-plōsum</i>	<i>ex-plodere</i>	a împinge afară
<i>up p lōdo</i>	<i>sup-plōsi</i>	<i>sup-plōsum</i>	<i>sup-plodere</i>	a lovi.

Cu schimbare de conjugare:

<i>suideo</i>	<i>sua-si</i>	<i>sua-sum</i>	<i>suadēre</i>	a sfătui
<i>rideo</i>	<i>ri-si</i>	<i>ri-sum</i>	<i>ridērē</i>	a ride
<i>ardeo</i>	<i>ar-si</i>	<i>ar-sum</i>	<i>ardēre</i>	a arde
<i>sentio</i>	<i>sen-si</i>	<i>sen-sum</i>	<i>sentire</i>	a simți

Cu asi milare:

<i>cēdo</i>	<i>ces-si</i>	<i>ces-sum</i>	<i>cedere</i>	a se da înlături
<i>mitto</i>	<i>mi-si</i>	<i>mis-sum</i>	<i>mittere</i>	a trimete.

ABATERI

1. Trecutul în *si*, de și vocale e scurtă :

<i>divido</i>	<i>divi-si</i>	<i>divisum</i>	<i>dividere</i>	a împărți
<i>quatio</i>	—	<i>quas-sum</i>	<i>quaterere</i>	a scutura
<i>con-cutio</i>	<i>con-cussi</i>	<i>con-cussime</i>	<i>con-cutere</i>	ș. a. a sguđui

2. Trecutul în *i*, de și vocala e lungă :

<i>cūdo</i>	<i>cūd-i</i>	<i>cū-sum</i>	<i>culere</i>	a făuri
<i>sīdo</i>	<i>sēd-i</i>	—	<i>sidere</i>	a se așeđa

În compuse e nesiguranță, din pricina schimbului cu *sē-deo* (veđi mai sus, 1, tot acest §).

<i>con-sīdo</i>	<i>consēd-i</i>	<i>con-sessum</i>	<i>considere</i>	a șidea
<i>strideo(-do)</i>	<i>strīd-i</i>	—	<i>stridere (-ere)</i>	a scote un sunet ascuțit
<i>verto</i>	<i>vert-i</i>	<i>ver-sum</i>	<i>vertere</i>	a înverti
<i>rēvertor</i>	<i>revert-i</i> (activ)	<i>rever-sum</i>	<i>reverti</i>	a se întorece

3. Trecutul cu reduplicare.

<i>cādo</i>	<i>cēcīd-i</i>	<i>ca-sum</i>	<i>cadere</i>	a cădea
<i>oc-cādo</i>	<i>oc-cīd-i</i>	<i>oc-cās-sum</i>	<i>oc-cidere</i>	a pică, (a apune) ș. a.
<i>caedo</i>	<i>cēcīd-i</i>	<i>cae-sum</i>	<i>caedere</i>	a tăia
<i>oc-cādo</i>	<i>occīd-i</i>	<i>occī-sum</i>	<i>occidere</i>	a ucide ș. a.
<i>tendo</i>	<i>tētend-i</i>	<i>ten-sum (tum)</i>	<i>tendere</i>	a întinde
<i>os-tendo</i>	<i>ostend-i</i>	<i>osten-sum</i>	<i>os-tendere</i>	a arată
<i>ex-tendo</i>	<i>extend-i</i>	<i>ex-ten-sum(-tum)</i>	<i>ex-tendere</i>	a întinde
<i>de-tendo</i>	<i>detend-i</i>	<i>detensum</i>	<i>detendere</i>	a destinde
<i>pro-tendo</i>	<i>protend-i</i>	<i>protentum (-sum)</i>	<i>protendere</i>	a întinde înainte
<i>re-tendo</i>	<i>retend-i</i>	<i>retensum</i>	<i>retendere</i>	a destinde

Celelalte compuse : *attendere*, *contendere*, *distendere*, *intendere*, *praetendere*, au la supiu numai *-tum*

pendo *pēpend-i* *pen-sum* *pendere* (transit) a cântări.

Cu schimbare de conjugare :

<i>pendeo</i>	<i>pēpend-i</i>	—	<i>pendere</i>	a fi spânzurat
<i>tondeo</i>	<i>tōtōnd-i</i>	<i>ton-sum</i>	<i>tōndere</i>	a tunde
<i>spondeo</i>	<i>spōpondi</i>	<i>spon-sum</i>	<i>spondere</i>	a făgădui
<i>mordeo</i>	<i>mōmordi</i>	<i>mor-sum</i>	<i>mordere</i>	a mușea

Unele verbe a căror temă de la prezent e crescută cu *n*, lepădă reduplicarea în trecut ; ele păstrează vocala scurtă.

tundo (*tütü-di*) - *tüdi tun-sum* (*tü-sum*) *tundere* a bate
findo *fid-i* *fis-sum* (asimilat) *findere* a despică
sciindo *sciđ-i* *scis-sum* (asimilat) *sciindere* „

Teme sfârșite în nasale și licide

§ 158. Tóte temele nasale și licide au vocala scurtă, afară numai de *pāreo* mẽ ivese, mẽ supun (și compusele *ap-pareo*, *com-pareo*) și *terreo* îngrozesc, precum și cele contrase, ca *pōno* (vedi § 168, 6) pun, *cōmo* peptăn, s. a. Cele mai multe din aceste teme s'au făcut de conjugarea a II-a, prin adăogirea vocalei *e*, d. e. *dōl-e-o* sufer durere, *tēn-co* țin, *mōu-e-o* sfătuesc (rădăcina *mēn*), sau cel puțin la trecut schimbă conjugarea (§ 165). Acele care merg în total după conjugarea a III-a au trecutul în *i* obicinuit, ear supinul parte în *tum*, parte în *sum*. Ele lungesc la trecut vocala de la temă, sau păstréză consonanta indoită (*ll*, *rr*). Mai multe se reduplică:

ēmo *em-i* *em(p)-tum* *ēmēre* a cumpara.

De asemenea și compusul:

co-ēmo *co-ēmi* *co-em(p)um* *coēmere* a cumpară împreună
 însă

<i>red-imo</i>	<i>red-ēmi</i>	<i>red-em(p)-tum</i>	<i>red-imere</i>	a resecupară
<i>ad-imo</i>	<i>ad-ēmi</i>	<i>ad-em(p)-tum</i>	<i>ad-imere</i>	a luă
<i>ex-imo</i>	<i>ex-ēmi</i>	<i>ex-em(o)-tum</i>	<i>ex-imere</i>	a scóte afară
<i>dir-imo</i>	<i>dir-ēmi</i>	<i>dir-em(p)-tum</i>	<i>dir-imere</i>	a desjărți
<i>inter-imo</i>	<i>inter-ēmi</i>	<i>inter-em(p)-tum</i>	<i>inter-imere</i>	a omori

Compusele contrase fac trecutul în *si* (ca temele cu vocala lungă), și întrepun obicinuit pe *p*:

<i>cōmo</i>	<i>comp-si</i>	<i>comp-tum</i>	<i>comere</i>	a peptană
<i>dēmo</i>	<i>demp-si</i>	<i>demp-tum</i>	<i>demere</i>	a luă
<i>sumo</i>	<i>sump-si</i>	<i>sump-tum</i>	<i>sumere</i>	„
	(<i>sum-si</i>)	(<i>sum-tum</i>)		
<i>prōmo</i>	<i>promp-si</i>	<i>promp-tum</i>	<i>promere</i>	a scóte
	(<i>prom-si</i>)	(<i>promp-tum</i>)		

Tot astfel se întemplă și cu tema *tem*, pres. *temno*:
contemno *contemp-si* *contemp-tum* *contemnere* a desprețui
 (*contem-si*) (*contem-tum*).

Următoarele îndoesc consonanta finală licidă a temei :

<i>verro</i>	<i>verr-i</i>	[<i>ver-sus</i>]	<i>verrere</i>	a mătură
<i>sallo</i>	<i>sall-i</i>	<i>sal-sum</i>	<i>sallere</i>	a sară
<i>vello</i>	<i>vell-i</i> (<i>vul-si</i>)	<i>vul-sum</i>	<i>vellere</i>	a smulge
<i>psallo</i>	<i>psall-i</i>	—	<i>psallere</i>	a cânta din citară.

Schimbă conjugarea la timpurile formate de la tema prezentului :

<i>vēnio</i>	<i>vēn-i</i>	<i>ven-tum</i>	<i>venīre</i>	a veni
--------------	--------------	----------------	---------------	--------

Următoarele reduplică trecutu' :

<i>cāno</i>	<i>cēcān-i</i>	[<i>can-tus</i> subst]	<i>canere</i>	a cântă.
-------------	----------------	-------------------------	---------------	----------

Compuse:

<i>oc-cāno</i>	<i>oc-canūi</i>	—	<i>occanere</i>	a sună din trâmbiță
<i>re-cāno</i>	—	—	<i>recanere</i>	a răspunde cântând

pentru compusele *-cāno*, *-cānere*, § 162, 2, c).

<i>fallo</i>	<i>fēfelli</i>	<i>fal-sum</i>	<i>fāllere</i>	a înșelă
<i>pello</i>	<i>pēpūl-i</i>	<i>pul-sum</i>	<i>pellere</i>	a alungă
<i>percello</i>	<i>percūli</i>	<i>percul-sum</i>	<i>percellere</i>	a resturnă
<i>curro</i>	<i>cucurr-i</i>	<i>cur-sum</i>	<i>currere</i>	a alergă
<i>pārio</i>	<i>pēpēr-i</i>	<i>par-tum</i>	<i>parere</i>	a naște

(§ 151, 2. Notă, c).

<i>com pērio</i>	<i>com-pēr-i</i>	<i>com-pēr-tum</i>	<i>com-pērīre</i>	a descoperi
<i>reperio</i> (§ 162, 3)	<i>reppēr-i</i>	<i>reper-tum</i>	<i>reperīre</i>	a găsi

Aice se numeră și

<i>tollo</i>	<i>sus tūl-i</i>	<i>sub-lātum</i>	<i>tollere</i>	a ridică
--------------	------------------	------------------	----------------	----------

La temele licide în *r*, cu vocala lungă, *r* a venit din *s* primitiv, care earăși se arată la trecut și la supin :

<i>ūro</i>	<i>us-si</i>	<i>us-tum</i>	<i>urere</i>	a arde
<i>comburo</i>	<i>combus-si</i>	<i>combustum</i>	<i>comburare</i>	"

Perd un *s* la trecut :

<i>haurio</i>	<i>hau-si</i>	<i>haus-tum</i>	<i>haurire</i>	a scóte apă
<i>haereo</i>	<i>hae-si</i>	<i>hae-sum</i>	<i>haerēre</i>	a se lipi

Următorul, de și are vocală scurtă, urmază totuși aceeași regulă :

<i>gēro</i>	<i>ges-si</i>	<i>ges-tum</i>	<i>gerere</i>	a purtă
-------------	---------------	----------------	---------------	---------

(compară *tos-tum* § 130, Nota 1).

Teme sfârșite în *s*

§ 159. Temele sfârșite în *s*, cu o vocală înaintea lui, au schimbat mai totdeauna pe *s* în *r*. Neschimbat este numai :

vīs-o *vīsi* — *visere* a visita.

Teme în *s*, cu o consonantă înaintea lui:

pīns-o *pīns-ui* *pīns-ī-tum*, *pīnsere* a bate, a sdrobi
și *pīns-i* *pīs-tum*, *pīn-sum*

deps-o *deps-ui* *deps-tum* *depsere* a pisă
(și *deps-ī-tum*)

tex-o *texui* *tex-tum* *texere* a țese

Ele au schimbat conjugarea la trecut, vezi și § 162, 2).

Teme sfârșite în *u* (*v*)

§ 160. Trecutul în *i* supinul în *tum*

1. Cu o consonantă înainte :

<i>ācuo</i>	<i>acu-i</i>	<i>acū-tum</i>	<i>acuere</i>	a ascuți
<i>arguo</i>	<i>argu-i</i>	(<i>argu-tum</i>)	<i>arguere</i>	a învinui
<i>delībuo</i>	<i>delību-i</i>	<i>delību-tum</i>	<i>delībuere</i>	a unge
<i>exuo</i>	<i>exu-i</i>	<i>exu-tum</i>	<i>exuere</i>	a despoea
<i>induo</i>	<i>indu-i</i>	<i>indu-tum</i>	<i>induere</i>	a îmbrăca
<i>imbuo</i>	<i>imbu-i</i>	<i>imbu-tum</i>	<i>imbuere</i>	a muiă
<i>minuo</i>	<i>minu-i</i>	<i>minu-tum</i>	<i>minuere</i>	a măsura
<i>stātuo</i>	<i>statu-i</i>	<i>statu-tum</i>	<i>statuere</i>	a așeza
(-stituo)	(-stitui)	(-stitutum)	(-stituere)	
<i>suo</i>	<i>su-i</i>	<i>sū-tum</i>	<i>suere</i>	a cöse
<i>tribuo</i>	<i>tribu-i</i>	<i>tribu-tum</i>	<i>tribuere</i>	a da, a însuși
<i>luo</i>	<i>lu-i</i>	—	<i>luere</i>	a spală (o vină)
<i>ab-luo</i>	<i>ab-lui</i>	<i>ab-lu-tum</i>	<i>ab-luere</i>	a curăți

<i>congruo</i>	<i>congru-i</i>	—	<i>congruere</i>	a se potrivi
<i>mētuo</i>	<i>metu-i</i>	—	<i>metuere</i>	a se teme
<i>ad-nuo</i> (annuo)	<i>ad-nu-i</i>	—	<i>ad-nuere</i>	a face semn din cap
<i>spuo</i>	<i>spu-i</i>	—	<i>spuere</i>	a scipă
<i>sternuo</i>	<i>sternu-i</i>	—	<i>sternuere</i>	a strămuta
<i>plu-it</i> (impers.)	<i>pluit</i>	—	<i>pluere</i>	a ploua
<i>ruo</i>	<i>ru-i</i>	—	<i>ruere</i>	a rostogoli

2. Cu o vocală înainte :

Temele în *u*, cu o vocală înainte, prefac la prezent și la trecut pe *u* în spiranta *v*; la supin *u* se contopesc cu vocala dinainte. Aceste teme își schimbă obicinuît conjugarea :

(<i>lăvo</i>)	<i>lav-i</i>	<i>lau-tum</i> (<i>lōtum</i>)	(<i>lavēre</i>)	a spală
<i>lăvo</i>	(<i>lava-vi</i>)	<i>lava-tum</i>	<i>lavare</i>	„
<i>jūvo</i>	<i>jūv-i</i>	<i>jū-tum</i>	<i>juvare</i>	a ajuta
<i>caveo</i>	<i>cāv-i</i>	<i>cau-tum</i>	<i>cavēre</i>	a se păzi
<i>făceo</i>	<i>fāv-i</i>	<i>fau-tum</i>	<i>favēre</i>	a favori
<i>păveo</i>	<i>pāv-i</i>	—	<i>pavēre</i>	a se spăria
<i>moveo</i>	<i>mōv-i</i>	<i>mō-tum</i>	<i>movēre</i>	a mișcă
<i>fōveo</i>	<i>fōv-i</i>	<i>fō-tum</i>	<i>fovēre</i>	a încălzi
<i>vōveo</i>	<i>vōv-i</i>	<i>vōtum</i>	<i>vovēre</i>	a hărăzi

Tot astfel se prefac *u* în *v* și la următoarele :

<i>solvo</i>	<i>solv-i</i>	<i>solū-tum</i>	<i>solvere</i>	a plăti
<i>volvo</i>	<i>volv-i</i>	<i>volū-tum</i>	<i>volvere</i>	a învêrți
<i>ferveo</i>	<i>ferv-i</i> și <i>ferb-ui</i>	—	<i>fervēre</i>	a fierbe

DEPONENTE

§ 161. Temele crescute cu *sc* sau *isc*, au în cea mai mare parte însemnare incoativă (v. și § 166).

I. Teme labiale

ād-īp-isc-or (tema *āp*, compară *ap-tus*), *adēp-tus sum*, *adīpisci* a dobândi
labor (tema *lab*) *lap-sus sum*, *labi* a lunecă.

II. Teme guturale

prōfic-isc-or) *projec-tus sum* *proficisci* a plecă
fungor *func-tus sum* *fungi* a împlini o sarcină
nanc-isc-or *nac-tus* (și *nanc-tus*) *sum*, *nancisci* a dobândi
 (§ 155, 2, b).
amplect-or *amplexus sum*, *amplecti* a îmbrățișa
 (§ 155, 2, c).
ulc-isc-or *ul-tus sum*, *ulcisci* a resbună
 (§ 155, 2, d).

Abatere :

experg-isc-or experrec-tus sum, expergisci a se trezi
păc-isc-or pactus sum (pepigi), pacisci a încheia tractat.
 (§ 155, abateri 3).

III. Teme în h și v

vêhor vec-tus sum *vehi* a se căruța
fruor (fruc-tus și fru-î-tus sum) frui, a se folosi, a se bucura

IV. Teme dentale

<i>nitor</i>	<i>nisus și nixus sum</i>	<i>niti</i>	a se sili
<i>utor</i>	<i>u-sus sum</i>	<i>uti</i>	a întrebuința
<i>ordior</i>	<i>or-sus sum</i>	<i>ordiri</i>	a începe
<i>assentior</i>	<i>assen-sus sum</i>	<i>assentiria</i>	se invoie
(§ 157, 2).			
<i>grădiior</i>	<i>(gres-sus sum)</i>	<i>gradi</i>	a pași
<i>ag-grădiior</i> ș. a.	<i>ag-gressus sum</i>	<i>og-grădi</i>	a ataca
<i>pătior</i>	<i>pas-sus sum</i>	<i>păti</i>	a suferi, a păți
<i>per-pătior</i>	<i>per-pessus sum</i>	<i>per-păti</i>	"
<i>făteor</i>	<i>fas-sus sum</i>	<i>fatëri</i>	a mărturisi
<i>pro-fiteor</i>	<i>pro-fessus sum</i>	<i>pro-fiteri</i>	a declara
<i>con-fiteor</i>	<i>con-fessus sum</i>	<i>con-fiteri</i>	a mărturisi

V. Teme nasale și licide

<i>commin-isc-or</i>	<i>commen-tus sum</i>	<i>comminisci</i>	a născoci
<i>ex-përior</i>	<i>exper-tus sum</i>	<i>experiri</i>	a încerca, a ispiti

VI. Temă în r, venită din s

<i>quëror</i>	<i>ques-tus sum</i>	<i>queri</i>	a se tângui.
---------------	---------------------	--------------	--------------

VII. Teme în u

<i>lôquor</i>	<i>locū-tus sum</i>	<i>lôqui</i>	a vorbi
<i>sëquor</i>	<i>secū-tus sum</i>	<i>sequi</i>	a urmă
(§ 160, 1).			
<i>obliv-isc-or</i>	<i>oblī-tus sum</i>	<i>oblivisci</i>	a uită
(§ 160, 2).			

Tabela verbelor care schimbă conjugarea

(Compară § 153, 2 3, 4, 5).

A

§ 162. 1. Verbe de conjugarea I-a, care la trecut și supin se fac de conjugarea II-a :

a). *Cu vocală ausiliară :*

<i>crepo</i>	<i>crep-ui</i>	<i>crep-î-tum</i>	<i>crepare</i>	a scote un sunet
<i>căbe</i> (v.2, mai jos)	<i>cub-ui</i>	<i>cub-î-tum</i>	<i>cubare</i>	a se culcă
<i>dōmo</i>	<i>dom-ui</i>	<i>dom-î-tum</i>	<i>domare</i>	a domoli
<i>sōno</i>	<i>son-ui</i>	<i>son-î-tum</i>	<i>sonare</i>	a sună
<i>tōno</i>	<i>ton-ui</i>	—	<i>tonare</i>	a tună
<i>vēto</i>	<i>vet-ui</i>	<i>vet-î-tum</i>	<i>vetare</i>	a opri
<i>mīco</i>	<i>mic-ui</i>	—	<i>micare</i>	a vâjii
<i>dī-mīco</i>	<i>dimic vi</i>	<i>dimicatum</i>	<i>dimicare</i>	a se luptă
(<i>plico</i>)	—	—	(<i>plicare</i>)	
<i>ap-plico</i>	<i>ap-plicavi</i> (<i>ap-plic-ui</i>)	<i>ap-plicatum</i> (<i>ap-plic-î-tum</i>)	<i>ap-plicare</i>	a apropiă
<i>ex-plico</i>	(<i>ex-plicāvi</i>) (<i>ex-plic-ui</i>)	<i>ex-plicatum</i> (<i>ex-plic-î-tum</i>)	<i>ex-plicare</i>	a desfășură
<i>m-plico</i>	<i>implic-ui</i> (<i>implicāvi</i>)	<i>implicatum</i> (<i>implic-î-tum</i>)	<i>implicare</i>	a înfășură

b). *Fără vocala ausiliară :*

<i>seco</i>	<i>sec-ui</i>	<i>sec-tum</i>	<i>secare</i>	a tăea
<i>frico</i>	<i>fric-ui</i>	<i>fric-tum</i> și <i>fricatum</i>	<i>fricare</i>	a frecă
<i>ē-nēco</i>	<i>enec-ui</i>	<i>enec-tum</i>	<i>enecare</i>	a omori
<i>nēco</i>	<i>necare</i>	e regulat).		

2. Verbe de conjugarea a III-a, care la trecut și supin sunt de conjugarea II-a; cele mai multe sunt teme nasale și licide :

a). Cu vocală auxiliară la supin :

<i>frēmo</i>	<i>frem-<u>ui</u></i>	<i>frem-<u>ī-tum</u></i>	<i>fremere</i>	a face vuet, frémăt
<i>gēmo</i>	<i>gem-<u>ui</u></i>	<i>gem-<u>ī-tum</u></i>	<i>gemere</i>	a geme
<i>mōlo</i>	<i>mol-<u>ui</u></i>	<i>mol-<u>ī-tum</u></i>	<i>molere</i>	a măcină
<i>vōmo</i>	<i>vom-<u>ui</u></i>	<i>vom-<u>ī-tum</u></i>	<i>vomere</i>	a vĕrsă
<i>-cumbo</i>	<i>-cūb-<u>ui</u></i>	<i>-cūb-<u>ī-tum</u></i>	<i>-cumbere</i>	a se culcă

numai în compuse :

<i>ac-cumbo</i>	<i>ac-cubui</i>	<i>ac-cubitum</i>	<i>ac-cumbere</i>	a se culca lângă...
<i>con-cumbo</i>	<i>con-cubui</i>	<i>con-cubitum</i>	<i>con-cumbere</i>	a se culcă împreună
<i>de-cumbo</i>	<i>de-cubui</i>	<i>de-cubitum</i>	<i>de-cumbere</i>	a se pune la masă
<i>in-cumbo</i>	<i>in-cubui</i>	<i>in-cubitum</i>	<i>in-cumbere</i>	a se culcă
<i>oc-cumbo</i>	<i>oc-cubui</i>	<i>oc-cubitum</i>	<i>oc-cumbere</i>	a muri
<i>pro-cumbo</i>	<i>pro-cubui</i>	<i>pro-cubitum</i>	<i>pro-cumbere</i>	a se plecă înainte
<i>suc-cumbo</i>	<i>suc-cubui</i>	<i>suc-cubitum</i>	<i>suc-cumbere</i>	a fi doborât

gigno (gen) *gen-ui* *gen-ī-tum* *gignere* a nasce (§ 149, 6).

b). Fără vocală auxiliară.

<i>ālo</i>	<i>al-<u>ui</u></i>	<i>al-<u>tum</u></i> (<i>aliturum</i>)	<i>alere</i>	a hrăni
<i>cōlo</i>	<i>col-<u>ui</u></i>	<i>cul-<u>tum</u></i>	<i>colere</i>	a einsti, a cultivă
<i>consūlo</i>	<i>consul-<u>ui</u></i>	<i>consul-<u>tum</u></i>	<i>consulere</i>	a îngriji
<i>occūlo</i>	<i>occul-<u>ui</u></i>	<i>occul-<u>tum</u></i>	<i>occulere</i>	a ascunde
<i>sēro</i>	<i>-ser-<u>ui</u></i>	<i>-ser-<u>tum</u></i>	<i>serere</i>	a înșiră
<i>dē-sēro</i> ș.a.	<i>de-serui</i>	<i>de-sertum</i>	<i>deserere</i>	a părăsi
<i>rāpio</i>	<i>rap-<u>ui</u></i>	<i>rap-<u>tum</u></i>	<i>rapere</i>	a răpi
<i>ar-rāpio</i>	<i>ar-ripui</i>	<i>ar-reptum</i>	<i>ar-rāpere</i>	a apuca
<i>cor-rāpio</i>	<i>cor-ripui</i>	<i>cor-reptum</i>	<i>cor-rāpere</i>	a apuca rapide
<i>dē-rāpio</i>	<i>de-ripui</i>	<i>de-reptum</i>	<i>de-rāpere</i>	a smunci
<i>dī-rāpio</i>	<i>dī-ripui</i>	<i>dī-reptum</i>	<i>dī-rāpere</i>	a prădă
<i>ē-rāpio</i>	<i>e-ripui</i>	<i>e-reptum</i>	<i>e-rāpere</i>	a scote iute
<i>prae-rāpio</i>	<i>prae-ripui</i>	<i>prae-reptum</i>	<i>prae-rāpere</i>	a apuca înainte
<i>ro-rāpio</i>	<i>pro-ripui</i>	<i>pro-reptum</i>	<i>pro-rāpere</i>	a târi afară
<i>sur-rāpio</i>	<i>sur-ripui</i>	<i>sur-reptum</i>	<i>sur-rāpere</i>	a îndosi

De asemenea și *depso*, *texo*, *pinso* (§ 159).

c). Fără supin :

<i>tremō</i>	<i>trem-<u>ui</u></i>	—	<i>tremere</i>	a tremură
<i>strēpo</i>	<i>strep-<u>ui</u></i>	[<i>strepitus</i> subst.]	<i>strepere</i>	a face sgomot
<i>sterto</i>	<i>stert-<u>ui</u></i>	—	<i>stertere</i>	a horăi
<i>ex-cello</i> (<i>ex-cellui</i>)	—	—	<i>excellere</i>	a se deosebi
<i>ante-cello</i> (<i>ante-cellui</i>)	—	—	<i>ante-cellere</i>	a întrece
<i>prae-cello</i> (<i>prae-cellui</i>)	—	—	<i>prae-cellere</i>	„

<i>compesco</i>	<i>compesc-ui</i>	—	<i>compescere</i>	a ținea în frâu
<i>con-cîno</i>	<i>con-cin-ui</i>	—	<i>concinere</i>	a cânta împreună
<i>oc-cîno</i>	<i>oc-cinui</i>	—	<i>oc-cinere</i>	a cânta reu
<i>prae-cîno</i>	<i>prae-cinui</i>	—	<i>prae-cinere</i>	a resună
<i>re-cîno</i>	<i>re-cinui</i>	—	<i>re-cinere</i>	a cânta adese.

3. Verbe de conjugarea a IV-a, care în trecut și supin merg după conjugarea a II-a :

<i>ăpërio</i>	<i>aper-ui</i>	<i>aper-tum</i>	<i>aperire</i>	a descoperi
<i>öpërio</i>	<i>oper-ui</i>	<i>oper-tum</i>	<i>oper-ire</i>	a acoperi
<i>sălio</i>	<i>sal-ui (sali)</i>	<i>sal-tum</i>	<i>salire</i>	a sări
<i>as-silio</i>	<i>as-silui (-lii)</i>	<i>as-sultum</i>	<i>ac-silire</i>	a sări asupra...
<i>dē-silio</i>	<i>de-silui (-lii)</i>	<i>de-sultum</i>	<i>de-silire</i>	a sări de pe...
<i>dis-silio</i>	<i>dis-silui (-lii)</i>	<i>dis-sultum</i>	<i>dis-silire</i>	a dispărți silnic
<i>ex-silio</i>	<i>ex-silui (-lii)</i>	—	<i>ex-silire</i>	a sări afară
<i>in-silio</i>	<i>in-silui (-lii)</i>	—	<i>in-silire</i>	a sări în nuntru
<i>pro-silio</i>	<i>pro-silui (-lii)</i>	—	<i>pro-silire</i>	a sări înainte
<i>rē-silio</i>	<i>re-silui (-lii)</i>	—	<i>resilire</i>	a sări înapoi
<i>tran-silio</i>	<i>tran-silui (li)</i>	—	<i>tran-silire</i>	a sări peste.

Numai în supin :

<i>sēpëlio</i>	<i>sepeli-vi</i>	<i>sepul-tum</i>	<i>sepelire</i>	a îngropa.
----------------	------------------	------------------	-----------------	------------

Verbe de conjugarea a III-a, care în trecut și supin merg după conjugarea a IV-a :

<i>pëto</i>	<i>peti-vi</i>	<i>peti-tum</i>	<i>petere</i>	a cere
<i>rădo</i>	<i>rudī-vi</i>	<i>rudī-tum</i>	<i>rudere</i>	a sbiera
<i>cūpio</i>	<i>cupi-vi</i>	<i>cupi-tum</i>	<i>cupere</i>	a dori
<i>săpio</i>	<i>săpi-vi</i>	—	<i>sapere</i>	a avea gust
	<i>(sap-ui)</i>	—		

<i>quaero</i>	<i>quaesi-vi</i>	<i>quaesi-tum</i>	<i>quaerere</i>	a căuta
---------------	------------------	-------------------	-----------------	---------

(quaeso)
con-quirō ș. a. *con-quisi-vi* *con-quisi-tum* *con-quirere* a adună.

arcesso (accerso) *arcessi-vi* *arcessi-tum* *arcessere* a chema.

Astfel sunt și :

<i>lăcesso</i>	<i>laccessi-vi</i>	<i>laccessi-tum</i>	<i>laccessere</i>	a hărțui
<i>căpesso</i>	<i>capessi-vi</i>	<i>capessi-tum</i>	<i>capessere</i>	a apuca

5. Următorul verb are două forme, una de conjugarea a II-a și cealaltă de a IV-a :

cio, obicinuit *cio* *cī-vi* *cī-tum*, *cī-tum* *cīre* { a mișcă
mai obicinuit *ciere* { a chema

În compunere, participlele trecute ale acestui verb, când înșamnă a *chiamă*, au pe *i* lung (conjug. a IV-a): *ex-citus*, *ac-citus* (chiamat); din potrivă, când înșamnă a *mișcă*, au pe *i* scurt: *ex-citus*, *in-citus*, *con-citus*, *per-citus* (mișcat).

B

Schimbarea de conjugare în urmarea reduplicării

§ 163. 1. Verbul *do dē-di da-tum dāre* a dă.

Nota 1. Pretutindene în acest verb *dē* e scurt afară de *dā* (imperativ) și *dās* (a 2-a pers. sing. pres. indic.)

Tot astfel se conjugă compusele cu vorbe de două silabe :

<i>circum-do</i>	<i>circum-dēdi</i>	<i>circum-datum</i>	<i>circum-dāre</i>	a încunjură
<i>sātis-do</i>	<i>sātis-dēdi</i>	<i>sātis-datum</i>	<i>sātis-dāre</i>	a dă chizășie
<i>pessum-do</i>	<i>pessum-dēdi</i>	<i>pessum-datum</i>	<i>pessum-dāre</i>	a perde, a dobori
<i>venum-do</i>	<i>venum-dēdi</i>	<i>venum-datum</i>	<i>venum-dāre</i>	a vinde.

Însă compusele cu vorbe de o silabă merg în totul după conjugarea a III-a :

<i>ab-do</i>	<i>ab-dēdi</i>	<i>ab-datum</i>	<i>ab-dāre</i>	a pune la o parte, a ascunde
<i>ad-do</i>	<i>ad-dēdi</i>	<i>ad-datum</i>	<i>ad-dāre</i>	a adună
<i>con-do</i>	<i>con-dēdi</i>	<i>con-datum</i>	<i>con-dāre</i>	a clădi, a întemeia
<i>dē-do</i>	<i>dē-dēdi</i>	<i>dē-datum</i>	<i>dē-dāre</i>	a dă, a înmână
<i>e-do</i>	<i>e-dēdi</i>	<i>e-datum</i>	<i>e-dāre</i>	a da la lumină
<i>in-do</i>	<i>in-dēdi</i>	<i>in-datum</i>	<i>in-dāre</i>	a pune în...
<i>per-do</i>	<i>per-dēdi</i>	<i>per-datum</i>	<i>per-dāre</i>	a perde
<i>pro-do</i>	<i>pro-dēdi</i>	<i>pro-datum</i>	<i>pro-dāre</i>	a tradă, a vinde
<i>red-do</i>	<i>red-dēdi</i>	<i>red-datum</i>	<i>red-dāre</i>	a înapoi
<i>trī-do</i>	<i>trī-dēdi</i>	<i>trī-datum</i>	<i>trī-dāre</i>	a încredință, a tradă
<i>vēn-do</i>	<i>vēn-dēdi</i>	<i>vēn-datum</i>	<i>vēn-dāre</i>	a vinde
<i>cre-do</i>	<i>cre-dēdi</i>	<i>cre-datum</i>	<i>cre-dāre</i>	a crede
<i>abs-condo</i>	<i>abs-condēdi</i>	<i>abs-condatum</i>	<i>abs-condāre</i>	a ascunde

(*abs-condēdi*)

Nota 2. *Mundo*, *mandāre*, a încredință, merge în totul după conjugarea I-a.

Verbul *sto stē-ti (stā-tum) stāre* a stă.

Tot astfel sunt și compusele cu prepozițiuni de două silabe d. e.

circum-sto circum-stēti — *circum-stare* a încunjură.

Din potrivă cele cu prepozițiuni de o silabă :

<i>ad-sto</i>	<i>ad-stīti</i>	[<i>ad-staturus</i>]	<i>ad-stare</i>	a stă lângă
<i>con-sto</i>	<i>con-stīti</i>	„	<i>con-stare</i>	a fi alcătuit din...
<i>in-sto</i>	<i>in-stīti</i>	„	<i>in-stare</i>	a amenință
<i>ob-sto</i>	<i>ob-stīti</i>	„	<i>ob-stare</i>	a stă în față
<i>per-sto</i>	<i>per-stīti</i>		<i>per-stare</i>	a rămânea statornic
<i>re-sto</i>	<i>re-stīti</i>	[<i>re-staturus</i> <i>re-stitutus</i>]	<i>re-stare</i>	a rămânea
<i>prae-sto</i>	<i>prae-stīti</i>		<i>prae-stare</i>	a sta în frunte
<i>di-sto</i>	—		<i>di-stāre</i>	a fi departe
<i>ex-sto</i>	<i>ex-stīti</i>		<i>ex-stare</i>	a fi de față.

În alte compuse se întrebuițază forma reduplicată *sisto*, care, ca simplu, are înțeles transitiv : *a pune*, înse în compuse este intransitiv : *a se pune* :

<i>sislo</i>	(<i>stīti</i>)	(<i>stātum</i>)	<i>sistere</i>	a pune
<i>con-sisto</i>	<i>constīti</i>	[<i>con-stātum</i>]	<i>con-sistere</i>	a fi alcătuit
<i>dē-sisto</i>	<i>de-stīti</i>	„	<i>de-sistere</i>	a încetă
<i>ab-sisto</i>	<i>ab-stīti</i>	„	<i>ab-sistere</i>	a se lasă
<i>ex-sisto</i>	<i>ex-stīti</i>	„	<i>ex-sistere</i>	a fi, a ecsistă
<i>ob-sisto</i>	<i>ob-stīti</i>	„	<i>ob-sistere</i>	a se împotrivi
<i>per-sisto</i>	<i>per-stīti</i>	„	<i>per-sistere</i>	a fi statornic
<i>rē-sisto</i>	<i>re-stīti</i>	„	<i>re-sistere</i>	a sta împotriva
<i>sub-sisto</i>	<i>sub-sīti</i>	„	<i>sub-sistere</i>	a sta locului
<i>as-sisto</i>	<i>ad-stīti</i>	—	<i>as-sistere</i>	a fi față
<i>in-sisto</i>	<i>in-stīti</i>	—	<i>in-sistere</i>	a stărui
<i>circum-sisto</i>	<i>circum-stēti</i>	—	<i>circum-sistere</i>	a încunjura.

C

Schimbare de conjugare prin crescerea temei prezentului

§ 164. 1. Teme ce cresc la prezent cu *n* :

<i>lī-n-o</i>	<i>lī-vi</i> și <i>levi</i>	<i>lī-tum</i>	<i>linere</i>	a unge
<i>sī-n-o</i>	<i>sī-vi</i>	<i>si-tum</i>	<i>sinere</i>	a îngădui
<i>dē-sīno</i>	<i>de-sivi</i> (<i>desii</i>)	<i>de-situm</i>	<i>de-sinere</i>	a încetă

2. Teme ce cresc la present cu *sc* (veđi mai jos § 166):

<i>pa-sc-o</i>	<i>pā-vi</i>	<i>pas-tum</i>	<i>pascere</i>	a pasce
<i>cre-sc-o</i>	<i>crē-vi</i>	<i>crē-tum</i>	<i>crescere</i>	a cresce
<i>quie-sc-o</i>	<i>quiē-vi</i>	<i>quiē-tum</i>	<i>quiescere</i>	a fi liniștit, a se odihni
<i>sue-sc-o</i>	<i>sue-vi</i>	[<i>sue-tus</i>]	<i>suescere</i>	a se deprinde
<i>as-suesco</i>	<i>as-suevi</i>	<i>as-suetum</i>	<i>as-suescere</i>	
<i>con-suesco</i>	<i>con-suevi</i>	<i>con-suetum</i>	<i>consuescere</i>	a deprinde"
<i>no-sc-o</i>	<i>no-vi</i>	[<i>nō-tus</i>]	<i>noscere</i>	a cunoșce
<i>oog nosco</i>	<i>cog-novi</i>	<i>cog-nitum</i>	<i>cognoscere</i>	
<i>ig-nosco</i>	<i>ig-novi</i>	[<i>ignoturus</i>]	<i>ignoscere</i>	a ertă "

(*notus* cunoscut, și *ignotus* necunoscut, sunt adjective).

D

§ 165. Unele teme în *r* (-*er*) schimbă conjugarea, în urmarea unei metatese (§ 35), având și *crescere* la present :

<i>sper-n-o</i>	<i>sprē-vi</i>	<i>sprē-tum</i>	<i>spernere</i>	a desprețui
<i>cer-n-o</i>	(<i>cre-vi</i>)	(<i>cre-tum</i>)	<i>cernere</i>	a vedea
<i>de-cerno</i>	<i>de-crevi</i>	<i>de-cretum</i>	<i>decernere</i>	a deosebi, a decretă
<i>ster-n-o</i>	<i>stra-vi</i>	<i>stra-tum</i>	<i>sternere</i>	a așterne.

Tot astfel e și (fără *crescere* la present):

<i>tēr-o</i>	<i>trī-vi</i>	<i>trī-tum</i>	<i>terere</i>	a sdrobi, a strivi.
	(<i>-terui</i>)			

E

Verbele incoative

§ 166. Trebuie a deosebi temele incoative prezente, cum sunt *pa-sc-o*, *no-sc-o*, *sue-sc-o* (veđi mai sus § 164e, 2, și § 149, 4) de verbele incoative propriu zise. Aceste se forméză parte de la un *alt verb întrebuințat*, și atunci se numesc *incoative verbale* (*inchoativa verbalia*), parte de la un *adjectiv* sau *substantiv*, și atunci se numesc *incoative nominale* (*inchoativa nominalia*). Spre a formă verbe incoative se adaoage *sc* la temele vocalice și *isc* la cele consonantice. Ele însemnéză *in-*

ceperea ideei cuprinse în tema verbală, în adj-ctiv sau în substantiv, d. e. *obdormisco* încep a dormi, *consēnesco* încep a cărunți ș. a. Incoativele verbale au de regulă trecutul temei verbului de la care se formeză, puține însă au și tot acelaș supin. Dintre incoativele nominale, cele mai multe nu au nici trecut nici supin; numai unele din ele formeză însă, prin asemănare cu incoativele verbale, un trecut în *ui*.

I. Incoative verbale

a). Următoarele au numai trecutul temei verbului de la care se formeză :

<i>āresco</i> (<i>āreo</i>)	<i>arui</i>	<i>arescere</i>	a se usca
<i>con-tītesco</i> (<i>tāceo</i>)	<i>con-tīcui</i>	<i>conticescere</i>	a tăcea
<i>dē-lītesco</i> (<i>lāteo</i>)	<i>de-litui</i>	<i>āelītescere</i>	a ascunde
<i>ef-fervesco</i> (<i>ferveo</i>)	<i>ef-ferbui</i>	<i>ef-fervescere</i>	a începe a ferbe
<i>ex-tīmesco</i> (<i>tīmeo</i>)	<i>ex-tīmui</i>	<i>ex-tīmescere</i>	a se teme
<i>ex-horresco</i> (<i>horreo</i>)	<i>ex-horrui</i>	<i>ex-horrescere</i>	a se îngrozi
<i>con-senesco</i> (<i>sēneo</i>)	<i>con-sēnui</i>	<i>con-senescere</i>	a cărunți
<i>ob-stupesco</i> (<i>stūpeo</i>)	<i>ob-stūpui</i>	<i>ob-stupesce</i>	a se uimi
<i>con-trēmisco</i> (<i>trēmo</i>)	<i>contremui</i>	<i>con-tremiscere</i>	a tremurà
<i>in-gēmisco</i> (<i>gēmo</i>)	<i>in-gēmui</i>	<i>in-gemiscere</i>	a geme
<i>rē-sīpisco</i> (<i>sūpio</i>)	<i>re-sīpui</i>	<i>re-sīpiscere</i>	a-și veni érași în simțire

b). Următoarele au trecutul și supinul temei verbului de la care se formeză :

<i>invētērasco</i> (<i>invētēro</i>)	<i>invetērāvi</i>	<i>inveterātum</i>	<i>inveterascēre</i>	a se întări cu timpul
<i>con-vālesco</i> (<i>vāleo</i>)	<i>con-vālui</i>	<i>con-vālītum</i>	<i>convalescēre</i>	a se însănătoșă
<i>ex-ardesco</i> (<i>ardeo</i>)	<i>ex-arsi</i>	<i>ex-arsum</i>	<i>ex-ardescere</i>	a se aprinde
<i>co-ālēscō</i> (<i>ālo</i>)	<i>co-ālui</i>	<i>co-ālītum</i>	<i>coalescere</i>	a crește
<i>rē-vivisco</i> (<i>vīvo</i>)	<i>re-vīvi</i>	<i>re-vīctum</i>	<i>reviviscēre</i>	a învia
<i>con-cūpisco</i> (<i>cūpio</i>)	<i>concupī-vi</i>	<i>con-cupītum</i>	<i>con-cupiscere</i>	a dori mult
<i>ob-dormisco</i> (<i>dormio</i>)	<i>ob-dormīvi</i>	<i>ob-dormītum</i>	<i>ob-dormiscere</i>	a adormi
<i>scisco</i> (<i>scio</i>)	<i>scī-vi</i>	<i>scī-tum</i>	<i>sciscere</i>	a hotări.

De la tema *ōlē* se formeză următoarele incoative :

<i>āb-ōlē-sco</i>	<i>ab-ōlē-vi</i>	—	<i>ab-olescere</i>	a se desființă
<i>ād-ōlē-sco</i>	<i>ad-ōlē-vi</i>	<i>ad-ultum</i>	<i>adoloscere</i>	a crește mare
<i>ex-ōlē-sco</i>	<i>ex-ōlē-vi</i>	<i>ex-olētum</i>	<i>exolescere</i>	a eși din obicei
<i>obs-ōlē-sco</i>	<i>obs-ōlē-vi</i>	<i>obs-olētum</i>	<i>obsolēscere</i>	a se învechi.

II Incoative nominale

Cu trecutul -ui :

<i>per-crebre-sco</i> (<i>crēber</i>)	<i>per-crebr-ui</i> și <i>per-crēb-ui</i>	—	<i>percrebrescere</i> a se îndesi
<i>ob-dūre-sco</i> (<i>durus</i>)	<i>ob-dur-ui</i>	—	<i>obdurescere</i> a se învertoșă
<i>ē-vāne-sco</i> (<i>v nus</i>)	<i>e-van-ui</i>	—	<i>evanescere</i> a se face nevădit
<i>in-nōte-sco</i> (<i>notus</i>)	<i>in-notui</i>	—	<i>innotescere</i> a fi cunoscut
<i>māture-sco</i> (<i>mātūrus</i>)	<i>maturui</i>	—	<i>maturescere</i> a se cădea
<i>ob-mūte-sco</i> (<i>mūius</i>)	<i>ob-mut-ui</i>	—	<i>ob mutescere</i> a amuși.

Notă. Fără trecut și supin, d. e.

<i>re-puerasco</i>	<i>repuerascere</i>	a se face ear copil (<i>puer</i>)
<i>in gravesco</i>	<i>ingravescere</i>	a se face greu, a cresce (<i>gravis</i>)
<i>vesperascit</i>	<i>vesperascere</i>	a însera ș. a. (<i>vesper</i>).

SCHIMBARE DE GEN

Verbe semi-deponente

§ 167. Se numesc *semi-deponente* (*semi deponentia*) verbele care la trecut schimbă genul, prin urmare ele au parte din timpuri active, ear parte pasive. Verbele semi-deponente sunt următoarele :

<i>audeo</i>	<i>ausus sum</i>	<i>audēre</i>	a îndrăzni
<i>gaudeo</i>	<i>gāvīsus sum</i>	<i>gaudēre</i>	a se veseli
<i>sōleo</i>	<i>sōlītus sum</i>	<i>solēre</i>	a se obicinui
<i>fidō</i>	<i>fīsus sum</i>	<i>fidēre</i>	a se încrede
<i>con-fidō</i>	<i>confīsus sum</i>	<i>confidēre</i>	
<i>dif-fidō</i>	<i>dif-fīsus sum</i>	<i>dif-fidēre</i>	a nu se încrede.

Din potrivă: *rēvertor reverti reverti* a se întor e
(rar *reversus sum* ; partie. obicinuit *reversus*)
mēror (mēreo) mērui mēreri a dobândi, a merită.
și *meritus sum, merere*.

Notă. Genul activ de la acest de pe urmă se întrebuintază mai ales cu acus. d. e. *merui praemia, stipendia*; ear *mereor, meritus sum*, mai cu samă cu abl. precedat de prepozițiunea de: *meritus sum (mereor) de aliquo*.

VERBE NEREGULATE

(Verba anomala)

A

§ 168. Neregulate în formarea temelor temporale sunt :

1. Cele două verbe de conjugarea a III-a cu teme labiale :

clēpo și *lambo* (veți § 154, *abateri*).

2. Cele șase verbe de conjugarea a III-a cu teme guturale, care au la trecut *si*, de și tema are o vocală scurtă (§ 155, *abateri*, 1) :

rēgo *tēgo* *cōquo* și compusele din
-*līgo* -*līcio* -*spīcio* (*lēgo*, *lācio*, *spēcio*).

Cu toate aceste de la *lego*, numai *diligo*, *intelligo* și *negligo*, au la trecut *si*.

Afară de aceste teme în *h* : *trāho* și *vēho* (§ 156), și cele crescute la prezent cu *t* (§ 155, 2, c).

3. Cele două verbe de conjugarea a III-a cu teme dentale, care în trecut au *si*, de și au la temă o vocală scurtă :

dīvīdo și *quātīo* (157, *abateri*, 1).

§. Cele patru verbe de conjugarea a III-a, cu teme dentale, care în trecut au *i*, de și tema are o vocală lungă :

cūdo *sīdo* *strīdo* *vertō* (§ 157, *abat.* 2).

5. Consonantele *m* și *b* se asimilază la trecutele în *si* și supinele în *sum* ale verbelor :

prēmō *pres-si* *pres-sum* *premere* a apăsa
op-prīmō *op-pressi* *op-pressum* *op-prīmere* ș. a. „
jubeo *jus-si* *jus-sum* *jubere* a poronci

Notă. *Jubeo* din *ju-(hi)beo* = *jus-hābeo*.

6. Următoarele verbe au deosebite particularități :

<i>bibo</i>	<i>bibi</i>	(<i>bibitum</i>)	<i>bibere</i>	a bea
<i>sēro</i>	<i>sē-vi</i>	<i>sā-tum</i>	<i>serere</i>	a semăna
<i>pōno</i>	<i>posui</i>	<i>positum</i>	<i>ponere</i>	a pune
<i>māneo</i>	<i>man-si</i>	<i>mansum</i>	<i>manēre</i>	a rămănea
<i>mōto</i>	<i>messui</i>	<i>messum</i>	<i>metere</i>	a săceră
<i>mētior</i>	<i>mensus sum</i>		<i>metiri</i>	a măsură
<i>rēor</i>	<i>rātus sum</i>		<i>rēri</i>	a socoti
<i>mōrior</i>	<i>mortuus sum</i>		<i>mōri</i>	a muri.

7. Următoarele au deosebite teme :

<i>fēro</i>	(veți mat jos § 169, 3).	<i>tūli</i>	<i>lātum</i>	<i>ferre</i>	a purtă
-------------	--------------------------	-------------	--------------	--------------	---------

8. Următoarele : *dīco dūco făcio fēro fac* la imperativ
dīc duc făc fēr (veți și § 147, 5).

B

§ 169. Neregulate, în conjugarea timpurilor formate de la tema prezentului, sunt :

1. Őrior, ortus sum. ōriri a se nasce

Indicat.

Praes.

S. *ōrior* P. *orimur* Celelalte timpuri, formate de la
orēris *orimini* tema prezentului, merg după
oritur *oriuntur* conjugarea a IV-a : cu tōte a-
ceste imperfectul conjunctivului face *ōrīrer* și *ōrērer* ge-
rundivul *oriundus* ; de asemenea și compusele ; numai
adōriri a atacă, merge în totul după conjugarea a IV-a.

2. Ire a merge. Tema i

În acest verb vocala *i* se schimbă în *e* înainte de *a, o, u*.

Indicat.	Conjunct.	Indicat.	Conjunct.
Praesens.		Perfectum	
S. <i>eo</i> merg	<i>eam</i> să merg	S. <i>ī-vi</i> (comp. <i>ī-vērim</i>	
<i>īs</i>	<i>eas</i>	<i>īī</i> , d. e. <i>ex-īī</i>)	
<i>īt</i>	<i>eat</i>	<i>i-visti</i>	<i>i-vēris</i>
P. <i>īmus</i>	<i>eamus</i>	<i>i-vit</i>	<i>i-verit</i>
<i>ītis</i>	<i>eatis</i>	P. <i>i-vīmus</i>	<i>i-verīmus</i>
<i>eunt</i>	<i>eant</i>	<i>i-vistis</i>	<i>i-vērītis</i>
		<i>i-vērunt</i>	<i>i-vērīnt</i>
Imperfectum		Plusquamperfectum	
S. <i>ī-bam</i> mer-	<i>ī-rem</i> aș mer-	(<i>ī-ērunt</i> § 147, (in compuse: Nota 1) <i>ex-ierim</i> ș. c. l. am mers să fi mers	
<i>geam</i>	<i>ge</i>	Futurum exactum	
<i>i-bas</i>	<i>i-res</i>	S. <i>ī-vēram</i> ș.c.l. <i>ī-vissem</i> ș.c.l.	
<i>i-bat</i>	<i>i-ret</i>	(in comp, <i>ex-</i> (in comp. <i>ex-</i>	
P. <i>ī-bāmus</i>	<i>ī-rēmus</i>	<i>ieram</i>) merse-	<i>issem</i> aș fi
<i>ī-batis</i>	<i>ī-retis</i>	<i>sem</i>	<i>mers</i>
<i>ī-bant</i>	<i>ī-rent</i>	Futurum exactum	
Futurum		S. <i>ī-vēro</i> ș. c. l. voui fi mers	
S. <i>ī-bo</i> voui merge		(in comp. <i>ex-iero</i>)	
<i>ī-bis</i>		Imperativus	
<i>i-bit</i>		Praesens	
P. <i>ī-bīmus</i>		S. <i>ī</i> mergi	
<i>ī-bītis</i>		P. <i>ī-te</i> mergeți	
<i>ī-bunt</i>		Futurum	
Infinit.		S. <i>ī-to</i> să mergi	
Praes.		<i>i-to</i> să mérgă	
<i>ī-re</i> a merge		P. <i>ī-totē</i> să mergeți	
		<i>e-unto</i> să mérgă	
		Gerund.	
		Praes. <i>e-undi</i> spre a merge	
		N. <i>i-ens</i> mergênd	<i>e-undo</i>
		G. <i>e-untis</i>	<i>e-undum</i>

Perfect.	Futur.	Supin.
<i>ivisse</i> (comp. <i>ex-isse</i>) a fi mers	<i>ī-turus, -a, -um</i> cel ce va merge	1. <i>ī-tum</i> spre a merge 2. <i>ī-tu</i> de mers
Futur.		
<i>ī-turum, -am, -um</i> <i>csse</i> a voi a merge		

Notă. Pasivul de la *ire* se găsește câte odată la unele compuse d. e. *circum-iri* a fi încunjurat, și impersonal *ī-tur* se merge (veți § 172, 2, *Nota* 3). Compuse din *eo* sunt și *vēn-eo* mă vënd, sunt vëndut, și *pēr-eo* pier, care servesc de pasive verbelor *vendo* vënd, și *perdo* pierd, de la care numai *venditus, vendendus* și *perditus* din pasiv sunt întrebuințate. Compusul *amb-io* încunjur, merge în totul după conjug. a IV-a.

Ca *ire* se conjugă și *quire* a putea, și *nequire* a nu putea. Formele de la cel întâi sunt rari, afară de *queo, queunt*, întrebuințate mai ales în fraze negative.

3. Ferre a duce, a purtă

Acest verb lepădă vocalele auxiliare *ē* și *ī*, (scurte) înainte de *r*, *s* și *t* (afară de viitorul I, a 3-a persônă sing. *fērēt*).

A c t i v

Indicat.	Conjunct.	Indicat.	Conjunct.
Praes.		Perfect.	
S. <i>fēr-o</i> duc	<i>fēr-a-m</i> să duc	<i>tūli</i> [<i>tētūli</i>] ș.c.l. <i>tulērīm</i> ș.c.l.	
<i>fer-s</i>	<i>fer-a-s</i>	Plusquamperfectum	
<i>fer-t</i>	<i>fer-a-t</i>	<i>tulēram</i> ș.c.l. <i>tulīssēm</i> ș.c.l.	
P. <i>fer-ī-mus</i>	<i>fer-ā-mus</i>	Futur. exact.	
<i>fer-tis</i>	<i>fer-a-tis</i>	<i>tulēro</i> ș. c. l.	
<i>fer-u-nt</i>	<i>fer-a-nt</i>	Imperativus	
Imperfectum		Praesens	
S. <i>fēr-ē-bam</i>	<i>fer-rem</i>	S. <i>fēr</i> du	
ș. c. l.	<i>fer-res</i> ș. c. l.	<i>fer-te</i> duceți	
duceam	aș duce		

Futur.	
S. <i>fēr-a-m</i>	voiu duce
<i>fer-ē-s</i>	
<i>fer-ēt</i>	
P. <i>fer-ē-mus</i>	
<i>fer-ē-tis</i>	
<i>fer-e-nt</i>	
<i>Infinit.</i>	
Praes.	
<i>fer-re a duce</i>	
Perfect.	
<i>tūlisse a fi- dus</i>	
Futur.	
<i>lāturam, -am, -um esse</i>	
a voi a duce	

Futur.	
S. <i>fer-to</i>	să duci
<i>fer-to</i>	să ducă
P. <i>fer-tote</i>	să duceți
<i>fer-u-nto</i>	să ducă

*Particip.***Praes.**

N. <i>fer-e-ns</i>	ducând
G. <i>fer-e-ntis</i>	

Futur.

laturus, -a, -um cel ce va duce

Gerund.

fer-e-ndi, ș. c. l. spre a duce

Supin.

1. *lātum* spre a duce
2. *latu* de dus

P a s i v

Indicat.	Conjunct.	Indicat.	Conjunct.
Praes.		Perfect.	
S. <i>fer-or</i>	sunt	<i>lātus sum</i>	<i>latus sim</i>
	<i>du</i> s	ș. c. l.	ș. c. l.
	<i>fer-ris</i>	Plusquamperfect.	
	<i>fer-tur</i>	<i>latus eram</i>	<i>latus essem</i>
P. <i>fer-ī-mur</i>	<i>fer-ā-ris</i>	ș. c. l.	ș. c. l.
	<i>fer-a-tur</i>	Futur. exact.	
	<i>fer-a-mur</i>	<i>latus ero</i>	ș. c. l.
	<i>fer-ī-mini</i>		
	<i>fer-u-ntur</i>		
	<i>fer-a-ntur</i>		

Imperfect.

S. *fēr-ē-bar* ș. c. l. eram dus *fer-rer* ș. c. l. aș fi dus.

Futurum

- S. *fer-a-r* voi fi dus
fer-ē-ris
fer-ē-tur
 P. *fer-ē-mur*
fer-ē-mini
fer-e-ntur

Infinit.

Praes.

fer-ri a fi dus

Perfect.

lātum esse ș. c. l. a fi fost
 dus

Futur.

lātum iri a voi a fi dus

Compuse :

<i>af-fēro</i>	<i>at-tūli</i>	<i>al-lātum</i>	<i>af-ferē</i>	a aduce
<i>au-fēro</i>	<i>abs-tūli</i>	<i>ab-latum</i>	<i>au-ferre</i>	a luà, a ridicà
<i>con-fēro</i>	<i>con-tūli</i>	<i>cōl-latum</i>	<i>con-ferre</i>	a adunà
<i>dis-fēro</i>	<i>dis-tūli</i>	<i>di-latum</i>	<i>dis-ferre</i>	a amânà, a se deosebi
<i>ef-fēro</i>	<i>ex-tūli</i>	<i>ē-latum</i>	<i>ef-ferre</i>	a scoate atarà
<i>of-fēro</i>	<i>ob-tūli</i>	<i>ob-latum</i>	<i>of-ferre</i>	a aduce înainte
<i>prae-fēro</i>	<i>prae-tūli</i>	<i>prae-latum</i>	<i>prae-ferre</i>	a duce înainte, a preferà
<i>rē-fero</i>	<i>re-tūli</i>	<i>re-latum</i>	<i>re-ferre</i>	a raportà
<i>in-fēro</i>	<i>in-tūli</i>	<i>il-latum</i>	<i>in-ferre</i>	a duce în...
<i>suf-fēro</i>	<i>(sus-tūli rar)</i>	—	<i>suf-ferre</i>	a suferi

(In loc de *sustuli* se întrebuintază *sus-tinui* trec. de la *sus-tineo*, ear *sus-tuli*, *sub-latum* slujesc ca trec. și supin de la *tollo*).

4. Edere a mânca

Acest verb pôte lepadà în unele forme vocalele ausiliare *ī* și *ē*, înainte de *s* și *t* și atunci *d* înainte de *s* cade, sau se asimiléză (*ss*), ear *d* înainte de *t* se pre-

Imperat.

Praes.

- S. *fer-re* fi dus
 P. *fer-ī-mini* fiți duși

Futur.

- S. *fer-tor* să fi dus
fer-tor să fie dus
 P. *fer-ī-mīnor* să fiți duși
fer-u-ntor să fie duși

Particip.

Perfect.

lātus, -a, -um dus

Futur. s. Gerundiv.

ferendus, -a, -um ș. c. l.
 trebuind a fi dus.

face în s. Infinitivul present și conjunctivul imperfect se formeză cu sufixele primitive *se* și *sem* (v. § 118, *Notă*). Formele derivate de la trecutul *ed-i* și de la supinul *ē-sum* sunt regulate.

<i>Indicat.</i>	<i>Conjunct.</i>	<i>Imperativ.</i>
	Praes.	Praes.
S. <i>ēdo</i> mânânc <i>ē-d-a-m</i>		S. <i>ēd-e</i> s. <i>ēs</i> mânâncă
<i>ed-i-s</i> s. <i>ēs</i> <i>ed-a-s</i>		P. <i>ed-ī-te</i> s. <i>este</i> mâncați
<i>ed-i-t</i> s. <i>est</i> <i>ed-a-t</i>		Futur.
P. <i>ēd-ī-mus</i> ș. c. l.	să mânânc	S. <i>ēd-ī-to</i> s. <i>esto</i> să mânânci
	să mânânc	<i>ed-i-to</i> s. <i>esto</i> să mânânce
<i>ed-ī-tis</i> s. (despre	<i>ed-im,</i>	<i>ed-ī-tōte</i> s. <i>estōte</i> să mân-
<i>estis</i> <i>ed-im,</i>	v. § 148,3)	cați
<i>ed-u-nt</i>		<i>ed-u-nto</i> să mânânce

Imperfect.

S. <i>ēd-ē-bam</i> mânecam	<i>ēd-ē-rem</i> s. <i>essem</i> (<i>ed-sem</i>)
<i>ed-e-bas</i>	<i>ed-ē-res</i> s. <i>esses</i> (<i>ed-ses</i>)
ș. c. l.	ș. c. l. aș mânca.

Infinitiv.

ed-ēre s. *esse* (din *ed-se*) a mânca,

5. Fiēri a se face, a deveni

Acest verb se conjugă, în present, imperfect și viitor, după conjugarea a IV-a; cu toate acestea el primesce la conjunct, imperfect și la infinitiv o vocală auxiliară *fi-ērem* aș de deveni, *fi-ē-ri*, a se face, a deveni. În aceste forme *i* se scurtază, ear în celelalte rămâne lung chiar și înaintea unei vocale. Infinitivul are sufixul *ri*. Verbul *fieri* slujesce ca pasiv verbului *face*, în timpurile formate de la present; celelalte timpuri se formeză regulat de la *face*.

A c t i v

Indicativ. Coniunctiv.

Praes.

facio fac faciam să fac

Imperfect.

*faciebam făceam
făceam aş face*

Futur.

*faciam voi face
facies ş. c. l.*

Imperativ.

*făc fă
făc-ite faceți
ş. c. l.*

Infinitiv.

*Praes. facere a face
Perfect. fecisse a fi făcut
Futur. facturum esse a voi
a face*

P a s i v

Indicativ. Coniunctiv.

Praes.

S. fīo) fīam
fīs fīs
fit fiat
P. (fīmus) fīamus
(fītis) fīatis
fiunt fiant
sunt făcut. să devin
devin*

Indicativ. Coniunctiv.

Perfect.

*feci am făcut făcērim să fi
făcut*

Plusquamperfect.

*făcēram făci-ssem
făcusem aş fi făcut*

Futur. exact.

făcēro voi fi făcut

Particip.

*Praes. făciens făcēnd
Futur. facturus cel ce are
a face*

Gerund.

*faciendi apre a face
faciendo
faciendum*

Supin.

*1. fac-tum spre a face
2. fac-tu de făcut*

Indicativ. Coniunctiv.

Perfect.

*factum sum factus sim
am devenit aş fi devenit*

Plusquamperfect.

*factus eram factus essem
devenisem aş fi devenit*

Futur. exact.

factus ero voi fi devenit

*) Tema fī, v. § 119, Notă.

Imperfect.

fiē-bam ș. c. l. *fi-ē-rem* ș c. l.
deveneam   aș deveni

Futur.

fiam, *fiēs* ș. c. l. voiu deveni

Imperativ.

Praes. *fi* fa-te
fite faceți-ve

Infinitiv.

Praes. *fiēri* a deveni
Perf. *factum esse* a fi devenit
Futur. e înlocuit cu *fūtū-*
rum esse ș. cu *fōrē*.

Particip.

Perf. *factus*, -a, -um făcut
Futur. s. Gerundiv. *faci-*
endus, -a, -um trebuind
a fi făcut.

Notă. Compusele cu prepozițiuni ale verbului *facio* schimbă vocala temei *ă* în *î*, și formeză pasivul în mod regulat, d. e. *pēr-ficio* isprăvesc, pasiv: *pēr-ficior*, *inter-ficio* omor, pasiv: *inter-ficior* ș. a. Din potrivă compusele cu alte cuvinte păstrează pe *a* și au pasivul *fio*, d. e. *pătē-facio* deschid, pasiv: *pate-fio*, *cālē-facio* încăldesc, pasiv: *cālē-fio* ș. a. Se găesc de asemenea mai multe forme de la *confiēri*, în loc de *confici*, (pasivul de la *conficio* de-săvērșese), unele de la *dēfiēri* a fi lipsă, și la poeți *infīt* începe (a vorbi), compus din *in* și *fio*. În limba veche se găsește și deponentul *fior*, de unde infinitivul *fieri*.

6. Velle a voi, nolle a nu voi, malle a voi mai bine

Indicativus

Praesens

S.	<i>vōlo</i> voese	<i>nōlo</i> nu voese	<i>mālo</i> voese mai bine
	<i>vis</i>	<i>non vis</i>	<i>māvis</i>
	<i>vult</i>	<i>non vult</i>	<i>mavult</i>
P.	<i>vōlūmus</i>	<i>nōlūmus</i>	<i>malūmus</i>
	<i>vultis</i>	<i>non vultis</i>	<i>marvultis</i>
	<i>vōlunt</i>	<i>nolunt</i>	<i>malunt</i>

Imperfectum

<i>vol-ē-bam</i> voeam	<i>nōl-ē-bam</i> nu voeam	<i>māl-ē-bam</i> voeam
ș. c. l.	ș. c. l.	mai bine, ș. c. l.

Futurum

<i>vōlam</i> voiu voi	(<i>nōlam</i>) nu voiu	(<i>mālam</i>) voiu voi mai
		bine
<i>vōlēs</i> ș. c. l.	<i>nōles</i> ș. c. l.	<i>māles</i> ș. c. l.

Perfectum

völuī ş. c. l. am vrut *nöluī* ş. c. l. n'am *maluī* ş. c. l. am
vrut vrut mai bine

Plusquamperfectum

völuëram voişem *nöluëram* nu voi- *mäluëram* voişem
ş. c. l. ş. c. l. sem ş. c. l. mai bine.

Futurum exactum

völuëro voiū fi vrut *nöluëro* nu voiū fi *mäluëro* voiū fi vrut
vrut mai bine.

Conjunctivus

Praesens

S. <i>vëlim</i> să voesc	<i>nölim</i> să nu voesc	<i>mälim</i> să voesc
<i>vëlis</i>	<i>nolis</i>	<i>malis</i> mai bine
<i>vëlit</i>	<i>nolit</i>	<i>malit</i>
P. <i>velimus</i>	<i>nolimus</i>	<i>malimus</i>
<i>vëlitis</i>	<i>nolitis</i>	<i>malitis</i>
<i>vëlint</i>	<i>nolint</i>	<i>malint</i>

Imperfectum

S. *vellem* aş voi *noellem* n'aş voi *mallem* aş voi mai
ş. c. l. ş. c. l. ş. c. l. bine

Perfectum

völuërim să fi vrut *nöluërim* să nu fi *mäluërim* să fi vrut
ş. c. l. ş. c. l. vrut ş. c. l. mai bine

Plusquamperfectum

voluissem aş fi vrut *nöluissem* n'aş fi *mäluissem* aş fi vrut
ş. c. l. ş. c. l. vrut ş. c. l. mai bine

Imperativus

Praesens

lipsesce

S. *nölī* nu vroī
P. *nolīte* nu voiţi

lipsesce

Futurum

- P. *nōlīto* să nu vrei
nolito să nu vrea
 S. *nolītōte* să nu vreți
nolunto să nu voescă

Infinitivus

Praesens

velle a voi   *nolle* a nu voi   *malle* a voi mai bine

Perfectum

vōluisse a fi voit   *nōluisse* a nu fi vrut   *māluisse* a fi
 vrut mai bine

Participium

Praesens

vōlens voind   *nōlens* nevoind   lipsesce

Notă. Tema lui *velle* este *vōl*, slăbită în *vēl* în *vel-im*, în *vel-se* = *velle*, prin asimilare; la a doua pers. indie. pres. sing. *vēl-is* = *vīl-s*, și prin compensare *vīs*; în limba veche *volt*, *voltis* sunt din *vōlīt*, *vōlītis* prin sincopă, și *vult*, *vultis*, prin slăbire; în *vol-ū-mus*, *ū* e vocală ausiliară; (despre *velim* v. § 128. Nota 3). *Nolo* este din *nē(v)ōlo*, precum *mōlo* e din *mā(v)ōlo* (§ 20); în limba veche este încă și *nēvis*, *nēvolt* ș. a. în loc de *novis*, *non vult* ș. a. Însă *nolle* vine din *no(ve)lle*, prin sincopă, precum *nōlim* din *no(vē)līm*, și *malle* din *mā(ve)lle*, *malīm* din *mā(ve)līm*. În *mā-lo*, *ma* este (după § 22) = *māg* din *māge*, *magis* prescurtat (îa limba veche *māvēlīm*, *mavellem*). La imperativ tema consonantica *nōl* urmază conjugarea temelor în *i*, afară de *nol-unto*.

C

Verbe defectivē

§ 170. Sub numele de *verbe defectivē* (*verba defectiva*) se înțeleg verbele de la care numai unele forme sunt întrebuintate, ear celelalte lipsesc sau nu se găsesec în autori. Defective sunt următoarele verbe :

1. Inquam ȃic

Indicativ.

Praes. deplin :	S. <i>inquam, inquis, inquit,</i> P. <i>inquirmus, inquitis, inquiunt</i>
Imperf. numai :	<i>inquiēbat (și inquistabat).</i>
Futur.	<i>inquies, inquiet.</i>
Perfect. „	<i>inquisti, inquit.</i>

2. Ajo dic, încredințez

Indicativ.

Praes.	<i>ājo, āis, āit, ājunt.</i>
Imperf.	<i>ājebam, ajēbas ș. a. m. d.</i>

Conjunctiv.

Praes.	<i>ajas, ajat, ajant.</i>
--------	---------------------------

Particip.

Praes.	<i>ajens, ajentis.</i>
--------	------------------------

Notă. *Ait* se întrebuițază și ca trecut : *a ȃis*. Rădăcina pentru tema verbală *inqu-* și pentru *aj-* este aceeași, adecă *āg* (a ȃice), care se află curată în *ad-ag-ium*; din *ag-io* (după § 22) a ieșit *ajo*; din *nē- (i) go* s'a făcut *negō* tăgăduese (*ȃic nu*). Tema *ag* compusă cu *in* dă *in-(i)g-io=inqu-io*.

3. Fari a vorbi

Acest verb, ca și compusele lui : *at-fāri, et-fāri, pro-fari*, este întrebuițat mai mult în poezie. Formele ce se găsesc sunt următoarele :

Indicativ.

Praes.	<i>fāris, fātur, fantur</i>
Futur.	<i>fābor, fābitur.</i>

Imperativ. *fārē* vorbesce.

*Particip.***Praes.** *fantem* (compară *in-fans*, copil mic).**Perfect.** *fātus*.**Gerund.** *fandī, fando*.*Fandus* ca și *nefandus* și *infandus* (ce nu se poate spune, grozav) este pasiv.**Notă.** *Fāri* (de la *for*) vine din tema *fa*, (grecesce *φα* în verbul *φα-μί* *φίε*).4. **Ovare** a ținea ovațiune (triumf mic), a se bucura. Formele ce se găsesc sunt :*Indicativ. Praes.* *ōvas ōvat*.*Infin. Praes.* *ōvāre. Particip. Praes.* *ōvans***Perfect.** *ōvātus***Gerund.** *ōvandi*.**Futur.** *ōvāturus*.5. **Quaeso** (= *quaero*) rogÎntrebuințate în prosă sunt numai : *quaeso rog* și *quae-sūmus rugām*.6. **Ave, salve, văle**

Forme întrebuințate sunt :

<i>Imperativ.</i>	<i>āvē (hāve)</i> fii sănătos	<i>āvēte</i>
	<i>salve</i>	„ <i>salvete</i>
<i>Infinitiv.</i>	<i>văle</i> remăi sănătos	<i>valete</i>
	<i>āvēre</i>	
	<i>salvēre</i>	
	<i>valēre</i>	

Se *dice*, cu înțeles de imperativ, și *salvēbis, valēbis*. Aceste verbe se întrebuințază numai ca formule de salutare.**Notă.** Imperative defective sunt și următoarele :
cēdo (din *cēdīto*, prin sincopă) *dă*, și
cette (din *cēdīte*, care de asemenea se găsește) *dați*
agē, agīte haide ! (*agēdum, agēsīs=age si vis*).
āpāgē în lături !

7. Coepi, mēmīni, ōdi

Aceste trei verbe au numai timpurile formate de la tema trecutului.

*Indicativ.**Conjunctiv.*

Perfect. *coepi, coepisti* ș. c. l. *coeperim* ș. c. l. să fi început
am început
Plusquamp. *coeperam* ș. c. l. *coepissem* ș. c. l. aș fi început
începusem.

Futur. exact. *coepero* ș. c. l.
voiu fi început.

Infinitiv.

Perfect. *coepisse* a fi început
Futur. *coepturum esse* a voi
a începe.

Participium

Futur. *coeptūrus* cel ce are a începe.

Nota 1. Pe lângă *coepi* este și *coeptus*, -a, -um, care se întrebuintază în legătură cu un infinitiv pasiv mai ales, d. e. *lāpides jaci coepti sunt* au început a se arunca petre (vezi *Sintaxa*, § 148, A, 1. *Notă*).

Indicativ.

Perfect. *mēmīni* ș. c. l. îmi aduc aminte (cu înțeles de present).
Plusquamp. *meminēram* ș. c. l. îmi aduceam aminte (cu înțeles de imperf.)
Futur. exact. *meminēro* ș. c. l. îmi voiu aduce aminte (cu înțeles pe viit. I).

Conjunctiv.

Perfect. *mēmīnērim* ș. c. l. să-mi aduc aminte
Plusquamp. *mēmīnissem* ș. c. l. mi-aș aduce aminte

Infinitiv.

Perfect. *mēmīnisse* a-și aduce aminte

*Imperativ.*S. *memento* adu-ți aminteP. *mementote* aduceți-vă aminte (n'are alte persóne).*Indicativ.*Perfect. *ōdi* ș. c. l. urese (cu înțeles de present)Plusquamp. *ōdēram* ș. c. l. uriam (cu înțeles de imperf.)Futur. exact. *ōdēro* ș. c. l. voiu urî (cu înțeles de viit. I).*Conjunctiv.*Perfect. *ōdērim* ș. c. l. sa uresePlusquamp. *ōdissem* ș. c. l. aș urî*Infinitiv.*Perfect. *ōdisse* a urîFutur. *ōsūrum esse* a voi a urî*Particip.*Futur. *ōsūrus* cel ce are a urî.

Nota 2. Pe lângă *ōdi* la trecut mai este și *ōsus sum* (despre *osus* și în compuse: *exōsus*, *pērōsus*, veși § 145, 3).

Nota 3. Trecute, cu înțeles de present, sunt și: *nōvi*, *novisse* cunosc, seiu (de la *nosco*), și *consuevi*, *consuevisse* obicinuese (de la *consuesco*).

Nota 4. Trecutul *coepi* vine de la *coepio*, *coepere*, întrebuintat înainte de epoca clasică, și care vine din *co-ipio* de la rădăcina *ap*, de unde s'a format *ap-iscor*, *ad-ip-iscor*. *Ōdi* e trecutul de la un vechiu present *odio* (*ōdi*, *ōsum*), *odere*; *ōsus sum* este deponent. *Mēmīni* e trecutul reduplicat, în loc de *me-men-i*, de la tema *men*, (deosebită de *me-* în *mē-mor*) de la care s'a format imperativul prin lepădarea lui *i*.

Nota 5. Defective, în înțeles mai întins, sunt și alte verbe, pentru că nu au unele forme (cel puțin în epoca clasică), sau le au rar. Când aceste forme sunt neaparate, ele se înlocuiesc cu altele de acelaș înțeles. Astfel d. e. *vendo* și *perdo* (§ 169, 2, *Notă*) n'au pasiv; *făcio* are la pasiv *fio*; *coepi* slujesce de trecut lui *incipio*; în loc de *stīti* se întrebuintază mai bine *statui*; în loc de *excellui*, mai bine *praestīti*, *ēmīnui*, *excellens exstīti*; în loc de

sulentus, mai bine *sulentatus sum*: în loc de *tutus* mai bine *tutatus sum*; *fructus*=*usus sum*; ca supin a lui *cano* slujesce *cantatum*; în loc de *parsum est* mai bine *temperatum est*; în loc de *invisum est* mai bine *obtrectatum est* ș. a.

D

Verbe impersonale

§ 171. Unele verbe se întrebuintază numai la a 3-a persóna singular și la modul infinitiv, fără a se raportă la un subiect hotărât. Pentru aceasta ele se numesc *verbe impersonale (verba impersonalia)*, spre deosebire de acele ce se întrebuintază la tóte persónele, și care fiind în totdeauna în legătură cu un subiect hotărât, fie nume de persóna, fie nume de lucru, se numesc *personale (verba personalia)*.

§ 172. Verbele impersonale sunt de doué-feluri:

I. *Impersonale proprii*, adecă acele care din firea lor sunt impersonale, și care prin urmare se gasesc numai la a 3-a pers. sing. Ele arată:

a) *Deosebitele schimbări ale timpului*: *lönat tună, tönuit, fulgüрат fulgeră și fulmínat, fulmínavit*; *grandrnat* cade petró, *pluit* plouă, *ningit* ninge, *ninxit, illucescit* luminéză, *illucit, vespërascit* inseréză, *vesperavit*.

Nota 1. Se dice însé și *Jupiter tonat, fulgurat, dies illucescit, dies* sau *coelum vesperascit*, și atunci aceste verbe sunt întrebuintate ca personale.

b) *Starea sufletului*: *piget, piguit* și *pigitum est, pigere* a avea părere de reu, *pudet, puduit* și *puditum est, pudere* a avea rușine, *poenitet, poenituit, poenitere* a se căi, *taedet toedit* (și *taesum est*, de unde mai obicinuit *pertaesum est*, de la *pertaedet*), *taedere* a-i fi urit, a i se urí, *miseret, miseruit* și *miseritum (miseritum) est, miserere* a avea milă.

c) *Dispozițiune sau trebuință*: *oportet, oportuit, oportere* a se cuveni, a se cădeá, *décet, decuit, decere*

a se coveni, *licet*, *licuit* și *licitum est*, *licere* a fi învoit, *libet*, *libuit* și *libitum est*, *libere* a-i plăcea, *liquet* (*liquit* și *licuit*), *liquere* a fi vederat.

Nota 2. *Oportet* însemnă propriu se ține ca parte de, de la rădăcina *par* sau *por* (din *par-tis* de la *pars*, din *por-tio*, grecesee *πορ* din *πé-πω-ται*) cu care este asemine *oportet*—*o(b)-port-et*: *o* în loc de *ob*, precum *ō-pērio* în loc de *ob-perio*.

2. *Impersonale improprii*, adevă acele care din firea lor sunt personale, dar care într'un înțeles anume hotărât primesc forma impersonală. Ast-fel sunt: *est* (*fuit*) se întemplă, *fit* (*factum est*) se face, se întemplă, *accidit*, *evēnit*, *contingit* (trec. *accidit*, *evēnit*, *contigit*) se întemplă, *accēdit*, *accessit* se adaugă, *condūcit* și *expēdit* (*conduxit*, *expedivit*) este folositor, *convēnit* se cade, *constat* este dovedit, *praestat* este mai bine, *restat* rămâne, *jūvat*, *plācet* îmi place, *rēfert* și *interest* este de interes ș. a.

Nota 3. La impersonalele improprii se numeră și formele pasive ale tuturor verbelor indirect transitive, precum: *itūr* se merge, *ventum est* s'a venit, de la intransitivele *ire*, *venire*; *tibi obtemperatur*—ți se dă ascultare, de la transitivul indirect *obtemperare*. Un astfel de impersonal pasiv se formeză în toate timpurile chiar și la infinitiv pres. trecut și viitor, nu însă la participe nici la imperativ. Acest de pe urmă mod se exprimă, ca la toate celelalte verbe impersonale, prin conjunctivul prezent. Astfel *pugnātur*, *pugnābitur*, se luptă, se face luptă, *pugnābitur* *pugnāretur*, *pugnatum est*, *pugnētur* să se facă luptă, *pugnāri* (d. e. *pugnari nequit*), *pugnātum esse*, *pugnatum iri*.

C. PARTICULELE

CAP. XI ADVERBELE. PREPOZIȚIUNILE. CONJUNCTIUNILE. INTERJEȚIUNILE

I. Adverbele

§ 173. Adverbele (*adverbia*) sunt, după întocmirea lor, *forme nominale*, cu sufixe casuale, care adese se

găsesc trunchiate, sau picate cu totul (vezi § 178, f.).

Ele însemnă deosebite raporturi, mai ales *de loc* (la întrebările *unde? de unde? încotro?*), *de mod* (la întrebarea *cum?*) și *de timp* (la întrebarea *când?*). Tema adverbială este prin urmare totdeauna sau cea a unui *nume* (adecă substantiv, adjectiv, chiar și particip), sau a unui *pronume*. Trebuie dar să deosebim două clase de adverbe:

1. *Adverbe nominale* și
2. *Adverbe pronominale*.

Cele d'întai sunt earăși de două feluri:

- a). *Adverbe adjectivice* și
- b). *Adverbe substantivice*.

De aceste de pe urmă se țin și așa numitele *adverbe verbale*, care numai în aparență sunt formate de la verbe, în realitate însă deriva din substantive verbale.

I. ADVERBE NOMINALE

a). *Adverbe adjectivice*

§ 174. Adjectivele cu tema în *o* (de trei terminări, § 81) formăză adverbe schimbând vocala finală a temei în *ē* d. e. *longus* (tema *longo*), face ca adverb *longē*, *miser* (tema *misero*), adv. *miserē*, *pulcher* (tema *pulchro*), adv. *pulchrē*, *aeger* bolnav, (tema *aegro*), adv. *aegrē* (cu greu).

Adjectivele cu tema în *i* (de două terminări, § 86) formăză adverbe, adaogând la temă sufixul *-ter* d. e. *brevi-s*, adv. *brevi-ter*, *turpi-s*, adv. *turpi-ter*.

În sfârșit adjectivele cu temă consonantică (de o singură terminare, § 83) formăză adverbe adaogând la temă sufixul *-i-ter* d. e. *par*, adv. *păr-i-ter*, *memor* adv. *memor-i-ter* (pe de rost), *felix* (tema *felic*) adv. *felic-i-ter*, *simplex* (tema *simplic*), adv. *simplic-i-ter*. Dacă

însă tema adjectivului se sfârșește cu *t*, se lepădă această literă, și apoi se adaugă numai sufixul *-ter* d. e. *elegans* (tema *elegant*), adv. *elegan-ter*, *săpiens* (tema *sapient*), adv. *săpien-ter*, *sollers* (tema *sollert*) adv. *soller-ter* (cu hărnicie).

Notă. De la aceste reguli se abat :

bōnus ca adverb *bēnē* (în loc de *bōnē*) bine
mālus „ „ *mālē* „ „ „ *mālē*, cu *e* lung) reu
audax „ „ *audac-ter* cu îndrăsnelă
difficilis „ „ *difficul-ter* (rar *difficiliter*, după epoca clasică *difficile*, vezi mai jos § 175, *Notă*); mai obicinuît însă se întrebuințază *non facile*, *via*, *aegre* în loc de *difficulter*
vālidus tare, ca adverb *valde* (formă sinecopată, întrebuințată mai des de cât *valide*),
firmus tare, ca adverb *firmē* (cu tărie) și *fermē* (cam).

Mai multe adjective în *-us* formeză adverbe în *-e* și în *-ter*; astfel :

<i>durus</i>	<i>dure</i>	și <i>duri-ter</i>
<i>firmus</i>	<i>ferme</i>	„ <i>firmi-ter</i>
<i>largus</i>	<i>large</i>	„ <i>largi-ter</i>
<i>humānus</i>	<i>humane</i>	„ <i>human-iter</i> .

Adjectivul indeclinabil *nēquam* (§ 96, 2), face ca adverb *nēquī-ter*.

§ 175. Mai multe adjective în *-us* și *-er*, întrebuințază ca adverbe ablativul singular neutru. Astfel :

<i>contīnuō</i>	îndată	<i>nēcessariō</i>	neapărat
<i>crebrō</i>	adese	<i>perpetuō</i>	neconținut
<i>falsō</i>	neadeverat	<i>meritō</i>	cu dreptul
<i>improvisō</i>	fără veste	<i>praestō</i>	la îndămână
<i>rārō</i>	rar	<i>serō</i>	târziu
<i>rēpentinō</i>	pe neașteptate	<i>sūbitō</i>	fără veste, deodată
<i>secretō</i>	în taină	<i>seriō</i>	cu dinadinsul
<i>sedūlō</i>	cu sirguintă	<i>tutō</i>	sigur

De la *commōdus* îndemănat, se face adverb *commōdō* și *commōdē*; de la *consultus* se face *consultē* cu

chibzuință (și *inconsulte* fără chibzuință) și *consulto*; de la *verus—verē* cu adevărat și *verō*, eară, înse; de la *certus—certē* și *certō*. De aceste se țin și adverbele de număr: *primō*, *sēcundō*, *tertiō* ș. a. (§ 113, 3), precum și *extremō*, *postremō*—în cele de pe urmă.

Notă. De la unele adjective se întrebuițază ca adverb acusativul sing. neutru. Astfel: *multum*, *paulum*, *paulūlum*, *summum*, cel mult (însă *summē* fôrte d. e. *homo summe disertus*, om fôrte elocvent), *mīnimum* cel mai puțin, *cēterum* de altfel, *tantum*, *solum* numai, *nīnium* prea mult, *plerumque* cele mai de multe ori, *pōtissimum* mai cu deosebire; de asemenea: *primum* întâia dată (§ 113, 3), *extrēmum* cea de pe urmă dată. Chiar și de la adj. în *-is*: *facile*, *dulce*, *triste*, *saepe* (de la adj. vechiu *saepis* ades), și *impūnē* nepedeapsit.

Compararea adverbelor

§ 176. Adverbele adjectivice pot primi grade de comparare. Ca adverb în comparativ slujesc neutrul singular al comparativului în *-ius*, ear superlativul adverbial se formeză regulat în *-ē*. Astfel sunt:

Positiv	Comparativ	Superlativ
<i>longe</i>	<i>longius</i>	<i>longissimē</i>
<i>pulchre</i>	<i>pulchrius</i>	<i>pulcherrime</i>
<i>citō</i>	<i>citius</i>	<i>citissime</i>
<i>brēviter</i>	<i>brēvius</i>	<i>brevissime</i>
<i>facile</i>	<i>facilius</i>	<i>facillime</i>
<i>saepe</i>	<i>saepius</i>	<i>saepissime.</i>

Următoarele sunt neregulate la gradele de comparare:

<i>bēnē</i>	<i>mēlius</i>	<i>optime</i>
<i>mālē</i>	<i>pējus</i>	<i>pessime</i>
[<i>pārum</i> puțin]	<i>mīnus</i>	<i>minime</i>
[<i>valde</i> fôrte]	<i>māgis</i>	<i>maxime</i>
<i>multum</i>	<i>plus</i> (§ 96, 2, <i>Notă</i>)	<i>plūrimum.</i>

§ 177. Următoarele adverbe, de și nu sunt formate din adjective, totuși primesc gradele de comparare:

<i>diu</i> îndelung	<i>diutius</i>	<i>diutissime</i>	
<i>nūper</i> de curând	—	<i>nūperrime</i>	
<i>temp̄eri</i> la timp	<i>temp̄erius</i>	—	
<i>sātis</i> destul	<i>sātius</i> mai bine	—	
<i>sēcus</i> altfel	<i>sēcius</i> și <i>setius</i>	(<i>nihilō secius</i> cu tôte aceste)	
[<i>pōtis</i> în stare]	<i>pōtius</i> mai ales mai bine	<i>potissimum</i>	mai cu deosebire

§ 178. Următoarele forme adverbiale sunt derivate tot din teme adjectivice :

a). **Acusative feminine sing.** : *bi-fāriam* din două părți, *tri-fāriam* din trei părți, *multi-fāriam* din multe părți, *cla-m* pe ascuns, *pālam* pe față. Acusat. plur. este *ālīās* aiurea, altfel.

b). **Ablative feminine sing.** : *ūnā* împreună, *rectā* pe drum drept (însă *recte* drept), *dextrā* la dreapta (însă *dextere* și *dextre* cu iscusință), *sinistrā*, la stânga, *infrā* jos, *suprā* sus, *extrā* afară, *intrā* în lăuntru, *citrā* dincoace, *ultrā* dincolo, *contrā* din potrivă; de asemenea *frustrā* în zadar, *juxta* lângă.

c). **Ablative masculine sing. în *ō*** (cum sunt *eo, quo* ș. a. § 182 *Tabela*) : *ālīo, utro, neutro, in-tro* în lăuntru, *ul-tro* dincolo, *citro* dincoace, *re-tro* înapoi, *porro, immo (=īmo)* chiar, din potrivă, *omnīno* (de la adject. *omnīnus*) cu totul.

d). **Acusative sing. masculine sau neutre.** Pe lângă cele numite la § 175 *Notă*, mai sunt : *pārum (=parvum)* puțin, *dēmum* la urmă, *versum* care se află în : *introrsum*, în lăuntru, *deorsum* jos, *sursum* sus, *passum* în fund, în jos, *dextrorum* înspre dreapta, *sinistrorum* înspre stânga (§ 18, b); din potrivă forma *versus* (part. de la *verto*) și compusele ei *prorsus* de tot, *rursus* earăși, arată nu nominativ masc. adverbial.

e). Un cas cerut de prepozițiune: *denuo* din nou (*de novo*), *in-primis* mai ales, *in-cassum* în desert; cu prepozițiunea pusă pe urma: *părum-per* în puțin timp, *nū-per* (= *nōvum-per* de curând, *paulis-per*, *aliquantis-per* puțin timp, câtva timp, *sem-per* tot-deauna.

f). Sufixul casual a picat în: *sīm-ul* (în loc de *simule*, precum în limba veche *facul* în loc de *făcile*) tot-odată, *pröcul* (de la un adj. vechiu *proculus*; *procul* e dar trunchiat din *pro-culu-m* sau *pro-cule*) de parte; *non* (în loc de *nōn-um*) nu.

b). Adverbe substantivice

§ 179. Adverbele substantivice sunt:

1. Ablative sau locative: *grātīs* (în loc de *gratīs*) degéba, *fōris* (de la *forae*=*fores*) afară, *vespère* sau *vesperi* sara, *tempèri* la timp, *pègre* (locativ vechiu *peregrī*) în țară străină, *heri* (tema *hes* din *hes-ternus*) ieri, *māne* de dimineață (de la adj. vechiu *manus*=*tim-puriu*, bun, care se găsesce încă în *im-manis*), *hōdie* (=cu vechiul *hod-die*) astăzi, *postrīdie* (= *postero die*) a doua zi, *quōtidie* (= *quoto die*) în fie-care zi, *quōtannis* în fiecare an, *noctu* noaptea, *rite* (= *ritu*) după obicei, *quomōdō* cum, *magnōpère* foarte mult, *tantōpère* atât de mult (§ 21), *sponte* de bună voie.

2. Acusative: *partim* (acus. vechiu de la *partis*, § 61, Nota 3), în parte, *fōras* (*forae*) afară, *circum* (*circus* cerc) împrejur, *diu* ziua, mult timp.

3. Un cas cerut de prepozițiune: *ob-viam* întru întimpinare, *in-vicem* unul după altul, *ad-n ōdum* foarte, *quem-ad-mōdum* precum, *prōpe-diem* în curând, *ex-tem-plo* și *il-lico* (= *in loco*) pe dată, *prī-die* (*prae-die*) în ziua trecută, *inter-diu* în timpul zilei, *peren-die* (*perum* în limba oscă=*praeter*: *praeter diem*) poimâne (adecă peste o zi), *ēminus* și *com-mīnus* (de la *mānus*) de de-

parte și de aprópe, *af-fătim* [rădăcina *fat* din *făt-isco* mă despice] destul (adecă până la obosală).

§ 180. Cu ajutorul terminării *-tus* se forméază ad-
verbe din substantive, precum: *fundŭ-tus* din temelie
(de la *fundus*), *stirpŭ-tus* din tulpină (de la *stirps*), *ra-
dicŭ-tus* din rădăcină (de la *rădix*) ș. a. De asemenea și
penŭ-tus (de la *penus* sau *penum*) până în fund. Tot ast-
fel se forméază și de la adjective, precum: *divinŭ-tus*
prin puterea dumnezeéscă, *antiquŭ-tus* din străvechiu ș. a.

c). Adverbe verbale

§ 181. De la substantivele verbale în *-tus* (= *sus*,
după cum supinul *tum=sum*, § 31) se fac în *-tim* (*-sim*)
numérose adverbe:

<i>stă-tim</i>	îndata	<i>cur-sim</i>	în fugă
<i>rap-tim</i>	cu hapca	<i>junc-tim</i>	lângă olaltă
<i>punc-tim</i>	împungënd	<i>cae-sim</i>	tăind
<i>sen-sim</i>	pe nesimțite	<i>separă-tim</i>	de-o parte
<i>certă-tim</i>	pe întrecute	<i>nomină-tim</i>	în deosebi
<i>pas-sim</i>	(de la <i>pando</i>) în töte părțile	<i>praeser-tim</i>	mai cu samă
<i>confes-tim</i>	îndata (de la <i>con-festus</i> și acesta de la <i>fen- do</i> ca și <i>in-festus</i>).		

După aceeași analogie se forméază astfel de adverbe
și de la teme curat nominale d. e.

centuriă-tim pe centurie   *tribŭ-tim* pe trib, seminție
vics-sim (*vices* nom. pl.) pe   *fur-tim* pe furiș
rând

sal-tem (în loc de *sal-tim* de la rădac. *sal* din *sal-vus*,
sal-us) cel puțin, *singŭlă-tim* în parte.

prŭvă-tim în particular
grădă-tim treptat
vitrŭ-tim pe cap.

gregă-tim în turma
paulă-tim puțin câte puțin

Adverbe, formate din împreunări de cuvinte verbale, sunt, d. e. *î-licet* îndată, *vădē-licet* vederat, *sci-licet* a-nume, adecă (prin căderea sufixului *re* din *scire*), *for-sitan* (*fors-sit-an*), *forsit* (*fors-sit*), *forsan* (*fors-an*) póte, *dum-taxat* nu mai mult, numai.

2. ADVERBE PRONOMINALE

§ 182. Adverbele de acéstă clasă sunt formate de la deosebitele teme pronominale și înfațșază parte tóte formele casuale obicinuite, precum acus. masc. și fem. abl., locativul, parte numai unele formări casuale particulare a căroră sufixe altfel nu se mai gădesc. Tabela urmatóre le arată în șir corelativ :

TABELA ADVERBE-

	Intrebătoare	Demonstrative
unde ?	<i>ubi (ubinam)?</i> unde ?	<i>ibi (ibidem), hīc, istic,</i> <i>illic</i> acolo [<i>hic</i> unde sunt eu <i>istic</i> unde ești tu <i>illic</i> unde este el]
de unde?	<i>unde ?</i> de unde ?	<i>inde (indidem), hinc,</i> <i>istinc, illinc,</i> de aice, de acolo
în cotro?	<i>quo (ecquo, quonam)?</i> în cotro? <i>quorsum ?</i> în ce parte ?	<i>eo</i> acolo <i>eōdem</i> tot acolo <i>hūc</i> aice, acolo <i>illūc</i> } acolo <i>istūc</i> }
pe unde?	<i>quā ?</i> pe unde ?	<i>eā</i> pe acolo <i>eādē</i> tot pe acolo <i>hac</i> pe aice <i>istac</i> } <i>illac</i> } pe acolo
până unde?	<i>quātenus</i> până unde, cât de departe ?	<i>eātenus</i> până acolo <i>hactenus</i> până aici
când ?	<i>quando ?</i> când?	<i>tum, tun-c</i> atunci <i>nun-c</i> acum <i>jam</i> acum, d-ja <i>olim</i> odinioară <i>antēa</i> } <i>antehāc</i> } mai înainte <i>postea</i> } <i>post-hac</i> } după aceea <i>inter-eā</i> } <i>interim</i> } între aceste

LOR PRONOMINALE

Relative	Nehotărâte
<i>ubi (ubicumque)</i> unde, ori unde	<i>ălicūbi</i> undevă <i>ăbīque</i> pretutindene <i>ăbīvis</i> } ori unde <i>ăbilibet</i> } <i>utrōbīque</i> de amândouă părțile <i>ălībi</i> aiurea <i>usquam</i> } undevă <i>uspīam</i> } <i>nusquam</i> nicaeri
<i>unde</i> de unde <i>undecunque</i> ori de unde	<i>ălicunde</i> de aiurea <i>undīque</i> de pretutindene <i>utrimque</i> de amândouă părțile
<i>quo</i> în cotro <i>quocunque</i> ori în ce parte <i>utrō</i> în care parte din două	<i>ălīquo</i> undeva <i>ălīo</i> aiurea <i>utrōque</i> de amândouă părțile <i>quoquoversus</i> din toate părțile
<i>quā</i> pe unde <i>quācunque</i> ori pe unde	<i>ălīqua</i> pe undeva <i>quavis</i> pretutindene, ori pe unde <i>nequaquam</i> nici de cum
<i>quatenus</i> până unde	<i>ălīquatenus</i> până la ore-care treptă, punct
<i>cum (quum)</i> , <i>quando</i> când <i>quandocumque</i> ori când, ori de câte ori	<i>ălīquando</i> cândva <i>quondam</i> odinioară <i>unquam</i> vre odată <i>nunquam</i> nici odată <i>non-nunquam</i> une-ori

TABELA ADVERBE-

	Iutrebătore	Demonstrative
de când?	<i>ex quo?</i> de când?	<i>deinde</i> (<i>dein</i>) după aceea <i>exinde</i> (<i>exin</i>) de atunci <i>subinde</i> în urmă <i>abhinc</i> de acum, de
cât timp?	<i>quandiu?</i> cât de mult timp	<i>tamdiu</i> } atât de mult <i>tantisper</i> } timp
până când?	<i>quousque?</i> până când	<i>ad-huc</i> până acum = încă
pentru ce?	<i>cur?</i> <i>quare?</i> { pentru ce?	<i>eo, idēo</i> <i>idcirco</i> <i>propterea</i> <i>proinde</i> } pentru aceea
cum?	<i>qui?</i> (<i>quomodo</i>)? cum?	<i>ită</i> așa <i>itidem</i> } tot așa <i>item</i> } <i>sic</i> așa, astfel
cât de mult?	<i>quam?</i> cât de mult?	<i>tam</i> atâta

LOR PRONOMINALE

Relative	Nehotărâte
<i>ex quo</i> de când	
<i>quamdiu</i> cât timp	<i>aliquamdiu</i> câtva timp <i>usque</i> necontenit
<i>quoad</i> (<i>donec</i>) cât timp, până ce	
<i>quod</i> fiind că <i>quapropter</i> (<i>quare</i>) pentru care	
<i>qui</i> (<i>quomodo</i>), <i>uti</i> , <i>ut</i> (<i>utut</i> , <i>utcumque</i>) cum	<i>utique</i> ori cum <i>neutiquam</i> nici de cum <i>aliōqui</i> (- <i>quin</i>) } de altfel <i>ceteroqui</i> (- <i>quin</i>) } <i>ne-qui-quam</i> în zadar
<i>quam</i> cât <i>quam-vis</i> } <i>quam-libet</i> } ori cât	

II. Prepozițiunile

§ 183. Tóte prepozițiunile sunt adverbe, și în origine, adverbe de loc. Ca adverbe prepozițiunile înfațișază formațiuni nominale de multe feluri, fie tema lor un nume sau un pronume. Un adverb însè se face prepozițiune când se întrebuițază cu un cas ce hotăresce un loc, adecă *acusativul* (care exprimă mișcarea și întinderea în spațiu) și *ablativul* (care exprimă repaos, comunitate și despărțire) și cere chiar acest cas.

Notă. Al treilea cas, întrebuițat adverbial, *locativul*, nu are nevoie să se razime pe nici o prepozițiune.

Cu acéstă întrebuițare de prepozițiuni, unele din adverbele de mai jos, au perdut caracterul unor adverbe adevărate, altele din potrivă au pastrat, pe lângă valoarea de adverbe curate, și pe cea a unei prepozițiuni.

§ 184. Cer *acusativul*:

<i>ad</i>	la (mișcare)	<i>juxtā</i>	lângă
<i>adversus</i>	cătră, spre	<i>ob</i>	dinainte, pentru
<i>ante</i>	înaintea	<i>per</i>	prin
<i>ăpud</i>	la (stare pe loc)	<i>pōne</i>	dinapoi
<i>circa</i>	împrejur	<i>post</i>	după
<i>circiter</i>	aprópe, cam	<i>penes</i>	la, în puterea
<i>circum</i>	împrejur	<i>praeter</i>	afară de
<i>cis</i>	(de astă parte	<i>prōpe</i>	aprópe de
<i>citra</i>	(dincóce	<i>propter</i>	pentru
<i>contra</i>	din potrivă, în față	<i>supra</i>	deasupra
<i>erga</i>	cătră	<i>secundum</i>	după
<i>extra</i>	pe deasupra	<i>trans</i>	peste
<i>infra</i>	de desupt	<i>ultra</i>	dincolo
<i>inter</i>	între	<i>versus</i>	șpre, cătră
<i>intra</i>	în launtru.		

Nota 1. Numai *versus* singură se pune după *acusativul* seu, pentru că se întrebuițază obicnuit cu *in* sau *ad* înainte, d. e. (*in*) *forum versus*, (*ad*) *oceanum versus*.

Nota 2. Dintre prepozițiunile de mai sus, următoarele se întrebuintază și ca adverbe curate:

<i>ante</i>	<i>citra</i>	<i>intra</i>	<i>prope</i>
<i>adversus</i>	<i>contra</i>	<i>justa</i>	<i>propter</i>
<i>circa</i>	<i>extra</i>	<i>pone</i>	<i>supra</i>
<i>circiter</i>	<i>infra</i>	<i>post</i>	<i>ultra</i>
<i>circum</i>			

Cătră aceste se adaug și următoarele; *cōram, prae, subter* și *sūper*.

§ 185. Cer *ablativul*:

<i>ab</i> (<i>ā, abs</i>)	de la	<i>ex</i> (<i>ē</i>)	din
<i>absque</i>	fară	<i>pro</i>	pentru
<i>cum</i>	cu	<i>prae</i>	înainte
<i>cōram</i>	în față, dinaintea	<i>sine</i>	fară
<i>de</i>	de	<i>tenus</i>	până la.

Nota. Prepozițiunile *ab* și *ex* se pun totdeauna înaintea unei vocale și a lui *h*, adese însă și înaintea consoanțelor. Prepozițiunile *a* și *e* se întrebuintază înaintea consoanțelor, *a* mai ales înainte de *b, p, f, v*; *abs* înaintea pronumelui *te* d. e. *ab urbe, ex urbe, ab his, ab senatu, a puppi, a foro, abs te*; *ex memoria, ex vulnere, ex quo*. Prepozițiunea *tenus* se pune totdeauna după complimentul seu: *Tauro tenus*; *cum* se pune în urma pronumelor personale, formând cu ele un singur cuvânt: *mecum, tecum, secum, nobiscum, vobiscum*; de asemenea și după pronumele relative: *quocum, quacum, quibuscum*; se dicea însă și *cum quo, cum qua, cum quibus*, dar numai *quicum* (§ 105, Nota 1).

§ 186. *Acusativ* la întrebarea *în cotro?* și *ablativ* la întrebarea *unde?* cer următoarele prepozițiuni:

<i>in</i>	<i>sub</i>	<i>subter</i>	<i>sūper</i>
în	sub	de desupt	deasupra, pe.

Ou toate aceste *subter* și *super* se pun rar cu *ablativul*; cele mai de multe ori ele cer *acusativul*, chiar la întrebarea *unde?* d. e. *subter murum, super flumen situs*.

Nota. Ca prepozițiuni se întrebuintază uneori și următoarele adverbe: *clam* (cu *acus.* și *abl.*) pe ascuns de, *palam* pe

față, în față (cu abl.); *procul* (cu abl.) departe de; *usque* (cu acus.) până la, d. e. *clam patrem, clam vobis, palam populo, procul mari*, (și *procul a mari*), *usque pedes* (și *usque ad pedes*).

Locul prepozițiilor

§ 187. Unele prepozițiuni de o singură silabă (precum și *ante*) se pot pune între cuvântul determinativ și între substantiv, d. e. *paucos post menses, multis de causis, magna ex parte, summo cum cura, qua in urbe, multos ante annos*. Deosebită de această este așa numita *anastrofă* (*ἀναστροφή*), când adecă o prepozițiune se pune după cazul seu unic, cum se întâmplă obicinuît cu *versus* (§ 184, *Nota* 1), *tenus, cum* (§ 185, *Notă*), câte odată și cu *inter* și *contra*, când se află în legătura cu relativul: *ii, quos inter erat, quos contra venerat*. Intrebuințarea *anastrofei* este mai întinsă la poeții și la prosatorii ce au urmat după epoca clasică, precum Tacit. La unele prepozițiuni monosilabice se pot anina și particulele enclitice *que, ve, ne*, astfel: *exque iis, deve coloniis, postve ea, cumque libellis*; mai obicinuît însă ele se anină la complimentele prepozițiilor: *in patriamque, ob eamque causam, sub occasumque solis*.

Prepozițiuni nedespartite

§ 188. Dintre prepozițiunile înșirate mai sus, următoarele, în calitatea lor primitiva de adverbe, intra în compnere cu verbe:

<i>ad</i>	<i>praeter</i>	<i>prae</i>
<i>ante</i>	<i>trans</i>	<i>pro</i>
<i>circum</i>		
<i>inter</i>	<i>ab(a, abs)</i>	<i>in</i>
<i>ob</i>	<i>com(con, co=cum)</i>	<i>sub</i>
<i>per</i>	<i>de.</i>	<i>subter</i>
<i>post</i>	<i>ex(e).</i>	<i>super</i>

În opozițiune cu aceste prepozițiuni ce se numesc *despărțite*, următoarele șapte adverbe se numesc *prepozițiuni nedespărțite*, pentru că ele sunt întrebuintate numai în compunere, și nici o dată singure:

<i>ambi</i> (<i>amb, am, an</i>)	împrejur
<i>dis</i> (<i>dī</i>), <i>des-</i> ,	arată desfacere
<i>red</i> (<i>re</i>), iarăși,	din nou
<i>sēd</i> (<i>se</i>), arată	despărțire
<i>por</i>	în frunte
<i>vē</i>	(arată lipsă)
<i>in</i>	ne- (arată negațiune)

Din aceste, cele cinci dintăi se compun mai ales cu verbe: *amb-io* (de la *eo*), *am-ic-io*, *an-qui-ro*, *an-ceps*, *dis-cer-po*, *dir-imo*, *red-arguo*, *red-do*, *re-sisto*, *sed-itio*, (de la *sed-ire*), *se-pono*, *se-curus*. Cele două de pe urmă se compun numai cu nume, ear nici de cum cu verbe: *ve-cors*, *ve-sanus*, *in-ers*, *in-imicus*. În *i-gnosco* singur, *in* se află sub forma de *i*.

Nota 1. În compunere cu alte cuvinte prepozițiunile sufer deosebite schimbări în forma și sunetele lor. Astfel:

a). Prepos. *ab* se pune înaintea vocalelor și a celor mai multe consonante, d. e. *ab-erro*, *ab-lego*, *ab-nuo*; *abs* se pune înaintea lui *c* și *t*, d. e. *abs-condo*, *abs-tineo*, *abs-tuli*; dar înaintea lui *p*, *abs=as*, ear înaintea lui *f*, *abs=au*, d. e. *as-porto*, *as-pello*; *au-fugio*, *au-fēro*.

b). Prepos. *ex* se pune înaintea vocalelor și a consonantelor *c*, *p*, *q*, *s*, *t*, se asimilază cu *f*; altfel este sub forma *ē* d. e. *ef-fēro*, *ex-tuli*, *ē-latum*.

c). Prepos. *in=im* înainte de *m*, *b*, *p*; se asimilază cu *l* și *r*, d. e. *im-mitto*, *im-bibo*, *im-pōno*, *il-lūdo*, *ir-rideo*.

d). Prepos. *sub=sus* înainte de *c* și *t*, d. e. *sus-cipio*, *sus-tineo*; devine *su* înainte de *sp*, d. e. *su-spicio*; se asimilază adese în *succ*, *sugg*, *suff*, *summ*, *supp*, *surr*, d. e. *suc-curro*, *sug-gero*, *suf-flo*, *sum-mitto*, *sup-porto*, *sur-rīpio* (*sub-rīpio*).

e). Prepos. *cum=com* înainte de *b*, *p*, *m*, d. e. *com-bibo*, *com-pōno*, *com-mitto*; uneori chiar înainte de vocale d. e. *com-ēdo*, *com-itor*; altfel înainte de vocale și *h* se face *co*, d. e. *co-alesco*, *co-eo*, *co-hibeo* (*co* înainte de *n*, d. e. *cōnecto*, *cōnitor*); înaintea celorlalte consonante=*con*, d. e. *con-fero*, *con-gēro*; se asimilază cu *l* și *r*, d. e. *col-ligo*, *cor-rīpio*.

f). Prepos. *ad*=*ac* înainte de *qu* d. e. *ac-quiro*; se face *a*, înainte de *gn, sp, sc*, d. e. *ā-gnosco, a-spiciō, a-scendo*; se asimilează adese în *aff, all, app, ass, att*: *af-fēro, al-ligo, ap-pōno, as-sūmo, at-tingo*.

g). Prepos. *ob* se asimilează adese în *off, occ, opp*: *of-fēro, oc-curro, op-pono*: însă *ō-mitto, ō-perio, ō-portet*.

h). Prepos. *per* se asimilează cu *l*: *pel-licio, pel-lucidus*.

i). Prepos. *por* se asimilează cu *l* și *s*: *pol-licēri, pol-luo, pos-sideo*; se află curată în *por-tendo, por-rigo*.

j). Prepos. *trans*=*tran* înainte de *s*: *tran-silio*; une-ori *trā*: *tra-dūco, tra-jicio*.

k). Prepos. *inter* se asimilează în *intel-lēgo, (intel-ligo)*.

Nota 2. Uneori poeziile, foarte rar prosatoriile, despart pozițiunea de verbul cu care e compusă, printr'un alt cuvânt. Acesta se numește în gramatică *imesă* (*tmēsis, τμησις*) și este o licență, urmată după exemplul poezilor greci. *Imesa* se face mai ales la *circum, inter, super, prae, post*, d. e.

Jamque adeo super unus eram în loc de *unus supereram* (Virg. *Aeneid.* 2, 567); *nascere, praeque diem veniens*. (Id. *Ecl.* 8, 17); *quum tu argento post omnia ponas* (Hor. *Serm.* 1, l. 86, de asemenea Hor. *Serm.* 1, 6, 58).

III. Conjunțiunile

§ 189. Conjunțiunile (*Conjunctiones*) sunt de asemenea adverbe (vezi mai multe despre dăsele în *Sintaxă*). Ele se pot deosebi în:

1). *Copulative* sau împreunătoare: *et, atque, ac* (*ac* nu se pune aici odată înaintea unei vocale sau *h*), *-que* (se anină la sfârșitul cuvintelor ca enclitică) și; *etiam, quōque* (*quoque* se pune în urma cuvântului întonat) chiar; *neque* și *nec* (amândouă se pun înaintea unei vocale și a unei consonante) nici.

2). *Disjunctive* sau dispreunătoare: *aut, vel, -ve, (ve* se anină la urma ca enclitică), *sive, seu, sau*.

3). *Comparative* ce însemneză asemănare: *quam* decât, *ceu* precum: *uti, ut, velut, sicut* cum, *precum*, după eum; *tamquam, quāsi* (din *qua si*) ca și; *ut si, velut si* ca și cum.

4. *Concesive* sau îngăduitore: *quum* de și; *etsi, tametsi, etiamsi, quamquam, licet* cu toate că; *quamvis, quantumvis, quamlibet* ori cât de mult; *ut* presupunând că ...
5. *Conditionale* sau bănuitoare: *si* dacă, *sin* dacă înse, *nisi, ni* dacă nu, *siquidem* dacă totuși, *simöddö* dacă numai, *dummöddö* numai dacă.
6. *Conclusive* care arată o încheere: *ergo, igitur*, deci (*igitur* se pune după un cuvânt), *ităque* așa, astfel, *eo, ideo, idcirco* de aceea, *proinde* prin urmare, *propterea, quapropter, quocirca, quare, quamobrem*, pentru aceea, pentru care.
7. *Consecutive* care arată o urmare: *quin* ca să nu, *ita ut* astfel în cât, *ut non* ca să nu.
8. *Causale* sau pricinuitoare: *quum* fiind că, *nam, namque, enim* (*enim* se pune după un cuvânt) căci, *quöd, quă* [din *qui ia(m)*], *quöniam, quando, quandoquidem, siquidem* pentru că, fiind că.
9. *Finale* care arată scopul: *quo* pentru ca, *ne* ca nu cumva, *uti, ut*, ca să, *neve, neu* nici să nu, *quomö-nus* ca să nu.
10. *Adversative* sau improtivitoare: *verum, vero, sed, autem* (se pune după un cuvânt), *atqui, at* însă, dar, *ceterum* de altfel, *tamen* cu toate aceste, totuși.
11. *Temporale* care arată un raport de timp: *quum* (*cum*), *ut, uti, ubi* când, *dum* câtă vreme, până când, pe când, *simulatque* îndată ce, *antequam, priusquam* înainte ca să, *postquam, posteaquam* după ce, *donec* (*donecum*) cât timp, *quoad* până ce, *ubi primum, ut primum* îndată ce.
12. *Interogative* sau întrebătoare: *an* sau, *-ne* (enclitică, se pune la sfârșitul cuvântului) sau, *öre, num öre, utrum* care din două lucruri, *öre*.

IV. Interjecțiunile

§ 190. Interjecțiunile exprimă singure, și fără ajutorul altor cuvinte, simțirile inimii noastre, de aceea ele fac parte din sunetele nearticulate ale limbei. Eata interjecțiunile cele mai de căpitenie :

1. *De bucurie*: *iō!* *ēvoē!* *ēvax!* a! bravo:
2. *De durere*: *iō!* *ah!* *heu!* *ehēu!* vai! valeu!
3. *De mânie*: *proh!* sau *pro!* o! ah!
4. *De uimire*: *o!* *păpae!* *hem!* *ehem!* *hui!*
5. *De amenințare*: *vae!* vai!
6. *De chemare*: *ehō!* *ehodum!* *ohe!* *heūs!* hei! hăi
7. *De încurajare*: *eia!* bine! curaj:
8. *De ură*: *phui!*

s

Notă. *Age, apage*, (grec. *ἀπαγε*) ș. a. nu unt interjecțiuni ci nisece imperative, cel întâi de la *ago*, cel al doilea de la verbul grecesc *ἀπάγω*; de asemenea *macte!* *curaj!* este vocativul unui adjectiv neîntrebuințat.

FORMAREA CUVINTELOR

CAP. XII. FORMAREA CUVINTELOR PRIN DERIVARE

Observări introducătoare

§ 191. Rădăcinile latine (§ 38, Nota 3) sunt sau vocalice d. e. *pa(-sco)*, *ve(-scor)*, *si(no)*, *ru(-o)*, *no(-sco)*, sau consonantice, d. e. *văl(-eo)*, *věl(-lo)*, *vī'(-is)*, *vōl(-o)*, *ver(-ro)*, *vert(-o)*.

§ 192. Cu privire la întrebuințarea lor, rădăcinile sunt parte verbale și nominale, cu cele numite mai sus, parte pronominale, din care s'au format pronumele și adverbele pronominale, împreună cu conjuncțiunile derivate dintrêsele. Tôte aceste de pe urmă rădăcini sunt de o singură silabă.

§ 193. Substantivele și verbele, formate nemijlocit dintr'o rădăcină, se numesc cuvinte rădăcinale sau primitive (*primitiva*). Ele se capătă :

a). Prin adăogirea unui simplu *suffix de flexiune* (și întărirea temei sau urcarea vocalelor, de la § 27, sau prin creșterea de la § 149), astfel : din rădăc. *dūc* se face *dūc-s* (*dux*) și *dūc-o* ; din rădăc. *mit* se face *mitto* ; din rădăc. *fig* se face *fig-o* ; din rădăcina *căp* se face *căpi-o*.

b). Prin adăogirea unei vocale care slujesc spre formarea temei, d. e. Rădăcina *fug*—*fug-a*, rădăc. *teg*. (cu schimbarea vocalei, § 27, b)—*tög-a*, răd. *fid* dă tema *fid-e*, din *fide-s*, rădăc. *ac* dă tema *ac-u* din *acu-s*, rădăc. *doc* dă tema *doc-ē* din *doce-o*, *jūv*—*juvū-re*, *ven*—*veni-re*.

§ 194. Tóte celelalte cuvinte sunt făcute, sau mijlocit sau nemijlocit, din cuvinte rădăcinale, și se numesc **derivate** (*derivata*). Derivarea se face cu ajutorul sufixelor de formațiune, care se anină la temă.

Notă. În deobștie fie-care sufix de formațiune are de temeiū earăși un cuvânt rădăcinal de sine stătător. După cum *-ger*, și *-fer*, în *armă-ger*, *frugi-fer*, sunt cuvinte rădăcinale ce se cunose lămurit, de asemine d. e. sufixele *-dus* (*idus*), *do* (tema *don*, *din*) vădese întrânsele rădăcina *da* (a dà); sufixele *-ber*, *-bris*, *-brum*, precum și cele eșite din trânsele *-bulum*, *-bilis*, vin de la rădăcina *fer* (a purtà, a aduce; sufixul *-bus*, vine de la rădăc. *fu* (a deveni), sufixele *-crus*, *-cris*, *-cer* precum și *-crum* și *-culum* (§ 196), de la rădăc. *cer* (a creà, a face, de unde *cre-o* prin metatesă § 35); sufixul *-gnus* (în *privi-gnus*, *abie gnus*, *beni gnus*), de la rădăc. *gen* (de unde *gigno*, § 149, 6). Astfel drept vorbind fiecare cuvânt format cu ajutorul unui sufix este un cuvânt *compus*. Multe sufixe de acest fel, care par a fi simple, sunt în faptă formate din două sau trei sufixe deosebite, d. e. *-tion*, (nom. *-tio*) e format din *ti* și *on*; *-neus* din *no* (*-nus*) și *eo* (*-eus*); *-aneus* din *ano* și *eo*, *-tudon* din *tu* (=tūt), *do* și *on*; de asemine *-cundus* din *co* (=cus). *on* și *do* și *-bundus* din *bo* (*bus*), *on* și *do*.

§ 195. Cuvintele *derivate* sunt earăși **demonstrative** (*demonstrativa*), dacă sunt nemijlocit formate dintr'un nume, sau **verbale** (*verbalia*) dacă sunt nemijlocit formate dintr'un verb. Acest nume sau verb nu e totdeauna un cuvânt rădăcinal, ci póte fi el însuși derivat, sau chiar *compus*.

I. SUBSTANTIVE DERIVATE

A. Substantive verbale

§ 196. Afară de participele întrebuintate ca substantive (*substantive participiale*), precum: *adolescens*, *oriens*, *occidens*, *factum*, *dictum*, *responsum*, *nupta* ș. a. se forméză *substantive verbale* (*substantiva verbalia*), propriu di-se, cu ajutorul suxelor:

<i>-tor</i>	<i>-tio</i>	<i>-tus</i>	și <i>-tura</i> ;
<i>-brum</i>	<i>-crum</i> ,	<i>-trum</i>	și <i>-mentum</i> .

1). Sufixele *-tor*, *-tio*, *-tus* (teme în *u*), *-tura*, se prefac în *-sor*, *sio*, *-sus*, *-sura*, după cum sufixul supinului *-tum* se prefacă în *sum*:

a). Sufixul *-tor* (feminin *-trix*, *-trixis*) însemnă făptuitorul unei lucrări (formeză *nomina agentis*), d. e. *hortă-tor* îndemnător, *monî-tor*, *suă-sor* sfătuitor, *vic-tor* biruitor (fem. *vic-trix*), *cond-î-tor* intemeetor, *audi-tor* auditor.

b). Sufixele *-tio*, *-tus*, *-tura* însemnă o lucrare (formeză *nomina actionis*) d. e. *hortă-tio* îndemnare, *admonî-tio* sfătuire, *mō-tio* și *mō-tus* mișcare, *ac-tio* și *ac-tus* lucrare, *flexio* și *flexus* (*flec-sus*) încovoare, plecare, *vī-sus* vedere, *ca-sus* întâmplare; *mercă-tura* cumparare (cumpărătură), *cens-ura* (censură) critică, *sepul-tura* înmormântare.

2). Sufixele *-brum* și *-crum* (sau și *-bulum*, *-culum* după § 30), împreună cu *-trum* și *-men-tum* (în loc de acest din urmă este și *-men*) însemnă:

a). Parte mijlocul și instrumentul pentru o lucrare, d. e. *lāvā-crum* bae, *venā-bulum* par cu virful de fer (pentru vânat), *pā-bulum* păsune, *veh-î-culum* car, căruță, *vin-culum* legătură, lanț și *jă-culum* săgetă (în loc de *vinc-culum* și *jac-culum*); *ărū-trum* plug, *ros-trum* plise și *claus-trum* încuetoare (după § 30), [*lu-strum* și *mon-s-trum*]; *levā-mentum* ușurare și *velū-mentum* învelitoare (alături cu *levā-men* și *vē-lāmen*), *al-î-mentum* hrană, *adjū-mentum* ajutor, *fō-mentum* (mai obicinuit *fōmenta*) crengi uscate ce se aprind ușure, *complē-mentum* complement, ceea ce îndeplinește, *nōmen* nume, *argū-mentum* dovadă, *expēri-mentum* încercare, *cul-men* culme (rădac. cel § 27, b), *teg-mentum* acoperitoare.

Notă. Lungirea vocalei de la temă înaintea sufixului se explică după § 127 Nota 2; astfel *levi-men*, *complē-n-entum*, ca *levū-tum*, *com-plētum*; din contra *lati-bulum*, *monu-* sau *monī-mentum* ca *monī-tum*, (§ 127 Nota 2). Tot astfel se explică lungirea lui *a* și în sufixele adjectivice, *-ānus*, *-āris*, *-ārius*, de la § 199, de vreme ce la origine ele sunt formate din teme verbale în *a* (*a-nus*, *a-ris* ș. c. l. În *fōmentum*, *mō-mentum*, *mō-tus*, *adjū-mentum*

lungimea vocalelor se esplică prin aceea că ele vin din temele *fōv*, *mōv*, *jūv* (de la rădac. *jōv*.) adevă *fōv-mentum* (prin vocalizarea lui *v*)=*fōu-mentum*, și prin contragere *fō-mentum*; de asemenea: *mo-mentum*, *mō-tus*=*mōv-mentum*, *mōv-tus*:=*mou-mentum*, *mou-tus*=*mō-mentum*, *mō-tus*, *adjū-mentum*=*adjuv-mentum*=*adju-mentum*=*adjū-mentum*. In *cond-ī-tor*, precum și în *veh-ī-culum*, *al-ī-mentum*, *ī* e vocala ausiliară, în limba veche și *u*: *teg-u-men*, *col-u-men*=*teg(i)men*, *col(i)men*,=*cul-men*; din potrivă *rādī-mentum* pentru că e format de la *rādī-re* (din *rādīs*). Formațiunile *lustrum*, *monstrum* sunt drept vorbind formațiuni denominative, de la temele nominale *luos*, *monos* [*luēs*, *mones*, *lu(e)s-trum*].

b). Parte *locul lucrării* d. e. *stā-būlum* staul, *orā-cūlum* locuința sau scaunul unui oracul, *lāti-būlum* ascundătoare, *sēpul-crum* mormânt, ș. a.

c). Parte *resultatul lucrării*, d. e. *flābrum*, obicnuit *fla-bra* suflare, *fā-būla* vorbire, fabulă, *nū-men* deitate, *flū-men* fluviu, *vōlū-mēn* sul, *volum*, *frag-mentum* așchie ș. a.

Notă. Pentru formarea substantivelor verbale mai sunt și alte sufixe, mai rar obicnuite. Astfel: *-us*, *-ur*, *-or*, *-io*, *-ium*, d. e. *frīg-us* frig, *fulg-ur* fulger, *am-or* iubire, *puđ-or* rușine, *reg-io* țară, *leg-io* legiună, *rēlig-io* religiune, *dic-io* stăpânire, *condic-io* condițiune, *suspīc-io* bănuială, *occid-io* măcel, vėrsare de sänge, *taed-ium* urft, desgust, *od-ium* ură. Pe lângă aceste mai sunt și următoarele: *-ma*, *-mus*, *-mūlus*, *-mo* și *monia* d. e. *flā-ma* sau *flam-ma* pară (§ 22), *fū-mus* fum, *fīmus* gunoiu, *cul-mus* trunchiū, *stī-mūlus* îmboldire, *ser-mo* vorbire, *quer-i-monia* tânguire, *parsi-monia* economie (în loc de *parci-monia*). De asemenea: *-ēla* (sau *-ella*), *-go*, *-num*, *-tis* (-*sis*), d. e. *quer-ela* plângere, *rōra-go* (*vo-rare*) bulbună, *ōrī-go* obârșie, origine (*oriri*), *vertī-go* învėrtire, *reg-num* domnie, *pes-tis* ciumă, *ves-tis* haină, *mes-sis* săceriș (în loc de *met-tis* (§ 38); *-nis* în *pā-nis* (rădac. *pa* din *pas-co*).

B. Substantive denominative

§ 197. Se numese *substantive denominative* (substantiva denominativa) acele care se formeză din *substantive*, sau din *adjective*:

1. Din *substantive* se formeză altele nouē cu ajutorul sufixelor:

-ina, -ātus, -tus și -iūm

-ile, -etum, -ārium;

pentru persoane: -o și -ārius.

a). Sufixele *-ina*, *-tus* însemnă *meserie*, *profesiune* și *însușire* d. e. *mēdic-ina* medicină, *sūtr-ina* (de la *sūtor*) croitorie, *doctr-ina* învățatură (pe care o dă dascalul), *discipl-ina* învățatură (pe care o primesce copilul) [*doctrina*, *disciplina*, în loc de *doctor-ina*, *discipul-ina*]; *virtus* tărie, *juven-tus*, tinereță, *senec-tus* bătrâneță.

b). Sufixele *-atus*, *-ium*, însemnă *slujbă* sau *stare* d. e. *consul-ātus* funcțiunea de consul, consulat, *tribun-ātus* tribunat; *minister-ium* sarcină, ajutorare, *sacer-dot-ium* preuție, *colleg-ium* întrunire (de la *collega*), *municip-ium* municipiu, *exsil-ium* surgun, disterare ș. a.

c). Sufixele *-ile*, *-etum*, *-arium* însemnă *locul* în care se ține sau se păstrează ceva în câtime mare, d. e. *ōv-ile* stână; *vīn-etum* vie, *querc-etum* stejăriș, *virgul-tum* obicinuit *virgul-ta* tufiș (în loc de *virgul-eta*), *ōlīv-etum* masliniș; *aer-ārium* visterie, *gran-āriu* pl. hambar ș. a.

d). Sufixele *-o* (*-on*) și *-arius* însemnă o persoană care se îndeletnicește cu o *meserie* d. e. *praed-o* hoț, *centur-io* centurion, mai mare peste o centurie; *statu-ārius* statuar, *argent-ārius* bancher, *libr-ārius* copist (librar) ș. a.

Nota 1. Mai rari sunt următoarele sufixe: *-mōnium* și *-(ū)go*, d. e. *mātri-mōnium* căsătorie, *testi-monium* mărturie; *lan-ūgo* puf, *aer-ūgo* rugină de aramă. De asemenea și sufixele *-ōnus*, *-ōna* în *patr-ōnus* patron, *matr-ōna* matronă.

Nota 2. Sufixele care slujesc spre a forma *deminutive* sunt: *-ūlus*, *-ūlum*, (în limba veche *-olus*) și *-cūlus*, *-cūla*, *cūlum*. Genul substantivelor *deminutive* este în deobște depotrivă cu al celor din care se formază d. e. *hort-ūlus* grădinuță, *fili-ūlus* fișor, *fili-ōla* fișoră, *lapillus* petricică, *cōrolla* coronă mică, *ghir-lantă*, *libellus* cărticică, *puella* copiliță, *flagel-lum* [tema *flager* din *flagru-m* § 28] biciu; *flos-culus* floriceică, *narratiun-cula* povestire mică, *vulpē-cula* vulpe mică, *opus-eulum* lucrare mică, *os-culum* guriță, sărutare.

Nota 3 Poeții latini au împrumutat de la Greci substantivele așa numite *patronimice* (**patronymica**), care însemnă o

persoană, ca fiul, fiica cuiva, sau ca scoborător din cineva d. e. *Priāmīdes* fiu sau scoborător din Priam, *Tantālis* fiica lui Tantal. Inse prosatorii întrebuințază aceste forme numai când e vorba de familii grecesci cunoscute, d. e. *Atrīdes* fiul lui Atreu, adecă *A-gamemnon* sau Menelaus și la plur. amândoi. *Aeneades* fiu sau scoborător din Aeneas, *Thestīades* fiul lui Testiu, *Nērēis* fiica lui Nereu, *Thestias* fiica lui Testiu; *Aenēis* Ensida, poemă despre E-neas; *Scipiādes* (de la *Scipio*), un Scipion, după imitarea formei grecesci.

2. Din *adjective* se forméză substantive, cu ajutorul sufixelor :

-*ia*, -*tia*, -*tās*, și -*tūdo*.

Ele exprimă ideea adjectivului sub forma de substantiv, d. e. *grat-ia* credit, grație (*grat-us*) *audac-ia* îndrăsnelă (*audac-s=audax*), *misēria* nenorocire (*misēr*); *durī-tia* vârtoșie, *pigrītia* lene; *verī-tas* adevăr, *levī-tas*, ușurime, *liber-tas* libertate, *variē-tas* felurime, *piē-tas* evlavie; *altī-tudo* înălțime, *aegrī-tudo* bolire, (*aeger*), *fortī-tudo* tărie.

Notă. Vocalele *ī* și *ē* în *durītia*, *pigrītia*, *verītas*, *variētas*, *piētas* ș. a. vin din slăbirea lui *ō* de la temă (§ 26; cu deosebire despre -*ie*, v. § 25).

II. ADJECTIVE DERIVATE

A. Adjective verbale

§ 198. Afară de *adjectivele participiale*, adecă participele present activ și trecut pasiv, întrebuințate ca adjective, și din care se forméza regulat adverbe și gra, dele de comparare.—precum: *libens* (*libenter*, *libentior*, *libentissimus*), *nōcens*, *neglegens*, *patiens*; *lautus* (*laute-lautior*, *lautissimus*), *cītus*, *cautus*, *promptus*, *exactus* ș. a.—se forméza *adjective verbale* (*adjectiva verbalia*) cu ajutorul sufixelor.

-*ītus*, -*bundus*, -*cundus*,
-*ītis*, -*bītis*, -*ax* și *ūtus*.

a) Sufixul -*īdus*, cu care se forméza adjective mai cu samă din verbe intransitive în -*eo*, are, ca și -*bundus*

și *-cundus*, însemnarea unui particip present activ d. e. *ar-īdus* uscat, *hūm-īdus* umed, *furī-bundus* întăritat, *queri-bundus* plângător, *jū-cundus* plăcut (în loc de *jou-cundus*, răd. *jōv=jūv*), *verē-cundus* respectuos.

b). Sufixele *-ilis* și *-ibilis* însemnă *putință*, parte cu înțeles activ, d. e. *terrī-bilis* îngrozitor (cel ce îngrozesc), *stā-bilis* statornic; cele mai de multe ori înse cu înțeles pasiv d. e. *frāg-ilis* fragil (cel ce se frânge), *crēdī-bilis* de crezut, *mō-bilis* mișcător (cel ce se mișcă, în loc de *mou-bilis*, rădăc. *mōv*), *āmā-bilis* de iubit (vrednic de iubit) ș. a. De asemenea și sufixul *-tilis* în *fer-tilis* roditor, *fic-tilis* făcut de lut (tema *fig*).

c). Sufixul *-ax* și *-ūlus* însemnă *plecare spre ceva*, d. e. *pugn-ax* bătăuș, *aud-ax* cutezător, *cred-ulus* lesne crezător, *quēr-ulus* tânguitor.

Notă. Mai rar întrebuințate sunt sufixele: *-uus* d. e. *per-spīc-uus* străvădit, lămurit, *-nus* d. e. *dig-nus* vrednic. *mag-nus* mare, *ple-nus* plin: *-tivus*, d. e. *nā-tivus* care se naște, firesc, în-născut, *cap-tivus* prins, *fugi-tivus* fugar; *-rus* d. e. *pu-rus* curat [pe la rădăc. verb. *pu*, de unde partic. trec. *pu-tus* de la *putare* a curăți]; sufixul *-rus* este identic cu *-er* (tema *-re=oo*), cum e în *pig-er* de la *pig-et* ș. a.]. De la teme verbale se formază și *amicus* prietin, *pūd-icus* rușinos.

B. Adjective denominative

§ 199. Spre formarea *adjectivelor denominative* (*adjectiva denominativa*), și anume:

1. Din nume apelative, slujesc sufixele:

-ēus,	-īus,	-īcus,
-ānus,	-īnus,	-īcius,
-īlis,	-āris,	-ārius,
-īvus,	-ōsus,	-entus,
-īimus,	-ensis,	-ester.

a). Sufixul *-eus* însemnă *materia* din care e făcut *ceva*, d. e. *aur-eus* de aur, *ign-eus* de foc, *pīc-eus* de smolă, *cinēr-eus* de cenușă ș. a.

b). Sufixele *-ōsus* și *-entus* înșamnă *implere, îmbelșugare*: *ingeni-ōsus* plin de talent, *damn-ōsus* dăunător, *saltu-ōsus* păduros, *viol-entus* beat, *viol-entus* iute, violent, *fraudul-entus* șiret, viclén. Sufixul *-entus* nu se anină nemijlocit la tema substantivului, ci la teme adjectivice formate din substantive d. e. din *pesti-s* s'au făcut *pest-ili-s*, *pesti-lens* [*pesti-l-ent-s*] și apoi *pesti-l-entus*. De asemenea *violentus*, *violentus*, *fraudentas* s'au format din temele adjectivice *vin-olo*, *vi-olo*, *fraud-ulo*.

c). Tóte celelalte sufixe înșamnă *ceea ce este al cui-va, ceea ce privesce pe cineva sau ceva, ori ceea ce se rudesc* *într'adevăr cu cineva sau cu ceva*, d. e. *regius* ceea ce este al regelui, regesc (*rēg-ālis* ceea ce este de fel regesc), *patr-ius* parintesc, *bell-icus* resboinic, *civ-icus* cetățănesc; *mont-ānus* de munte, *hūm-ānus* de om, ominesc; *fēr-īnus* de fēră, *mār-īnus* de mare, (*dinpotrivă pāter-nus* de tată, *māter-nus* de mamă, *ēbur-nus* de fildes, *vernus* de primăvară); *patr-icius* de patrician, *tribūn-icius* de tribun (însē *rōsā-ceus* de trandafir; *pōpūl-āris* poporan, *salut-āris* mântuitor. Sufixul *-aris* s'a făcut *-alis* (§ 30) în *Cere-ālis* privitor la deita Ceres, și apoi: privitor la grâu, *mort-ālis* de mórte, muritor, *reg-ālis*, *frūg-ālis* cumpătat la masă, *liber-ālis* ș. a. *vīr-īlis* bărbătesc, *puer-īlis* copilăresc, *sēn-īlis* be-trănesc (abatere face *hūm-īlis* cu *ī* scurt, umilit), de asemenea și *fidē-lis* credincios, *tribū-lis* de acelaș trib; *agr-ārius*, de câmp, *ordin-ārius* obicinuit; *aest-ivus* de vară, *furt-ivus* pe ascuns, *finī-līmus* vecin, *leg-ī-līmus* legiuin; *fōr-ensis* de for, *castr-ensis* de lagăr; *ped-ester* pedestraș, *equ-ester* călăreț, *terr-ester* pământesc, *camp-ester* de șes.

Nota 1. Trebuie să se deosebescă adjectivicele verbale în *-ilis* de adjectivicele denominative în *-īlis* (cu *ī* lung). Adjectivicele *fidē-lis* și *tribū-lis* sunt în loc de *fidē-īlis* *tribū-īlis*. *Pedester* și *equester* vin propriu din *pedit-ter*, *equit-ter* (după § 30). Celelalte adjectivice în *-ester* pot fi numai îndoite formațiuni, ast-fel *-ester* e din *-ens(i)-ter* (*campus*=*camp-ensis*=*campes-ter*; de asemenea și *agres-tis*, *coelestis*).

Nota 2. Adjectivicele cu formă de particip în *-tus*, sunt: *hones-tus* (de la *honor*) cinstit, *angus-tus* (*angor*) îngust, strins,

sarac, *fūnes-tus* (*fūnus*) de mörte, jalnic, *önus-tus* înecat, *vētus-tus* vechiu. [*Mōdes-tus* modest, și *mōles-tus* supărăcios, presupun temele *mōdes* (compară *moder-ari*) și *mōles*]. De asemenea: *barbā-tus* bărbos, *quiē-tus* liniștit, *cornū-tus* cornut, *crīnī-tus* păros, *aegro-tus* bolnav, formate ca de la verbe denominative cu teme vocalice.

2). Din nume proprii. și anume :

Din nume de *persóne* romane se forméză adjective în : *-ānus*, *-īnus*, *-iānus*, d. e. *Mari-ānus* ce privesce pe Mariu, *Verr-īnus* ce privesce pe Verre, *Cicéron-iānus* ce privesce pe Cicerone.

b). Din nume de *orașe*, cu ajutorul sufixelor : *-ānus*, *-īnus*, *-ensis*, *-as* genit. *-ātis* (numite *nomina gentilicia*), d. e. *Romā-nus*, Roman, *Tuscul-ānus* din Tuscul. *Tarent-īnus* din Tarent; *Canne-nsis* din Cane, *Carthagini-ensis* din Cartagine; *Arpin-as* din Arpin.

c). Din nume de *popóre* (dacă ele nu au deja ca *Lātīnus*, *Graecus*, formă adjectivică), cu sufixele : *-īus*, *-īcus*, d. e. *Thrac-īus* din Tracia, *Pers-īcus* persienesc.

Notă. Pentru adjectivele formate din *nume proprii grecesci* se păstréză sufixele grecesci; pentru nume de *persóne*, sufixele *-īcus* și *-ēus* d. e. *Platon-īcus* ceea ce privesce pe Platone, *Aristotel-eus* ceea ce privesce pe Aristotele; pentru nume de orașe *-īus*, *-ēnus*, *-aeus* d. e. *Corinthīus* din Corint, *Cyzic-ēnus* din Cyzic, *Smyrn-aeus* din Smirna. Adese se pun și sufixele latine *-ensis* și *-anus*, d. e. *Atheni-ensis* Atenian, *Theb-ānus* Teban.

III. VERBE DERIVATE

A. Verbe verbale

§ 200. Verbele care derivă din alte verbe (*Verba verbalia*) sunt :

1). *Verbe iterative* sau *frequentative* (*verba iterativa vel frequentativa*), care însemnă *repetarea* aceleiași lucrări, și se forméză cu ajutorul sufixului *-tare* (la temele consonantice uneori cu vocala auxiliară *ī=itare*) și a sufixului *-tī-tare*, care este o îndoire a celui întâi.

Când sufixul de supin *-tum* se face *-sum*, atunci și sufixele *-tare* și *titare* se fac *-sare* și *-sitare*, d. e. *dormi-tare* a dormi în mai multe rânduri, a picura de somn, *no-tare*, *dic-tare*, *trac-tare*, *tu-tari*, *pul-sare*, *pen-sare*, *ces-sare*, *cur-sare*; de asemenea *vec-sare* (*vexare*) a năcăji, de și sup. e *vec-tum*; *fug-î-tare*, *ag-î-tare*, *quaer-î-tare*, *terrî-tare*, *pollici-tari* (cu slăbirea lui *e* de la tema. § 127, Nota 2), și după aceeași analogie: *domi-tare* a domesticii, a supune, *clami-tare* a răcni, *mini-tari* a tot amenința; cu *-itare*: *venti-tare* a veni des, *dic-titare* a spune des, a tot spune, *hae-sitare* a se opri, *pen-sitare* a cumpăni cu îngrijire, *cur-sitare* a tot a-lerga ș. a.

Notă. Dacă aceste verbe derivate exprimă numai întărirea ideii verbale simple, atunci ele se numesc *intensive* (**verba intensiva**), precum: *capto* prind, *quasso* sguduiu ș. a. Verbe intensive formeză și sufixul *-esso* și *-isso* (*ĕre*) d. e. *cap-esso* apuc. *fac-esso* îndeplinesc, *lac-esso* hărțuiesc, *ince-ssō* (de la *cedo*) atac, *pet-esso* și *pet-isso* doarese, *arcessō* (de la *ac-cio*) chem, *incip-isso*.

2). Verbe incoative (verba inchoativa, § 166).

3). Verbe desiderative (verba desiderativa) care însemnă dorință, *plecare*; ele se formeză de la partic. viit. activ. în *-io*, d. e. *cenatūr-io* am poftă de a cină, *partūr-io* sufer de facere, *ĕsur-io* am poftă de a mânca, ș. a. În deobște aceste verbe sunt puțin întrebuințate (afară de *esurio* și *parturio*).

4). Verbe diminutive (verba diminutiva) care se formeză cu sufixul *-illo* (*are*) și sunt puține la număr, d. e. *cant-illo* cânt încet, *conscrĭb-illo* scriu reu.

B. Verbe denominative

§ 201. Se numesc *verbe denominative* (verba denominativa) acele care se fac din substantive și adjective. Ele sunt;

a). Parte *transitive* după conjugarea I-a și a IV-a parte *intransitive*, după conjugarea a II-a, d. e. *turbare*

a turbură, *regn-ăre* a domni, *oner-ăre* a încărea, *matur-ăre* a grăbi, *lêv-ăre* a ușura, *custod-ire* a păzi, *pun-ire* (*poena*) a pedepsi, *fin-ire* a sfârși, *lên-ire* a îmblândi, a potoli, *moll-ire* a moleși, *flor-ere* a înflori, *luc-ere* a străluci, *alb-ere* a fi alb, *cân-ere* a fi înalbit (bêtrân).

b). *Deponentele denominative în āri* (derivate din substantive), însămnă *îndeletnicirea* cu lucrul, d. e. *negoti-āri* a face negot, *pabul āri* a pasce, *philosoph-āri* a vorbi filosofie, *pisc-āri* a pescui, *fūr-āri* a fură.

Nota 1. Din câteva verbe intransitive se forméză prin schimbarea conjugărei (§ 153), uneori schimbând cantitatea vocalei de la temă, verbe transitive, care însămnă rezultatul lucrării exprimate prin verbul intransitiv, astfel:

pendeo sunt atârnat
candeo sunt aprins

jăceo zac, stau jos
pareo mă ivesc
sêdeo șed

plăceo plac
fūgio (-*ere*) fug

pendo cântăresc*)
ac-cendo }
in-cendo } aprind

jacio arunc, fac să cadă
pārio scot la lumină
sīdo mă pun, mă așed
sēdo (-*are*) fac să șadă, liniștesc
plūco (*are*) împac, liniștesc
fūgo (-*are*) fugăresc.

Nota 2. Verbe ca *sedare*, *placare*, *fugare* se numesc în particular și *causative* (**causativa**).

CAP. XIII. FORMAREA CUVINTELOR PRIN COMPUNERE

Compuse împrorii

§ 202. Prin **compunere** se face din două cuvinte un nou cuvânt, care se numește *compus*, și a căruia înțeles rezultă din cele două cuvinte împreunate. Compusele sunt de două feluri: *improprii* și *proprii*.

§ 203. Un cuvânt compus este *impropriu*, când două cuvinte care se unesc spre a exprima împreună o singură idee, nu-și perd prin această unire legătura lor sintactică, ci fie-care rămâne ca cuvânt a parte, sub o formă gramaticală deosebită. Cuvintele compuse de a-

*) *Pendo* la început însemna a atârna, apoi a atârna de o cumpănă adecă a cântări.

cest soi sunt formate : dintr'un substantiv și un adjectiv, care amândouă se declină, d. e. *res-publica* stat, (proprio : lucru public), *jus-jurandum* jurământ, *ros-marinus* rosmarin ; sau dintr'un genitiv care e complementul unui alt cuvânt, d. e. *senatūs-consultum* decret al senatului, *senatusconsult*, *verī-similis* asemănător cu adevărul, *agri-cultura*, *aquae-ductus* apăduc, *pater-familias*.

Cuvintele astfel împreunate pot fi uneori despărțite, mai ales prin *que* și *ve*, d. e. *resque publica, senatusve consultum* (*res vero publica*). Câte o dată chiar își schimbă și locul : *jurando jure* (Plaut.).

Compusele improprii se pot forma și din împreunarea altor cuvinte, d. e. *manū-mitto* dau drumul, *desrobesc*, *usu-capio* câștig prin usucapiune, *satis-do* dau chizășie ș. a.

Compuse proprii

§ 204. Un cuvânt compus este *propriu* când două cuvinte care se unesc, spre a exprima împreună o singură idee, își pierd prin această unire legătura lor sintactică, și nu mai rămâne fiecare ca cuvânt aparte, sub o formă gramaticală deosebită.

De compusele proprii se țin :

1). Tóte verbele compuse cu prepozițiuni despărțite și nedespărțite (§ 188).

2). Tóte substantivele și adjectivele compuse cu prepozițiuni despărțite și nedespărțite, precum și cu unele numerale, d. e. *dē-dēcus* rușine, necinste, *inter-rēx* interește (cel ce stă vremelnic pe tron, până la alegerea unui rege), *bi-duum* timp de două zile, *per-amplius* foarte întins, *per-magnus* foarte mare, *dif-ficilis* greu, *in-īmīcus* dușman. Din împreunarea substantivelor cu prepozițiuni sau numerale es în deobște numai adjective d. e. *con-cors*, *dis-cors* (*cor*), *af-finis* vecin, înrudit, *ex-pers* fără parte, lipsit, *ex-sors* fără noroc, *con-cōlor*, *bi-frons* cu două frunți, *bi-pes* cu două picioare, *bi-māris* între două mări, *sē-mestris* (în loc de

sex-menstris), *quidri-vium* respinteni (unde se întâlnește patru drumuri), *in-formis* fără formă, *in-ermis* fără arme, neînarmat, *in-famis* cu nume reu, *sub-urbānus* vecin cu orașul, *trans-pādānus* de dincolo de râul Pad (Po).

3). Compusele esite din împreunarea unui nume (substantiv sau adjectiv) cu un verb și anume:

a). Verbe de acest fel sunt: *ampli-fico* măresc, *grati-ficor*, (-ari) dăruiesc, *tergi-versor* (-ari) cotigesc, *belli-gēro* (-āre) port războiul, *aedifico* (-are) clădesc; din potrivă *anim-adverto*, după § 21.

b). Nume de acest fel sunt: *tūbi-cen* trâmbițaș, înse *tibi-cen* (pentru că vine de la *tibia*, în loc de *tibii-cen*) flautist, *lāni-ger* lănos, *alti-sōnus* rezonator, *sacri-lēgus*, călcător de lucruri sfinte, *signi-fer* stegar, *arti-fex* lucrător, artist, *ōpī-fex* făcător, lucrător, *au-ceps* [în loc de *ar(i)-ceps*] prinzător de păseri, *mūni-ficus* darnic (compară neut. pl. *mūni-a*), *frūgi-fer* și *fructi-fer* roditor, *lāpī-cida* tăietor de piatră, *hōmī-cida* omoritor, *parri-cida* ucigător de părinți; totuși *magn'animus*, după § 21.—Din două verbe se formează mai multe compuse ale verbului *facio*: *cale-facio*, *made-facio* ud, *com-mone-facio* sfătuesc.

Nota 1. Vocala *i* (seurtă) la sfârșitul cuvântului întâi sau face parte din temă, ca în *arti-fex*, *mūni-ficus*, *aedi-fico* ș. a. sau e slăbirea vocalelor temei *a*, *o*, *u*, precum: din *tuba tūbi-cen*, din *lana lāni-ger*, din temele *signo*, *sacro*, *grato* s'au făcut *signi-fico*, *sacri-fico* (în limba veche *sacri-fico*), *sacri-legus*, *grati-ficor* (în *Trōjū-gēna* *a* s'a slăbit în *u*); *u* de la temă s'a slăbit în *i* în *fructi-fer*, *corni-ger*, *manī-pulus* (în loc de *manī-plus*, cu vechea vocală auxiliară *u* între conșonante, ca în *col-u-men*, *teg-u-men-Aesc-ū-lāpīnus*). În *lapi-cida*, *hōmī-cida*, ca și în *sanguī-sūga* (în pitore), *vulnī-ficus* (rănitore), conșonanta finală a temei a cădută (în loc de *lapi-d-*, *hōmī-n-*, *sanguī-n-*, *vulnē-s-*); din potrivă *parricide* în loc de *parri-cida*. După cum s'a putut vedea în exemplele de mai sus, cuvântul determinator se pune obicinuît întâi, iar cuvântul fundamental în urmă; astfel d. e. în *alti-sonus lapi-cida* cuvintele *sonus* (sunet) și *cida* (omoritor) sunt mai de aproape determinate, cel întâi prin *altus*, și cel al doilea prin *lapis*.

Nota 2. *Decomposite (decomposita)*, adică compuse încă odată, sunt d. e. *super-injicio* aruncă pe deasupra, *recognosco* vizitez; drept vorbind și *con-surgo* mă ridic împreună, *abs-condo* ascund, ș. a.

CATALOGUL ALFABETIC AL VERBELOR

A

abeo § 174, nota 1,
abnuo § 151, 4, nota 2.
abolesco § 166, I, b.
accendo § 157, 1.
accidit § 172, 2.
acuo § 148, 3; § 160, 1.
adipiscor § 161, I.
adnuo § 160, 1.
adolesco § 166, b.
age § 170, 6, notă.
agedum § 170, 6, notă.
agesis § 170, 6, notă.
agnosco § 151, 4, nota 2.
ago § 150, 2, a; § 155, 1, a.
ajo § 170, 2.
algeo § 155, 2 d.
alo § 162, 2, b.
ambio § 169, 2, notă.
amo § 148, § 134, § 151, I.
amplector § 161, II.
ango § 155, 2, b.
annuo v. *adnuo*.
apage § 170, 6, notă.
aperio § 153, 4, § 162, 3.
ardeo § 157, 2.
areo v. *aresco*.
aresco § 166 I, a.
arguo § 151, 4, nota 2; § 160, 1.
assentior § 161, IV.
atingo § 150, 4, nota 2.
audeo § 167.
audio § 133, § 139, § 151, 1.
augeo § 150, 2, b; § 153, 1; § 155, 2, a.
ave § 170, 6.

B

bibo § 166, 6.
blandior § 144.

C

cado § 150, 4; § 157, 3.
caedo § 150, 4; § 157, 3.
cano § 158.
capesco § 162, 4.
capiro § 132; § 138; § 149, 5;
     § 150, 2, a; § 151, 2; § 154, 1.
carpo § 150, 2, b; § 154, 2.
caveo § 160, 2.
     1. *cedo* § 152, c; § 157, 2.
     2. *cedo* § 170, 6, notă.
cello § 151, 4, notă.
censeo § 130, nota 1.
cerno § 149, 2, b; § 165.
cette § 170, 6, notă.
cieo v. *cio*.
cingo § 155, 2, b.
cio § 162, 5.
claudo § 157, 2.
clepo § 154, 2.
coalesco § 166, 1, b.
coepi § 170, 7.
eolo § 162, 2, b.
comminiscor § 161, V.
como § 158.
compesco § 162, 2, c.
concino § 162, 2, c.
concupisco § 166, I, b.
conducit § 172, 2.
congruo § 160, 1.
convexo § 156.
coquo § 152, b; § 165, abat. I.
consenesco § 166, 1, a.
constat § 172, 2.
consulo § 162, 2, b.
consuevi § 170, 7, nota 2.
contemno § 158.
conticesco § 166, I, a.
contingit § 172, 2.

contremisco § 166, 1, a.
convalesco § 166, 1, b.
convenit § 172, 2.
crepo § 153, 4; § 162, 1, a.
cresco § 149, 4; § 153, 2; § 164, 2.
cubo § 162, a, vedi §i -*cumbo*.
cudo § 157, abat. 2.
 -*cumbo* § 149, 2, c.
cupio § 162, 4.
curro § 149, 1; § 150, 4; *ibid.* nota 2; § 151, 4, *notā*; § 958.

D

decet § 172, 1, c.
de, endo § 150, 2, b; § 151, 3; § 157, 1.
deleo § 129, § 135, § 151, 1.
delibuo § 160, 1.
delitescio § 166, 1, a.
demo § 158.
depsio § 159.
desino § 147, 1, nota 1.
dico § 150, 2, b; § 151, 2; § 147, 5; § 155, 2, a; § 168, 8.
dimico § 162, 1, a.
disco § 150, 4; *ibid.* nota 3, § 155, 3.
divido § 157, abat. 1.
do § 150, 4, nota 2; § 153, 5; § 163.
doceo § 130, nota 1.
doleo § 158.
duco § 147, 5; § 155, 2, a; § 168, 8.

E

edo § 151, 3; § 157, 1; § 169, 4.
effervesco § 166, 1, a.
emo § 131; § 137; § 151, 4, *notā*; § 158.
eneco § 162, 1, b.
eo § 169, 2.
evanesco § 166, II.
evenit § 172, 2.
exardesco § 166, I, b.
excello § 162, 2, c.
exhorresco § 166, I, b.
exolesco § 166, I, b.
expedit § 172, 2.
expello § 150, 4, nota 2.
expurgator § 161, II, abat.
experior § 161, V.
extimesco § 166, I, a.
exuo § 160, 1.

F

facio § 147, 5; § 151, 2, § 155, 1, a, § 168, 8; § 169, 5.
fallo § 151, 4, *notā*; § 158.
farcio § 152, d; § 155, 2.
fari § 170, 3.
fateor § 161, IV.
faveo § 160, 2.
fero § 147, 5; § 168, 7 §i 8; § 169, 3.
ferveo § 160, 2.
fido § 167.
fieri v. *fi*.
figo § 151, 2, c.
findo § 157, 3.
fingo § 147, 2, c; § 155, 2, b.
fi § 169, 5.
flecto § 149, 3; § 151, 2, b; § 157, 2, c.
 -*fligo* § 155, 2, a.
flu § 156.
fodio § 150, 2, a, § 157, 1.
foveo § 160, 2.
frango § 149, 2, c; § 155, 1, b.
fremo § 159, 3; § 162, 2, a.
frendeo § 157, 1.
frendo v. *frendeo*.
frico § 162, 1, b.
frigo § 155, 2, a.
fruor § 161, 4, nota 2; § 161, III.
fugio § 150, 2, a; § 155, 1, a.
fulcio § 155, 2.
fulgeo § 155, 2.
fulgurat § 172, 1, a.
fulminat § 172, 1, a.
fundo § 149, 2, c; § 157, 1.
fungor § 161, IV.

G

gaudeo § 167.
gemo § 162, 2, a. ya.
gero § 158.
gigno § 149, 6; § 162, 2, a.
gradior § 161, IV.

H

haereo § 158.
haurio § 158.
have v. *ave*.
horreo v. *exhorresco*.
hortor § 141.

I

ico § 155, 1, a; § 155 *abat.* 2.
illucescit § 172, 1, a.
imbuo § 160, 1.
indulgeo § 155, 2, d.
induo § 160, 1.
ingemisco § 166, I, a.
ingravesco § 166, II, *notā*.
innotesco § 166, II.
inquam § 170, 1.
interest § 172, 2.
inveterasco § 166, 1, b.
invetero v. *inveterasco*.
irascor § 149, 4.
ire v. *eo*.

J

jacio § 155, 1, a.
jubeo § 168, 5.
jungo § 155, 2, b.
juvo § 151, 1, *notā* 2; § 160 2;
 § 172, 2.

L

labor § 143; § 151, 2, *notā*, 1;
 § 161, 1.
laccio § 162, 4.
laedo § 152, c; § 157, 2.
lambo § 154, 2.
lavo § 151, 4, *notā* 2; 160, 2.
lego § 150, 2, a; § 155 I, a.
libet § 172, 1, c.
licet § 172, 1, c.
-licio § 155, *abat.* 1.
-ligo § 155, *abat.* 1.
lingo § 155, 2, b.
lino § 149, 2, a; § 153, 2; § 164, 1.
liquet § 172, 1, c.
loquor § 161, VII.
luceo § 155, 2, a.
ludo § 151, 3; § 157, 2.
lugeo § 155, 2, a.
luo § 151, 4, *notā* 2, § 160, 1.

M

malle v. *malo*.
malo § 169, 6.
 1. *mando* § 157, 1.
 2. *mando* § 163, *notā* 2.
maneo § 151, 4, *notā*; § 168, 6.

maturesco § 166, II.
memini § 170, 7.
mentior § 144.
mereo v. *mereor*.
mereor § 167.
mergo § 151, 2, b.
metior § 168, 6.
meto § 168, 6.
metuo § 160, 1.
mico § 162, 1, a.
minuo § 160, 1.
misceo § 130, *notā* 1; § 150,
notā.

misereor § 130, *notā* 1.
mireret § 172, 1, b.
mitto § 149, 1; 153, c; § 157, 2.
molo § 162, 2, a.
moneo § 130; § 136; § 151, 1
notā; § 158.
mordeo § 157, 3.
moriōr § 151, 4, *notā* 2; § 168, 6.
moveo § 160, 2.
mulceo § 152, d; § 155, 2.
mulgeo § 151, 2, b; § 155, 2.
-mungo § 155, 2, b.

N

nanciscor § 161, II.
nascor § 151, 4, *notā* 2
neco § 162, 1, b.
necto § 149, 3; § 151, 2, a; § 155,
 2, c.
nequeo § 169, 2, *notā*.
ningit § 155, 2, b; § 172, 1, a.
nitōr § 161, IV.
nolle v. *nolo*.
nolo § 169, 6.
nosco § 149, 4; § 164, 2.
novi § 147, 1, *notā* 2; § 170, 7,
notā 2.
nubo § 154, 2.

O

obdormisco § 149, 4; § 166, 1, b
obduresco § 166, II.
obliviscor § 161, VII.
obmutesco § 166, II.
obsolesco § 166, I.
obstupesco § 166, I, a.
occido § 150, 4, *notā* 1.
occulo § 162, 2, c.

odi § 170, 7.
 operio § 162, 3.
 oportet § 172, 1, c și notă.
 ordior § 161, IV.
 orior § 151, 4, nota 2; § 169, 1.
 ovare § 170, 4.

P

paciscor § 161, II, abat.
 pando § 157, 1.
 pango § 155, 1, b, 2 și 3.
 parco § 150, 4; § 151, 2, b; § 152, d; § 155, 3.
 pareo § 158.
 pario § 150, 4; § 151, 4, nota 1 și 2; § 158.
 pasco § 164, 2.
 patior § 161, IV.
 paveo § 160, 2.
 pecto § 151, 2, a; § 155, 2, c.
 pello § 149, 1; § 150, 4; § 151, 4, notă; § 158.
 pendeo § 157, 3; § 201, nota 1.
 pendo § 150, 4; § 157, 3.
 percello § 158.
 perdo § 163; § 169, 2, notă.
 pereo § 169, 2, notă.
 perpendo § 150, 4, nota 2.
 pertaedet § 172, 1, b.
 peto § 153, 3; § 147, 1, nota 1; § 162, 4.
 piget § 172, 1, b.
 pingo § 150, 2, b; § 155, 2, b.
 pinso § 159.
 placet § 172, 2.
 plango § 165, 2, b.
 plando § 157, 2.
 plecto § 149, 3; § 151, 2, a; § 155, 2, c.
 plico § 162, 1, a.
 Pluit § 160, 1; § 172, 1, a.
 Pocnitet § 172, 1, b.
 Pono § 168, 6.
 Posco § 150, 4, și nota 2; § 155, 3.
 Possum § 118, notă; § 121.
 praestat § 172, 2.
 praesto § 151, 4, nota 2.
 prandeo § 157, 1.
 prehendo § 157, 1.
 Premo § 168, 5.
 proficiscor § 149, 4; § 161, II.

premo § 158.
 psallo § 158.
 pudet § 172, 1, b.
 pungo § 155, 3.

Q

quaero § 162, 4.
 quaeso § 170, 5.
 quatio § 152, c; § 157, abat. 1.
 queo § 169, 2, notă.
 queror § 161, VI.
 quiesco § 164, 2.

R

rado § 150, 2, b; § 157, 2.
 rapio § 162, 2, b.
 redeo § 147, 1, nota 1.
 refert § 172, 2.
 rego § 152, b; § 155, abat. 1.
 relinquo § 155, 1, b.
 reor § 168, 6.
 repo § 150, 2, b; § 151, 1; § 154, 2.
 repuerāscō § 166, II, notă.
 resipisco § 166, 1, a.
 restat § 172, 2.
 revertor § 167.
 revivisco § 166, I, b.
 rideo § 157, 2.
 rodo § 152, c; § 157, 2.
 rudo § 162, 4.
 rumpo § 149, 2, c; § 154, 1.
 ruo § 151, 4, nota 2; § 160, 1.

S

saepio § 153, 1; § 154, 2.
 salio § 151, 4, notă; § 162, 3.
 sallo § 151, 4; § 158.
 salve § 170, 6.
 sancio § 155, 2, b.
 sapio § 162, 4.
 sarcio § 155, 2, d.
 scalpo § 154, 2.
 scando § 150, 2, b; § 157, 1.
 scindo § 157, 3.
 scio v. scisco.
 scisco § 166, I, b.
 scribo § 131; § 150, 2, b.
 sculpo § 154, 2.
 seco § 151, 4, notă, 2; § 162, 1, b.
 sedeo § 157, 1.
 sentio § 151; § 157, 2.

sepelio § 151, 4, *notä*; § 162, 3.
sequor § 161, VII.
 1. *sero* § 162, 2, *b*.
 2. *sero* § 168, 6.
serpo § 154, 2.
sido § 157, *abat.* 2; v. §i *sedeo*.
sino § 149, 2, *a*; § 164, 1.
sisto § 150, 4, *nota* 1; § 163.
soleo § 167.
solvo § 160, 2.
sono § 151, 4, *nota* 2; § 162, 1, *a*.
spargo § 151, 2, *b*; § 152, *d*; § 155, 2, *d*.
sperno § 165.
-spicio § 155, *abat.* 1.
spondeo § 150, 4, *notä*; § 157, 3.
spuo § 160, 1.
statuo § 160, 1.
sterno § 165.
sternuo § 160, 1.
sterto § 162, 2, *c*.
stinguo § 155, 2, *b*.
sto § 150, 4, *nota* 1 §i *nota* 2; § 153, 5; § 168.
strepo § 162, 2, *c*.
strideo § 157, *abat.* 2.
strido v. *strideo*.
stringo § 155, 2, *b*.
struo § 156.
suadeo § 157, 2.
suesco § 164, 2.
sugo § 155, 2, *a*.
sum § 119.
sumo § 158.

T

taedet § 172, 1, *b*.
tango § 155, 3.
tego § 155, *abat.* 1.
temno § 149, 2, *b*.
tendo § 157, 3.
teneo § 130, *nota* 1.
tergeo v. *tergo*.
tergo § 151, 2, *b*; § 155, 2, *d*.
tero § 165.
terreo § 158.
texo § 159.
tinguo § 149, 7; § 160, 2, *b*.

tollo § 149, 4; § 158; § 168, 7.
tondeo § 157, 3.
tono § 162, 1, *a*; *impers.* § 172-1, *a*.
torqueo § 152, *d*; § 155, 2, *d*.
torreo § 130, *nota* 1.
traho § 152, *b*; § 156.
tremo § 162, 2, *c*.
tribuo § 131; § 151, 1; § 160, 1.
trudo § 157, 2.
tundo § 157, 3.
turgeo § 155, 2.

U

ulciscor § 140, 4; § 161, II.
ungo § 155, 2, *b*.
urgeo § 155, 2.
uro § 158.
utor § 161, IV.

V

vado § 157, 2.
vale § 170, 6.
veho § 156.
vehor § 161, III.
velle v. *volo*.
vello § 151, 4, *notä*; § 158.
vendo § 163; § 169, 2, *notä*.
veneo § 174, 2, *notä*.
venio § 149, 8; § 151, 4, *notä*. § 153, 1; § 158.
vereor § 142.
verro § 151, 4, *nota* 1; § 158.
verto § 157, *abat.* 2.
veto § 162, 1, *a*.
vesperascit § 166, II, *notä*; § 172, 1, *a*.
video § 149, 8; § 150, 2, *a*; § 153 1; § 157, I.
vincio § 153, 1; § 155, 2, *b*.
vinco § 149, 2, *c*; § 150, 2, *b*; § 155, 1, *b*.
viso § 159.
vivo § 156.
volo § 169, 6.
vomo § 162, 2, *a*.
volvo § 160, 2.
voveo § 160, 2.

TABLA MATERIILOR

	Paragr.	Pagina
Introducere		1
ETIMOLOGIA	1	3
I. FONOLOGIA		
Cap. I. Literile	2	3
Impărțirea literilor. Vocale. Consonante	3	4
Rostirea literilor	12	5
Semne particulare în scriere și semnele interpuncțiunii	13	7
Cap. II. Cantitatea silabelor. Intonarea cuvintelor. Ortografia	14	8
Intonarea cuvintelor	15	9
Ortografia	16	10
Cap. III. Legile efoniei	17	12
1. Legile efoniei pentru vocale. Sincopa	18	12
Aferesa. Apocopa	19	13
Contragerea	20	14
Sineresa s. Siniseza. Elisiunea, Sinalefa, Hiatul	21	15
Compensarea	22	15
Asimilarea vocalelor	23	16
Acomodarea vocalelor	24	16
Disimilarea vocalelor	25	17
Slăbirea vocalelor	26	17
Urcarea vocalelor	27	19
2. Legile efoniei pentru consonante. Asimilarea consonantelor	28	19
Acomodarea consonantelor	29	20
Disimilarea consonantelor	30	20

	Paragr	Pagina
Slăbirea consoanantelor	31	20
Căderea consoanantelor	32	21
Intrepunere de consoanante	33	22
Lepădare de consoanante	34	22
Metatesa	35	22
Consoanante de la începutul, din laun- trul și de la sfârșitul cuvintelor	36	23

II. MORFOLOGIA

Cap. IV. Clasele și Flesiunea cuvintelor

Clasele cuvintelor	37	24
Flesiunea cuvintelor	38	25

A. FLESIUNEA NUMELOR

Cap. V. Declinarea substantivelor

Genuri. Numere. Casuri. Declinări	39	26
Genul firesc al substantivelor	44	27
Declinarea I	45	29
Forme grecesci	46	31
Genul substantivelor de declinarea I-a	47	31
Declinarea a II-a	48	32
Forme grecesci	50	34
Genul substantivelor de declinarea a II-a	51	35
Declinarea a III-a	52	35

I. Teme consonantice

A. Teme licide	56	37
B. Teme nasale	58	38
C. Teme sfârșite în șuerătorea s.	60	33
D. Teme sfârșite în mute	61	40

II. Teme vocalice

1. Teme vocalice în <i>i</i>	62	44
2. Teme vocalice în <i>u</i>	63	46
Genul substantivelor de declinarea a III-a	64	46
Forme grecesci la declinarea a III-a	65	49
Genul substantivelor grecesci de decli- narea a III-a	66	51

	Paragr.	Pagina
Declinarea IV-a	67	51
Genul temelor în <i>u</i>	68	53
Declinarea V	69	54
Genul temelor în <i>e</i>	70	55
Anomaliile tuturor declinărilor	71	55
<i>I. Nume defectiv</i>		
a. Nume indeclinabile	72	55
b. Nume defectiv de casuri	73	56
c. Nume defectiv de număr	74	57
<i>II. Nume abundante</i>		
a. Nume abundante în declinare	75	59
b. Nume abundante în gen	76	60
<i>Alte particularități ale numelor</i>		
a. Nume neregulate în declinare	77	60
b. Declinarea unor substantive compuse	78	61
c. Despre cazul locativ și sufixele lecale	79	61
Cap. VI. Declinarea adjectivelor		
Impărțirea adjectivelor	80	62
a. Adjective cu tema în <i>a</i> și <i>o</i> (<i>u</i>)	81	62
b. Adjective cu tema consonantică	83	64
c. Adjective cu tema vocalică <i>i</i>	86	64
Gradele de comparare	88	70
Comparativ și superlativ	90	70
Declinarea comparativelor și a superla- tivelor	94	72
Comparare neregulată	96	72
Comparare prin circumseriere	97	74
Comparare defectivă	98	74
Cap. VII. Despre pronume		
Impărțirea pronumelor	99	77
I. Pronumele personale	100	78

	Paragr.	Pagina
II. Pronumele posesive	102	79
III. Pronumele demonstrative	103	80
Declinarea pronumelor demonstrative	104	81
IV. Pronumele relative	105	83
V. Pronumele întrebătoare	106	86
VI. Pronumele nehotărâte	107	86

Cap. VIII. Numeralele.

Impărțirea numeralelor	108	90
Tabela numeralelor	108	92
Alte nume și adverbe numerale	113	99

B. FLESIUNEA VERBELOR

Cap. IX. Idei generale asupra fleșiunii verbelor

Observări introduse	115	101
Conjugarea verbului ajutător <i>esse</i>	119	105
Compusele verbului <i>sum</i>	120	106
Conjugarea verbului <i>possum</i>	121	107

Cap. X. Conjugările

Patru conjugări deosebite	122	108
Sufixe personale și vocalele auxiliare	123	109
Temele primitive ale celor 4 conjugări	127	111

I. Genul activ.

Conjugarea I sau a temelor în <i>a</i>	128	112
Conjugarea II-a sau a temelor în <i>e</i>	129	114
Conjugarea III-a sau a temelor conso- nantice și în <i>u</i>	131	117
Conjugarea a IV-a sau a temelor în <i>i</i>	133	120

II. Genul pasiv.

Conjugarea I pasivă s. a temelor în <i>a</i>	134	122
Conjugarea II-a pasivă s. a temelor în <i>e</i>	135	124
Conjugarea III-a pasivă s. a temelor consonantice și a celor în <i>u</i>	137	126

Conjugarea a IV-a pasivă s. a temelor în <i>i</i>	139	128
<i>Verbe deponente</i>	140	129

Conjugarea verbelor deponente.

Conjugarea I deponentă s. a temelor în <i>a</i>	141	130
Conjugarea a II-a deponentă s. a temelor în <i>e</i>	142	131
Conjugarea a III-a deponentă s. a temelor consonantice și în <i>u</i>	143	133
Conjugarea a IV-a deponentă s. a temelor în <i>i</i>	144	135
Observări particulare asupra verbelor deponente	145	136
Conjugarea perifrastică activă și pasivă	146	137
I. Conjugarea perifrastică activă	146	138
II. Conjugarea perifrastică pasivă	146	139
Forme prescurtate în conjugare	147	140
Forme vechi în conjugare	148	141

Formarea temelor primitive din tema verbală.

I. Formarea prezentului	149	142
II. Formarea trecutului	150	143
III. Formarea supinului	151	145
Schimbări efonice la formarea trecutului și a supinului	152	146
Schimbare de conjugare	153	147

Tabela verbelor după caracterul temei.

Teme sfârșite în labiale	154	148
Teme sfârșite în guturale	155	149
Teme sfârșite în spirantele <i>h</i> și <i>v</i>	156	153
Teme sfârșite în dentale	157	154
Teme sfârșite în nasale și licide	158	157
Teme sfârșite în <i>s</i>	159	159
Teme sfârșite în <i>u</i> (<i>v</i>)	160	159

Deponente

I. Teme labiale	161	160
---------------------------	-----	-----

	Paragr.	Pagina
II. Teme guturale	161	160
III. Teme în <i>h</i> și <i>v</i>	161	161
IV. Teme dentale	161	161
V. Teme nasale și licide	161	161
VI. Tema în <i>r</i> venită din <i>s</i>	161	161
VII. Teme în <i>u</i>	161	161
<i>Tabela verbelor care schimbă conjugarea</i>	162	162
Schimbare de conjugare în urmarea re- duplicării	163	165
Schimbare de conjugare prin creșterea temei prezentului	164	166
Verbe incoative	166	167
I. Incoative verbale	166	168
II. Incoative nominale	166	169
<i>Schimbarea de gen</i>		
Verbe semi-deponente	167	169
Verbe neregulate	168	170
Verbe defective	170	180
Verbe impersonale	171	185
C. PARTICULELE		
Cap. XI. Adverbele. Prepozițiunile. Con- juncțiunile. Interjecțiunile.		
I. Adverbe adjectivice	173	168
1. <i>Adverbe nominale</i>		
a). Adverbe adjectivice	174	187
Compararea adverbilor	176	189
b). Adverbe substantivice	179	191
c). Adverbe verbale	181	192
2. <i>Adverbe pronominale</i>	182	193
Tabela adverbilor pronominale	181	194
II. Prepozițiunile	183	198
Locul prepozițiilor	187	200
Prepozițiuni nedespărțite	188	200
III. Conjuncțiunile	189	202
IV. Interjecțiunile	190	204

III. FORMAREA CUVINTELOR**Cap. XII. Formarea cuvintelor prin derivare**

Observări introducătoare 191 205

I. Substantive derivate

A. Substantive verbale 196 206

B. Substantive denominative . . 197 208

II. Adjective derivate

A. Adjective verbale 198 210

B. Adjective denominative . . . 199 211

III. Verbe derivate

A. Verbe verbale 200 213

B. Verbe denominative 201 214

Cap. XIII. Formarea cuvintelor prin compunere

Compuse improprii 202 215

Compuse proprii 204 216

 Catalogul alfabetie al verbelor 218
